

260973

ARTINAEUM
OLVASÓTÁR

Theuriet André

Becsüvégyből

Ára 1 srf. 2 korona

Az Athenaeum Olvasótára.

Az Athenaeum Olvasótárának minden kötete szép zöld kötésben kötve 50 kr.-ért külön-külön kapható.

Eddig megjelentek:

I. Folyam.

1. Jókai Mór. Két menyegző. — A hosszú haju hölgy. — Baróthy Ilona. — A hazatért. — 2. Tolnai Lajos Csak egy asszony. Regény. — 3. Degré. Az elzárt gyámleány. — 4. 5. Benlezkyné-Bajza Lenke. Két szív harcza. Regény. 2 kötet — 6. Abonyi Árpád Bosnyák képek. (Novellák.) — 7. Bogdánovics György. (Beksiacs G.-né.) A bukottak. Regény. — 8. 9. Sand George. Flamarande. Regény. Két kötet. — 10. Erdélyi Gyula. A mult. Regény. — Harmattipró. Elbeszélés. — 11. Ruffiny. Paragreenék. Humoros elbeszélés. — 12. Kabos Ede. Koldusok. Elbeszélések. — 13. Fenillet Octáv. Egy párizsi nő története. Regény. — 14. Prém József. Félvér. Regény. — 15. 16. Paul Bourget. Asszonyi szív. Franciaából. Két kötet. — 17. Reyband H. Malpeire kisasszony. Regény. — 18. Tóth Béla. Tollhegygyel. Tárcazevelek stb. — 19. Korolenko W. A vak zenész. Orosz regény. — 20. 21. Kipling R. Elborult világ. Regény. 2 kötet. Ford. Ny. I. — 22. Halévy L. A hercegné. — A tánczmeister. — Házasság szerelemből. Elbeszélések. — 23. Tolnay Lajos. Dániel pap lesz. Regény. — 24. Sebők Zsigmond. Elbeszélések.

II. Folyam.

1—3. Paul Bourget. Hazugságok. Regény. 3 kötet. — 4. Feullet O. Bellah. Regény. — 5. 6. Benlezkyné-Bajza Lenke. Itt és a jövő életben. Regény. 2 kötet. — 7. Coppée F. Nyolcz Beszély. — 4. Thackeray. Titmarsh Sámuel históriája. — 9. 10. Serao M. Riccardo Joanna. Regény. Olaszból. 2 kötet. — 11. Colomb. Carilés leánya. Regény. — 12. Thury Zoltán. Regénymesék. (Elbeszélések.) — 13. Chandeneux. A pénz-tárnok házassága. Regény. — 14. Margitay Dezső. A hivatal. Regény. — 15. Verga Giov. Elena férje. Regény. — 16. Benedek Elek. Huszár Anna. Regény. — 17. 18. Abonyi Árpád. Novellák. Két kötet. — 19. Charot M. Dumont Jakab. Regény. — 20. Jókai Mór. Az egyhuszasos leány és egyéb elbeszélések. — 21. Márkus József. Hamis bálványok. (Novellák.) — 22. Justh Zsigmond. Delelő és egyéb elbeszélések. — 23. Kóbor Tamás. Fagy. (Novellák.) — 24. Malonyal Dezső. Vergődés. (Elbeszélések.)

III. Folyam.

1. Szabóné Nogáll Janka. Elbeszélések. — 2. Abonyi Árpád. A Mammuth. Regény. — 3. 4. Uehard M. Barbassu nagybátyám. Regény. Kettős kötet. — 5. Ambrus Zoltán. Ninive és egyéb történetek. — 6. 7. Annonzio. A gyermek. Regény. Két kötet. — 8. Tolnay Lajos. Az urak. Regény. — 9. Oulda. Santa Barbara és egyéb elbeszélések. — 10. Vértesi Arnold. Fürdön. Regény. — 11. 12. Björnstjerne Björnson. Isten nyomai. Regény. Két kötet. — 13. Vértesi Arnold. Mézes hetek. Regény. — 14. 15. Theuret. A marquis keresztfia. Regény. Kettős kötet. — 16. Hawthorne. Malmaison Arkibald. Regény. — 17. Alarcon. Különös történetek. — 18. Vértesi Gyula. Elbeszélések. — 19. Gaal Mózes. Apró történetek. — 20. 21. Abonyi Árpád. A második férj. Regény. Két kötet. — 22. Verga. Éva. Regény. — 23. ifj. Ábrányi Kornél. Az élet tarkaságaiból. Elbeszélések. — 24. Pekár Gyula. Homályban.

IV. Folyam.

1—3. Daudet Alphonse. A Kápolna. Regény. 3 kötet. — 4. Catulle Mendès. Tavasz Románz. Regény. — 5. 6. ifj. Ábrányi Kornél. Régi és új nemesek. (Kettős kötet.) Regény. — 7. 8. Donázy Ferencz. Anarkalli. Regény. 2 kötet. — 9. Sziklay János. A szerelem apostolai. Regény. — 10—12. Fothergill. Rokonok. Regény. 3 kötet. — 13. Verga Giov. Királytigris. Regény. — 14. 15. Prérost Marcel. Lemondás. Reg. 2 kötet.

MENDEMONDÁK.

A VILÁGTÖRTÉNET FURCSASÁGAI.

GYÜJTÖTTE ÉS MAGYARÁZZA

TÓTH BÉLA.

XII és 354 oldal. — Négy képpel.

Tóth Béla e művében mintegy a szálló igék folytatását írta meg, összegyűjtve a nálunk szájrul szájra járó történeti tévedések, **koholmányok**, **hamisítások** és **furcsaságok** sokaságát. Nincs e könyvnek lapja, melyen az olvasó ne találna valamely általánosan ismert történelmi vagy hagyománybeli adat cáfolatát vagy helyesbítését, szóval kritikáját. Közönségünknek régtől szüksége volt a történet mendemondáit rostáló ilyes műre, mert úgyszólván csak külföldi forrásokból meríthetett; azokban pedig magyar vonatkozás alig van. E könyv első sorban a hazai dolgokkal foglalkozik, de kiterjed az egész világtörténetre is. Amellett, hogy ismeretterjesztő és a köztudatban élő tévedéseket irtó hasznos munka, egyike a **legérdekesebb** és **legmulatebb** olvasmányoknak. Meglepő, fontos adatok mellett egymást érik benne az **anekdoták**, **kuriózumok** és ritkaságok, melyeknek összegyűjtéséhez magyar humor is kellett. A szerzőt munkájában számos hazai és külföldi kitűnőség támogatta. A bő tárgy- és névmutató az olvasót legott tájékoztatja a könyv dús tartalma felől.

Ára diszes angol vászonkötésben 3 forint.

Hock János

Vigasztalások Könyve.

Elmélkedések és hangulatok.

*Remek kiállításban. — Ára vászonkötésben 3 forint. —
Gazdagon aranyozott bőrkötésben 5 forint. — Legfino-
mabb borjubőrkötésben aranymetszéssel 7 frt 50 kr.*

Míg irodalmunk egyrészt tudományos irányú, másrészt mulat-
tató és szórakoztató olvasmányokban bővelkedik és évenként számos
ujabb meg újabb ily kötetekkel gazdagodik; oly könyvről, mely a
szenedőknek, az elégedetleneknek megvigasztalását tűzné ki célul,
nálunk ez ideig senki nem gondoskodott.

HOCK JÁNOS, a kiváló szónok és író, a **Vigasztalások**
Könyvével ezekhez a szenedőkhöz fordul, s nem felekezeti, hanem
tisztán emberi álláspontból a **modern élet** minden viszonyával szá-
molva, olvasójának a lelki keserűség és szenedés ellen nyújt fegyvert
és erőt.

A Vigasztalások Könyve következő fejezetekre oszlik:

Előszó. Az imáról.

Első rész:

A HIT KÖNYVE.

Elmélkedés a hitről.
Elmélkedés a reményről.
Elmélkedés a szeretetről.
Az irgalmasságról.

Második rész:

AZ ÉLET KÖNYVE.

Elmélkedés a szabadban.
Elmélkedés az élet örömeiről.
Elmélkedés a lélek nyugalmáról.
Elmélkedés a családi életéről.

Harmadik rész:

A FÁJDALOM KÖNYVE.

Elmélkedés a fájdalomról.
Elmélkedés a szegénységről.
Elmélkedés a testi szenedésről.
(A beteg-ágyon.)
Elmélkedés a halálról.

Negyedik rész:

VIGASZTALÁS KÖNYVE.

Szomorú percekben.
Elmélkedés a bölcsőnél.
Elmélkedés a sírnál.

AZ ATHENAEUM OLVASÓTÁRA.

KETTŐS KÖTET.

Országos Széchényi Könyvtár

BECSVÁGYBÓL.

(MICHEL VERNEUIL)

REGÉNY.

IRTA

THEURIET ANDRÉ.

FORDITOTTA

SZÁSZ KÁROLY.

MÁSODIK KIADÁS.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KIADÁSA.

1896.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

260973

ORSZ. SZÉCHÉNYI-KÖNYVTÁR	
N	Növedéknapló
1954 év	751 sz.

I.

— Most elhagyom önt, kedves Perrussonom; jó éjszakát!

— Már? Ezt csak ön teszi, Verneuil, hogy bezárkózzék ily szép időben, s oly órában, mikor mindenki elmegy hazulról.

A két fiatal ember egymás mellett, háromszor sétált a végig Tours főutcáját, miután együtt ebédeltek a Fácánhoz czimzett vendéglőben s most a régi kormányzéki palota (most városház) sarkánál állapodtak meg. A boltok és raktárak kivilágítva már, kirakataik összes fényét a járdákra vetették, melyeken a föl- s lejárók serege hullámszórt, kik a nagy hid felé özönlöttek, a toursiak e rendes séta-vonalán. A gázlángok is egymás után lobbantak fel az utca hosszu során, mely fölött a házak szabályos homlokzat-sora párhuzamosan szelte át a rendkívül tiszta nyári ég már barnuló kékjét.

— Igazi nyomoruság benn szorongani a szobában, mikor künn oly szép idő van, — ismétlé Perrusson Adorján. — Mi az ördög sürgeti, hogy haza menjen?

— Tudori értekezésemen furok-faragok, s miután a lyceum egész napomat igénybe veszi, csak estém marad a munkára.

— Mily rendes ember! — Jó, elkisérem a kapujáig, miután nincs kedvem befalazni magamat.

Befordultak a városháza melletti utczába, mely már kevésbbé élénk s kevésbbé is volt világítva. Szivarozva, lassan haladtak a szük utczán belebb. Mind a ketten huszonhét-huszonnyolcz évesek lehettek. Verneuil Mihály, a tanár, ki oly dicséretes szándékot nyilvánított a szorgalmas dolgozásra, középtermetű, elég sovány, de csontos legény volt, keresetlenül öltözve, s mozdulataiban volt valami nyers és hirtelen. Néha egy-egy bolt lámpái, fehér fényöket vetve rá, a mint elhaladt előttök, egész személyét megvilágították, halvány arcza kiálló pofacsontjait, barna szakálltól körözve, és egészen fekete szemöldei alatt gödreikben mélyen fekvő villogó szeme párját. — A másik Perrusson Adorján, véznább s magasabb, finomabb és gondosan kiborotvált arczczal, nyájas tekintetével, kék szemei, finom metszetű orra és ajkai megnyerő kifejezésével: egész valójában igényteljesebbnek s öltözékében is választékosabbnak s csinosabbnak látszott barátjánál. Kezeire finom keztyű szorult, divatos fekete kabátot s karján könnyü nyári felöltőt hordott.

— És mi a tárgya tudori értekezésének? kérdé hanyagul odavetve, mig szemüvegével a boltjaik ajtajában friss léget szívó iparosokat szemlélgette.

A parasztok a Theokritos idylljeiben.

— Bravo! látom, ön a demokratia igaz ügyét még a fakultás padain is védeni akarja. A mint esze-

járását ismerem, a harc sem szenvedély, sem élesség nélkül nem fog szükölködni. Egyet meg kell önnek adni, Verneuil, azt, hogy egész valója egyöntetű s következetes. Mint szülőföldre vadkanjai, egyenest halad, mit sem törődve az utjában álló akadályokkal. Csak-hogy nagyon is komolyan veszi vadkanscherepét: igen is vadan él, távol a világtól, a nőktől . . .

— Kedvesem, tudja honnan indultam ki s mily utat kell tennem, hogy célhoz érjek. A nők csak akadályul szolgálnak, én pedig szabadon akarok haladni.

— A menykőbe is, jó! de ön sincs fából!

— De sőt; olyan vagyok, mint a nyers fa, mely nehezen gyúlad meg, de ha egyszer meggyúlt, annál erősebb lánggal ég. Ön még nem ismer engem egészen, — folytatá Mihály, megszorítva társa karját. — mohó vágyat érzek a gyönyörre, oly lángoló kéj-vágyat, mely megijesztené önt, ha szivembe látna. De a mellett erős akaratom is van. Egyetemi pályámon tanuja voltam, mikép rontanak meg a nők sok életet, mindjárt kiindulásában, s azért féken tartom a menynyire csak birom, paraszt véralkatomat, nem erényből — hanem becsvágyból.

— Én is becsvágyó vagyok, viszonzá Perrusson, s elhiheti, hogy én sem elégszem meg azzal, hogy egész életemben a toursi birák előtt ügyvédkedjem; de azt hiszem, kedves barátom, hogy ön tévuton jár. Hogy parancsolhassunk az embereknek: ismernünk kell erejüket s gyöngéiket, büneiket s erényeiket; hogy érheti el ezt, ha nem él körükben? Hogy előre hatolhassunk: az aczélpenge erejével s finomságával

kell birnunk — s hogy' fogja megkapni a kellő edzést, ha az árba nem merül? Nem mondom, hogy az ön módszerével is ne lehetne végre lyukat furni, de az lassu és nem is bizonyos. Ha az ember nem ismeri a talaj veszélyeit, az első árokban kibukhatik a nyeregből s kitörheti a nyakát.

— Ön könnyen beszél, — felelt Mihály, — ön vagyont örökölt s könnyen kipótolhatja, ha egy párszor vakot vet; nekem, a ki szegény vagyok, az első elhibázott lépés a legsúlyosabb következésű lehet, azért nagy elővigyázatra s ovatosságra van szükségem.

Mig így beszélgettek, elhagyták a városház-utcát s azon városrészbe hatoltak, mely a Szent-Márton-apátság környékén terül el. Minden elhagyott s mintegy álomba volt merülve. A két torony, a Nagy-Károlyé s az Óra-torony levetették árnyékukat a négyszögü térre, melynek szélein helylyel-közzel gázlángok pislákoltak. A Szent-Kelemen ódon temploma, körfalaitól megfosztott hajójával zárta el az utca torkolatát s üvegtelen csúcsives ablakain átlátszottak az éji ég tisztább részei. A mint a templomkapu sarka mellett befordultak, szokatlan élénkséget találtak az Aumont-térnek házak által formált derékszögü négyszögén. Mintha sátoros cigány-csapat ütött volna tábort e rendesen elhagyott s puszta téren. Mintegy fénylő ködben, szürke vászonsátrak hullámzását lehetne látni, melyek belülről száz meg száz lámpa által voltak világítva s köztük össze-vissza, zavaros és tolongó sokaság járt-kelt föl s alá.

— Lelkemre! kiálta fel Perrusson Adorján, ez

a virágvásár, mely itt egy hétig tart évenként ; jérünk ez nagyon eredeti s megérdemli, hogy megszemléljük.

S azzal magával vonta Mihályt a virágárusok sátor-boltjai által formált szűk menetekbe. Mindegyik vászonsátorban temérdek virágnövény volt állványokon fölhalmozva. A zöld lomboktól félig elrejtett lámpák arany sugarai szűrődtek át az idény virágainak csinos csoportozatain. Kúszó rózsatők, violaszin levelű vadszőlők képezték a háttért, melyre a pelargoniumok és szekfűk vérvörös foltokként hintve látszottak. Ez élénk színű virágok körül komolyabb árnyalatu növények tömbjei csoportosultak, közbe-közbe bágyadt thearózsák, heliotropok és rezedák s végre szorosan összerakott bazsalik-cserepek képeztek zöld szőnyeget e rögtönzött pompa tarka lábainál. Mindenik boltból a színek és illatok oly összhangja hatott ki, mely elbájolta a szemet s hizelgett a szag-érzéknek. A lámpák fényétől s a virágok lehelletétől elbűvölt éji lepkék rajai keringöztek e balzsamos légkörben.

A tömeg, mely e sátorutczák meneteiben tolongott és ögyelgett, legnagyobb részt boltosokból, művészekből, grizettekből s oly fiatal emberekből állt, kiket a csinos nők tekintete ugy vonzott ide, mint a lámpafény az éji pillangókat. Csak a boltok voltak világítva, közeik nem, s a járó-kelek félhomályban bódorogtak. A külvárosi munkások kíváncsian dugták be fejeiket a virágállványok közé s szemeik csillogtak a félhomályban. A virágárusnők virágcserepeik közt ülve, hizelgő s éneklő hivatásokkal csábitgatták

magokhoz a vevőket: »Nézzék e gyönyörö szekfüket, melyek oly balzsam illatot hintenek. Kinek tetszik egy cserép bazsalik, két sous-ért? Ide, uraim, vegyenek szép virágot hölgyeiknek!« Kétértelmű külsejű vénasszonyok, félig hordárnők félig keritőnék, ácsorogtak a fiatal emberek körül s meg-meglökve őket könyökükkel, füleikbe sugdostak: »Elvigyem a virágját? Van valami küldeni való egy szép lánynak?« — S fenn a magasban, a felhőtlen juniusi égen, csillogtak az apró csillagok s nyugodt és közönyös szemeikkel nézték e kevert és zajgó tömeget.

Verneuil Mihály komoly tanulási feltételei s erkölcsi szigora daczára önkénytelenül engedett e kihívó csábnak, melyben virágok és leányok mintha találkoztát adtak volna egymásnak, kezét fogni az emberi gyöngeség kísértésére. A heliotropok kábitó illata fejébe szállt; a női arcok, melyek e félhomályból intettek felé, mind oly szépeknek s fiataloknak tetszetek; zavaró s kellemetlen érzés lepte meg, valahányszor egy vén asszony sompolygott el mellette s könyökével kihívólag érinté vagy fülébe sugdosta szennyes ajánlatait; egy-egy grizette könyökének vagy csipejének érintése megrezzentette, s nem szólt többé hazamenetelről, vagy tudori értekezése sürgős voltáról.

Adorján mosolyogva, csiptetőjét szemére szorítva s elégült arczczal őgyelgett a sátor-sorok közt, oly ember módjára a ki megszokta az efféle sétákat. Barátját szüntelen arra felé toltá, a hol legsűrűbb volt a tömeg. Egy tömöttebb csoport, mely elzárta előttök

az utat, feltartóztatta őket egy pillanatra, a sátrak egyike előtt, hol két csinos fiatal lány bazsalik-cserepekre alkudozott. Husz év körül lehetek s ruhájok után itélve varrónők, csinos vállfüzőben, kürtös kerek fejkötővel, mely kaczerán volt fejök tetejére tűzve, hogy szabadon engedje lengedezni fürteiket s előnyösen tüntesse ki épen nem félénk arcukat. A barnábik, apró fekete szemekkel, határozott de nem szép arcvonásokkal; a másik ellenben nagyon csinos volt s alakja nagy benyomást tett Mihályra. Világos gesztenyeszin haja, finom arczbőre, nagy barna szemei s gyermeteg szája, a makacs ártatlanság kifejezésével csábitották az ifju képzeletét. Adorján, ki teljességgel nem haragudt, hogy szigoru barátja fagyosságát engedni látja, sietett társalgást kezdeni a két leánynyal.

— Bazsilikumot! kiálta fesztelenül, nem méltó az önökhez, kisasszonyok, csizmadia-lányoknak való virág az! Engedjék meg, hadd ajánlhassak fel mindkettejöknek egy-egy rózsacsokrot.

S egyszersmind intett a virágárusnőnek, ki raktárából két nagy kész bokrétát választott ki, jacquemin-rózsákból. Adorján azokat a két fiatal lánynak nyújtotta.

— Magam s barátom nevében! — mondá vidáman s meghajolva, egy-egy bokrétát tartva mind két kezében.

A két varrólány összenézett, elfordult s hangos nevetésre fakadt. Adorján azonban nem tágitott.

— Végre is, Desirée, — mondá végre a bar-

nább a gesztenyeszin hajuhoz, — miután ez urak jó szívvvel ajánlják föl bokrétáikat, hát elfogadhatjuk.

Elvették a rózsákat, s arczaikat mohón dugták belé az illatos bokrétákba, aztán elhagyták a boltot, virágaikat szagolgatva, lassan haladva, vissza-visszapillantgatva, ha vajjon követik-e?

— A szókébb igazán csinos, mormogta fogai közt Mihály.

— Akarja, hogy ismeretséget kössünk velök? kérdé Perrusson barátjától, ki még habozott; egyszer még nem megszokás, s annál jobb kedvvel fog tanulni s dolgozni holnap. Ugy-e jó lesz? Helyes — vacsorálni vigyük őket s jó gyerek lesznek, a rutabbikat vállalom magamra.

— Azt hiszi velünk jönének? dadogá Mihály csodálkozva s elpirulva.

— Meghiszem azt!

Utólérték a két fiatal lányt — s hála az Adorján ügyességének, a kinek igazi aranyos nyelve volt, a társalgás csakkamar élénk s bizalmas lett. Észrevétlen s mintha csak czéltalan kalandozva, odahagyták a sátrak közeit, végig haladtak a kanonok-utczán, s egyszerre a teke-tér fái alatt találták magokat.

— Miután a virágokat szeretik, kisasszonyok, — kiálta fel hirtelen Perrusson, — szeretniök kell két-ségkívül a falut, a szabad természetet is. Mit szólnak hozzá, ha kikocsikáznánk Saint-Avertinbe s ott négyesbe megvacsorálnánk?

Először visszautasították. — »Késő az idő, s ők szüleiknél laknak.« — Később lassanként s észrevét-

lenül, a barna rábeszélte magát s barátnőjéhez fordúlva:

— Eh, Desirée, ha ez uraknak kocsijok van, éjféltre visszatérhetünk s otthon azt fogjuk mondani, hogy a műhelyben kellett virrasztanunk, valami sürgős munkánál.

Adorján egyszerre felkapta a szót.

— Ismerek itt közel egy bérkocsist, husz percz alatt készen lesz. Mihály mulattassa addig a kisaszszonyokat, mig én intézkedem.

Azzal elsurrant, s Mihály maga maradt a fák alatt a két leánynyal, kik egyre suttoztak s nevetgéltek maguk közt. Vadócz szokásainál fogva, nem találta magát nők közt s nem tudott semmit mondani nekik. Végre nagy kinnal megszült egy pár phrasist az ég szépségéről, — de ugy látszik, ez nem nagyon érdekelte a varrólányokat. A társalgás ismét abba maradt. Mihály türelmetlenkedni kezdett az Adorján lassusága miatt, ámbár magában köszönetet mondott neki, hogy a kocsiról való gondoskodást magára vette, mert ő tanári minőségében, kénytelen volt bizonyos illetekinteteket tartani maga előtt; nem mert volna szóba állani a kocsibérlővel, akinek talán fiai járhattak a lyceumba.

Végre a kerekek zörgése hallatszott s egy ódon bricska, álmos kocsistól hajtva, robogott elő s állott meg a kanonok-utcza sarkán. Adorján, a kocsiból áthajolva, intett Mihálynak s a két leánynak, hogy üljenek fel. Igéretéhez hiven, Perrusson a barnát vette

magához, Leontine-t; Desiréet pedig, a csinosabbat, barátja mellé ültette. Mikor elhelyezkedtek, rákiáltott a kocsisra:

— Saint-Avertinbe, egyenest! Aztán a »Három galamb«-hoz hajts!

A bricska az igazságügyi palota felé indult, átment a vaskapun s aztán a Grammont utra fordult. Kéjelegve e kocsikázásban, a kis grisettek hátravetették magokat a kocsipárnákra, szétterjeszkedtek ruháikkal s nagy kaczajt ütöttek. Adorján, kinek tetszett a mulatság, nagyon vállalkozó kezdett lenni szomszédnőjével szemben, a ki csak tisztességből, proforma védte magát; míg Mihály, szigorú komolyságában, ünnepélyes udvariassággal bánt Desirée-vel, kit egészen bámulatba ejtett. A kocsi, áthajtva a Cher hidján, a saint-avertini utra ért. Most az erdős halomok árnyai, jobbról egészen éjbe borították a kocsi belsejét; a balfelöli ajtón a cher-parti rétek ezüst ködben látszottak s az utolsó csalogányok dala föl-fölhangzott a kerekek zörgése s a lovak dobogása között. A lányok magokkal hozták rózsabokrétáikat s azok illata egészen betöltötte a bricskát, és Mihály megittasulva a kábitó illatártól, az éj meleg lehétől s ez üde és majd kicsattanó fiatal lány közelségétől, kinek húsos vállait félénken érinték újjai, költői gondolatokat érzett fejébe szállani. Adorján, ki a talajt szilárdabbnak érezte lábai alatt s meg volt szokva az ilyes kalandokhoz, körülfogta a Leontine derekát — aki, hogy fesztelenségét mutassa, gondatlanul dudorászott egy ismert dalt:

Piros s fehér rózsát szedtem,
Fehér kötényembe tettem.

Hej rózsza,
Fehérje, pirossa,
A kötényem csupa rózsza.

Mig a varrólány vontatott hangja tova röppent a légben, az éjben, a Mihály gondolatai száz mértföldre jártak a Touraine-től. Szemeit lehunyva, kezét a kocsiülés háta s Desiré dereka közé szoritva, szülőfölsde erdei közepébe képzelte magát, négyszem közt egy ismeretlen szeretővel, aki iránt egészen érzélgős tiszta gyöngédséget érzett. Benső dal-hangulata lassankint oly hangfokig emelkedett, hogy — a Desirée némasága is hozzájárulván, — a tourainei kis munkásleány bájoló Gretchenné alakult át képzeletében, oly gyermekéggé s szüziessé, kiről azt képzelte, hogy ő fogja bevezetni a szerelembe fokokint, mint a hogy egy rózsát sziromról-sziromra bontogatunk ki, mig végre az arany-porszálakhoz jutunk, melyek még egészen érintetlenek s illatosak. Ez álmadozás egészen elérzékenyítette s remegésbe hozta. Hirtelen a kocsi megállott. Saint-Avertinben voltak, a »Három galamb« kapuja előtt.

A vendéglőbeliek, szokva levén ily látogatásokhoz, emeleti szobába vezették a két fiatal párt, melynek ablakai a Cher egy kis szigetére nyiltak, mely nyárfák zöldjével volt boritva. Nagy lassan asztalt terítették s feladták a vacsorát, mely hideg baromfi-sültből, rákból, bourgundi borból s vouvrayi pezsgőből állott. A két lány, kényelembe téve magát, szép fo-

gaival ugyancsak evett s szürcsölgette a bort, nagy kortyokban. A tourainei bor csakhamar megoldotta nyelvöket s elkezdtek fecsegni egyre-másra, mulattatva a két barátot műhelybeli életök s élményeik részleteivel. Desirée elbeszélte Mihálynak, hogy ő fehérruha-varrónő, s hogy az anyja megszokta verni, ha későn megy haza; hogy meguntta már a kisvárosi nyomoruságot s szeretne találni valakit, a ki Párisba vigye. — A tanár egy ablakmélyedésbe ült vele; az éj oly szép volt mintha csak a szerelem és költészet álmaira lett volna teremtve; a csillagok szendén tükrözödtek a Cher folyásában, a sziget fáinak lombozata halkán rezgett a nyáréji fuvalomban, a távolban a falu lámpái csillogtak a gyümölcsessel rakott cseresznyefák ágai között. Mihály gyöngéden mosolygó szemekkel tekintett Desiréere, s kérte: daloljon valamit. A lány szinpadias mozdulattal emelte föl poharát s hamis hangon kezdett egy köznapias kávéházi dallamba.

Nem volt ideje befejezni. Alulról, az ablak alatti kert lugasaiból, a mulatozó falusiak megszólították s ránevettek. Erre dühösen felbosszankodott e durva falusi tuskókra, a kik vele kötekedni mernek. Csinos ajkai közül kaszárnyai káromkodások s illetlen szidalmak özönlöttek. Ugy tetszett, mintha egész gyönyörűséggel szórná e durva szavakat — az emberek alulról hasonló hangon feleltek vissza neki. Öt perczig tartott e szennyes beszédek s mocskos felelések cseréje. Mihály kedveszegetten s alázuhanva álmai magasából, undorral gondolt a tündérmesék ama herczegnőjére, a kinek a szájából, valahányszor megnyi-

totta, varasbéka ugrott ki. Mámorából egyszerre kijózanodott s belefáradva e nevetséges jelenetbe, alig bírta elnyomni ideges ásitásait. Adorján hirtelen félbeszakította ez ép oly unalmas mint nevetséges jelenetet, előrendelvén a kocsist s figyelmeztetve a griseteket, hogy ideje már haza indulniok. Kifizették a vendéglősnét s kocsiba ülve, ugyanazon árnyékos uton tértek vissza, hol még most is daloltak a fülemilék — de a varázs meg volt törve s Mihály úgy érezte magát, mintha meg volna dermedve.

A bricska homályában, a mint a nagy fák árnyában tova haladtak, hallotta az Adorján és Leontine csókolódása nesztét, a kik fesztelenül s egészen szemérmetlenül viselték magokat. Desirée, a kinek a vouvrayi pezsgő szintén a fejébe szállt, maga is szeretett volna elérzékenyülni s szerelmeskedni, de Mihály — hideg s tartózkodó hangulatában — nem mutatottrálegkisebb hajlamot sem. Hiába dörgölődött hozzá a fiatal kaczer, mint egy hizelgő sima macska, ő visszahuzódott a kocsikulés sarkába s csak kelleetlenül felelgetett a grisette kihívó szavaira. Még jobban ingerelve a hidegség és közöny e feltűnő jelei által, melyeket csak a bátortalanság maradványának vélt, Desirée megkettőztette kaczerságát, míg ő — egyre jobban érezve a szíven erőt vevő undort — mind kedvetlenebbé s szótlanabbá lett. Végre kifogyva türelméből a kicsike is, a koci másik szögletébe vetette magát s duzzogni kezdett.

Hogy né kelljen szólania hozzá, Mihály kihajolt a koci-ablakon. Nézte a hold sugáraiban fürdő tájt,

a ködpárától lepett s a sudár fák árnyaitól csikozott réteket, a távoli állomás röpülő szikráit s bánni kezdette, hogy magát e köznapi kalandba engedte sodortatni.

— Erdemes is volt, gondolta magában, szép elhatározásokkal fegyverezni föl magát, hogy úgy él mint egy askéta, ha ily silányul fogatja meg magát az első hálóban! Igazán, milyen férfi is az s mily uralma van magán és akaratán, a ki az első s legutszélibb kísértésnek ily könnyen enged s megbotlik! Még ha mentséget találhatna egy hatalmas szenvedélyben, egy regényes hajlamban, minőről — Balzacot olvasva — néha álmadozott! Ha ama bájoló hölgyek egyikének szerelme ingatta volna meg, kiket szombatonként uri fogataikból kiszállani látott a király-utcza ragyogó boltjai előtt, — vagy ama szőke angol nők egyike utáni ábránd, kik oly büszkék és fehérek, mint a liiomszál, kiket vasárnapokon a protestáns egyház küszöbén látott! Legalább izlése s hiúsága ki lett volna elégitve. De nem! Egy évig tartó erkölcsi szigora egy ostoba és rossz nevelésü grisette lábainál tört össze, a ki nem ajánlhatott neki mást, mint a gyönyör silány cseréppoharát, melyből százan ittak már előtte. Szégyelte gyöngeségét s legyőzhetlen undortól fogva el, alig várta s mégis szinte félt, — hogy Toursba haza érkezzenek.

A kocsi áthajtott a vámsorompón. A Perrusson parancsa szerint az igazságügyi palota előtt állt meg s leszálltak. Adorján megfogta a Leontine karját.

— Itt kétfelé válunk — mondá tréfásan. — Jó éjt, gerliczém.

S ezzel gyorsan távozott grissettejével és mindketten eltűntek a sétány fái között. Mihály magára maradva Desirée-vel, a kicsike a begyest kezdte játszani — ártatlan és félénk arczkifejezést öltött.

— Nagyot koczkáztatok, önhöz menve — morgogá negélyezett hangon — de jól fogja viselni magát, nemde? Csak nem akar szerencsétlenné tenni, remélem . . . Gondolja meg, egy fiatal leány, a ki az anyjánál lakik . . . .

— Kedvesem, — vágott vissza Mihály nyersen — vigasztalhatatlan volnék, ha kellemetlenséget okoznék kegyednek. Térjen vissza anyjához. Jó éjszakát!

S hirtelen, majdnem durván, elbocsátotta a lány karját s elképedve ott hagyta az ut közepén és nagy lépésekkel sietett a Grandréve-utca felé, a hol lakott.

II.

Verneuil Mihály Bar-megyében született, Véelben, e Bar-le-Duc-tól egy mértföldnyire, a sikságon fekvő buskomor kis faluban. Atyja, csekély módu földmives, megkésve kapta Istentől e fiát, miután három gyermeket nagy bajjal fölnevelt; s a Mihály születése végkép kimerítette a Verneuil anyó életerejét, ki e negyedik szülésébe bele is halt. A későn érkezett s épen nem óhajtott gyermek, a ki a más három sovány örökségét még jobban megcsorbitotta, meglehetősen kelletlenül fogadtatott a világba lépése-

kor. Azonban erőteljes volt s rossz fogadtatása daczára ugy nőtt, mint a gomba. Apjának néhány darab földje volt s azokat néhány más — haszonbérbe tartott — darabbal együtt mivelte s csekély keresményéből nehéz munkával s nagy nélkülözésekkel élt az egész család. A két idősb fiu béresnek állott, a legidősb, az egyetlen leány, minden reggel a városba ment, eladni a tehenek tejét, vaját; Mihályt, mihelyt betöltötte nyolczadik évét, szintén befogták a munkába, hogy keresse meg kenyerét, a mit megeszik. Télen át a falusi iskolába járatták, de tavasz beálltával kivették onnan s a barmokat hajtotta a mezőre, hozzá hasonló koru egy vagy két pásztorgyerekekkel. Ámbár ez időben meglehetősen rosszul táplálkozott, rosszul öltözködött s több ütleget kellett nyelnie, mint kényérhéjat, kóbor élete e korszakára mégis kedvesen emlékezett vissza.

Mezitlábba huzott faczipőiben, ostorát pattogtatva ökrei mögött, egész nap hajtogatta azokat az ugarokra, a völgyet borító erdőség szélein. Ott, a fűben heverészve, míg ökrei legeltek, egy régi liégei naptárt olvasgatott, melyet a tüzhely egyik sarkában talált s melyet majd egészen könyvnélkül tudott. Ha belefáradt az olvasásba, hátára heveredett, s így hanyatt fekvé nézdegélte a szálló fellegeket az égen, a röpködő pillangókat a rét fölött. Éber s kíváncsi esze lévén, megvigyázta a madarakat, a fákat, a bogarakat, összehasonlitotta a különböző tárgyak alakjait s lassanként egészen belehatolt a természet bűvös birodalmába. Oly nagy ehető, mint kíváncsi létére, kevés

növényt hagyott megkóstolatlanul, zamatos vagy fanyar ízével; jól ismert mindent, a mi megehető volt a mezőn s az erdőben, a csicsóka barna gumóitól azokig a setétszinü bogyóig, melyek fürtösen csüggenek az áfonya pirosuló levelei közt. Nyáron át egész őszig, gyönyörrel éldelte a növényvilág e termékeit, magába szíva minden érzéken át a természetet, szagidegeit erdei illatokkal s gyomrát vadgyümölcsökkel töltve meg. Erdei eper, vadszeder és málna, tejfehér bélü mogyoró, az első dértől megcsipett kökény, a vadbodza leves és zamatos bogyója s az illatos édesgyökér, mind izes pótlék volt neki száraz házi kenyéréhez s otthon kapott sovány eledeléhez. Ajkaira a szeder feketepiros vérével bajuszt mázolt, mint a mókus mászott a terepély bükkekre madártojást szedni, lubiczolt a hegyi patakokban, érzéki gyönyörrel dörzsölte szét tenyerében az illatos méntákat s balzsamfüveket s jól lakva savanyu gyümölcsökkel, megittasulva nyers illatoktól, heverészve a földön és a fűben, késő este tért haza s reggelig aludt, álmodva a fák árnyáról s madarak énekéről.

E hangulatteljes és egészséges életmódban öszszes érzékei, összhangzatosan fejlődtek ki. Mikor arra került a sor, hogy az első urvacsorához készüljön, a véeli lelkész, elbámulva értelmé korai fejlettségén, emlékező tehetsége biztosságán s azon a temérdek ismereten, a mit tanító nélkül szerzett magának, rábeszélni igyekezett Verneuil apót, ne hagyja véka alá rejtve elveszni e fiatal és fénylő világot. Az öreg ellenkezett, féltve szük erszényét, de a lelkész addig

hizelgett neki, elébe tárva a szép jövőt, mely legkisebb fiára vár, ha bejuthat a kormányshoz, ez életmódba, mely bezzeg máskép jövedelmez, mint a szántás-vetés s baromlegeltetés. Végre sikerült legyőzni az öreg földmives ellenszegülését, megigérvén neki, hogy ingyen vezeti be a fiut a francia és latin nyelv első elemeibe, hogy a középiskolába felvételét megkönnyítse. Verneuil apó, bensőleg hizelegvén neki, hogy valaha még előkelő ember válik a családjából, megadta magát végre, s Mihály — ott hagyva ökörpásztor-ostorát, — mindennap a lelkészlakba ment, tanulni a *m e n s a m e n s a e t* s szolgálni a misénél s a lelkész beteglátogatásainál. A tanulás gyorsan ment; nemcsak kedvet kapott a latinhoz, de nem sokára otthonos volt a nyelvtanban s egész napját könyvekkel töltötte. A mint hajdan az erdő minden vad gyümölcseivel tömte meg gyomrát, ugy most emlékezetét a legkülönbözőbb olvasmányokkal. A szent atyák, az egyháztörténelem, az *A n a c h a r s i s u t a z á s a*, *V e r t o t R ó m a f o r r a d a l m a i*, mind táplálékul szolgáltak fogékony elméjének. Elvégezvén első urvacsorálását s betöltvén tizenkettedik évét, a lelkész érettnak nyilvánította őt a lyceumra s megbeszélte a dolgot a szomszéd városi iskola igazgatójával. Abban egyeztek meg, hogy Mihály a szünidők végeztével a hatodikba lép, s hogy a szegény Verneuil apó négyszeresen eret vág magán, hogy minden negyedévben megfizethesse a 21 franc tandíjt, mert Mihály külső növendék leendett s minden este haza volt jövendő-Véelbe.

Igy október elején, egy szép derült napon, Mihály, miután a lovakat megittatta, felöltötte új gyapju-ujjasát, s neki indult a laposnak, hátán, vastag vászon-táskában vive füzeteit, írószereit s reggelijét, kezében tartva papírral bedugott tintatartóját. A kolégyom kapuja előtt csoportosult iskolás fiúk nagy szemeket meresztettek s gunyosan vihogtak, a mint a kis paraszt fiút, sárosan, nap-égetten, fedetlen fővel, vászonnadrágban, lengeteg gyapju-ujjasban a domboldalon alájönni látták, a mint rosszul bedugott kalamárisát vigyázva tartotta kezében, s ki-kilocschanásától ujjai foltosak voltak. Szokás szerint azon akarták kezdeni, hogy mint új belépőt az iskolába, előlegesen elpáhollják; de a legényke izmos erős volt s minden ökölcsepás helyett kettővel fizetett. Az nap este elszakított ujjassal s összekarmolt képpel tért vissza Véebe, de azzal az öntudattal is, hogy tiszteletet szerzett magának s jól becsapta a száját ennek a posztó-ruhás városi csöcseléknek. Még jobban diadalmaskodott a fiukon első írásbeli dolgozatával, mikor a következő szombaton az osztályvezető előterjesztette jegyzeteit s kihirdette a sorozatot: Ő lett az első az osztályban s a tanár oly dicsérettel szólott felőle, mely elhallgatatta a legrosszakaróbbakat is. S ez ismétlődött minden szombaton. Mihály az osztály élén állott s első helyét egész éven át megtartotta.

Erős és szilád testalkatával, kitünő emlékező tehetségével, kitartó szorgalmával, korához képest rendkívüli munkaképességével, e szabad ég alatt s napfényen növekedett parasztfiú, mintegy természeti

erő, úgy tünt ki a satnya és nyafka városi fiuk, hivatalnokok vagy kereskedők elkényeztetett gyermekei között. Egészen romlatlan, üde értelmisége úgy nyílt ki agyában, mint erős hajtású fa az erdőben. Megelőzött valamennyi nemes és polgárfiut; de elsősége tudatában mégis türelmes és jó pajtás tudott lenni irányukban. Csak úgy futtában, a tanórát megelőző szabad negyedben, kijavította a leggyöngébbek fordításait s dolgozatait s a kit a tanár kiszóllított, egész jó lélekkel sugta annak a feleletet a kérdésekre. Így szerették is, félték is tőle. Mindamellett sem volt boldog. Apja, a ki mitsem értett a classicai tudományokhoz, azt hitte, eleget tett kötelességének minden negyedévi tandíj lefizetésével; s azt követelte tőle, hogy ha haza jő az iskolából, csak úgy gondozza a marhákat, mint az előtt; fukarkodott a gyertyával, melyre a tanuló fiúnak szüksége volt, hogy föladatait kidolgozhassa s egészen dühbe jött, ha valami könyvet kellett vásárolni. A gyermek, miután hajnal előtt fölkelte s agyonfárasztotta magát az akolban és istállóban, neki indult hóban, esőben vagy napfényen a lapon át s menetközben olvasgatta leczkáját. Néha bőrig ázva, vagy hidegtől meggémberedve érkezett a városba. Az iskolai órát várva, egy közeli pékhez menekült, a kinek fia egy osztályba járt vele, s ott a sütőkemencze melegénél és világánál fejezte be reggeli leczkéje tanulását.

Azok a harcok, melyeket ki kellett állania, hogy a tanulmányaihoz mulhatatlanul szükséges könyveket megszerezhesse, voltak mindennapi gyöt-

relme, s minden erőfeszítése daczára is csak megalázó visszautasítások árán sikerült felszinen maradnia. Mint elsőnek az osztályban, neki kellett a tanár elé tennie azokat a könyveket, melyekből az a leczkéket fölkérdezte. De neki e könyvek legnagyobb része nem volt meg, úgy kellett összekoldulnia tanulóársaitól, kik annál kevésbbé szivesen adták oda a magokét, minél kevésbbé tudták leczkéjüket. Akkor az egész osztály előtt szégyenszemre be kellett vallania, hogy könyvei hiányoznak, s ha a tanár kevésbbé volt nagy-lelkü vagy rosszkedvében találta, egy-egy megalázó észrevétellel vetette szemére Mihálynak, a parasztfiúnak, szegénységét.

Ő mindamellettt valamennyi díjt megnyert, s neve nyolcz vagy kilencz izben kinyomatott az aranykönyvben. De e diadal, hajh, csak új megaláztatás forrásává lett neki. Mikor az erkély magasáról a tanár az ő nevét kiáltotta, mint nyertesét: »Verneuil Mihály, Véelből Bar mellett« — neki át kelle törtetnie a vasárnapi ruhába öltözött közönség s szép hölgyek sűrű sorain s úgy kelle megjelennie a lépcsőn szomorú falusi ruhácskájában, szintelen — bár még csaknem új — alpacca-ujjasban s a sok mosástól kifehéritett szürke vászonnadrágban — s ez csak új seb volt növekedő büszke önérzetén.

Igy folytak az évek, meghozva mindegyik ugyanazon fáradalmakat, ugyanazon túszurásokat az önbecsérzeten s ugyanazon sikereket. Mikor Mihály a felsőbb osztályokba lépett, tanárai — büszkéké érdemére s a fényre, melyet már is hintett tanrendszerökre,

ismétlő órákat szereztek neki oly vagyonosabb növénydékek mellett, kik tanulmányaikban hátra voltak maradvá. Havonkint mintegy hatvan francot szerzett így, a mi képessé tette őt, hogy könyveket szerezzen s tisztességesen öltözködhessék. A szünidőben pedig a bukottaknak adott órákat, kik javító vizsgálatra voltak utasítva, különben az osztályt ismételniök vagy az iskolát el kellett volna hagyniok. S mig tanulótársai szabadon mehettek haza, utazhattak vagy vadászhattak, ő, ki a napfényt s szabad léget annyira imádta, sötét tanulószobába volt kénytelen zárkózni egy-egy félkegyelmű s korlátolt tehetségű bambával, a kivel huszszor kelle a szórend elemi szabályait átkérődznie. Az évek azonban teltek, már tizenhetedik évébe járt s az ifjúkor e hajnalával új szükségek és új vágyak szülemlettek lelkében. Erőteljes testében a nedvek új keringését és forrongását kezdette érezni; a nők tekintete zavarba hozta s megpirította. Erényének szerencséjére, a véeli leányok kivétel nélkül mind csunyak s esetlenek voltak. Őt a városban tartózkodás finomabb és kényesebb izlésüvé tette s az otromba paraszt nők, vörös kezeikkel, szeplős rőt képökkel, vaskos termetükkel, semmi csáberőt nem tudtak rá gyakorolni.

E veszélyes válság korában egyetlen egyszer volt erősebb kísértésnek kitéve. Tizennyolczadik évébe lépett épen s ismétlő órákat adott a város egy vastag gyárosa tudatlan fiának. Időről-időre észrevette, hogy a fiú anyja szeretett jelen lenni az általa adott órákon, melyek délután az iskola végeztével

tartattak. A negyveneshez közeledő asszonyság volt, érett szépsége teljes virágában. Egy izben, mikor a tanítványa által hajtogatott latin igéket javitgatta, azt vette észre, hogy az a m a r i szenvedő ige mellé a papir szélére, idegen kéz, finom írásu női kéz ezt írta oda: a m o r, s z e r e t t e t e m — s utána egy finom és félénk kérdőjelt. Alig olvasta s értette el, mélyen elpirult. Az, a k i e különös kérdést tette elébe: jelen volt, előtte ült, s nedves epedő szemei, az elképedt fiatal tanárra szegezve, némán ismételni látszottak a leirt kérdést. E közben a tanítvány kiment a szobából, hogy künnfelejtett könyvét megkeresse s tanítója egyedül maradt e rettenetes fürkésző szemekkel. S hirtelen, a nélkül, hogy Mihálynak ideje lett volna saját szive verését számlálni, a nő egyszerre széke háta mögött termett s erős csókot nyomott nyakára. A gyermek épen jókor érkezett vissza, hogy még rosszabb eshetőséget megakadályozzon s a leczke kimondhatatlan zavarban folyt le.

Mikor a házból kijutott, Mihály egyideig kábultan tántorgott, mint egy részeg. E női ajkak csókja addig ismeretlen tüzet gyújtott ereibe s vére lázasan lüktetett. Mivel ép oly félénk volt, mint tapasztalatlan, iszonyattal gondolt e különös kaland következményeire. Ugy érezte, hogy pirulás nélkül nem birna többé megjeleni növendéke házában. Tizennyolcz éves szemeiben e meglett koru, majd negyven éves asszonynak s egy kamasz fiu anyjának e szerelmes merénylete valami természetellenes kicsapongásnak látszott. Ártatlanságában azt kérdezte magától, nem

elmebeteggel van-e dolga? Félve attól, hogy nevetséges és utálatos szerepet játszszenek, elhatározta, hogy nem lép többé a házba, a hol nem is tudná, hogy viselje magát s másnap megírta az apának, hogy érettségi vizsgára készülése lehetlenné teszi neki leczkői folytatását. A nőt nem látta többé; az utczába se mert menni többé, a melyben az lakott; de e gyors és egyetlen csók emléke, mint égési seb maradt húrában s viharosan felrázta addig szunnyadó érzékiségét.

Baccalaureusi (érettségi) vizsgáját kitünően tette le s tanárai tanácsára a tanárképzőbe készült lépni. Verneuil apónak, ki a tanárokat valamivel magasb rendű iskolamestereknek nézte, nem igen hizelgett fiának pályaválasztása. Jobban szeretett volna valamely irodai állomást, melynek fizetéséből visszakaphatta volna saját előlegeit. Mindazonáltal, mikor följejtették előtte a tanárképző előnyeit, az ingyen tartást és a katonai szolgálattól való mentességet; mikor azonfölül azt is elmondták neki, hogy a megyei tanács, büszkén a megyebeli fiatal Verneuil sikereire, ezer kétszáz frank segélypénzt szavazott meg részére, öt év alatt fizetendő, a jámbor paraszt elérzékenyült és sok mély sohaj, sok mormogás után, végre beleegyezett, hogy fiát Párisba küldje, hogy ott a Nagy-Lajos kollegiumban még egyszer szónoklattan hallgasson s alaposan készüljön a tanári vizsgára.

Ez utazás úgy tetszett Mihálynak, mintha egy ugró-deszka őt ismeretlen légrétegekbe dobná. Miután 18 évig élt kis faluja s a szomszéd városka szük

körében, úgy érezte magát, mintha a köd, mely eddig borította életét, egyszerre fölszakadna, s bámuló szemei előtt egy új ragyogó világ tárulna föl. A császárság már hanyatlóban volt s Páris kezdett kibontakozni a kábultságból, melybe az államcsiny ejtette volt. Mindazok, kiket az 1851-diki decemberi erőszakos tény huszadik évök hajnalán lepett meg, keserű haraggal emlékeznek az erkölcsi ziláltságra, mely e kegyetlen időpontot követte. A Lajos Fülöp korának szabadelvű eszméiben növekedett s akkor még az 1848-iki ábrándoktól egészen neki hevült fiatal embereket álmaik teljében lepte meg e durva fölébredés. Tegnapai bálványaik ledöntve heverték a sárban, a parlamenti szónokok le volt rombolva, a hírlapok betiltva vagy a szolgaság szájkosarában. A gondolat ez elnémulása közepett, a jellemekek ez elsatnyulásában, az anyagi érdekekre szorított tevékenység, a pénzemberek és üzérek kapzsisága tartotta egyedül mozgásban a leigázott s demoralizált nemzetet. A fiatal emberek elvesztve tájékozásukat, azt kérdezték magoktól: nem csak egy csalóka álom martalékai voltak-e s nem csak az anyagi haszon s világi gyönyörök hajhászatában fekszik-e az igazság? Akkor egy részük egyszerűen alásikult a lejtőn s nem gondolt egyébire, mint a mulatságra; mások, a kisebb rész, megcsalódva, undorral ajkaikon, mindent gyűlölő kétségbeesés fásultságába merültek.

1864. felé, mikor Verneuil Mihály Párisba érkezett, a folyamatban levő átalakulás már érezhető s szembeötlő volt. Az események haladtak a maguk ut-

ján, a hangulat megváltozott s az esélyek, melyek már majd elhitették az emberekkel a deczemberi hős gondviselészerü küldetését, ellene fordultak. Az iskolák városnegyedében kevésbé könnyelmű s merészebb lett a fiatalság, nem egy ajak bátran hangoztatta a köztársaság és a szabadság jelszavait. Falusi vadságával, nyers és becsületes jellemével, democrata nevelésével, Mihály nem kerülhette ki, hogy a tanulók azon csoportjához ne csatlakozzék, kik a járom megtöréséről álmadoztak. Eszmeközösségben találta magát egy sereg tanuló társával, kiket, mint őt magát, a szabadság eszméi lelkesítettek. Részt vett azokban a félig irodalmi, félig politikai értekezletekben, melyekben a közlő küzdelmekre kevesebb önáltatással készültek, mint 48-diki elődeik, s ténylegesebb s tudományosabb szellemmel is. Itt ismerkedett meg Perusson Adorjával. E kis társaskörben a tanulékony, becsvágyó és tehetséges fiatal emberek, már kezdték megkülönböztetni a caesári absolutismus felhőin átszillanó távoli hajnal derengését, s elszántan, kezefogva s vállvetve haladtak ez új fénysugár felé!

Mihály kitűnő osztályzattal lépett a tanárképzőbe s egész hévvel neki feküdt a munkának. Az ott-honi szigorú fegyelemhez szokva, szenvedélyesen szeretett tanulni, félénksége által megóva a gyönyörök kicsapongásaitól, kevésbé vegyült a párisi boulevard-élet zajába s mulatságaiba. Megelégedett azzal, hogy messziről hallgassa annak moráját Ulm-utczai magánya mélyéről. Kimenő napjain, mikor egyedül bolyongott Páris kövezetén, nagyon erősnek érezte a

kisértést, sietett menekülni túl a sorompón s a meudoni vagy Bellevue-i magaslatokról nézni a lábai alatt zajongó nagy Párist. Olyankor, irigy vágygyal szemlélve a tömérdek várost, fénye s árnya óriás tömbjeit, palotáit, nagy fényben csillogó tornyait és kupoláit, zöldelő erdejét, melyben kocsik raja zsibongott, kevély lelkesedéssel kiáltott föl: »én is szerepet fogok itt játszani még s leszek valami!« — Egyéniséget vivni ki magának, nem lenni üres semmi e tömegben, de egyike a fénylő számoknak, melyeket mindenki szemmel kísér; oly névvel birni, mely — menj bárhová, mutassanak be vagy emlitsenek bárkinek — megragadja a figyelmet s érezteti magaddal, hogy nem vagy ismeretlen: ez volt becsvágyó álma! Hogy ezt megvalósíthassa, erőssé kellett lennie, meg kellett szereznie azt a kitartó akaratot, mely türelmesen védi a maga barázdáját, sietés nélkül szórja belé a magot, mely ki fog hajtani s csüggedés nélkül tudja bevárni az aratás idejét. Nem tartozott azok közé, a kik szerencsés véletlenekre számítanak s végzetes csillagokban hisznek. Meg levén győződve, hogy az ember a maga szerencséjének kovácsa, s balsorsáért magán kívül senkit sem okolhat, Emersonnal mindig azt ismételte: »minden teremtés magából meríti saját állapotát s jövőjét.« Tanfolyamának e három éve alatt rendszeresen s kitartással művelte szellemét, mint ahogy apjától látta hajdan művelni földjeit. Megtartotta paraszt szokásait, tíz órakor feküdt, ötkor kelt, télen-nyáron. Ez egész idő alatt egyszer sem látogatott haza. A szünidőkre szerény szobát bérelt magá-

nak egy pantheon-negyedi vendéglőben s két havi szabadidejét arra használta, hogy a nyitva levő könyvtárakban dolgozott vagy a muzeumokat tanulmányozta. Második éve kezdetén már licenciatus (tanárjelölt) volt, s a harmadik végén sikerrel tette le összes szakvizsgáit. Csak akkor ment Véelbe, hogy otthon töltse azt a néhány hetet, mely az iskolából kilépte s valamely tanári székre kineveztetése közt elfolyandó volt.

Verneuil apót megöregedve s megtörve találta; fukarabbnak és zsémbesebbnek, mint valaha. A mily mértékben öregedett, annál jobban félt, hogy éhen kell meghalnia. Leányát férjhez adta s négy ökrét kapzsi és önző vejének engedte át, a ki mindig azzal üldözte, hogy vagyonkáját ossza meg gyermekei közt s nekik adja a legjobb részt belőle. De az öreg keményen tartotta magát s úgy vijjogott mint egy sas, hogy ki nem ereszt a körmei közül semmit, mig csak be nem hunyja a szemeit. E házi perpatvar közepett érkezett Mihály az apai fedél alá. E harc egy élő öröksége fölött, e folytonos hercze-hurcza öt vagy hat láncz föld birtokáért minden kedvét elvették Mihálynak a falusi élettől s az otthontól. Hogy békessége legyen s fivéreit és nővérét, a kik kancsal szemekkel néztek rá, megnyugtassa, teljes szivéből önként lemondott anyai örökségéről, sőt a megyei segély hátralevő részének kétharmadát is apjának hagyta s csak annyit tartott meg magának, a mennyire legközelebbi beigtatása s maga berendezése végett mulhatlanul szüksége volt.

Kineveztetése végre megérkezett. A tours-i lyceumhoz neveztetett ki a második osztály*) tanárává s sietett is becsomagolni uti készületeit. Elutazása előestéjén, hajdani tanárainál tett néhány látogatás után, gyalog tért vissza a városból. A helyett, hogy egyenesen falujába menne, átment a lapon, hogy még egyszer meglássa azokat a helyeket, melyekben gyermekkorát s ifjusága első éveit töltötte.

A szeptemberi szürke ég alatt, a lapos, melyen az utolsó zabföldek is le voltak már kaszálva, tarlottan és szomoruan terült el szemei előtt, csak néhány galagonyabokor által tarkázva s a távoli erdő kékjétől szegélyezve. Jobbra és balra, a háttérben két kis falu tornya, alig kiemelkedve egy-egy dombhajlat mögül, szakította meg a tarlók és ugarföldek egyhanguságát. A csöndet sem zavarta egyéb, mint a földmivesek zaja, kik szántottak, vagy a következő vetés alá forgattak. Olykor egy pacsirta röppent föl a Mihály lábai előtt, éles füttyét hallatta s a magasba emelkedett, meg-rázva nedves szárnyait. Lassan lépdelve haladt, ráismerve itt-ott a tárgyakra, melyeknek alakja annyi év óta sem változott: itt egy bokor kecskerágó, mely már akkor is virágzott az árokban mikor ő még pász-torgyerek volt, ott egy vadalma fa, melynek mohos ágain hajdan annyiszor felmászott, hogy savanyu gyümölcsét szedje. . . . Ez egész szülő-határ, melyen egykor annyit kalandozott, mely gyermekörömei s bánataival annyira összeforrt, mintha minden nyomon az

---

*) Az osztályok, nem mint nálunk, felülről számítanak; a legfelső osztály I.

ő személye képét viselné, s most, az elválás pillanatában, a maga régi mivoltát újra feltalálná minden barázdájában. Mohón szitta magába a frisen fordított szántás erős illatát, a kiásott burgonya száraz leveleinek csipős szagát, a bokrok közt elvesző gyér őszi virágzat gyöngye lehelletét. Lassankint mindjobban megkapva érezte magát a ragaszkodás érzelmétől e paraszt föld s talaj iránt, amelyből eredt, s a melyben paraszt nemzedékek, az ő hirnévtelen ősei, letették csontjaikat a véeli kis temető sirbarázdáiba. S ugyanakkor az az ismeretlen idegen világ, melynek kellő közepébe készül épen dojni magát, fölkészülve minden fegyverzettel, hogy állást vivjon ki magának, — ez új világ, hol minden napja egy küzdelem lesz, elrémitette.

Az alkony árnyaival a kétely is lelkére ereszkedett. Mit érnek azok az önző s talán meddő izgalmak, melyek ott várnak rá, ama paraszt otthonülő de hasznos életéhez képest, a ki amott veti gabonáját? Földműves fia, ereiben tiszta paraszt vérrel, nem jobban betöltötte volna-e hivatását, ha értelmes erejét arra fordítja, hogy mivelje e földet, melyhez annyi rejtelmes vonzó erő csatolja? Végre is, mi az élet? Viharos álmoknak fájdalmas felébredések által félbeszakított sorozata. S ha úgy van, mi haszna a megszokás által türhetőbbekké vált csalálmokat és fájdalmakat ismeretlen álmokkal s kinosabb ébredésekkel cserélni föl?

Mihály megállt s gondteljesen fonta keresztbe karjait mellén. Szívére téve kezét, felöltöje zsebében

ott érezte a miniszteri iratot, mely Toursba kinevezetését adta tudtára. Huszonnégy évvel tanár egy elsőrendű lyceumban, a Touraine-ben, Franciaország e kertjében! ez mégis valami!

— S még haboznék? — mondá magában hirtelen. Valóban, bolond vagyok, ez az őszi köd egészen megfeküdte agyamat.

E perczben a szél, mely az est leszálltával fölkelt, száraz leveleket kezdett hajtani előtte s ezüst harangok csendülése hozta meg ébresztő énekét. Mintha a harangok azt kiáltották volna neki a mit a boszorkányok Macbethnek: »Király léssz!« S a felhőtől megtisztult égen, a leáldozó nap biborban sugározta vissza rá azt a királyságot, melyet a harangok jósoltak.

— Elég a gyerekességből! dörmögé Mihály, leszelve botjával egy kékellő számártöviset — előre bátran! A szerencse azoké, kiknek elég erős öklük van, hogy kivivják.

Másnap visszatért Párisba s onnan Toursba....

III.

Az ebéd idejét jelző csöngettyü másodszeri kongása alig hangzott még el a F á c z á n udvarán, midőn a társas-asztal körül már gyülekezni kezdtek a vendégek. A magas mennyezetű ebédlő, melynek három ivezetes ablaka a király-utczára szolgált, felényi magasságra sötétbarna faburkolattal volt ellátva,

azonfelül pedig arányos mezőkre osztva s a Tours-vidéki kiválóbb kastélyok olajba festett képeivel ékítve. A szállodában, melynek rendes vendégeit nagyobbára a vidéket látogató idegenek képezék, ritkán fordultak meg utazó ügynökök s ez a körülmény vonzotta ide Verneuil Mihályt is, daczára, hogy a vendéglői árak meglehetősen magasak voltak.

A vendégek egyenkint érkeztek az étterembe s csöndben foglalták el szokott helyeiket a közös asztal körül. Egészben véve nem lehetett mondani, hogy valami különösen érdekes látványt nyújtott volna a társaság. Legelsőnek feltűnt egy derék kereskedő-család Belfast-ból, mely minden évben megtette a maga rendes körutját a continensen: a család feje, mellette tiszteletreméltó életepárja, ki akár némának is beillett volna, s a barna haju miss rátartólag himbálva fürtös fejecskéjét. — Mellettök egy vén angol kisaszszony, szünetlenül szölingatva már meglehetősen érettkorú sovány, szögletes hugát, ki kényelmetlenül feszengett szükre szorított széles bőrövében. — Tovább következett egy öt tagból álló zajos lengyel család; a vén anyóka, száraz, mint egy őszi falevél, folyvást dideregve s pálinkát szürcsölgetve, hogy magát fölmelegítse; az apa magas, szőrös, szikár alak, recsegő hanggal, akár egy réztrombita; végre a három leány: Hedvig, Elsa és Anuska, chinai vágásu, ravaszul pislogó szemekkel, örökös fekete ruhájukban. Az »imádot haza« gyászát viselték, a mi különben legkevésbé sem akadályozta őket abban, hogy úgy egyenek, mint valami farkasok s minden este izzadásig tánczoljanak

az angol telep által rendezett bálokon. Ez a szláv csapat arczátlan közlékenységével, szinpadias gyászával és soha sem szünő fecsegésével gyűlöletes volt Mihály előtt. Csak két szék választotta el a Paproçkiaktól, melyek egyike — Perusson Adorján, másika egy más törzsvendég számára volt fentartva, s miután ez idő szerint mindkét vendég két heti időre távol volt, reszketve gondolt a lehetőségre, hogy a két üres helyet is a lengyel család találja elfoglalni.

A levest már felhozták, midőn két hölgy lépett a terembe. Percznyi habozás után a korosabb egyenesen a két üres szék felé tartott, kérdést intézve Mihályhoz, ha elfoglalhatók-e? A fiatal ember igenlő válaszára a két hölgy helyet foglalt s kibontották asztalkendőiket. A Mihály közvetlen szomszédja körülbelől harminczhat éves lehetett. Magas, előkelő alak, finom termettel, gyönyörű vállak, hófehér arczbőrrel s kissé vörösbe játszó dús fonatu szőke hajzattal. A feltünően szép szemek kissé bágyadtan méléző kifejezést, a finom metszetű sasorr, a frissesség pirjában duzzadó ajkak, a kerekded teli állak, a nyaknak sajátságos lágy ingása s végre a szorosan testhez álló öltözet által körvonalozott kebelnek merészen kidomborodó halmai az egész megjelenésnek az érzékiesség jellegét kölcsönözték. Társa s valószínűleg leánya alig lehetett még tizennyolcz éves. Termetre kisebb, gyöngédebb vonásokkal; gesztenyebarna haja vastag tekercsben hüllött alá hátára s szintén ritka szép arczbőrével tűnt fel. Arczszínének rikitó fehérsége, mely leginkább a hóvirág bágyadt fényével volt összehasonlítható

élénk ellentétben állt a hosszú pillák által árnyékolt élénk tüzü sötétkék szemek fényével s a feltűnően vörös, kissé gúnyos kifejezésű ajkakkal. A Mihály közvetlen szomszédjának szépsége tökéletesebb, öntudatosabb volt, de a fiatal leányéban, az ő kíváncsi nézésével s pajkos élénkségével, volt valami szellemiebb és megragadó, mi a másikban hiányzott.

Evésközben suttogva tették meg egymás közt megjegyzéseiket az egyes asztaltársak felett. Gunyos pillantásaikból, a fiatal leány kicsinylőleg lebigyesztett ajkairól Mihály azonnal leolvashatta, hogy észrevételeik nem épen hizelgők a vendégekre. Igaz, hogy a két idegen nemcsak franczia, de épen párisi volt; ezt mindenekelőtt föl lehetett ismerni egyszerű, de rendkívül ízléses öltözetükről, aztán egész maguktartásáról az ebéd alatt. Nem temették magukba az ételeket oly feltűnő zajjal és mohósággal, mint a szomszéd lengyel-család; reájok nézve az evés nem volt, mint angol szomszédaiknál, pusztán kötelesség, melyet fontosságához mért lelkiismeretességgel és rendszerességgel kell teljesíteni, hanem igazi élvezet, melynek müértő gyönyörrel engedték át magukat. Valódi bájt öntöttek a prózai műtétbe s kecses mozdulatokkal füszerézték az étkezés különbeni egyhanguságát. Olykor lopva pillantottak szomszédjukra, de az ebéd el-telt, a nélkül, hogy szót váltottak volna vele. A cseme-génél, miután pár mandulát ropogtattak el fogaik közt, fölkeltek az asztaltól és távoztak.

Mihály maga is csakhamar felkelt, csakhogy a helyett, hogy mint rendesen tette, távozott volna a

szállódából, elébb az irodába ment, s a két idegen nő után tudakozódott.

Csakugyan anya és leánya volt, Du Coudray-ék és épen most érkeztek Párisból. Szép birtokuk volt a St.-Cyr melletti verőfényes oldalon, melyet a vidéken La Chambrerie-nek hívtak, s most pár napig a vendéglőben voltak megszállva, a birtokon megkezdett némi átalakítások befejezésére várva. A két idegen nő történetéből, melyet a vendéglős huga szegrőlvégre előadott, nem hiányzott bizonyos regényes színezet. Du Coudray ur, környékbeli fiatal nemes, béleszeretett Párisban egy fiatal nevelőnőbe, kivel aztán éveken át úgy élt, mint férj és feleség, s kitől leánya is született. Szülői halála után rendbe hozta a dolgot, nőül vevén kedvesét, aztán maga is pár évvel reá váratlanul meghalt, tekintélyes vagyont hagyva hátra özvegyének és törvényesített leányának; a St.-Cyr melletti birtok is az örökséghez tartozott s a fiatal özvegy az év nagyobb részét e kellemes helyen szándékozott tölteni.

Másnap szokatlan türelmetlenséggel várta Mihály az ebéd idejét, s mégis a helyett, hogy egyenesen a F á c z á n-nak tartott volna, bizonyos kimagyarázhatatlan ösztöntől üzve, előbb kétszer-háromszor végig méregette a király-utczát, bár az ebédre hívogató csengettyü már háromszor is hallatta éles hangját. Midőn végre a terembe tépett, titkos örömmel látta, hogy a két nő már elfoglalta tegnapi helyét. Szótlánul üdvözölte őket, mialatt maga is leült. Azok viszonozták üdvözlését, de ennyi volt az egész, s a nők

folytatták beszélgetésöket, suttogva bár, de még is elég hangosan, hogy Mihály annak értelmét kivehesse.

Ebéd előtt künn voltak a Chambrierie-n s Coudray-né egy jázmincsokrot hozott magával, melyet most keblére tűzve viselt. A friss lég élénk pirral vonta be arczát, s az üde szín még vonzóbbá tette, mint tegnap. A fiatal leány egy kérdése megtörte szerencsére a jeget s alkalmat adott az ifju tanárnak részt venni a társalgásban, Balsac »Grenadière«-jét olvasván, ohajtotta tudni, hogy a regényben leirt ház tényleg létezik-e Saint-Cyrben? Mihály igenlőleg felelt. Részletesen körülirta a kérdéses ház fekvését a St.-Cyr melletti magaslaton, a Bonaparte-hiddal szemben levő fák sűrűjében. Du Coudray-né mosolyogva köszönte meg az utbaigazítást.

— Balsac rajza, folytatá Verneuil, nem csak mestermű, de a pontos leírásnak netovábbja is. Nagyszerű hűséggel festi a tours-vidéki regényes tájakat. Ez fel kellett hogy tűnjék kegyeteknek is, ha olvasták az ő »Tours-i lelkész«-ét s aztán megnézték a székesegyház mögötti kis tért.

— A regényt ismerem, felelt Coudrayné, de annál kevésbbé Tours vidékét. Férjem gyűlölte e vidéket, s életében nem is látogattunk el soha errefelé, s még a székesegyházat sem láttuk.

— Kár, kezdte újra Mihály, mert a zárda-udvar egyike a képzelhető legérdekesebb helyeknek, különösen kora reggel vagy naplementekor.

— Mama! kiálta fel a fiatal leány, nézzük meg ma este.

— Mit gondolsz! egyikünk sem tudja a járást s a hely esténként nagyon elhagyatott lehet.

Percznyi habozás után Mihály vezetőjükül ajánlkozott.

— Oh, uram! felelt hevenyében Coudray kisasszony, az nagyon szép lenne öntől.

— Janka! szakitá félbe szigorú hangon, összevont szemöldökkel anyja.

Janka kisasszony felduzta az orrát. Mihály pedig — a Coudray-né szemrehányó közbeszólásából azt következtetve, hogy ajánlata tolakodásnak tekintetik — elpirult s előbbi tartózkodásába esett vissza.

A fiatal özvegy éleslátása azonnal felismerte, hogy szomszédja némileg sértve érezheti magát, s miután nem lehetett szándéka bántani, azonnal mosolyra készíteté szép ajkait s hangja visszanyerte előbbi megnyerő nyájasságát.

— Leányom, folytatá, elkényeztetett gyermek s mint kegyed látja, visszaél helyzetével. Bocsásson meg neki . . . Ön oly előzékenységgel ajánlotta föl kíséretét, hogy szívesen elfogadjuk.

Ebéd után egy perczre szobájukba mentek fel a nők kalapot tenni, s csakhamar lejöve, a kapucsarnokban reájok várakozó Mihályhoz csatlakoztak. Ez utóbbi titokban örült, hogy öltözékére ma a rendesnél valamivel több gondot fordított s kissé esetlenül nyujtá karját Coudray-nének.

Menetközben a társalgás elég élénken folyt. Az özvegynek nagy olvasottsága volt, Balsac-ot alaposan

ismerte, nagy lelkesedéssel beszélt róla, melyben egyébiránt leánya is osztozott.

— Kegyed is olvasta, kisasszony, az »Ember comédiáját?« kérde Mihály.

— Meghiszem, felelt az anya. Janka különös előszeretettel olvassa, a mi neki tiltott könyv; igazi rossz gyermek. Néha elrémit izlésével. Képzeld csak, egyszer, miután mohón faltá föl az egész *Villem er Marquis*-t, azt vette fejébe, hogy meg akarja ismerni a szerzőjét is s magába neki indult, Párisban, a George Sand lakása keresésének!

— Fájdalom, sóhajtá Janka kisasszony, nem volt otthon; de kárpótlásul leszakítottam a csöngettyü-huzóját s azt becses emlékül tartom.

— Ez egészen rád vall, leányom! mondá Coudrayné nevetve. Igazán botrányos kis fruska!

Már esteledett, midőn a székesegyház előudvarába értek; végig haladtak a komor falak mellett s csakhamar a főépület mögötti Szent-Gergely téren találták magukat.

A kis tér hallgatagon terült el az ódon kőfalak s a sötét zárda oldala mellett; két szük, szabálytalan sikátor vezetett belőle a sötét tömkelegbe. Néma csend volt mindenfelé. Semmi élő lény nem volt látható. Az egyik szögletben óriási hársfa terjesztette ágait a füvel benőtt kövezet fölé. A rideg, sötét falakra élénk zöld repkény és vadszőlő kúszott fel, félig eltakarva ama csendes lakásokat, melyekben boldog semmittevésben élték napjaikat jámbor szerzetesek. Egy vasrácsos kapun át, az épületet megelőző kis

virágos kerten tul, nyájasan kandikált elő egy ily csöndes otthon, melynek egyetlen megvilágított ablakát gondosan fődte el a hófehér függöny. A hárs illata bódítólag fűszerezte meg a langyos esti léget. A teli hold ragyogó fényben emelkedett a székesegyház tornyai mögött, kékes ezüstös világot vetve az építészet műremekeinek e gyönyörű mintáira. A székesegyház egy mellékajtájából szótlanul lépett ki egy sekrestyés s lábhegyen haladott át a kis téren, oly áhitattal, mintha az oltár előtt lépdelne. Lépteinek zaja egy perczre megélénkíté az elhagyott helyet, aztán ismét az előbbi ünnepélyes csend állott be, nem zavarva többé semmi, mint az estharang kísérteties zugása által.

— Itt szerepeltette Balsac a derék Birotteau tisztelendőt, szölt Mihály egyik venyigével befuttatott mellékajtóra mutatva; a lakás ma is ép ugy áll, mint regényében leirta.

— Valóban, tevé hozzá Coudray-né, e hely itt érdekes jelleggel bír, de magam nem szeretnék itt lakni; részemről jobb szeretem a zajt és napfényt. E részben egészen az iróval tartok. Nem maga is azt mondja-e, »hogy e helyen csak azok lakhatnak, kik a szellemi jelentéktelenség legalsó fokára jutottak, vagy a kik a lelkierő rendkívüli teljével dicsekedhetnek?«

— Én ellaknám itt! kiálta föl Mihály, merészen vetve hátra fejét s oly hangon, mely egy perczre sem hagyott fenn kételyt az iránt, melyik fajtához számítja magát a kettő közül.

Coudray-né föltekintett az ifjura; szemeik találkoztak s az özvegy meglepetve tekintett a szikrázó szemekbe.

A folyam partján tértek vissza s Mihálynak ugy tetszett, hogy az özvegy némi olvadékonysággal támaszkodik karjára. A nyári éj lágy fuvalma, kísérve a hold ezüstös fénye s a habok suttogó locsogása által, kétszeresen éreztették Mihálylyal a kéjt, melyet a szép özvegy karjának érintése minden izében előidézett. Önkénytelenül is összehasonlítást tett a mai est és a st.-avertini kirándulás között s szégyen-pirfutotta be arczát, ha a két virágárus leányra gondolt. A társalgás mind meghittebb lett s Coudrayné kikérdezte Mihályt a toursi viszonyokról, az ottani életről és saját magáról. Midőn megtudta, hogy tanár a lyceumban, hosszú csend állott be. A társalgás egyszerre vontatott lett. Mihály csakhamar észrevette, hogya tanítói szerény állás nem nagyon emelte becsét a párisi hölgyek szemeiben, kik némileg kiábrándulva látszottak lenni.

Mindamellett is ez esti séta a meghittség bizonyos nemét hozta létre közöttük, mely azonban nem igen ment a társasebéd alatt folyó társalgás háttárain túl. Coudrayné fontosabb teendők kiányában czélul tüzte ki a fiatal Verneuil még csakugyan meglehetősen kezdetleges világi nevelését tökélyesbiteni. Az élőkelő nő körében maga is mindegyre rajta kapta magát egy-egy falusi fogáson. A levesét megfújta, a kenyerét késsel vágta s a villájára tűzött falatokkal nagy gondosan mártogatta ki tányérát, mind olyan dolgok, melyek illetlen voltára mosolyogva

figyelmeztette a szép özvegy. Tőle tanult meg angolosan enni, kést és villát egyszerre használva, s nem gondolva reá, hogy cotelettejének csontvégét az ujjjával érintse. S az esetlen Mihály épületes szelidséggel engedte magát taníttatni. Az elegáns párisi nő finom modorával, elbűvölő kecsével egészen megbozorkányozta. Janka kisasszonynyal csak igen keveset törődött, egészen gyermekszámba vette, míg Coudray-né iránti vonzalma napról napra erősült. Sokra mindamellet nem ment. Az özvegy kedves, előzékeny volt hozzá, de nem igen mutatott kedvet az asztal melletti futólagos ismeretséget szorosabbra fűzni. Kiszámított ügyességgel távol tudta magát tartani, valószínűleg, mert igen szerény állásu egyénnek vélte, semhogy kedve lehetett volna vele még azután is érintkezni, ha birtokán letelepedett. Beszéd közben szándékosan említett föl párisi ismeretségei köréből neveket: megannyi művészt, íróét vagy politikai téren szereplő egyénét.

— Nem vagyok hozzá való! gondolta keserűséggel Mihály; neki oly társaság kell, melylyel dicsekedhetik. Mint minden nő, az érdemet csak a sikerhez képest mérlegeli, s a siker által kivivott hirnév az egyedüli érdem, melyet elismer!

Két hét multán a Chambrerie-villa helyre volt állítva s a nők távozni készültek a F á c z á n-ból. Egyszer aztán ebéd végeztével elbucsuztak Mihálytól, de az ifju, várakozása ellenére, megdöbbenve vette észre, hogy a keresett udvariaással intezett bucsuszavak egyike is még csak távolról sem czéltott

Saint-Cyr közel voltára, s azon kilátásra, hogy a fiatal tanár ott szívesen fogna fogadtatni.

A csalódás keserű volt, s Mihály, ki a meghívásra biztosan számított, büszkeségében fájdalmasan érezte magát érintve.

Másnap már egyedül ebédelt, kiteve a lengyel család örökös csacsogásnak, mely mint egy csapat légy dongta körül; alig is nyelte le utolsó falatját, sietett menekülni.

A nagy hid felé tartott s csüggedt kedélylyel haladt azon át. A lenyugvó nap biborvörösre festette a láthatár alját, s a Loire sima vize s az égboltozat, mint tűztenger futott egybe s szolgált élénk színezetű háttérül, melyből élesen váltak ki a fehér-szüzek zárdájának, a falusi lakoknak s a st.-cyri magaslatnak violaszinben játszó körvonalai. A majdnem feketébe játszó fák lombozata közül kaczéron nyult ki a st.-cyri templom karcsu tornya, melynek keresztjén ezüstösen tört meg az estcsillag legelső sugara. E fák mögött lakott most már Coudray-né. Egy perczig arra gondolt, hogy a lankás oldalt megmászsza, hogy megláthassa a villát, hová nem hitták meg. De büszkesége ellent állott. Ugy tünt volna föl, mintha ki akarná koldulni azt a meghívást, melyre nem tartatott érdemesnek. Végre is, Coudray-né a maga szempontjából egészen jogosan járt el, midőn nem tekintette Mihályt többnek, mint egy véletlenből keletkezett futólagos vendéglői ismeretségnek. Udvarias volt és előzékeny hozzá, mit kívánhatott többet? E gazdag elegáns párisi nő szemeiben ő végre sem lehetett

egyéb, mint szerény kisvárosi professor. Maga volt az oka, ha nem birt oly nevet felmutatni, mely imponáljon.

— Oh! hires ember lenni! kiáltott fel magában, irigységgel gondolva azokra a fényes nevekre, melyekkel az özvegy csak úgy díszelgett, mint gyémántgyűrűivel vagy fülön-függőivel; — valaki lenni! imponálni a tömegnek: ime az egész élet egyetlen célja. De mikor és hogyan fogom ezt elérhetni, a világ ez elhagyott zugában, hol álmos tétlenségre vagyok kárhóztatva!

Lázasan járt fel s alá a part hosszában. A város felől az esti köd lassankint ráborult a házak csúcsos fedelére. Egy csapat varju károgyva szállt fel Nagy Károly ódon tornyának rejtekeiből, s méltóságteljesen szelve át a mindsötétebb légkört, haladott éji tanyája felé, ki a szabadba. A Loire síma tükre zöldes színéből lassankint a mély kékbe ment át, aztán rendre-rendre homályba borult minden, s nem volt egyéb kivethető, mint a házak sötét tömege között végig húzódó Király-utcza hosszú megvilágított vonala, s a házak melletti járdákon gondtalan kedvteléssel fel- és lehulámzó sétálók raja.

Szomorun, elhagyatottan, hátat fordított a némaságba merült helynek s beleveggyült a gondtalanul és élvsováran hullámzó járó-kezők tömegébe, melynek közönye kétszeresen érezteté vele elhagyatottságát és semmiségét; gépiesen nyomta arczát a kivilágított kirakatok üvegtábláihoz s irigyen szemlélte a bennlevők nyugalmas, zavartalan örömét s a polgárias csendéletet, mely kíváncsi szemei előtt feltárult. Aztán meg-

unva egyedüliségét a zsibongó járdákon tenni ki közszemlére, lakása felé indult, s belemélyedt a város aristocraticus negyedének sötét utczáiba. A kertek vasrostélyain át szemei a kivilágított ablakok felé tévedtek, melyek mögött esti diszbe öltözött női alakok árnyai tünedeztek fel s egy-egy Offenbach-féle operette pajkos dallamainak csattogása, a mulatók vidám nevetgélésétől kísérve, hallatszott ki a sötét éjben. Egész Tours mulatott, csak ő egyedül érezte magát elhagyatottnak, roskedvűnek.

Irtózva a gondolattól, hogy ily kedélyhangulatban térjen vissza szobájának magányába, kopogtatott egyetlen közelebbi ismerős szomszédjának ablakán.

Jouzeau ur, kartársa, a számtan tanára, nem messze tőle a Grandiére-utca egyik szerény földszinti házában lakott, s eredeti emberke volt, telve különbnél-különb rögeszmékkal. A vegetarianismust vallotta egyedül üdvözítő tanának s erősen meg volt győződve, hogy a szellemileg és testileg aláhanyatlott emberiség ujjáteremtése egyedül csak rendszeres gyógykezelés által érhető el, melynél a vízbe főtt zöldség az anyagi s a magasabb algebra a szellemi adagokat vannak hivatva képviselni. Az ujjáteremtést a leányok nevelésének átalakításával vélte megkezdendőnek. Vén agglegény létére, egyedül szük fizetésére utalva, egyik elhalt testvérének három árván maradt leányát fogadta örökbe s rendszerének életrevalóságát e zsenge és hajlékony természeteken kísérlette meg. E rögeszméjével eltelt emberben volt valami vegyüléke a jóságnak és különcz-

ködésnek, mely mulattatta Mihályt. A derék agglegény annyira el volt telve rendszerének csalhatatlanságával, elméletének magyarázgatásában valami oly ellentáthatlan comicum nyilvánult, hogy hatást nem ismerő lelkesültsége önkénytelenül is mosolyra készítette Mihályt és kivetkőztette sötét kedélyhangulatából. Valamint balsorsunkat is könnyebben türjük, ha mások szerencsétlenségét szemléljük, ugy e derék öreg örültséggel határos theoriái is nyugodtabb hangulatot keltek a becsvágyó Mihályban. A Jouzeau bácsi szegényes lakásának látása; az az örökké megújuló leleményesség, melyet az öregnek ki kellett fejtenie, hogy szűk jövedelméből az egyensúly megzavarása nélkül teljenek ki mindazon költségek, melyeket egyfelől a drága tankönyvek beszerzése, másfelől három gyermek mindennapi kenyere előteremtésének a kényszerűsége — okoztak; a kimerithetetlen lelki nyugalom s a törhetetlen hit, mely éltető szelleme volt az öregnek, mind ez lassankint lecsendesítette a Mihály keblében tomboló szenvedélyeket is, s visszaadta a hideg vért, melyre szüksége volt, hogy dolgozhassék. Egy órányi együttlét után sokkal csillapultabb kedélylyel tért vissza magános szobájába; lefeküdt, aludt mint egy zsák, s másnap hajnalban már író asztalánál ült, nem sokat törődve a Coudray-né bájos képével.

A szünidőket megelőző egész hó alatt nem volt alkalmá a szép özvegygyel találkozni. Alig végződtek az előadások: Párisba sietett körültekinteni. Minden napos volt a könyvtárakban, a muzeumokban, a szün-

házakban s egész odaadással vetette magát a világváros szellemi életének zajába. Toursban egész szellemi énje tespedésnek indult volt. Midőn októberben visszatért, rég nem érzett ruganyosság és munkakedv elevensége mutatkozott rajta. Már alig gondolt többé a szép özvegyre, de csalódásának emléke mintegy ösztönül szolgált, mihamarább megszerezni magának a hirnevet, mely jövőre védpaizsául szolgáljon a szenvedetthez hasonló sérelmek ellenében.

Midőn este hazaért s a Grandière-utczán végig haladt, világosságot vett észre a jó Jouzeau bácsi ablakában s elhatározta, Logy jó estét kíván neki. A gazdasszony bevezette a szobába, mely ebédlőül s tanteremül is szolgált egyuttal s aztán a könyvtárában dolgozó tanárt ment fölkeresni.

A viaszos vászonnal borított kerek asztal közepén egy piszkos pecsétes olajlámpa állt, egy zöld salátával teli nagy kerek tál mellett. A csorba, kopott tányérok fölé hajolva, hát nélküli, kerek székeken guggolva, a Jouzeau bácsi három nevelt leánya Zsofka, Zsuzsika és Gabriella möhön falatoztak a friss vízzel öntözött szük vacsorából. Valami méla benyomást tett a nézőre, látni e három árva leányt rövidre vágott hajukkal, ujjas vászon kötényben a mint tompa megadással végezték a sovány étkezést. A lámpa pislogó világa szomorú fényt vetett a szegényes butorzatra, a szakadozott szalmaszékekre, a classicus könyvekkel megrakott állványra s a nagy fekete táblára, melyre krétával háromszögök és számok voltak vetve.

Hallva, hogy Mihály keresi, Jouzeau Narcis bácsi azonnal elősietett. Kis szürke emberke volt, simára borotvált arczczal, szikrázó szemekkel, csupasz homlokkal, melyet még magassabbá tett a hátra fésült s vállaira lecsüngő hosszú haj.

— Ah! Kedves Verneuil-em! kiálta mind két kezét Mihálynak nyujtva; mennyire örülök, hogy újra láthatom! Ön most érkezik a nagy városból s annak egész ragyogását hozza magával! Csakugyan pompás színben is van, sokkal jobban, mint elutaztakor. A civilisatio lehe visszaadta szellemi rugékonyságát. Mi itt csak meg vagyunk, dolgozunk, mint mindig; rendszerem tanulmányozása teljesen leköt, inkább, mint valaha s jó ujsággal lephetem meg önt; végre kezemben a nyitja a titoknak, mely az emberiséget romboló szenvedélyétől el- s csöndes, békés hivatásához visszavezeti oda, hol saját magának öntudatos ura lesz. Aztán az apróságok előmenetelével is meg vagyok elégedve; Zsofka és Gábriella már meg lehetőszen értik a háromszögök egyenlőségének elméletét, Zsuzsika pedig egészen otthon van a másodrangu egyenletekben.

Zsuzsika, a legidősebb, körülbelől tizennégy éves, szabálytalan, de határozott vonásu leányka, neve említésére felvetette fejét s két barna szemében a néma tiltakozás kifejezése villant meg. Az alatt a két fiatalabb észrevéve, hogy bátyjuk hátat fordít nekik, rettenetes torzképeket vágtak s a tiszteletlenség félreismerhetetlen jeleivel öltögették nyelvüket a fekete tábla felé.

— S ön, folytatá Jouzeau bácsi, széssel kínálva meg vendégét, kihasználta derekasan a szünidőt?

— Ki bizony, s remélem, hogy pár nap alatt kész leendek tudori értekezésemmel. Ezzel akarom első fellépésemet a világba jelezni. Oh! mert higgye el nekem collega ur, hirnévre kell szert tennem, ez az egyetlen életcél a mi társadalmunkban, mely pusztán csak a külsőre néz.

— Mindez máskép lesz kedves Mihályom, vágott közbe az öreg tanár. Az én rendszerem szerint minden egyén megleli természetes és összhangzatos helyét abban az óriási piramisban, melynek neve társadalom, de addig is míg ezt megérnők, biztos utat mutathatok önnek, a melyen hirnévhez juthat. Ön sok olvasottsággal bir, jó előadása van, tartson felolvasást a növényi eledelekkel való táplálkozás előnyeiről.

— Óh, oh! jegyzé meg mosolyogva Mihály, ehhez mindenk előtt két dolog lenne elkerülhetlen szükséges: hely és hallgatóság.

— Mindkettő megvan, barátom! . . . Távolléte alatt a tanári kar megegyezett a városi előljárósággal, hogy hetenkinti felolvasásokat fog rendezni. Tudja, hogy az efféle felolvasások mai napság nagy divatban vannak. Engemet nem szólítottak fel a közreműködésre, mert úgy találják, hogy én, tevé hozzá kissé keserűen mosolyogva, olykor túllövök a czélon. D; önre biztosan számitanak. A városház nagy terme rendelkezésére áll a rendezőknek, s ha felolvasásának tárgya ki lesz hirdetve, a hallgatóságban nem lesz hiány, jót állok érette! . . . Gondolja meg a dolgot e

megérdemli, s itt az alkalom nevelési rendszeremnek nagy szolgálatot tennie.

S itt belemerült kedvencz eszméjébe s feltartóztatás nélkül kalandozott föltevési és következtetési tömkelegében.

A három árva neki könyökölve hallgatta az öregot s a két kisebbik csakhamar csöndesen elszunnyadt, a lámpa kialvó félben perczegett s mind halványabb fényt vetett maga körül. Az egész hosszú beszédből Mihályt egyetlen egy dolog érdekelte, hogy t. i. nyilvános felolvasások vannak czélba véve s számára is ütött az óra, az első alapkövet letenni jövőendő hírnevéhez.

IV.

Hideg finom eső permetezett, de a rossz idő daczára a városház előtti téren szokatlan élénkség uralkodott. Rendesen az év e szakában — február vége felé — a katonai takarodó után a város e része meglehetősen elhagyatott szokott lenni. De ezuttal bárdobosok és trombitások rég elvonultak már s kimért lépteik zaja a király-utcza ellenkező végéről hangzott vissza, a tömeg csak nem akart oszolni, sőt inkább mind nagyobb sűrűségben hullámozott a városház felé, melynek kivilágított elsőemeleti ablakai hivogatólag intettek az éj sötétében, míg a part hosszában egy egész kocsisor álldogált, miután terhét, a városi előkelőség színe-javát a városház bejárója alatt kitette volna.

Már két hete mult, hogy a városban megjelenő két lap tele torokkal hirdette, hogy a régészeti társulat védnöksége alatt felolvasások fognak rendeztetni. A főispán, ki szeretett olykor szabadelvűségével pompázni, pártfogása alá vette az ügyet s a hivatalos színezetü támogatás nem tévesztette el jó hatását. Közönségesen ismeretes dolog ugyan, hogy a jó tours-iak nem nagyon törik magokat a szellemi élvezetek után, mégis ezuttal hanyatt-homlok sietett mindenki, csak-hogy lehető jó helyhez juthasson. A téli idő tetőpontján állt s Tours valamennyi járdakoptatója kötelességének tartotta a napi divathoz alkalmazkodni. Azonkívül az első felolvasás tárgya is nem kevésbé hizelgett a jó tours-iak büszkeségének. Az utca-sarkon pompázó falragaszok fennen hirdették, hogy Verneuil Mihály tanár ur »A regényes Tours-vidék szépségeiről« fog felolvasni. A kíváncsiság fel volt keltve. A derék tours-iak nagyon óhajtották tudni, minő szempontból fogja ez idegen jövevény az ő szép vidéküket dicsőíteni.

A terem, melyben hatszáz ember körül férhetett el, félkilenczkor zsufolásig meg volt telve. Az első támlásszék-sorban, szemben a rendezőség s a felolvasó számára fentartott emelvénnyel, ott ültek egymás mellett a város hivatalos előkelőségei; a főispán ne-jével; a parancsnokló tábornok, a törvényszéki elnök, a polgármester, a tanfelügyelő. Az érsek, d'Ecouviere ő kegyelmessége, szintén eljött vicariususa kíséretében. A világi zajt kedvelő főpap ugy vélekedett, hogy az előadandó tárgy nem compromittálhatja egyházi mélt-

tóságát. A legelső sorba ültették, a főispánné jobb-jára, kivel élénken társalgott, miközben egy-egy csipős megjegyzése könnyed mosolyt csalt vicariusá ajkaira. Az első hivatalos széksor mögött a városi előkelő társaság színe-java foglalt helyet. Egy csomó szép fiatal asszony; közbe egy-egy élesen metszett aristocraticus vonású aggdelnő, a régi jó idők fehér fürteivel halántékaikon; tovább elszórtan szőke angolladyk és missek, kezükben az elmaradhatlan vörös táblájú »Notices.« Egy szögletben a Paprockiak jeles nemzetsége, csa-csogva és csörögve fenhangon, mint egy szarka-csapat. A kiváltságos támlásszékek mögött következtek a polgári rend egyszerűbb padjai. Végre a háttérben az álló helyeken az alsóbb rendű tisztviselők, az orvostanhallgatók s a lyceumi tanulók egyenruhája vagy sötét öltözete szolgált keretül a női toilettek rikitó képeinek. S mind e tengernyi nép mereven szögezte szeméit az emelvényre, hol a még üresen álló székek félkörben vettek körül egy asztalt, melyen a felolvasó számára egy tartány s a szokásos pohár víz készen álltak.

A kis mellékteremben a rendező bizottság vette körül a készülődő Verneuil Mihályt. A nap hőse, mialatt irományait rendezte, sápadt és izgatott volt.

— Kedves barátom, szólítá meg Perrusson, kezét szoritva vele, ön gyönyörű társaságot gyűjtött egybe; gratulálok! Tours legszebb asszonyai jöttek el, hogy önt meghallgassák. A siker teljes!

— Csak hogy ezt mondhassuk a végén is! feltelt Mihály izgatottan.

— Ah mit! Ön hozzá van szokva nyilvánosan beszélni s tárgya pompás! — Csak nincs lámpaláza?

— Egy kicsit!

— Urak, szakítá félbe a bizottság elnöke, óráját elővonva, pont kilencz s ha Verneuil urnak is ugy tetszik . . .

— Szolgálatjára, felelt Verneuil felhuzva egyik keztyűjét s összeszedve iratait.

Az elnök kinyitotta a nagy terembe szolgáló ajtót s bevezette a felolvasót, kinek a gázvilágítás rezgő fénye s a teremben uralkodó hőség egy percnyi szédülést és elfogódást okozott.

A tömegben tompa moraj hangzott át, s a kíváncsiság elnyomott felkiáltása lebegett minden ajkon; aztán az ismerősök s a tanuló ifjuság üdvözlő tapsa tört elő a háttérből s veszett el az összegyűlt nagy közönség suttogásának zajában, mialatt Verneuil Mihály elfogódva közeledett a kis asztalhoz s meghajtott magát a hallgatóság felé.

Minden szem rajta függött. Az első benyomás kedvező volt. Mélyen kivágott fekete mellénye előnyösen emelte ki széles mellét, izmos vállain, szabályos termetén jól állt a testhez szoruló ruha s a fehér nyakkendő kedvezőleg egészítette ki a megnyerő megjelenést. Barna szakálla, dús hajzata, ellentétben arcának halványságával, vonásainak férfiaságát és sötét szemeinek szikrázó fényét csak emelte. Mialatt a rendező bizottság elhelyezkedett, a székek által okozott zaj s a selyemruhák suhogása közben hallotta, a mint egy fiatal nő oda sugott szomszédjának:

»Valóban csinos ember.« Nyugodtsága azonnal viszatért. Szemeit végig jártatta a tömegen, melyet meg kellett hódítania s mely bírása lesz. A gázvilágítás perczeggő fényénél nem tudott egyebet kivenni egy összegombolyodott tömegnél, melynek sajátságos hullámzása tévedező szemei előtt mint egy hatszáz fejű szörny tűnt fel, kihívó fenyegetéssel állva vele szemben, s vérszomjason kiáltva: »Mulattass vagy föllallak!«

Szerencsére Mihály azok közé tartozott, kiket a tömeg látása felbátorít és kihívóvá tesz. Néhány percz multán oly hidegen nézett az embertömegen végig, mint egykor gyermekkorában a mezők gabona-kalászáinak hullámzó tengerén. Kiszámított lassusággal huzta le keztyűjét, s tette maga mellé az asztalra, közelebb huzta az oda tett pohár vizet, aztán mindkét kezét az asztal szélére támasztva, újból köszöntötte a hallgatóságot s megkezdte előadását.

Már az első szóknál érczes hangja mély benyomást tett a közönségre. Hangja nem birt a délvidékiek kiejtésének zengzetes csengésével, sem a párisi híres szónokok tanulmányozott fordulatosságával és változatosságával, de volt benne valami kimondhatatlan férfias, a mi meglepett és imponált. Mint a végetlen pusztákon tanyázó pásztorok érczes hangja, mely képes tulkiáltani a sivitó vihart, mint a vihar zúgása, mely előtt meghajolnak a rengeteg százados törzsei.

Tours vidékének földrajzi elemzésével kezdte előadását. Megragadólag festette a táj szépségét,

melynek kiváló jellege a látkör kiterjedtségében, a növényélet délszaki bujaságában, a távoli vonalok éles metszésében nyer kifejezést, s melyben mint a hollandi nagy mesterek képein, az istenadta mosolygó ég oly nagy szerepet játszik. Sorba vette a négy főfolyamot, mely ez áldott földet öntözi, s azt beláthatlan gabonatermő térekké, gyümölcsösökké és virágos kertekké varázsolja át; a Viennet, a lassan kigyózó Indre-t, a termékenyítő Cher-t, végre a Loire-t, e királyi folyamot, partján elszórt kastélyaival, melyek festőileg nyulnak be az örökké mosolygó ég azur hátterébe.

Azután beszélt e nyájas vidék lakóiról, merész vonásokkal festette Rabelais hatalmas alakját, a nagy életbölcészt, soha ki nem apadó élczes mondásaival és őseredeti, majdnem gyermekes nevetgélésével. E sajátosan helyi lángész körül mesterileg csoportosította a XVI-ik század művészeit, költőit és nagy dámaít. Aprólékos részletességgel festette ama bájos s egyszersmind tragicus kor szenvedélyeit, féktelen élvovárságát és pajkos szerelmeskedéseit; az akkori társadalmat, melynek könnyüvérü gondolkozása ajándékozta meg királyainkat és főurainkat annyi kiváló művészszel és oly sok ragyogó kedvessel. Mint a körülmények nyomása alatt akaratum ellenére az érzéki élvek teljes nélkülözésében élő embereknél rendszeren, Mihálnál is a benne elfojtva égő tűz hatalmas lángokkal tört szónoklatában elő. Minden szó, minden ragyogóan szinezett kép, mely szenvedélytől reszkető ajkairól kivált, az érzéki gyönyörök forrongásának

lehet hordta magán. Kéjtől lihegő költészettel festette Amboise, Langeais, Chevreau és Azay várkertjeit, »melyek légkörének forró lehe ma is az ott lejátszott szerelmi jelenetek bódító emlékét idézi fel.« A Loire szépségét a XVI. századbeli nőkéhoz hasonlította. Ama magas rangú hölgyek visszfénye, mondá, kik egykor partjain sétáltak, maig is visszatükrözik e büszke folyam habjain, s valami oly kimondhatatlan bájt kölcsönöz neki, melyet örök időkre megtart. Az előkelőségnek, a szenvedélynek bizonyos neme nyilvánul abban a modorban, melylyel a Loire az ágyában nyugvó zöld szigeteket átöleli. Sorel Ágnes, Diána, Gabrielle így ölelték lihegő keblökre koronás szeretőiket . . .

A toursvidéki emberben van valami a jóllakott cserebogár természetéből; idő kell reá, mig nyugalmas semmittevéséből ki tud bontakozni, de ha egyszer álmából föl van rázva, vigan csapdossa szárnyait s hamar visszanyeri rugékonyságát. A Mihály élénk és meleg ékesszólása is eleinte meglepte az álmos közönséget; de a szónok behizelgő modora által kellemesen érintett büszkeségérzet csakhamar fölébredt a hallgatók szívében s zajos tapsok jutalmazták az előadást. A nők mosolyogtak s igéző pillantásokat vetettek a felolvasó felé. Az érsek az érzéki szenvedélyek e váratlan kitörése által sodrából kihozva, összevont szemöldökkel hajolt vicariusá felé. Mihály éber figyelemmel kísérve minden mozzanatot, észre vette az érsek rosszaló mozdulatát s aggályosan figyelt gúnyos mosolyára. Látta, a mint vicáriusával

élénken szót vált, s úgy mozog karszékében, mint midőn valaki nem leli helyét.

— Ha ez a főpap, gondolta magában, beszédem kellős közepén itt hagy, az egész most tapsoló közönség, engem fog hibáztatni s mindennek vége van.

Gyorsan mint villám fordult meg agyában a bosszantó esemény lehetősége, a kifelé tóduló közönség, saját collegáinak rosszalása. Eszébe jutott, miképmlik össze az első jó alkalom: híressé lenni; eszébe kockára tett jövője, s habozás nélkül határozta el magát — mit máskor s másoknál annyira hibáztatott — megalkudni a viszonyokkal. A becsvágy felülkerekedett benne a szabad gondolkodón.

— Csak okosan s minden jóra fordul!

Egy percznyi szünetet tartott, egyet kortyintott poharából s ügyesen fordítva a dolgot, a katolikus művészet nagy emlékeit állította szembe a megújulás korszakának vívmányaival; az érzéki kicsapongások és véres drámák színhelyül szolgált történelmi kastélyok mellé a nagyszerű templomokat és zárdákat állította: a Marmoutiers-apátságot, a fierbois-i Szent-Katalin-zárdát, a loches-i társházat; földidézte toursi Szt.-Márton emlékét és a Rangé abbé befolyását korára, kiemelte, hogy oly vidéken, hol annyi szent ember élt és hagyta hátra nagyságának és erős hitének nyomait, a közszellem szükségkép jótékonyan kellett hogy megérezze működésük hatását.

Az érsek vonásai kiderültek, helyeslő bölintásokkal kísérte a felolvasó fejtegetéseit s kegyes jóakarattal hallgatta tovább az előadást. Ismét kényelme-

sen belehelyezkedett karszékébe s átszellemült gömbölyű arcza mintha azt mondotta volna: »Semmi két-ség, e fiatal ember jó uton jár.«

— Az enyém vagy! gondolá magában Mihály, s egészen megnyugodva az iránt, hogy az érseknek eszeágában sincs többé botrányt csinálni, mint az em-lített jótékony befolyás bizonyítékát, Balsac-ot, az író-t és embert hozta fel, kinek bölcsője Toursban ringott s ki határozott királypárti és jó, katolikus maradt az 1830-iki szabad gondolkodók közepette is. Közvetlen-rá a híres író jellemrajzát adta. Hízeltget közönségé-nek, midőn sulyt fektetett arra, hogy Balsac Tours és vidéke társadalmából meritette mintáit regényeinek főalakjaihoz, a büszke és majd szenvedélyes majd szü-ziesen tiszta nő-alakokat, kik oly előnyösen élénkitik műveinek sötét hátterét. A halhatatlan író hősnői Franciaország e virágos kertjében nyilottak életre, ennek balzsamos légét szívták, itt folytatták XVI. és XVII-ik századbéli elődeik aristocraticus hagyományaikat.

Az előadás lágyan, könnyedén hömpölygött to-vább, mint a Loire habjai, s a közönség mindig növe-kező odaadással hallgatta a zengzetes szavakat A nők kéjittasan szívták magukba a csábos idézeteket, könnyedén előrehajtott fejjel, nedves szemekkel, félig nyi-tott ajkakkal, s a mély csöndben nem hallatszott sem-mi egyéb zaj, mint a legyezők suhogása, melyek mintha zengzetes ütemeket vertek volna a fiatal és lelkesült felolvasó által mozgásba hozott szívek dobbanásához.

Mihály érezve, hogy teljesen uralkodik hallga-

tóságán, lelkesítő szavakban adott kifejezést abbéli óhajának, hogy Franciaország e szép szögletének lakossága hű maradjon dicső multja hagyományaihoz s azzal végezte, hogy vajha ne lenne messze az idő, midőn a nagy regényíró szobra a Loire hidján fog díszesen emelkedni, szemben a Descartes-ével, s hogy a királyi folyam habjai az idők végeig diadalmasan fogják visszatükrözni a teremtő erő hatalmas alakját, a szabad gondolkozás magasztos jelképének halhatatlan alakjával együtt.

Zugó taps riadalma jutalmazta a felolvasót s három izben megújulva tört újra meg újra kí. Alig szedte össze írásait, az emelvényt ellepte a lelkesült közönség. Körülvették, ujjongtak feléje, kéz kéz után nyult üdvözlésére. A hölgyek bemutatatták magokat, a főispán szerencsekivánataival halmozta el. Mihály látszólag hideg maradt, de halványan mint a fal, telt tödövelszivta magába az első siker mámorító illatát. A körulte tolongó tömegeből valaki szerényen huzta meg kabátja szélét; megfordult s a jó Jouzeau bácsi állt előtte, nagy szemeket meresztő három árva leánykájával.

— Nagyon szép volt, nagyon derék volt, suttagó a derék ember, de ez még mind nem az igazi... Óh! ha ragyogó ékesszólását a vegetarianismus érdekében hallatta volna!

Mihály mosolyogva, szórakozottan hallgatta az öreget, jobbra-balra köszönve az üdvözlőknek. Egyszerre csak gyors kézszorítással bucsuzott el öreg szomszédjától. Nem messze az emelvénytől Coudray-nét és lányát pillantotta meg. A két nő arcán

látta a vágyat hozzájuthatni; a távolbol küldék hozzá mosolyukat s kezeikkel üdvözetet intettek. Az ifju tanár összerezcent s át akart törni a tolongók sorain, hogy közelökbe juthasson; de a tömeg egy hullámzása magával ragadta a nőket s eltűntek, mielőtt Mihály hozzájok ért volna.

Mihelyt a bókok és üdvözetek sokaságától szabadulhatott, elosont s jól beburkolózva felső kabátjába, elhagyott mellékutczákon át lakására sietett. Emelkedő dicsősége volt egyedüli társasága, fülébe sugdosva az imént nyert magasztalásokat s kitüntetések. Egyedül, az esős éjben, nagyravágyó reményeket hallott, fülébe zsongva dalaikat, mint azokat a fuvolásokat a kik Duilius consul előtt mentek . . . .

Másnap délután, még mindig kissé bágyadtan a tegnapi dicsőségtől, kimondhatatlan gyönyörrel ringatta magát az első siker élvezetében. A szabadelvü lap felolvasásának kéziratát kérte maga számára, hogy azt egész terjedelmében közölhesse s egy fényképész azért a kegyért rimánkodott, hogy engedje magát levéttetni általa.

Egyénisége egy huszonnégy óra alatt oly kifejlődést nyert, mint bizonyos gombák, melyek egy esős éj alatt kinőnek a földből. Gondolatokba mélyedve járt fel s alá szobájában, melynek ablakai a tulsó utczasor kertjeire nyiltak. Az idő csaknem tavaszias jelleget öltött; a lemenő nap megaranyozta a fák ágait, melyekről a fekete rigó vidám füttye hangzott már. Most csengetés hallatszott alulról s könnyü léptek zaja kopogott a lépcsőn.

Egyetlen lakója volt a háznak, melynek tulajdonosa csak a földszintet tartotta fenn magának; a látogatás tehát csak neki szólhatott. Csakugyan a selyemruha suhogásától kísért léptek zaja az ajtó előtt megszűnt, s határozott gyors kopogtatás hangzott. Ajtaját kinyitotta s meghökkenve pillantotta meg az előszobában Coudray Johanna kisasszonyt.

Sötét téli ruhába volt öltözve; rövid fátyol fődte szép arcját s ragyogó szemeit s a prémes kis kerek kalap alól lefüggő dús hajzat vastag tekercsben verte hátát.

— Uram! szólt lelkendezve, tegnap a tömegben nem juthattam hozzá, hogy önnek bámulatomat kifejezzem; de ma már nem voltam képes visszatarítani magamat s első akartam lenni, ki szerencsét kíván önnek tegnapi sikeréhez.

Itt megállt, hogy kissé magához térjen s tán némileg meg is hőkölve, látva Mihályon azt a határtalan meglepetést, melylyel bókját fogadta.

— S kegyed egyes egyedül jött hozzám? kiáltott fel, helyet csinálva neki, hogy belépjen s becsukva utána az ajtót.

— Igen . . . egyedül szoktam járni, mint — az amerikai nők! Mamának azt mondtam, hogy a boltokba megyek. Tudom, hogy a mit teszek, nem egészen helyes, de ön tudja már, hogy én pajkos gyermek vagyok, s ha megmondom mamának szándékomat: ezer kifogást tett volna ellene.

— S ő nagyságának teljesen igaza is lett volna, felelt az ifju ember zavartan; e látogatással, bár-

mennyire hizelegjen is az nekem különben, a legkellemetlenebb mendemondáknak teheti ki magát kegyed.

— Páh! mi rossz van abban, ha jó meggyőződése szerint tesz az ember? Tegnap egészen elragadtott ön s ma égtem a vágytól, hogy kifejezést adhaszak lelkesedésemnek. — Egyszerűen irhattam volna önnek, de sokkal mulatságosabbnak gondoltam személyesen tolmácsolni érzelmeimet.

— S honnan tudta meg lakásomat?

— Különös! A Lyceum kapusától!

— S ki nyitotta ki a ház ajtaját?

— Egy vén nőcseléd. Duzzogva jelölte meg az ön szállását s én feljöttem. Ennyi az egész.

Mihály nem tudta, mit gondoljon e leányról, ki ily biztosan s mégis gyermekesen lép föl.

— Mit tartsak felőle? gondolá magában. Egy korán megromlott nővel, vagy egyszerűen egy szeszélyes és elkényeztetett gyermekkel van-e dolgom?

Janka kisasszony ezalatt a legnagyobb nyugalommal tette le az asztalra ernyőjét és látogatójegy-tárczáját; kíváncsian jártatta végig szemeit a könyves állványon, a papirokkal borított asztalon és a virágtartókon. Szép nagy kék szemeinek nyílt tekintete az ártatlanság oly félreismerhetetlen bélyegét nyomta hamiskás arczára, mely a fiatal tanárt végkép lefegyverezte. — Nem, nem! felelt önmagának, az ilyen szemek nem hazudhatnak . . . Együgyü gyermek, semmi más!

— Képzelem, mily jól lehet itt dolgozni, kezdé

ujra a fiatal leány, müértőleg jártatva körül szemeit. Bezzeg csodálkozik majd a mama, ha elbeszélem neki a berendezést . . . Mert azt csak gondolhatja ön, hogy nem fogom elhallgatni előtte szeleskedésemet . . . Előre is nevetek hosszú ábrázatán s még hosszabb prédikációin !

— Tartok tőle, jegyzé meg fejét csóválva Mihály, hogy ő nagysága egy cseppet sem fogja épületesnek találni e látogatást, melynek igen kellemetlen következményei lehetnek.

— Miféle következményei ?

— Az, hogy a világ nem nézi el egyszerűen, hogy egy fiatal leány magamféle nőtlen embereknek látogatásokat tesz . . . Ha ismerőseim közül valaki meglátta volna kegyedet . . . .

— Dehogy ! egy kis macskánál egyébbel nem találkoztam az egész utcán.

— No hát, most, miután kíváncsiságát kielégítette kegyed —

— Oh ! szakítá félbe a fiatal leány a szemrehányás hangján, — tehát csak kíváncsiságról lehet szó ?

— Bárminő érzelem legyen is, a mi kegyedet hozzám hozta, ittmulatását továbbra is nyújtani veszélyes volna, tette hozzá sürgetőleg az ifju tanár.

— Minő hangon mondja ön ezt ? Talán neheztel reám ?

— Oh nem, drága kisasszony, ellenkezőleg, meg vagyok hatva lelkes rokonszenve által, de rettegek, hogy rosszra magyaráztatik.

— Bármennyit gondolkozzam, de nem tudom elképzelni, mi rossz következhetnék belőle.

— Tegye fel, hogy most valaki belép . . . ajtó nincs eltöltve senkinek; valamelyik barátom minden perczen jöhet s itt találna kegyeddel négyszemközt . . .

— Csakugyan az különös lenne, szólt a fiatal lány elgondolkozva; igaza van, távoznom kell.

Ez alatt Verneuil hallgatózott s összerezzenve suttogá, — késő, valaki jön!

Valóban a lépcsőn lépések hallatszottak.

— Nagy isten! szólt a lány megrettenve, hova rejtsem el magamat?

— Ide! kiáltá Mihály megragadva kezét s a mellékszobába vezetve a lányt, ide és ne mozduljon egyet se! Igyekszem mihamarább tuladni embe-remen.

Gyorsan rá zárta az ajtót Coudray kisasszonyra. Epen jókor, mert e perczben Perusson Adorján jelent meg a küszöbön.

— Ni, ni! kiáltott fel elbámulva, ön egyedül? mintha hangokat hallottam volna, mialatt feljöttem.

— Csalódott barátom, felelt Mihály, kissé zavartan.

Perusson fürkésző szemei körüljártak a szobában, midőn tekintete egyszerre a Janka kiasszony látogatójegy-tárczájára esett, melynek vörös bársony s kezdő betűivel aranyban himzett lapja élénken elütött az asztalon heverő tankönyvek sötét kötésü tábláitól. Alig észrevehető mosoly futott végig a fiatal ügyvéd

finom metszésü ajkain. Egyidejüleg fejét felemelte s kitágult orrlyukain át kéjesen szivta be a finom ibolyaillatot, melyet Janka kisasszony hagyott maga után.

— Hm! mormogá; de jó illat van itt önnél... *O d o r d e f e m i n a!* fogadjunk, hogy valami bájos kis látogatója volt, s hogy a tegnapi szép asszonyok valamelyike személyesen jött el bámulata adóját leróvni!

— Csalódik barátom, szólt Mihály, tréfára igyekezve fordítani a dolgot; ha ebben a szerencsében részesülök, első kötelességem lesz vala ajtómat önnek az orra előtt becsukni. De ime, az ajtó nyitva, tehát az egész föltevés téves.

Perusson csak félig-meddig látszott meggyőzve lenni. — A mi halad nem marad, jegyzé meg gunyosan, hisz ez idő szerint ön a nap hőse. Ön van divatban. Egyébről sincs szó, mint önről! Nézze csak az esti lapokat: a »Haladás« egekig emeli; a »Toursi Hirlap« azt fejtegeti, hogy irány-eszméi veszélyesek, s egyenesen a materialismus felé hajlanak.

— Brávó! ez az érseki helytartótól ered! kiáltá fel Mihály. Tudhattam előre, nem hiába csinált tegnap este oly sötét ábrázatot, s huzta mérgesen össze szemöldökét.

— Ne féljen semmit, folytatá Perusson, a főispánné egészen az ön pártján van, s így a hivatalos támogatásról biztos lehet. Különben is a fordulat, midőn Balsac-ot mint királypártit és katolikust dicsőítette, ügyes fogás volt, s ezzel egészen párt-

jára vonta az előkelő szalonokat; a nők kivétel nélkül az önéi.

Mihály alig bírta visszafojtani örömét. Bármennyire egyébbel volt is e perezben elfoglalva, a becsvágy felülkerekedett minden más érzelmén.

— Rajta! csak támadjanak! kiálta daczosan. Egyebet sem kívánok.

— No abban nem is lesz hiány, felel az ügyvéd. s hosszadalmasan kezdette fejtegetni, mi mindent fognak a lapok felolvasása ellen felhozni. Mihály gömbostűkön ült, az idő haladt s az éj hamar leszáll februárban; mikép fog oly későn menekülhetni Coudray kiasszony, a nélkül, hogy elsietett lépése föl ne tűnjék? Perusson pedig titkos kárörömmel nyújtotta hosszúra látogatását.

— Mindjárt hat óra, nem megyünk ebédelni? kérde Mihálytól.

— Még nem, felelt ez, elébb kéziratomat kell rendbe szednem a »Haladás« számára, mely még ma nyomdába akarja adni. E szerint ne is várjon reám.

Perusson végre távozott s alig hallotta Mihály a nehéz kapuajtót utána becsapódni, megkönnyebülten lélezett föl.

— Jaj! már azt hittem, soha sem megy el, szólt Coudray kisasszony, pajkos arczát kidugva a félig nyitott ajtón.

— Szerencsétlen gyermek! kiálta föl Mihály. Az éj leszállt, mit gondolhat édes anyja? . . A mi azonban még rosszabb, Perusson barátom aligha nem sejt valamit s nagy hajlama levén a fecsegésre, köny-

nyen megtörténhetik, hogy meglesi kegyedet. . . látja, mily veszélynek tette ki magát meggondolatlanságával . . .

A fiatal leány hamisan kacsintott Mihályra s mosolyogva szólt:

— Ön a Lafontaine iskola-mesterét juttatja eszembe:

»Barátom, előbb ments ki a veszélyből, s akkor tarts prédikációt!«

S hangosan fölnevetett.

— Az éj csakugyan nyakunkon van, hogy jutok el én a Chambrierie-villába?

Mihály egy perczig gondolkozott, aztán kalapja után nyulva szólt:

— Merne egy pár perczig egyedül maradni itt? Igen! no jó! zárja magára az ajtót, mig én kocsióért szaladok.

Egy jó negyedóráig maradt ki, de akkor zárt kocsival tért vissza s sietve szaladt fel a lépcsőn.

— Ereszsze le fátylát, huzza jól össze felöltőjét. . . Az öreg házi ur és gazdasszony éppen ebédelnek s így senki sem fog meglátni.

Kézén fogta Jankát s úgy vezette végig a sötét folyosón. Nehány percz múlva egymás mellett ültek a zárt kocsiban, mely vigan döcögött Saint-Cyr felé.

Alig menekült kényes helyzetéből Janka kisaszszony, azonnal visszanyerte szokott magatartását s gondtalanul kezdett csevegni. Látva az üde fej finoman metszett körvonalát, melyen a gázlámpák és kivi-

lágított kirakatokból belövellő fény játszadozott, Mihálynak önkénytelenül is eszébe jutott, hogy e különös kalandnak csakugyan némi találka-szinezete van. A négyszemközti együttlét egy robogó kocsisötét belsejében, egy szép fiatal leánynyal, kinek selyem ruhája izgatólag érinti térdeit; az öltözetéből s puha prémezetéből felszálló finom illat, a szempár, melynek tekintete, mint gyémánt szikrázása világította meg a sötétséget, mind e fiataalkori báj megtette volna csábos hatását még Mihálynál tapasztaltabb emberre is. Vegyük ehhez az éj homályát, a fakadó tavaszi idő első lehelletét, mely a rügyszó fák ágain át a kocsiba hatolt s azt a kimondhatatlan édes illatot, mely tavasszal a sarjadzó természet kinyílását megelőzi. Még soha nem érzett elfogódás vett Mihályon erőt s alig mert egy szót ejteni. Ez alatt Janka nem is sejtve a körüle ólálkodó veszélyt, gondtalan vidorsággal eresztgette szélnek csipős megjegyzéseit.

Szerencséjére Mihály becsületesebb ember volt, sem hogy e tisztán érzéki felindulásnak engedett volna. Aztán meg a félhomályban a Janka magatartása és mozdulatai némi távoli hasonlatosságot juttattak eszébe a leány és anyja közt, úgy hogy mialatt kedvtelve nyugtatta szemeit e bájos, fiatal alakon, önkénytelenül is a Coudray-né csábító szépsége jutott eszébe.

E perczen a kocsis a lankás oldal tetején egykeresztúthoz ért, melynek egyik ága egyenesen a Saint Cyri templomhoz vezetett.

— Megérkeztünk! Kiálta fel Janka kisasszony,

a villa ide tiz lépés. . Kérem állittasa meg a kocsit. . Köszönet Verneuil ur, ugy-e nem neheztel reám s jó barátok maradunk ?

Kezet nyujtott neki. — Angolosan! mondá keményen megrázva a Mihály kezét. A viszontlátásra ! Mert remélem visszaadja látogatásomat ?

— Nagyon kétkedem benne, felelt Mihály, ő nagysága nehezen fogja nekem megbocsátni, hogy, habár akaratlanul, okot szolgáltatam leánya meggondolatlan lépésére.

— Majd meglátjuk, szólt nevetve a fiatal leány, mialatt a kocsiból kiugrott. . Good by! S könnyű léptekkel tova sietve, eltűnt egy kőfal mögött, míg a kocsi Tours felé fordult vissza.

Másnap délután Mihály visszajövet a Lyceumból, finoman hajtott illatos levélkét talált asztalánmelynek pecséthelyén kék betűkkel e szók állottak : »Chambrierie-villa, Saint-Cyr mellett.« Mohón szakította fel a borítékot s gyorsan futotta végig a következő sorokat :

»Tisztelt uram !

Leányom elbeszélte megbocsáthatatlan tettét. Szégyelve gondolok rá s ezer bocsánatot kell érte kérnem. Igen szép volna öntől, ha e végett vasárnap este szerencsétetne villámban, Chambrierieben. Hét óra-kor ebédelünk. A társalgás érdekelni fogja önt s a jelenlévők mindannyia a legmelegebb elismeréssel adózik az ön fényes tehetségének. Tehát vasárnap nemde ?

Coudray Julia.«

V.

— Verneuil ur!

— Kisasszony?

— Miről gondolkodik?

— Semmiről..... csak nézek és el vagyok telve csodálattal.

Coudray Johanna és Verneuil Mihály együtt voltak a repkénynyel befuttatott terrasseon, melynek lomblugasa egyenesen a Loire völgyére vezet. Janka egy csomó leszakított virág szárait vagdalta egyenesre, aztán csokorba szedve, szépen beillesztette egy porcellán-virágtartóba s azt egy kerti asztalra helyezte. Mihály a terrasse párkányára könyökölve, csaknem hátat fordított a fiatal leánynak s elmerülve tekintett le a völgybe. Alattok a szomszéd kert fái árnyékolták be a lankás oldalt, melynek lábánál a folyam ezüstös hullámai siklottak tova. Szemben velök a Loire kétfelé szakadt s bájos kanyarulattal ölelt át egy nyárfákkal szegélyezett szigetet. A vizen túl a város terület el csúcsos fedeleivel, közben-közben egy-egy magas torony vagy templomfedéllel, melyek fényes lemezein a tavaszi nap sugarai csillogtak. A kék égboltozaton mint megannyi óriási hajó, hosszura nyult fehér felhők usztak tova. Időnkint a nap elbujt a felhők mögé, aztán megint kibukkant s minden megjelenésével új fényben ragyogott fel a bájos völgy. A déli láthatáron, egy szőlővel és diófákkal fedett lankás hegyláncz húzódott végig s veszett el a távol ködében. A nap melegen ragyogott, a lég reszketett a fényárban s méhek

raja zummogott a villát környező ákácok és virágos orgonafák lombjai körül.

Verneuil Mihály mindennapos vendég lett a Coudrayné villájában. Minden szabad percét ott töltötte; a szép özvegy teljesen hatalmába kerítette őt. Minden kirándulásban, mulatságban elmaradhatatlanul részt kellett vennie, pedig az effélék, anya és leánya nagy barátja lévén az ilyeseknek, igen sűrűn ismétlődtek; kirándulások a szabadba, társas játékok, színi előadások egymásután járták. A villában felállított házi színháznak ő volt rendezője és vezetője s jelenlegépen Marivaux »S z e r e l m i m e g l e p e t é s e k« című darabjának színrehozatalával volt elfoglalva, melyben Coudray-né a Marquis-né szerepét, leánya a Lisette-ét játszta.

— A kilátás innen felséges, folytatá visszafordulva Mihály; csodálom, hogy kegyed ily hamar megelégette.

— Óh! a mi azt illeti, felelt Janka, egy rózsza szárát vágva egyenesre ollójával, tudhatja ön, hogy én a természetből nem sokat csinálok s e perczben különben is virágaim rendezésével vagyok elfoglalva.

— A szerencsétlenek! mily könyörtelenül bánik el velök, csak hogy beszorithassa e vázába!

— Ha szerepelni akarunk a világban, szenvednünk is kell; egy kis művészet egyébiránt nem is árt... Vegyen csak engemet például... vannak a kik csinosnak tartanak... No bizony! higgye el, hogy e részben a toillete nagyot segít rajtam. Apropos! mióta nem találkoztunk, valamelyik dobozom

fenekén egy csikos cretonkelmére akadtam, a melyből pompásan jönne ki a szobaleányi jelmezem. — Hogy is állunk a szerepekkel? Még mindig vonakodik ön a lovagot játszani?

— Határozottan; ezt a szerepet Perusson-nak adjuk, ki jobban betölti azt, mint én; én Hortensiust fogom játszani; a fiatal Oxenford pedig Lubin-t, végre a mi a gróf szerepét illeti — — —

— Óh azt vén szomszédunknak, de la Guérinière urnak adjuk, vágott nevetve közbe Janka kisasszony, épen neki való.

— Az igaz, hogy eredeti egy ember! Gyakran látogat át a villába? Régi ismeretség már?

— Ellenkezőleg, alig egy hónapos; furcsán történt az egész. Mint tudja, kertünk a szomszéd Rochettes nevű birtoktól rácskerítés által van elválasztva. Innen is tul is felfutó növényeket alkalmaztak a kerítésre, hogy az áttekintés akadályozva legyen; felőlünk clematist, de la Guérinière ur felől kuszó rózsát. Egy szép reggel sétaközben, mama észreveszi a rácson át, hogy a szomszéd rózsái nyilni kezdenek — nem tud ellentállni a kisértésnek... leszakít egyet, aztán még egyet, mikor váratlanul látatlan kéz markolja meg csuklóját, s egy hang szól át tülről: »A tilosban járó nimfák zsákmányul esnek a pásztoroknak.« A tulajdonos maga volt, ki tetten érte. Mama lehetőleg mentegeti magát, a szomszéd udvarias bókokkal igyekszik megnyugtadni. Szóval másnap reggel de la Guérinière ur látogatását fogadjuk, ki óriási virágcsokorral köszönt be... Azóta

nagy barátságban állunk. Kissé tolakodó természetü, de végre is derék ember s nem lehet tőle megtagadni egy kis másodrangu szerepet; különben is modora meglehetősen közel áll a XVII. századhoz s így a szerep nem sokat fog rajta változtatni. . . . De ni ni, mit tart ön maga, édes Verneuil, Marivaux-ról?

— Finom szellem, olykor kissé szőrszálhasogató.

— Mondja inkább: modoros. Szerelmesei mindig akadályokkal küzdenek, ha nincs is szükség reá. Az életben s valóságban alig hiszem, hogy ily nehezen menjenek a dolgok.

— Gondolja? kérdé némi gúnnyal Verneuil.

— Meg vagyok győződve, felelt komolyan Janka. Ha én szeretnék valakit — — —

Megállt, kissé izgatott nevetésbe tört ki, aztán folytató:

— Ez csak föltevés, jegyezze meg magának; az én koromban az efféléőről épen csak azért beszél az ember, mert divat. Ha én szeretnék valakit, egészen másként kezdeném.

— És hogyan, ha szabad tudni? kérdé az ifju, továbbra is megtartva gúnyos mosolyát.

— Egyszerűen szemébe mondanám az illetőnek: »Szeretlek« minden teketória nélkül.

S egyszersmind egy csomó kinyílt rózsát vett kezébe s hosszasan szivta be illatjukat, míg arcának felét velök elfedte. Csak lázas fényben csillogó szemei látszottak ki a piros rózsák mögül.

Mihály nem volt képzelgő, egy perczig sem jutott eszébe, hogy e naiv vallomást saját előnyére ma-

gyarázza. Mindamellett is a leány szenvedélyes tekintete s a beszélgetés illetén fordulata némileg zavarba hozta.

— Azt nem jól tenné kegyed, felelt szárazan.

— És miért nem ?

— Ha több tapasztalása lesz, meg fogja tudni, hogy az emberek nincsenek hozzá szokva, sőt ellenkezőleg, vannak, kiket az visszariasztana.

— Annál rosszabb rájok nézve! suttogá a fiatal leány halkán.

Szép kék szemeinek fénye bánatos ködbe borult s hevesen lökte a kezében levő rózsacsokrot a terasse karfáján át.

Egy percznyi csend állott be, nem hallatszott semmi más, csak a méhek dongása az ákácok virágos lombjai között s a fecskék szárnyainak suhogása, a mint nyilsebesen keringtek a villa körül.

— A marquisé szerepe felségesen fog a mama egyéniségéhez illeni, kezdé Mihály újra, csak hogy megtörje a kellemetlen csendet.

— Oh! mama kitűnően fog játszani, felelt sohajtvá Janka; hogy ne, mikor oly nagyon szép!

— Valóban bájos! tevé hozzá Verneuil elpirulva.

— Oh, ön még nem ismeri! Majd meglátja a szinpadon, valódi művésznő s rendkívül jól tud öltözni. Vannak nők, kiken a ruha úgy áll, mint egy fabábon, míg mások, mintha egy lényt alkotnának öltözetökkel, úgy belesimulnak, beleolvadnak minden redőbe... Mama ezek közé tartozik.

— Kegyed nagyon szereti anyját ?

— Szenvedélyesen! kiálta fel a leányka kigyult arczczal. A világon a legszebbnek tartom. Gyermekkoromban, ha nevelőnőm sétálni vitt, a Rivoli-utcza fénykép kirakatai előtt gyakran megálltunk; bámulattal néztem a színésznők képeit s ujjal mutatva a legszebbre, hangosan kiáltottam: »Ez itt mama! ez itt mama!« A járó-kelek megállottak s angol governess-em kétségbe volt esve.

— Szóval kicsi korában is pajkos gyerek volt kegyed!

— Meghiszem azt!

— Mit mesél ez a kis hamis? kérdé váratlanul Coudrayné, a lugosba lépve.

— Janka kisasszony kegyedre zeng dicsénekeket és én tapsolok hozzá.

— Janka, szólt a szép özvegy, nem ártana kissé zongorázni. Beszédem van Verneuil ural.

Janka kisasszony cseresznyeajkait kissé duzzogva biggyesztette le; mindazáltal beleadta magát sorsába s ölébe véve virágcserepeit, lassu léptekkel távozott a lugosból.

— Ha önnek is úgy tetszik, édes Verneuil, folytatá Coudrayné, menjünk be, mert itt a nap heve kiállhatatlan.

Mihály meghajtotta magát s szó nélkül követte az özveget kis szalonjába, hol rendszeren ülni szokott.

A késsel bélelt hófehér függönyök megtörve a nap égető sugarait, csak félvilágosságot engedtek derengeni a a szobában. A butorzat maga is, kék selyemburkolatával, kiszámítással úgy volt választva, hogy a

házi nő szőke szépségét kellőleg emelje. Az özvegy nehéz fekete ruhát viselt, mely finom csipke-szövettel borított nyakának és karjainak fehérségét vakító színben tüntette ki s kecsseit csak igazóbbakká tette. Dus hajzatába thearózsa volt tűzve.

— Foglaljon helyet, szólalt meg, karszéket jelölve ki Verneuilnek a pamlag mellett, melyre maga ereszkedett le. Olvastam a darabot, melyet előadásra kiválasztott s kifogásaim vannak ellene, melyeket elé akarok adni. Mindenek előtt ki kell jelentenem, hogy, helyzetemre tekintettel, e darabot itt előadni lehetetlen.

— Nem látom át . . . .

— Akkor, kedves barátom, nem dicsekedhetik valami éles látással . . . Mert mi a darab tárgya? Egy fiatal özvegy, ki férjét siratja, s azon közben fülíg szerelmes lesz a néhai egy barátjába, ki eljött, hogy őt bánatában vigasztalja . . . . S ön nekem szánja a marquisné szerepét, nem gondolva meg, hogy magam is özvegy vagyok — nem nagyon fiatal ugyan — s hogy a legcsipősebb megjegyzéseknek teszem ki magamat. Nem, nem! az lehetetlen! Mit mondanának az emberek?

— Az emberek, asszonyom, felelt Mihály, sokkal elnézőbbek, mint nagysád gondolná, mindenki természetesen tartja, hogy egy szép — s bár mit mondjon, fiatal asszony, nem zárkózik el a világtól s szeretni s szerettetni akar.

— Bohóság! . . . Ha egy nőnek férjhez adó leánya van, egyedül annak kell élnie . . . különben is

többre becsülöm függetlenségemet, hogy sem kedvem lenne másodszor férjhez menni, ellenkezőleg, élvezni akarom özvegységem előnyeit.

— És, veté közbe némi nyerseséggel Mihály, szándéka tán szívének is megparancsolni, hogy ne dobogjon?

— A kérdés egy kissé kényes, kedves barátom, felelt az özvegy legyezőjével játszva, de mindamellettny nyíltan felelek reá. Bár kimerülve nem vagyok még, az életet jókor megismertem, s szívem meglehetősen pánczélozva van az ellen, hogy kitéve legyek a szerelmi meglepetéseknek.

— Annál rosszabb, asszonyom! mert lehet-e természetellenesebb valamit képzelni, mint szép és fiatal nőt érzéketlen szívvvel?

— Oh! nem akarom állítani, hogy szívem kőből van . . . De nekünk nőknek mindig a véletlenre kell számitanunk s várnunk a szenvedély önkénytelen kitöréseire, melyek a legérzéketlenebb szívet is megolvasztják.

— S mi lehetne az, a mi kegyedet, asszonyom, hideg közönyéből fölrázhatná?

— Valami csoda, egyike azon szenvedélyszülte szerelmeknek, melyek egyesitik magokban a fiatalság hevét, az érett kor komolyságát s az ismeretlen költészetét . . . Hiszi, hogy van ilyen is?

Mialatt beszélt s legyezőjét hevesen mozgatta, merően nézett a Mihály szemeibe. Szemei szikráztak s tekintetében volt valami gúnyosan kihívó. A fiatal ember megigézve állott e szűrő pillantás hatalma

alatt. Az az érzés fogta el, mint midőn valaki az örvény felé hajolva, búverőtől vonzatva, készül lebukni. Eszméletét veszve, szilajon felugrott s megragadva a szép asszony karját, lázas, szaggatott hangon kiáltott fel:

— Igen! van! az én szerelmem, imádom önt!

Mély csend állott be, nem zavarva egyéb, mint Janka zongorájának a távolból áthangzó dallamos ütései által. Az özvegy mozdulatlan maradt, szívében hidegen, de az érzéki kéj egy nemének bódító hatása alatt. Jól esett ringatni magát egy perczig a szenvedély e kitörésében, melynek szilaj hevében kereste az egyetlen felindulást: az ismeretlen iránti kíváncsiság fölindulását. Aztán kiragadta karját a Mihály keziből.

— Ön örült! veté oda gúnyosan.

— Igaza van, suttoga rekedt tompa hangon, örült vagyok! . . .

Most féket nem ismerő felindulásában újra megragadta a szép Julia kezét. Lihegve, mint vészomju vad, ha zsákmányát látja, a puha bőr érintése agyába kergette a vért s a kitörésig felkorbácsolta szenvedélyeit.

— Kegyed tett engem örültté, lihegte, forró csókjaival boritva az özvegy kezét; attól a percztől fogva, hogy legelőször mellém ült a közös asztalnál, nem volt más gondolatom: mint kegyed; más vágyam, mint szerettetni kegyed által.

— Hagyjon, hisz látja, hogy kézszorítása fáj! kiáltott fel a nő parancsolólag, ridegen. . . . kissé

nyers modora van, szerelmet vallani, tisztelt tanár ur
. . . . karomat egészen összezuzza . . . .

— Tudom, hogy paraszt vagyok s hogy modorom nem illik a kegyed szokásaihoz, de ha sejtené mind azt a szerelmet, melyet e paraszt sziv magában rejt, nem utasítaná vissza.

— Hallgasson! szakítá félbe a nő szárazon
. . . jőnek.

Csakugyan a kerti ut porondján léptek zaja hallatszott s a szobaleány benyitva az ajtót, de la Guérinière urat jelentette.

Emberfölötti erővel fojtva vissza már-már kitörő szenvedélyes érzelmeit, Mihály némán vetette magát egy karosszékbe, míg a szép özvegy csábitó mosolylyal ajkán ment az érkező elébe.

De la Guérinière ur belépett. Furcsa kis emberke volt, rövid lábakkal, meglehetősen gömbölyded termettel, körülbelől ötven éves. Első pillantásra meglátszott, hogy kellőleg kicsipte magát a látogatásra, mégis a divattól elmaradottság nyomait hordta magán. A Lajos Fülöp korából való képekre emlékeztetett az egész alak, a falusi nemes embert jellemző esetlenséggel párosítva. A derék ur még ma is, mint fiatal korában, nanking mellényt viselt, hozzá gyöngyszinü rövid nadrágot s aranygombos kék frakkot, a gomblyukban friss rózsa bimbó, kezében háromszögü kalap szürke nemezéből. Haja toronyalakban volt homlokára előre fésülve s rövidre vágott szürkülő szakál, butykos nagy orr, tömött szemöldökök, barna arcbőr s feltűnően vörös ajkak egészíték ki a külö-

nös alakot, melynek kissé álmos, nehézkes megjelenését csak a fürkésző, olykor téveteg, majd meg ismét gúnyos kifejezésü apró sötét szempár élénkíté meg. Daczára a nagy melegnek, a derék ur két felöltöt emelt karján, különböző vastagságu kelméből, melyeket gondosan tett le egy mellette levő karszék hátára. A jó ember rendkívül ügyelt egészségére s semmitől nem rettegett annyira, mint az idő-változástól. Szerette elhitetni magával és másokkal, hogy e részben oly finom érzéke van, hogy egy fokkal több vagy kevesebb meleg képes testét izzadásba vagy borzongásba hozni. Főfoglatatossága abban állt, hogy saját hőmérsékletét a legteljesebb egyensúlyban tartsa.

— Szolgája, szép nagysád, szólt sajátos ringatással hajtva meg magát, a leggyönyörűbb időt ígérhetem. A hőmérő huszonkét fokot mutat árnyékban s baraczkfáim a legszebb kilátással kecsegtetnek . . . Kegyed, asszonyom, olyan mint baraczkjaim, ingerli a szemet és az étvágyat . . .

— Hála istennek, jól érzem magamat, a falusi lég jót tesz, felelt Coudrayné nevetve. Aztán Mihály felé fordulva folytatá: — Verneuil ur merre van? . . . Miért rejtőzik abban a karszékben? Csak nem neheztesel valamiért?

Hangja, mely imént oly száraz és rideg volt, visszanyerte csábos kifejezését s szép szemeiben ismét mosoly ült. — Ide, ide! folytatá, helyet mutatva a pamlagra, melyen előbb maga ült.

Mihály vontatva engedelmeskedett, mig de la Guérinière ur sértődött mozdulattal vitte pálczája

gombját szájához, mintegy leplezendő vele rossz kedvét.

— Hó! hó! Verneuil ur! nem is láttam ott hátul, kiálta fel meglepetést színlelvén, ugylátszik vacatiot adtunk ma magunknak, he, he!

— Ma csütörtök, jegyzé meg a háziasszony, Verneuil ur szives volt szabadságidejét érettünk feláldozni.

— Édes áldozat! tevé hozzá de la Guériniére ur; aligha nagy megerőltetésébe került.

A társalgás a célba vett szini előadásra fordult s Coudrayné tudatta a szomszéd földesurral, hogy Marivaux határozottan el van ejtve. Aztán csábos mosolylyal fordulva Mihályhoz, kérte, hogy más darabot válasszon, valami könnyüszerűt . . . Musset-től, például az »Egy szeszély«-t . . . Mióta de la Guériniére megérkezett, mintha ki lett volna cserélve. Egész figyelme, minden mosolya egyedül Verneuilnak szólt. A szomszéd földesur mind hiában csattogtatta szerelmes pillangó módjára szárnyait. Körülötte hiában minden bók, minden hizelgés, a szép özvegynek egyedül az ifju tanár számára volt igéző mosolya, hizelgő szava. Egészen meglepkezni látszott szokott méltóságteljes magatartásáról, hangjának oly behizelgő csöngést tudott adni, minden mozdulata oly csábos volt, hogy az ifju tanár mintegy megbúvólva állt ott és élvezte a bódító látományt. Arczának üde vidámsága lassankint visszatért s a rossz kedv, mely a vendég jöttére erőt vett rajta, eloszlott. Ujra elemében volt s társalgásának rendes,

csipősen nyílt modora nem kevésbé kezdte de la Guérinière urat feszélyezni.

Mihálynak előbb szándékában volt az alkalmatlan ember eltávozása után is maradni még, de az idő telt — s látva, hogy a szomszéd nem mozdul, végre elhatározta bucsut venni. Coudrayné szintén felállt s szemeit futólag végig jártatta mindkét vendégén s megpillantva a szomszéd gomblyukát diszit rózsabimbót:

— Bezzeg, szólt nevetve, de la Guérinière ur felvirágozta magát . . . Egy perczre, Verneuil úr, ön számára is van itt még virág.

Egy rózsabimbót kivett a virágtartóból s magatűzte a Verneuil kabátjára.

— Így reánk fog gondolni, tevé hozzá, tanulmányai közepett is s eszébe jut ígérete, hogy más darabot fog számunkra választani.

Az ifju tanár azon reménykedett, hogy a szép Julia kikiséri a kertajtóig s az alatt alkalma lesz vele pár szót váltani; de számításában csalódott.

— Pardon, fiatal ember! kiáltott reá de la Guérinière ur; magam is menő szándékkal vagyok s különösen fogok örvendeni, ha a keresztutig elkísérhetem.

Még is a kertben, mialatt a szomszéd földesur egyik felöltőjét magára vette, Mihálynak alkalma volt a szép asszony fülébe pár szót súgni.

— Bár mi történjék, ma este ki kell mondanom, a mi szivemen fekszik!

— Ismétlem, hogy eszeveszettség, sugá vissza amaz legyezője mögül.

Ezzel kezét nyujtá, melyet Mihály hosszan tartott a magáéban, mintha nem tudott volna megválni tőle . . . .

— Hollá! professor ur! megyünk vagy nem? kiálta vissza de la Guériniére ur, bosszusan a kapuból.

Mihelyt a kerten kívül voltak, a vastag kis ember a kőkerítés által vetett keskeny árnyékba huzódott, nem sokat törődve azzal, hogy a mellette lépdelő Mihályt a nap égető heve süti.

— Gyönyörű asszony ez a Coudrayné! kezdte, kacsintva szemeivel.

— Gyönyörű! felelt kurtán Mihály, bosszankodva a ráérőszakolt társaság miatt.

— S a lánya kedves kis bohó!

— Nagyon kedves! ismétlé a tanár bosszusan, mint egy haragos viszhang.

— Rég óta ismeri már őket?

— Meglehetős rég.

— Emlékszem, ama bizonyos felolvasás óta, mely az egész várost elbolondította . . . . Sajnálom, de nem lehettem jelen . . . Azt mondják önről, hogy elragadó ékesszólással beszélt . . . Szép dolog, igazán a ki oly jól tud beszélni. Asszonyok bomlanak utána, kár, hogy nem sokat hoz a konyhára.

Aztán észrevéve, hogy Mihály bosszusan veti fel fejét:

— Pardon! tevé hozzá, kimagyarázom maga-

mat . . . Mennyit jövedelmezhet önnek egyre-másra a tanári állás ?

— Mi ez ? kérdé elbámulva Mihály.

— Kérdésem különösnek tetszik önnek. Bocsánat, a magam-féle falusi ember nem igen jártas az ilyesekben s én szeretek tanulni. Lássuk, mennyi évi jövedelme van ?

— Öt vagy hatezer frank, a magánórákat is számítva, felelt röviden Mihály.

— A magán órákkal ? Nemde azokat a gyengébbek számára adják ? . . . Én is vettem magánórákat annak idején, s jól emlékszem, mennyit kinlódott velem szegény tanítóm. Keserü egy kenyér.

— Legyen nyugodt, nem czélom életem fogytáig ez állásban maradni, viszonzá Mihály sértődve a faggató kérdések által.

— Értem ; ön becsvágyó s egy jó házasság által akar segíteni magán.

— Csalódik, nem szándékozom nősülni.

— Valóban ? Tegye kezét szívére : — mondá Guériniére csillogó szemekkel — nem akarna helyzetén házasság által javítani ? Pedig azt hittem volna . . .

— Rosszul hitte, nem vagyok az ember a ki pénzért házasodnék. Becsvágyó vagyok, igaz, de a házassággal járó kötelességek akadályul szolgálnának terveimben ; nőtlen akarok maradni, hogy szabadon mozoghassak.

E határozott nyilatkozat az őszinteség oly fél-

reismerhetetlen jeleivel volt kiejtve, hogy a kis emberke egészen meg volt nyugtatva.

— Brávó fiatal ember, kiáltá fel Guériniére ur, erővel megszorítva Mihály kezét, ez jól volt mondva, de okoskodásnak annál rosszabb; ha becsvágját ki akarja elégíteni, meg kell házasodnia, ha nem egyébért, már azért is, hogy az érzéki gyönyörök kísértéseitől, melyek könnyen kizökkenthetik kerékvágásából, menekedjék. Az ön korában az asszony minden bokorban ólálkodik, mint a szentirásbeli oroszlán. A nő befolyása a férfira elmaradhatatlan s ha nyiltan nem tud fellépni, a hátulsó ajtón lopózik be, a mi aztán még rosszabb! Vállát vonítja? Azt hiszi, felül tud emelkedni az emberi gyöngeségeken? Óhajtom, hogy úgy legyen, nem az első merész röptü madár lenne pedig, melynek az asszony szárnyát szegi. Nősüljön, ha mondom, és pedig nősüljön jól, ez a legbiztosabb mód szerepelni a világban!

De la Guériniére ur észrevéve, hogy kelletén túl nekihevült, levetette felsőjét s gondosan megtörülte homlokát.

— Ej uram! felelt vissza boszusan Mihály, ismétlem, hogy semmi kedvem pénzért házasodni.

— Ki tanácsolta önnek, hogy semmi mást nem tekintve, egy szoknyába bujtatott pénzes zsákot vegyen el? Annál különb legény ön és sokkal fényesebb tehetséggel dicsekedhetik; de nem tetszhetik-e meg egy fiatal leánynak, kinek szép szemei mellett szép hozománya is van. Vidékünkön nem egy piros almát tudok, mely bárkinek is felköltheti étvágyát...

Bizza rám a dolgot és fogadom, hogy két hét sem telik bele s olyan érett gyümölcsöt mutatok önnek, hogy csak a kezét kell utána kinyujtani.

— Ön igen kegyes; ne fárasztza magát érettem, mondá a tanár száraz elutasító hangon, aztán hidegen hozzá tette:

— A keresztutnál vagyunk, itt elválunk. Szolgája uram!

— Ön nem hallgat rám, szólt még de la Guérinière ur; mind ilyenek a fiatal emberek, de majd eljön még az idő, hogy . . . . Isten önnel!

Elváltak. A földesur a Saint-Cyr felé vezető utnak tartott a Loire mentén, míg Mihály Tours felé tért. Pár lépést tett, aztán visszafordult, hogy megbizonyosodjék, csakugyan végkép megszabadult-e az alkalmatlan embertől.

De la Guérinière ur azon közben a lankás oldal tetejére ért s kerekded alakja élesen vált ki a kék háttérből; a folyam felől friss szellő fujdogált s ő sietőleg öltötte fel vastagabbik kabátját.

Eszelős ember! gondolta magában Mihály! Mi az ördögért akar erővel megházasítani?

VI.

Tours nagy izgatottságban volt. A párisi Théâtre lyrique énekesei tartottak előadásokat s az egész város ostrom alá vette a Scellerie-utczabeli színházat. Szokás ellenére, az első rangu páholyok mind ki vol-

tak bérelve. Mert tudni kell, hogy a jó toursiak csak oly kevésbé lelkesednek rendes időkbén a zenéért, mint az irodalomért s a mint már az a vidéken szokás, az »előkelő« társaság méltóságán alólinak tartja a színházat rendesen járni. Ezuttal azonban, miután a falragaszon egy-két elsőrendű csillag neve is volt olvasható, az előkelőség körében a jó tonushoz tartozott bérelni. Ez időben a mai színház még nem volt átalakítva s a roskadozó épület a maga gyarló világításával, kopott festményeivel és vörösbe játszó aranyozásával még meglehetősen szomorú képet nyújtott. A zöld falszőnyeggel borított, viseltes páholsorok szintugy elcsodálkoztak a beléjük tóduló előkelő és diszes közönségen. A selyemruhák suhogása, a gyémántékszerek csillogása, a csipkék hópehelyszerű libbenése, ez egész elegáns közönség ragyogása, kiáltó ellentétben állt a rosszul világított páholyok majdnem teljes sötétével. A támlás erkélyszékeket a férfivilág divatos előkelőségei foglalták el.

Salonruhában, gomblyukaikban egy-egy kis virágcsokorral, látcsöveiken át vizsgálták a páholyok nőközönségét, meghitt fejmozdulattal üdvözölték ismerőseiket s tetszettek maguknak a műértő szerepében. Földszint a polgárcsaládok, kereskedők, apró hivatalnokok jelentek meg, nem annyira az előadás kedvéért, mint inkább, hogy megbámulják a ritka fényes közönséget.

A színnel szemben levő egyik első emeleti páholyban Coudrayné és leánya ültek, mögöttük Verneuil Mihály és de la Guérinière ur. Fekete atlasz

ruhában, mely igéző alakjának egész tökélyét kiemelte, tömött szőke hajában egyetlen rózsával, márvány-nyakán gyémántékkal, melynek egyes kövei valahányszor széptevői egyikéhez visszafordult, mint szivárványon átszűrődő vizcseppek ragyogtak: a szép özvegy megkapó jelenség volt. Mellette leánya egyszerű rózsaszínű öltözékében, szellemes arcját előre hajtva, szórakozottan nézett körül a házban. Egész magatartása arra mutatott, hogy nem akarja észrevenni, mi történik mögötte a páholyban, a rendesen oly élénk tűzű szép nagy szemek most mintha szunnyadtak volna, hosszú pilláik árnyában. Néhány nap óta ideges és szórakozott volt.

Az előadás, nem mint rendesen, egy egész operából állott, hanem Verdi több dalművének egyes részeiből volt összeállítva s mikor a függöny föllebbent, legelőbb is a »Trovatore« egy felvonása vette kezdetét.

— Szeretem e zenét, szolt Coudrayné, Mihály felé fordulva, mialatt a kar a Misererét kezdte énekelni; dallamai a velőkig hatnak.

Nem egyedül a szép özvegy érezte e megkapó zenerész által előidézett kéjes ingert. Az olasz mester dallamai ugyane benyomást tettek a közönség nagyobb részére. A nők különösen, míg önfeledten mozgatták legyezőiket, nedves szemekkel, pihegő kebellet hallgatták s mint bájitalt szürcsölték az izgató ütemeket. Ez érzéki, szenvedélyes, betegesen szaggatott zene, fölvaltva majd nyers közhelyekkel, majd regényes költészettel, majd velóket rázó sirámaival, majd

szenvedélytől lihegő sóhajaival, nagyon megegyezett az akkori társadalom vérmérsekletével. A szenvedély minden árnyalata kifejezést nyert benne; a görcsös kimerültség, az élvsovár érzékiség, a még nem ismert élvezek utáni szomj, melyek ára könny és fájdalom. Az énekesek zengzetes hangja által betöltött egész házban lassankint valami delejes folyam jött keringésbe s hozta izgatottságba mind e fogékony női természeteket. A fejeket mintha bódító illatár venné körül, a szivek rugékonyságát bágyadt zsibongás bénította meg; a félig meztelen hattyunyakak bőrét hideg borzongás futotta végig. Johanna, a páholy elejére könyökölve, kezeit égő halántékaira nyomta s szemei megnedvesültek. Mihály Coudrayné háta mögött szikrázó szemekkel, mereven nézett maga elé, s félig nyitott ajkai, kitágult orrlyukai önfeledten szivták be a szép özvegy hajzatából és kebléből felszálló illatot s a dallamoktól terhes nyomasztó meleg levegőt. Egyik keze a Julia karszékének hátán nyugodt s midőn ez az elragadtatás egy perczében hátra dőlt, kéjes borzongással érezte ujjain a szép özvegy meztelen vállának melegét s lecsüggő hajzatának villamos surlódását. Egyedül a derék de la Guériniére maradt érzéketlen, a minek különben meg volt a maga oka; a zene egyszer mint máskor altató hatással volt reá, feje álmosan bólingatott előre s hátra, időnkint a felfelriadó taps zajára félig meddig fölébredt: ilyenkor kidörzsölte szemeit s aggályosan pislogott a szép özvegyre s a fiatal tanárra.

Mikor aztán felhangzott a »T é v e d t n ő« cso-

dálatos szép bordala, a szilaj szenvedély és bánatos sóhaj ez utólérhetlenül bájos vegyüléke, melyben oly megkapó kifejezést nyer az élvezetek szomja, s az elvesztett gyönyörök utáni busongás, midőn egy mesteri gazdag hang ezt énekelte:

Tra voi saprò dividere
 Il tempo mio giocondo,
 Tutto e follí nel mondo
 Ciò che non è piacer . . .*)

Coudrayné megittasulva az elragadó zenétől, nedves szemekkel fordult Mihály felé s midőn kesztyütlen kezét karszékének hátára helyezé, az ifju tanár nem birt ellenállani a kísértésnek s megragadta a kezét, mely az övét érinté. Ezuttal Coudrayné nem fejtett ki semmi különös ellenállást s egy rövid perczig a két kéz hévvel szoritotta egymást.

Előadás végével a tömeg lassankint oszlott el. Johanna fehér burnuszába burkolózva, hallgatagon lesütött fejjel engedte magát, de la Guériniére ur által levezettetni. Hátrább, két három ember által választva el tőlük, Coudrayné és Mihály lépdeltek.

— Óh! suttogá az özvegy, ez az isteni zene! még most is mintha fülemben csengene! Vallja be Verneuil, hogy ön is meg volt indulva.

---

*) Körödben ah mi kéjesen
 Röpülne ifjuságom!
 Bolondság minden a világon,
 Csak nem a szerelem . . .

— Szerettem volna kegyeddel egyedül hallgatni. felelt mohón Mihály; de mi soha sem vagyunk magunkra.

— Az én hibám-e? s kitilthatom-e házamból a látogatókat?

— Beszélnem kell kegyeddel. Engedjen egy órai együttlétet, csak egyet . . . de úgy hogy magunk legyünk csak!

— Akarja hát csakugyan? kérde a nő, merően nézve Mihály szemeibe; legyen tehát! Jöjjön holnap estve kilencz órakor. Johanna Oxenfordékhoz van hiva s én egyedül leszek.

A kocsi a színház előtt várt a nőkre. De la Guériniére urral együtt bele ültek s Mihály egy perczig némán kísérte szemeivel az elrobogó fogatot, aztán maga is megindult a megyeház körül elterülő kihalt városrész felé.

Az utcák mély csöndbe merülve nyultak el az olaszos modorban épült fehér házak, rácsos kertkapuk és mozdulatlan álló fasorok között. Holdvilágos éj volt s a juniusi éj langyos melege, a fedél nélküli terrasseos házak, a kerti pázsitokra loccsanó szökőkutak, a fényes levelü magnoliák önkénytelenül is a délvidéki tájak felé vezették Mihály gondolatait. A Verdi zenéjének még mindig fülébe csengő dallamai csak megerősítették őt képzelgésében. Könnyü szivvel az ifjúkori hév teljében, lépdelt tova s mig ajkaira az olasz zenének mindegyre egy-egy csábos dallama jött, keze égett a szép Julia kezének érintésétől. Az élet-boldogságot soha még ily teljében nem élvezte.

Önössége ki volt elégitve, legédesebb álmai egyenkint megvalosulásnak indultak: minden csöpp vére ifjuság és erő teljével lüktetett ereiben s másnapra egy szerelmi légyott kéjei vártak reá. Az életkedv egész varázsa hatotta át idegeit, felemelt fejjel, repeső szivvel haladott a csillagos éjben s kéjesen szivta magába a balzsamos léget. Boldogságának magaslatán, a fényes fogata duzzadó párnáiról a szegényes gyalog-járókra száanalommal lenéző milliomos önző érzelmeivel idézte fel nyomoruságos multja emlékeit. Ismét látta magát kopott kék zubbonyában, nehéz otromba faczipőiben, kezében ostorral, legelésző tehenei mögött. Mekkora utat tett meg azóta s mily fényes kilátásai vannak most. Tapasztalatból tudta, mire képes a tetterő, s nagy dolgokra érzett magában ösztönt és tehetséget. Sorsa kezeiben volt; mint viaszdarabot gyurhatta azt tetszése szerint. A toronyóra egyet ütött. Oly boldog, oly vidám kedélyhangulatban volt, hogy semmi kedvet nem érzett magában haza menni.

— Élvezzük a jelent! — gondolá magában. Végig ment a királyutczán át a nagy hidon s a Saint-Cyri magaslat felé vette utját.

A Loire kékes derengéssel hömpölygött széles medrében a fasorok között tova. A tulsó parton elterülő város szunnyadozni látszott az áttetsző ködben. A Choisille felőli hegyoldalról a virágzó szőlőskertek átható illatát hozta az éji szellő. Nem messze Saint-Cyrtől hatalmas hársak és gesztenyefák körítették dus lombjaikkal a villát, melynek födele alatt a szép

Julia pihent. Mily fejedelmi szépség! Mily ragyogó volt ma estve! ábrándozott Mihály s mily kék, karjaimba szoritani holnap pihegő kebelét! Mert enyém leend, egészen az enyém, megesküdtem! Az ő karjaiban akarom legelőször megizlelni az érzéki mámor amaz ittasító gyönyöreit, melyek mint a tündérmesék kertjei, eddig ismeretlenek előttem.

Ez oly sokáig önmegtartóztatásban szunnyadozó testben, egyszerre féktelen erővel ébredt fel az érzéki gyönyör utáni vágy, a szomj: birni e büszke, e csábos, e szerelemre született nőt. Megesküdött, hogy birni fogja, birni akarja s természetében volt: végig haladni a megkezdett uton. De a vágyban, mely vérét forrongásba hozta, sem az érzelmességnek, sem a gyöngédségnek nem volt semmi része, pusztán a nyers szenvedély, az érzéki ösztön szilaj heve kergette ez asszony felé, mint a vadon fiát, ha zsákmányát megpillantja.

Tutto e follí nel mondo,
Ciò che non è piacer!

dudolta magában, mig tele tüdővel szívta be a virágzó szőlők illatát.

— Fenéig üritem ki az élvek poharát, aztán nyugodtabban térhetek vissza, komoly foglalkozáshoz.

A fölkelő nap vetette vissza lakásába. Az nap nem volt előadása s mélyen és nyugodtan aludt egész délig.

Körülbelöl ép azon órában, midőn fölébredt, csöngetett de la Guérinière ur arany gombos kék

frakkjában és uj kesztyűkkel, a Chambrerie-villa rácsos kapuján, illő komolysággal téve kérdést, ha ő nagysága elfogadja-e?

A szobalány, miután kérdést tett volna asszonyánál, bevezette a látogatót a szalonba. Ő nagysága egy percz alatt kész lesz öltözékével s kéri addig is, legyen szives helyet foglalni.

A szomszéd földes ur azonban nem foglalt helyet. Nagy felindulásban ögyelgett az izletes rendetlenségben szét szórt butordarabok között, meg-meg állva, hogy egy virágot megszagoljon vagy egy könyvben lapozzon; aztán körutját újra kezdve, félig behunyt szemei nyugtalanul pislogtak; idegesen vitte pálczagombját mindegyre szájához, gömbölyded hasa, izgatottságában olykor görcsösen vonaglott.

— Sokáig várakoztattam kedves szomszéd, szólalt meg egyszerre a háziasszony egy mellékajtó függönye mögül kilépve; bocsánat, egy kissé későn keltem fel s nem akartam megjelenni mielőtt toillettemet némileg rendbe nem szedem.

Csak valamennyire is nyugodtabb ember de la Guériniére-nél azt a »némileg rendbeszedett« toilletet a legkiszámítottabban kihívó öltözködésnek tartotta volna. S valóban a Coudrayné öltözéke, daczára egyszerűségének, a kaczer keresettség netovábbja volt. Lapos ránczokba szedett, kék szalaggal és csipkével váltakozva diszitett lenge fehér reggeli öltöny, mint friss hó-hullás tapadt kifogástalan idomu kebléhez és csipőihez. Magasra felfésült haja meztelenül hagyta a hátulsó nyak bársonypuha bőrét, mig az

öltöny bő ujja könyökig engedte látni a gömbölyű karokat s midőn kecses kézmozdulattal intett vendégének, hogy helyet foglaljon s maga is a kerevetre leereszkedett, ruhaaljának habfellegéből az apró cipőkbe szoritott, kék selyem harisnyás piczi lábak csábitólag kacsintottak ki.

Büvös káprázat zárta le egypercze de la Guériniére ur szemeit s midőn ismét felnyiltak, találkoztak Julia kérdő tekintetével.

— Kedves nagysád, kezdé hosszas léleketvétel után, bizonyára meg fogja lepni a korai látogatás. Tudom, hogy illendőbb lett volna kissé később jönni, de óhajtottam tanutlanul találkozni kegyeddel . . .

— Ez is! gondolá a nő, lábát egy himzett zsámolyra nyugtatva, s fejét a kerevet karjához támasztott kezére bocsátva, folytatá: — Mindig szivesen látott vendég, kedves szomszéd. Beszéljen, egészen az öné vagyok!

— Drága asszonyom, kezdé a földesur szokott kerestlenségével, tegnap este szememre vetette, hogy az előadás alatt szundikáltam; de ha a tyukokkal fekszem, azokkal is kelek s ma hajnalban már talpon lévén, egész reggelig volt időm egyetmást meghánynivetni. — Elgondoltam, hogy tul vagyok az ötvenen s e korban a szivnek teljes nyugalomban kellene már lennie, mig az enyém, épen ellenkezőleg sehogy sem akar csöndesen maradni . . . Különben maga is észrevehette, mert nem is csináltam titkot belőle, hogy a bolondulásig szerelmes vagyok kegyedbe.

— Minden kornak meg vannak a maga tévedései, szakitá félbe Coudrayné.

— Fájdalom! sóhajtott a derék ember, sűrű szemöldei alól szerelmes pillantást vetve a ház asszonyára; mindaddig, míg nem volt szerencsém megismerkedni nagysáddal, magam is azt hittem, hogy e veszélytől ment maradok. — Soha sem akartam megőszülni s életem hajóját úgy kormányoztam, hogy a veszélyes zátonyokat okosan kikerüljem. Szóval agglegény maradtam.

— Megcsontosodott agglegény, tevé hozzá a szép asszony; jól tudom, mert nem egyszer mondta épen előttem is, hogy irtózik a házasságtól; a mi, mellékesen legyen mondva, nem volt épen illő dolog, mert miután dühösen udvarolt nekem, olyanformán vette ki magát az egész, mintha fel tette volna rólam, hogy egyéb is lehetnék önnek, mint törvényes neje...

— Bocsánat, asszonyom! szakitá félbe zavartan, hallgasson ki egészen... Mint mondám, az ötvenen túl vagyok, de még teljes erőmben; szép vagyonom van; huszonötezer frank jövedelem biztos papirokban, ugyanannyi fekvőségekben; van egy házam Toursban, jövedelmező jószágom Yzeure és Preuilly között, nem is számítva ezt a kis kunyhót itt Rochettesben, a melynek köszönhetem, hogy megismerkedtünk... Nagy igényeim nincsenek, természetem türelmes, csöndes... Mindezt lábaihoz teszem, ha oly szerencsés lehetek, kegyedet, szép nagysád, de la Guérinière-nének nevezhetni.

— Végre kisütötte! gondolta magában Julia s

örömét leplezendő, mély gondolatokba látszott merülni.

Nem gondolta, hogy ily gyorsan érjen célra, bárha tervszerű kaczérsággal munkálkodott annak megvalósításán. A szomszéd merőben mellőzhette volna vagyoni állapota részletezését, tisztában volt ő azzal attól a perctől fogva, hogy Chambreriebe költöztek. Akárhányszor végig számította ujjain szomszédja lehető jövedelmét s teljesen tájékozva volt az iránt, hogy annak évi ötvenezer francjához hozzátevé a maga örökölt jövedelmét, ismét visszatérhet Párisba s gondtalanul folytathatja ott az álmaiban annyiszor ékesen kiszinezett életet. De visszatérni a társaságba mielőtt egy második férj nevével diszeleghetne, nem akart.

A Coudray név kellemetlenül emlékeztette hajdani botlására, hosszasan tartó s későn rendezett vizsás helyzetére. Égett a vágytól, uj alakban lépni a világ elé s mint a mesebeli tündérek teljes változáson menni át. Ép azért az első perctől fogva szemet vetett de la Guériniére urra, kinek tisztos állása és vagyonossága minden kétségen felül állt. Ösztönszerű finom érzékével azonnal belátott a szomszéd birtokos kártyáiba: jól tudta, hogy a gavalléros agglegény ismeri az ő házasságának történetét s benne a szép asszonyok azon fajtáját vélte felismerni, a kikkel szemben minden köznapi előítéletektől menten, nagyon messzire lehet menni, a nélkül, hogy épen házasságra kellene gondolni. De ezzel szemben azzal is hamar tisztában volt, hogy a derék ember, daczára vele szü-

letett ravaszságának, fülig szerelmes lett belé. Más, kevésbé tapasztalt s járatlanabb nő vele szemben bizonyára a begyeskedőt játszotta volna, hogy minél előbb kigyógyítsa merész reményeiből. Coudray Julia egészen más utat választott. Mint a nagy hadvezérek és hires diplomaták, mester volt a tettetésben és tervszerü számításban : volt gondja rá, hogy tétovázó szép-tevőjével szemben oda állítson egy szenvedélyes fiatal merész szerelmezt. Biztosra vehette, hogy Verneuilhez hasonló vetélytárs, hamar lánggra fogja lobbantani de la Guériniére álmos szivét s hogy az egyetlen biztos módhoz fog folyamodni, mely a győzelemre vezet: megkéri kezét.

Számításában nem csalódott: csakhogy azt hitte, hogy a vén agglegény habozása tovább fog tartani s ennél fogva kissé mélyebben beleereszkedett Mihálylyal, mint kellett volna; s különben is e veszélyes játékban, nem tudta mindig teljesen megőrizni hideg vérét s most azon a ponton állt, hogy a maga élesztette tüzzel saját ujjait égeti meg. Látta a veszélyt s ennek kikerülésén tűnődött, míg kezével arcját félig elfödte; de la Guériniére ur szorongva vette hallgatását s remegni kezdett, hogy elutasítatik.

— Csak nem fogja, gondolta magában, ezt az esetlen professort fölém helyezni? — Ön nem felel, asszonyom? Kérdé elfojtott hangon.

— Kedves szomszéd, kezdé Julia, ajánlata ép oly hizelgő, mint megindító reám nézve, de egyszerűsmind oly váratlan is, hogy hallgatásom kimagyaráz-

ható. Engedje összeszednem magamat s gondolja meg, hogy nemcsak magammal kell számot vetnem, de azzal a helyzettel is, melyet egy esetleges házasság leányom számára teremt. Legyen szives, engedjen huszonnégy órai gondolkozási időt s jőjjön holnap ismét határozott válaszat meghallani.

— Sokkal jobban szeretem kegyedet, hogy sem erőltetni kívánám, felelt gyöngéd mosolylyal de la Guériniére ur. Holnap, ugyanez órában, lesz szerencsém tiszteletemet tenni ismét. Vessen latba minden ellenem és mellettem szóló érveket, de ne feledje, hogy ha éveim száma ellenem szól is, másfelől abban a korban vagyok, melyből a megbizható és hü férjek kerülnek ki. Erett korom oly biztosítékot nyujt kegyednek, melylyel egy fiatal férj előnyei aligha érnek fel.

— Tehát holnap! ismétlé a szép Julia mosolyogva. De már most biztosithatom önt, hogy ha mégis elhatároznám magamat az ujból férjhez menetelre, helyesebb és illőbb választást önnél tenni nem tudnék.

E szóknál kezét nyujtotta a boldog embernek, ki hosszu forró csókot nyomott arra, olyan formán csattintva nyelvével, mint a szakértő, ha valami rendkívül finom bort izlel, aztán kezébe ragadta botját s egészen neki hevülve s rugékony léptekkel sietett ki a salonból.

— S ez a Verneuil, kinek ma estére légyottot adtam! gondolá magában Coudray-né, mialatt a rácsos ajtó nyikorogva csapódott be de la Guériniére ur mögött.

Merev szemmel, összeszorított ajkakkal nézett maga elé s bosszusan gondolt az itasító olasz zenére, mely okozója volt, hogy elragadtatni engedte magát a ma esti találkozásra.

— Csak huszonnégy órával előbb nyilatkozott volna ez a de la Guériniére! suttogá magában, míg homlokát az ablak táblájához nyomta. Mindegy! egy percnyi gyöngeséget vethetek szememre s ki az, ki ment lett volna ettől mindig? Most legyünk rajta, hogy a zsákmányt el ne szalaszszuk az árnyékáért.

Két ut volt megszabadulni a légyottal járó esélyektől: azonnal megizenni Toursba Mihálynak, hogy a találkozás nem történhetik meg; vagy el nem fogadni a fiatal embert, ha a meghatározott órában jelentkezik.

— Nem, nem! gondolta magában tovább, ha ma nem fogadom, el fog jönni máskor, s miután holnap igenlő választ fogok adni de la Guériniére-nek, csak súlyosbitnám helyzetemet. Azonnal és véglegesen tisztába kell jönnöm vele. El fogom fogadni és észre téríteni. De hogyan? Ah mit! Verneuil szenvedélyes vad természet, de gyermetegül ártatlan is s az ilyen emberekkel könnyü elbánni.

Felemelve fejét, leányát pillantotta meg a kerti utak egyikén. Johanna lecsüggesztett fejjel tartott a ház felé s rendesen élénk járásában volt valami bágyadt és mélabus, a mi feltűnt anyjának. A fiatal lány bájos alakja élesen vált ki a kerti bokrok közül, arcza halvány, szemei fáradtak voltak.

— Mi lelhetette ezt a gyermeket? kérde magában Coudrayné? S kinyitotta az ablakot.

— Janka! jer csak ide, beszédem van veled.

— Mit parancsolsz mamám, kérde a leány a salonba lépve.

— Ülj le ide mellém, leányom; maga mellé vonta a pamlagra, kezét kezeibe vette, mélyen a szemébe nézett, aztán folytatta:

— Változást látok néhány nap óta rajtad. Mi bajod?

— Nekem mama? Semmi!

— De van; szemeid be vannak esve, mintha nem alunnál, szótlan és ábrándozó vagy. Mind ez nem egyezik természeteddal s valami okának kell lennie.

— De mamám, biztositlak . . .

— Én pedig biztositlak, hogy valami bajod van. Nézzük csak Jankám, te semmit sem titkoltál eddig előttem, nem vagy már gyermek s nyiltan beszélhetünk. Korodban az ilyen jelenségek mögött rendesen valami érzelgős bohóság rejlik. Mondd csak! Szerelmes lennél?

— Én! kiáltá fel Janka mélyen elpirulva.

— Elpirultál, tehát jól találtam. Már most lásuk, ki az a boldog halandó, ki álmatlan éjeket okoz az én kis leányomnak? Érdemes legalább reá?

— Mamám, hebegte zavarodottan és kéréleg a fiatal leány; az egekre, ne gunyolódjál velem! . . .

— Vegyük hát együtt sorra, folytatá könnyörtelenül Coudrayné; oly kevés férfi jár a házhoz, hogy hamar végezhetünk velök . . . De la Guéri-

niére ur természetesen szóba sem jöhet. A fiatal Oxenford?

— Óh persze! tiltakozott Janka megvetőleg.

— Perusson Adorján?

A szőke fej ismét tagadólag intett.

— Akkor hát Verneuil Mihály?

A fiatal lány néma maradt, szemei le voltak sütve s a pir, mely arczát elborította, beillett feleletnek.

— Hogyan! tehát ő is! gondolá Coudrayné; de hisz ez valóságos Don Juan, ez a tisztelt tanár ur. Gondolhattam volna, folytatá hangosan, mindjárt a felolvasás után! Verneuil-ben minden egyesülni látszik, a mi egy regényhőshöz szükséges. . . . És engedted neki sejteni?

— Soha! felelt fölemelt fővel Johanna.

— De ő valószínűleg kitalálta?

— Ó? Óh távolról sem! vágott közbe némi keserűséggel Johanna. Sokkal inkább el van másfelé foglalva.

Ez uttal Coudrayné kezdett zavarba jöni.

— Hogy értsem ezt? kérdé suttogva.

— Te szép vagy, mama, mint egy tündér s ő csak téged lát!

Ez alatt közelebb huzódott anyjához s annak gyönyörű keblébe temetve arczát, a szemeibe tódult könyeket igyekezett elrejtetni. — De ne félj, folytatá zokogva, én nem vagyok féltékeny, belátom, hogy téged kell szeretnie. Ne félj, soha sem fogja megtudni,

mi történik e szegény szivben, kiszaggatnám szememet, ha valaha elárulnák titkomat!

— Légy nyugodt gyermekem, mondá Coudray-né, lecsókolva Johanna szemeiről a könyeket; légy nyugodt, ok nélkül izgatod magadat. Az életben soha sem kell a dolgokat regényes oldalukról itélni meg. Ennek az urnak ugyancsak különös izlése lenne, ha többre becsülné az én érettségemet a te érintetlen fiatalságodnál s akkor nem is volna méltó hozzád. Mindenesetre légy egészen megnyugodva, hogy én nem fogom hasonló esztelenségre fölbátorítani. Igérd meg nekem, hogy okos kis leányom lész, s bizd reám a dolgot. Ha, mint nem kételkedem, Verneuil ur okos és komoly ember, hamar át fogja látni, hogy nem azért fogadtam el, hogy házi békénket felzavarja.

— Ne, ne! kérlek, ne szólj neki semmit! Minek? ha ugy sem szeret!

— Minek? jegyzé meg komolyan Coudray-né. Anyád vagyok, s örködni tartozom fölötted. Bizál egészen bennem, s hagyjuk már ennyiben a dolgot. Most menj öltözni, tudod, hogy nagy társaság lesz Oxenfordéknál. Menj és légy szép.

Johanna fölállt, végig simitotta kezeivel szemeit s az ajtó felé indult; de mielőtt kilépett volna, még egyszer visszafordult:

— Mamám! szólt esdőleg.

— Leányom?

— Nem neheztelsz?

— Dehogy! te pajkos gyerek... De siess hát. Soha sem leszesz kész.

Alig távozott Janka, Coudray-né ajkára gúnyos mosoly ült és sphinx-szemeit a földre szegezve, suttogá :

— Mily szerencse, hogy nem mondtam vissza a ma esti légyottot . . . Rajta hát! Most kettőnkön a sor, tisztelt tanár ur!

VII.

E földi élet oly ritkán sarjadzó örömei között, bizonyára a legédesebb, mikor egy ifju, szép nyári éjjelen szerelmi légyottra megy. A sziv, megittasodva a legdrágább érzelmek összhangzó vegyülékétől, önfeledten szivja magába, mindazt, a mit a boldog jelen nyújt: az ifjui hév lázas keringésének melegét, a teljes pompájában diszelgő természet s a csillagos ég varázsát, az éji homály titokzatosságát, mely elnézőleg borítja leplét utaira s a boldog óra csábos reményét, mely részegítőbb mint az élvezet maga, mert a rideg való nem csepegtette még belé sem a késő bánkódás, sem a csalódás üröm-csöppjeit.

Ez édes érzelmekkel telve, haladott Verneuil Mihály a Saint-Cyr felé vezető uton a Chambrerievilla irányában. Mint egykor maga is elismerte Perusson Adorjánnak, az érzéki élvezet utáni szomj benne nagy mértékben meg volt s ha akaratereje képes is volt azt egyideig magába visszafojtani, most az, környezete behatása alatt, erőszakos kitöréssel fenyegetett. Mert hiába, nem is lehet büntetlenül élni oly

társadalomban, mely életfeladatául az érzéki gyönyörök élvezetét látszott kitüzni. Tours-vidék éghajlata, mint ügyes kerítőnő, már magában is, nyomról-nyomra észrevétlenül behálózza az embert és élvek hajhászására unszol. A balzsamos lég melege, a nap-sütötte tájak viránya, a bőség virágban és gyümölcsben, a jó étel és ital, a mindenfelé kihivólag mutatkozó kényelem és vagyonosság: megannyi csábszer, mely titkosan, észrevétlenül lopózik be az ember szervezetébe, megvesztegetve bűvös hálójába kerítve azt egészen. E csábos ragály Mihályt is meglepte s mikor először találkozott a szép Coudray-néval, akkor már érett gyümölcs gyanánt, mely alig egy szálacskájával csüng még fáján, egy érintésre várt csak, hogy leessék.

Mialatt a saint-cyr-i magaslat kavicsos útján fölfelé haladt, többször nézett türelmetlenül órájára. Még igen korán volt. Meglassítva lépteit, szemeit becsukta, hogy zavartalanul élvezhesse bensőjében a reá váró gyönyörök édességét. Vagy megint, mint czéltalanul kóborló utas, meg-megállt, s a kerti ajtók rácsain át belemélyesztette tekintetét a lankás oldalt diszitő csinos villák belsejének csöndébe. Hányszor nézett magányos óráiban irigységgel e boldog fészkekre, hányszor álmodta meg a boldogságot: szívesen látott vendége lenni egy-egy ily csöndes otthonnak! Most boldog álma teljesülésének küszöbén állt. Megvetéssel nézett e villákra, melyek egyike sem ért fel szemeiben az egyetlennel, a Chambrerie-vel, s ismét siettette lépteit. E perczben, a saint-cyr-i torony-

óra kilenczet ütött. Dobogó szívvvel fordult be a villa felé vezető mellék-utra s reszketve huzta meg a kertkapu csengetyűjét.

Alig fordult meg sarkaiban a nehéz vasrácsos ajtó, a szép Julia alakja jelent meg a homályban.

— Ön a pontosság maga! üdvözlé mosolylyal a nő s kezét nyujtá neki.

Az özvegy nyugodt, szinte mondhatni hideg magatartása zavarólag hatott Mihályra. Olvadékony, remegő hölgyet várt, nem ezt a közönyt és nyugalmat. Benne mint láva forrongott az élvvágy s különösnek találta, hogy egy csöppet sem látszanak tőle tartani. A bizalomnak ily nagy foka, merész kihívásnak tünt fel előtte s izgatólag hatott reá.

Julia méltóságteljes nyugalommal lépdelt vissza a kis szalonba, melynek a kertre nyiló ajtaja tárva maradt. Át volt öltözve s a csábitó reggeli pongyola, mely oly nagy izgalomba hozta volt de la Guériniére urat, egy sötétkék, minden disznélküli, állig felgombolt kasmirruhával volt helyettesítve. A sötét öltözet komoly, majdnem szigoru szinezetet adott az özvegynek.

A lecsavart lámpa halvány világától csak félhomályban derengő szalon ellenkezőleg, bizonyos rejtelmes-édes, szerelemre hívó látványt nyujtott. A szétszórt butorok s a virágokkal terhelt állványok körvonalai összefolytak a titokzatos homálylyal; a nyitott ajtókon és ablakokon a csillagos, mélyen kék ég egy-egy szöglete, mint keretbe tett kép mosolygott; virágillat s az üde légnek balzsamos lehe

szűrődött be minden nyíláson s töltötte el árjával az egész szobát.

— Nos! szól Coudray-né, Mihály felé fordulva, ön hallgat s megcsalódva látszik lenni! Pedig én megtettem, a mit kívánt s legalább egy köszönő szót megérdemeltem volna. Vagy olyan tán ön is, mint a gyermek, ki, mihelyt ki van elégítve szeszélye, visszaesik közönyébe?

— Olyan vagyok, felelt az ifju, mint a ki örületesen szeret és ajkaira nem jön szó... Óh, ha a tegnapi zene most itt a lombok mögött egyszerre ismét megszólalna s kegyedet, asszonyom, megint abba a kéjes izgalomba ringatná vissza, mely tegnap egy perczre erőt vett szivén s mely engemet e perczben is emészt!

— Valljuk be, hogy ez az olasz zene mindketőnket megittasított egy kissé.

— Nem a zene, nem! a szerelemtől voltam én ittas s mint tegnap, úgy ma sem vagyok ura szenvedélyemnek!

Hévvvel lépett a szép asszony elé s megragadta kezeit. Mint bajnokok a küzdőtéren, állt szemben a két alak, szikrázó szemmel méregetve egymást; az ifju kéjsováran, reszketve, szilaj kifejezéssel arcán, szemeiben az égető tűz, mely első percztől fogva büverővel hatott Juliára; a nő, ajkán majdnem fenyegető mosoly, szűrő szemeiben hideg visszautasítás.

— Ön túloz Mihály, szólt elfojtott hangon Julia, és rosszabbnak tünteti fel magát, mint a milyen

valóban. Annyira meg vagyok győződve, hogy egészen nyugodtan engedem át önnek kezeimet.

— Szeretsz vagy nem? kérdé az ifju lázas kitöréssel szoritva magához a nőt.

— Azt hiszem, felelt ez hideg nyugalommal, hogy elegendő jeleit adtam vonzalmamnak, hogysem kételkedhetnék benne.

— Ah! kiáltá fel a másik izgatottan; ne játszunk a szavakkal, asszonyom! Én nem teremtem arra, mint az önök finom uracsai, hogy mézes szavakkal bókoljak a nőknek . . . Én szilaj vagyok mint a vadon fia!

— Ugy látom magam is!

— Én nem szeretem az oly langymeleg érzelmeket, melyeket mint bolti árúkat osztályozni és rekeszenként szétválasztani lehet: ez itt a fejnek, ez a szívnek, ez az érzékeknek . . . Én egész valómmal, egészmindenségemben szeretekskegyednek, asszonyom, sejtelve sincs egy ily szenvedély szilaj hatalmáról!

Erővel kényszerítette, hogy a kerevetre üljön s kezét mindig szorosán tartva, mellé ült.

— Hallgasson reám, asszonyom, kegyed nem ismer engemet, folytatá . . . S megkapó, szenvedélyes ékesszólással, szilaj vére egész forró hevével, kezdte élete történetét elbeszélni. Megemlékezett gyermekévei elhagyatottságáról, terhes munkaközben töltött ifju éveiről, lefestette becsvágyó ábrándjait s a Julia látására szívében kigyult szerelmet, mely mint fényes sugár világított be egyedülisége éjjelébe. Beszéde ment volt minden rajongó tulzástól. E közvetlenség-

gében majdnem gyermeteg, de féktelen kitöréseivel perzselő érzelem teljesen új valami volt Coudray-né előtt. Vannak perczek, midőn az ifju nő, bármennyire el legyen is határozva az ellenállásra, szívesen hallja füleibe csengeni a kitörő szenvedély ez édesen izgató za vait. Rég ideje, hogy a szép özvegy ily egészen új és bódító zenét hallott. E szenvedély heve, mely vad-ságában majdnem ijesztő volt, meglepte s egész lényében megindította Juliát. Egy perczre ingadozni érezte elhatározását. Az érzéki gyönyört hajhászó kíváncsiságnak az a neme fogta el, mely a XVIII. század bizonyos delnöit a mezők pásztorainak izmos karjaiba dobta.

— Szeretsz hát? Suttogá Mihály, karjaival magához szoritva őt.

A nő, mig ajkai némák maradtak, olvadékonyan látszott magát átengedni akarni . . . A néma csöndet a saint-cyri toronyóra érczes kongása szakította most meg s az éles hangok váratlan csengése fölrezzentette Coudray-nét. Eszébe jutott, mi vár rá s hogy néhány óra múlva határozott feleletet kell de la Guériniére urnak adnia. E gondolatra visszanyerte már-már elvesztett hidegvérét.

Mosolyogva bontakozott ki Mihály karjaiból; mialatt ez vad szenvedélylyel ismételte:

— Szeretsz-e?

— Nem, felelt a nő, nem így.

Meghökkenve nézett reá, aztán az elfoglalt-nak hitt tért vissza akarta hódítani, durva hangon folytatá:

— Nem lehet kétképpen szeretni . . . Az ember szeret, vagy nem szeret.

— Akkor hát, felelt Julia visszahuzódva, s fölkelve helyéről, nem szeretem.

— Ah! zugott a másik megrendülve.

Most ő is felállt s Juliához közeledve, kérdé:

— Akkor hát mit jelentettek emez égető pillantások és édes szavak, melyekben oly bőkezű volt? Minek a kézszorítás tegnap a színházban? Minek e légyott, mely édes reményekkel kecsegtetett? . . . . Mindez hát üres kaczárság volt csak?

Coudrayné tagadólag rázta fejét.

— Ha őszintén járt el, folytatá Mihály, mi változtatta meg ily gyorsan elhatározását?

— S ugyan mire képzele ön, hogy elhatároztam volna magamat?

— Hogy az enyém lesz! . . . Vannak pillantások, melyek által ép oly tökéletesen átadja magát az ember, mint a legforróbb csók által, s e pillantásokban kegyed nem volt fukar.

— Ön tévedett . . . .

— Nem! folytatá tompa hangon Mihály, hanem kegyed változott meg.

A szép Julia elgondolta magában, hogy e féktelen természettel nem lesz tanácsos a végletekig menni, s a helyett, hogy nyílt ellenállását folytatta volna, kibuvó ajtókat keresett, hogy lassankint sikúljon ki kezeiből. Különben is már maga a harcz is izgalomba hozta s a veszély közepette oly kéjes idegességet okozott, minőben már rég nem volt része.

Merészen szemébe nézett hát Mihálynak s ismét mosolyra készítette szép ajkait, a fiatal ember kezeit a magáéba szoritotta.

— Mily gyermek ön! suttogá behizelgő hangon . . . Legyen nyugodt . . . Hisz látja, hogy kezeiben tart s nincs módom menekülni. . . . Jőjjön, üljön ide mellém, adja ide kezeit s értsen meg . . . Ha egyszer kihallgatott, még mindig lesz ideje parancsolólag lépni fel s követelni azt, a mit gondolata szerint ígértem.

Maga mellé vont a kerevetre.

— Mit gondol, hány éves vagyok?

— Mit tudom én, felélt az, mit törődöm vele. . . Szeretem!

— Ma-holnap harmincznyolcz éves leszek, ön pedig, gondolom, huszonnyolcz. Ez nem kevesebb, mint tiz teljes esztendő különbség . . . az én hátránnyomra. Ez annyit tesz, hogy még tiz év és én öreg asszony vagyok, nagyanya . . . Gondoljon egy kissé utána s vallja meg, hogy ha ilyen korkülönbséggel összeházasodnánk, ön rossz vásárt csinálna, én pedig ostobaságot követnék el . . .

— Hogyan?! . . . Hebegte meglepetve Verreuil kellemetlenül érintve a házassági eszme által, mely egy perczig sem fordult meg elméjében.

— Azt mondtam: ha összeházasodnánk, folytatá nehéz hangon a szép asszony; mert nem akarom még csak feltevésével sem sérteni annak, hogy még más eshetőségre is gondolt volna . . . Oly nőnek, a ki szabad, és ad valamit magára, ez az egy mód van

megengedve, hogy oda adja magát annak, a kit szeret, ha ugyan az maga is becsületes ember és szintén szabadon rendelkezik sorsával . . . Ismétlem: hiszi-e, hogy egészen eltekintve attól a nevetséges szintől, mely az ilyen össze nem illő házasságokat elmaradhatlanul kíséri, hiszi-e, hogy okos, vagy egyáltalában lehetséges dolog volna e kettőnk közötti egyesülés?

Mihály, teljesen kihozva sodrából, összevonta szemöldeit és hallgatott. E váratlan kérdésre egyszerre meghült. A becsvágyó és számító természet, mely benne lappangott, kezdett újra ébredezni s a legnagyobb zavarban volt, mit feleljen e kérdésre. Elvenni Coudray-nét, nem nagyon illett számításaiba; aztán meg, habár sok mindent lehet a szenvedélyszülte kitörések és fellengős esküdözések számlájára tenni, az mégis csak kellemetlen: ha egy becsületes nő azt kérdi az embertől, hogy tisztességes szándékból szereti-e? — merészen azt felelni a szemébe: — »Nem, hanem más szándékból!«

— Ön hallgat! tette hozzá Coudray-né, és hallgatása nagyon is sokat mond.

Mihály izgatottan rágta bajuszát. Érezte, hogy a talaj fogy a lábai alatt. E perczen helyzete sokkal izgatottabb volt, hogysen »a szenvedély jogosultságára« hivatkozhatott volna. Mindamellet is kiakarta magyarázni magát, de Julia félbeszakította s rózsás ujjait szeliden reá nyomva szájára, szólt:

— Nem most, majd később.

Aztán felsóhajtott s fejét a pamlag hátára bo-
csátva le, folytatá:

— Nem vagyok önző s mind ebben inkább az
ön, mint a magam érdekét tartom szem előtt. Ön
most lép élete teljébe, én az érettség tetőpontján
állok . . . fiatalkori szerepemet én végkép lejátsztam;
most feladatom ügyelni magamra, hogy minél lassab-
ban vénüljek s örködni leányom jövője fölött . . . . Az
ön kötelessége saját jövőjére gondolni s tehetségeit
fejteni, melyek egykor érvényt fognak szerezni ma-
goknak. Az első percz mámora után keserűen gon-
dolna arra, hogy feloldhatlanul összefűzte sorsát az
enyémel. E kimaradhatatlan megbánás eshetőségei-
vel tépelődtem ma reggel, midőn még füleimben esen-
gést az az isteni zene, mely tegnap mindkettőnket oly
szorongásba hozott, s kerestem annak lehetőségét,
mikép lehessen önnek támasza, anélkül, hogy meleg
vonzalmam gátul szolgáljon fényes jövőjének. . . . Mert
én szeretem önt, Verneuil, folytatá hévvel szoritva
meg kezét, s vonzalmam több az egyszerű barátság-
nál . . . És tépelődéseim közepette megtaláltam a
módot, mely lehetőségessé teszi, hogy tartózkodás nél-
kül szorítsam keblemre s azt mondhassam önnek:
»Öleljen meg mint mint anyját!«

— Nem értem, szólt Mihály.

— Talán nem fejeztem ki magamat elég érthe-
tőleg, folytatá Coudray-né s csakugyan kényes dolog
is kimagyarázni egy oly érzelmet, mely annyira ritka
és határozatlan . . . Vett-e magának vagy egyszer időt,
leányomra nézni?

— Johanna kisasszonyra! . . . kiáltott föl, von-
tatva, míg lassankint uj és aggasztó világosság kez-
dett agyában derengeni.

— Nézett-e vagy egyszer reá, nem futólagos
közönnyel, hanem azzal a figyelmes ámulattal, melyre
mindennek, ami szép és fiatal, joga van?

— Én nem látok mást, én nem csodálok mást,
mint kegyedet! felelt szenvedélylyel Mihály.

— Édes barátom, Johanna: én vagyok, tizen-
kilencz éves kiadásban, a fakadó szépség minden csá-
bos ígéreteivel, az érzelmek üde frissességével, a szel-
lem ama ruganyosságával, mely engemet már kezd
elhagyni. . . . A szeretet melegével neveltem fel; belé-
csepegtettem magamból mindazt, a mi bennem jó és
kívánatos. . . . Johanna hozzám fog hasonlítani. . .
javított kiadásban. Menjen, menjen, nem kell nagyon
megerőltetnie magát, hogy azt vélje, hogy engem sze-
ret, mikor leányomat szoritandja szívére.

— Soha! kiáltott fel az ifju dühvel.

— Mielőtt ily féktelen hévvel nyilatkoznék,
folytatá Julia, engedje befejeznem mondókámat. . . .
Mindeddig csak magamról beszéltem s azon, majd-
nem önző okokról, melyek arra ösztönöztek, hogy
módokat keressek anyai kötelességeimet s baráti
gyöngéd érzelmeimet összeegyeztethetni. Most tér-
jünk Johannára, drága leányomra, ki szintén joggal
követeli részét a szerelemből. . . . Szive veréseit ép oly
gonddal kell őriznem mint a magaméit, s ha megvál-
tozva talál ön engemet ma este, azért van, mert csak
ma vettem észre, hogy leányom önt szereti.

— Engemet? hebegte a tanár meglepetve.

— Igen, önt, kedves Mihályom, s ha szemeit nem homályosította volna el ez inkább heves, mint tartós szenvedély mámorra, hamarább reá jött volna, mint én, hogy e gyermek szive egyedül önért dobog.

— A legnagyobb zavarban vagyok. Hogy történhetett ez?

— A szerelem magától jó, váratlanul . . . mondja a dal. Jusson eszébe az a lelkesültség, mely mindegyre erőt vett rajta, ne feledje a felolvasás utáni látogatást . . . Én mindezt gyermekes pajkosságnak vettem előbb; de a szórakozottság, a bánatos levertség, mely, kivált mióta ön mindennapos lett házamnál, mindinkább és inkább erőt vett Jankán, végre felnyitotta szemeimet s kiábrándított magamat is . . . E gyermek belátott szivembe, mielőtt én bepillantottam volna az övébe; ő azt hiszi: szeretem önt, s ez szerencsétlenné teszi őt.

Mihály a naiv gögtől nem egészen ment meglepetéssel hallgatta Juliának ügyes kiszámítással előkészített s behizelgő modorban előadott bizalmas leleplezéseit. Így hát Johanna szerette; ő volt hát az első, ki oly fényes szellemi tulajdonokkal megáldott szüziés léleknek szerelme hurjait rezgésbe hozza . . . Bár Johannát mindedig csak gyerekszamba vette s bár érzéki vágyai a Julia ragyogóbb és tökélyesb szépsége iránt a legmagasabbra is voltak csigázva e perczen, férfiui hiuságát mégis a legkellemesebben érintette e fölfedezés. Hátra vetett fejjel, szemeit a

nyitott ablakon betekintő csillagos égre szögezve, némán élvezte a Julia behizelgő, csábos szavait.

— Át fogja látni, folytatá ez, hogy nem lenne tisztességes dolog, ha saját lányommal kelnék szerelmi versenyre, de igen is megbocsátható nekem, hogy az ön iránt táplált anyai vonzalmamat egyesítem gyermekem iránti szeretetemmel. Ha önnek adom leányomat, két jogczimem lesz önt szeretni: mint anya és mint barátnő.

— Ne beszéljünk erről, az lehetetlen! szabadkozott Mihály.

— Ne szakítson megint félbe. Egészen mellőzöm azon anyagi előnyök felemlítését, melyek egy Johannával való egybekelés esetén önre várnak... Leányom gazdag, vannak magasrangu; hatalmas összeköttetéseink... Ha egyszer megházasodott, könnyebben és főleg kedvezőbb körülmények között folytathatja pályáját Párisban... De nem akarok nagyobb súlyt fektetni e másodrendü kérdésekre; szívét akarom megnyerni ez eszmének és nem becsvágyát... Johanna magában is elég becses kincs, hogy bárki is, minden melléktekintet nélkül, kezére vágyjék... Nem is vagyoni előnyökért ajánlom e házasságot, de óhajtom azt létrehozni, mint három önzetlen sziv egyesülését, melyben mindegyik megőrizve külön jellegét, három nemes vonzalom van hivatva összhangzólag egybefolyjni: részemről az anyaszeretet, az ön és Johanna részéről két egymást imádó lélek forró szerelme... És most végeztem; várom feleletét.

— Bámulom, felelt gunyosan Mihály, mily szabadon rendelkezik kegyed az én szívemmel; de csalódik asszonyom, ha azt hiszi, hogy oly könnyen elbánhatni azzal . . . Én kegyedet szeretem, nem leányát . . . Minek tart engemet, hogy felteszi rólam, hogy egy nem érzett szerelmet fogok színlelni akkor, mikor kegyedet szeretem a szenvedély egész hevével?

— Nem mondom, hogy színleljen, hanem kérem, könyörgök, hogy erőt véve magán, leányomra vigye át azt a szerelmet, melyet én el nem fogadhatok . . . Leányom fiatal, szép és önt szereti . . . Meg fog győzödni rövid időn, hogy a változás nem lesz oly nehéz, mint gondolná s veszteni a cserén semmi esetre sem fog.

— De én nem akarok cserét.

— De annak meg kell történni, ismétlé Cou-drainé parancsoló hangon és hévvel szökve fel helyéről; be fogja látni, hogy az iménti bizalmas közlés után, ön e ház küszöbét csakis mint Johanna jegyese lépheti át . . . Az én nyugalmam nem jó számításba, de a leányomé felett örködni kötelességem.

— S ha nem egyezem belé? kérdé hidegen, keresztbe font karokkal Mihály.

— Ajtóm zárva lesz ön előtt s mi nem látjuk többé egymást. . . Most menjen és vessen számot szívével.

Az utolsó szók alatt kilépett a szalonból s a kerti lépcsőn leszállva, a rácsos kapu felé irányozta lépteit. Boszusan vonagló arczczal, némán követte

Mihály; mikor a kapuhoz értek s keze már a kilincsen volt, visszafordult:

— Irjon csak annyit, suttogá, igen vagy nem, s én érteni fogom.

S könnyedén bucsut intve, csábos mosolylyal folytatá:

— Jó éjt barátom! nem mondok isten hozzádot, mert viszontlátjuk egymást, nemde?

Mint álmából fölriasztott ember, lépdelt Mihály a saint-cyr-i uton haza felé. Gépies egyformasággal haladott s nem tudta visszanyerni hidegvérét, annyira, hogy dult gondolatainak széthullott lánczszemeit öszenfüzze s egész lényét a fájdalmas kiábrándulással vegyes néma düh fogta el. Agyában mint halálharang tompa zugása kongott felváltva az utóljára hallott szó: Igen, nem! . . . Isten hozzád, viszontlátás! Éjfél felé lakása előtt találta magát, a nélkül, hogy jó formán tudta volna, mely uton került haza. Ereinek lázas lüktetése azonban s a gyors lélekzet-vétel, mely mellét emelte, bizonyítékul szolgált, hogy lázas sietéssel tette meg utját.

Szobájába érve, az ablakhoz ült. Fejét kezeibe hajtva, megkísérlette gondolkozni s eszméit rendbe-szedni. A sértett büszkeség érzete emelte fel benne fejét legelőször. — Azt hiszi, hogy áruba bocsátom szívemet? kiáltott fel dühösen. . . Odadobja nekem lányát, mint a kutyának oda dobják a csontot, csak-hogy meneküljenek tőle; s azt meri hinni, hogy én valaha beleegyezem ez undok vásárba? . . . Nem, asz-

szonyom! még nem jutottam odáig!.. Inkább soha sem lépem át a Chambrierie küszöbét!

S míg a Chambrierie szót kiejtette száján, lelki szemei előtt megjelent a szép özvegy fényesen berendezett lakásának képe, virágos verandájával, a sötét gesztenyefák árnyában. Az az érzés fogta el, mint valakit, a ki önként megy száműzetésbe s távolról még egyszer visszafordulva, megpillantja a szeretett lakot, melyhez nem térend többé vissza. Annyira megszokta három hó óta csaknem minden nap megtenni az utat e villa felé, hogy e megszokás mint egy második természetévé vált. Nyugtalansággal tette maga elé a kérdést, mi fog vele történni, ha elmarad a megszkott ut? Aztán, mint a becsvágyók és kártyások rendszeren, babonás is volt. A Chambrierieben tett látogatások a legpontosabban összefügtek legelső sikereivel s úgy tetszett neki, hogy mihelyt hátat fordít a Coudrayné házának, fényes jövőnek indult sikereinek esélyei is azonnal megváltoznak. E nyájas lakot talizmánnak nézte, melynek elvesztésétől reszketett. Mialatt e kellemetlen gondolatok zavart tömkelegben kóvályogtak agyában, ólomsúlylyal nehezedett szemire a kimerültség előidézte álmokórság, s tompa zsibbadás fogta el tagjait. Több mint egy óráig volt e félelemszerű önkivületben elmélyedve, mely ideiglenesen megszabadította gyötrő gondolataitól. Midőn ismét fölnyitotta szemeit, az utcza s a szemben levő fasor setéten kerültek el előtte. Az éji fris lég hűsítőleg hatott reá, idegei visszanyerték rugékonyságukat s nyugodtabb kedélylyel vetett számot

a helyzettel, melyet Julia váratlan megfordulása teremtet.

— Ne túlozzunk semmit, mondá magában; oktalanság lenne, az önösségen ejtett egyszerű sebet igen komolyan venni. Megesküdtem, hogy Julia enyém lesz; kisiklott kezeimből; mindenesetre bosszantó; de nem vagyok többé gyermek s nem szabad gyerekes boszúságból jövőmet koczkáztatnom . . . A Don Juan szerepét játszani: hagyjuk a járdataposóknak és szükeszűeknek. Nekem más kilátásaim vannak, s bortság volna a legelső lépcsőt, mely kitüzött célomhoz vezet, könnyelmű kézzel összetörni. Különben is Julia iránti szerelmem pusztán érzéki fellobbanás; annál kevésbbé lehet okom e puszta szeszélyre tulságos sulyt fektetni.

Felállott s lassu léptekkel méregette szobáját.

— De ha már egyszer lemondottam Coudray-néről, füzte tovább gondolatait, mi okon játszánám leányával szemben a rideg érzéketlent? Ha Johanna szeret, micsoda oktalan álbecsületérvzés késztene a megvesztegethetlen és szivtelen hős álarczát venni magamra? Minden okos ember szembe nevetne. Johannát kissé igen hevesnek és szeszélyesnek tartom, de szép, szellemes és tele van nemes lelkesedéssel . . . Legfőlebb kissé a kezembe kellene vennem nevelését. Ennyi az egész . . . Aztán szép vagyona is van . . . Ha elveszem, magam is gazdag leszek . . . gazdag, a mi annyi, mint független és ura sorsomnak, mely kezemben lesz . . .

Megállott. Szobája csöndében csak fali órájá-

nak egyhangu ketyegése volt hallható; e szabályos és éles ketyegés mintha velőibe hatolt volna be, vizsgálanszerűleg kiáltotta Mihály füleibe:

— Gazdag leszel! . . . gazdag! . . .

Ismét ablakába könyökölt ki. A szemben levő kert sötét lombozatának levelei mintha megmozdultak volna. Most egyszerre fris fuvalom hozta rezgésbe a lombokat s a fák csucsain a felkelő hold ezüstös sugara siklott végig. Aztán a távoli láthatáron megjelent a teli hold hófehéren, szügies tisztaságban mint oltár elé lépő ara, s szelid fénye egész teljében esett az ifju tanár méléző arczára. Mint szerencsés előjelt üdvözölte e bájos látványt s annak mocsoktalan tiszta világa és Coudray Johanna mosolygó képe édes összhangba egyesülten vonultak el lelki szemei előtt.

— Ő szeret! gondolá; ő szeret! . . . S nekem csak kezemet kell kinyujtanom utána, hogy enyém legyen.

Igaz, hogy ugyanekkor egy belső hang élesen felelt vissza.

— De te, te szereted-e? . . . szereted-e?

— Elég az ábrándokból! mormogá fogai közt, betéve ablakát és leeresztve a függönyt.

Ledobta magáról ruháit és izgalmas álomba merült.

VIII.

Coudray-né nem csalódott számításában: Verneuil Mihályban erősebb volt a becsvágy, mint a sze-

relem. Harmadnapra levelet kapott a tanártól, melyben csak e pár szó állt: »Tehát igen . . . beleegyezem megkísérleni, hogy mást szeressek, mint kegyedet, s bármily áldozatomba kerüljön is, visszatérek házába, ugyanazon feltételek alatt, melyeket magairt elém.«

Pár nappal azután megjelent a villában. Azonközben a szép Julia véglegesen kijelentette de la Guériniére urnak, hogy a felajánlott kezét és nevet elfogadja, csakhogy okos asszony létére minden eshetőséget számba véve, kikötötte, hogy egybekelési tervük még néhány hóig titok marad.

— Terveim vannak leányom férjhez adására vonatkozólag, magyarázgatta a vén szerelmesnek, s mindaddig, míg minden rendben nincs, különös súlyt fekteték reá, hogy az emberek s maga Johanna is, mit se tudjanak leendő házasságunkról. Így sokkal helyesebbnek tartom és remélem, ön is osztozik véleményemben.

De la Guériniére ur, tulboldogan, hogy célért, sietett kijelenteni, hogy szép imádottja minden óhajtása előtte parancs s hogy egészen szabad kezét enged neki.

Mikor Mihály legelőször lépett újból a kis salonba, mely tanuja volt kudarczának, nem volt ereje zavarát és izgatottságát elrejtteni. A szép Julia mosolyogva ment elébe s kezét nyújtotta.

— Édes barátom, szólitá meg, kitalálva, hogy szavakat keres, melyekkel gyors változását igazolja s megelőzendő minden kinos magyarázatot, édes barát-

tom, mellőzzük egészen a minapi együttlétünk alkal-
mával történeteket. . . Minden köztünk marad és
senki arról tudomással nem fog birni soha. Felesleges
emlékeztetnem megállapodásunkra. Johanna lent van
a kertben, keresse fel . . . Jövőre minden gondolata,
minden pillantása egyedül az övé.

Mihály némán hajtotta le fejét s ellenkezés
nélkül lépett ki a kertbe. Kiszámított lassusággal
haladott a kanyargós kerti ösvényeken végig, meg-
megállva egy-egy rózsabokornál s tán először életé-
ben volt zavarban, hogyan kelljen megkezdenie Jo-
hannával a beszélgetést. Az utolsó kanyarulat végén
egyszerre a lugas előtt állt, melynek belsejében a kis
kerti asztal mellett Johanna ült.

A fiatal leány fehér és vörös csikos ruhát viselt ;
magasan felfésült hajával, melynek egyes apró fürtei
homlokára estek alá, Watteau-képhez hasonlított.
Olvasott, vagy inkább csak ábrándozott, kezében
könyvvel. A léptek zajára fölvetette szemeit, megpil-
lantotta Mihályt s könnyed pir futotta el arczát.

— Mamát keresi ? szólt, mikor már egészen
közel volt hozzá ; bizonyosan a kis salonban lesz.

— Tudom, felelt a férfi, azt is tudtam, hogy
kegyedet itt találom.

— Valóban ! kiálta fel, némi gúnyt vegyítve
hangjába és mégis ide jött ? . . . S ugyan mi fontos
közleni valója lehet velem ?

— Vágytam kegyedet látni . . . Nem elég ok
ez arra, hogy fölkeressem ?

A fiatal leány nagy szemeket meresztett s fejét csóválta.

— S ez meglepi kegyedet? — kérdé, mellé ülve a padra.

— Hogyne, ha látom, hogy az én társaságomat a mamáé elé teszi . . . De hát, egyszer nem számít!.. Oh! tevé hozzá, félbeszakítva a néhány magyarázó szót hebegő Mihályt, soha se erőltesse magát . . . Én ismerem egészen a magam értékét; igen gyermekes, igen szeleverdi vagyok én még, hogy sem oly komoly ember, mint ön, szívesen társalogna velem.

— Azt hiszem, felelt Mihály mosolyogva, kétszeres tévedésben van kegyed; én nem vagyok annyira komoly, mint képzeled, kegyed pedig nem annyira gyermek, mint a mennyire mutatja.

Mig így szólt, merően nézett reá. A fiatal lány másodszor is elpirult s élénken felelt:

— Honnan gondolá ezt? Azt hiszi, hogy én másnak adom ki magamat, mint a mi vagyok? Akkor rosszul ismer . . . Egyetlen érdemem a természetesség s hogy úgy adom magamat, a mint az Isten teremtett . . . Ha őszinte akar lenni, be fogja vallani, hogy épen ez a sajátságom ártott nekem legtöbbet az ön szemeiben.

— Kegyed tréfál.

— Dehogy . . . Lássa, mikor a felolvasás utáni nap elmentem önhöz, hogy elragadtatásomnak kifejezést adjak, őszintén azt hittem, hogy ezzel önnek örömet okozok s pedig legelső szavaiból már megér-

tettem, hogy lépésemet illetlennek is nevetségesnek is tartotta.

A szügies ártatlanság kíváncsiságával szögezte kék nagy szeméit Mihályra, mereven, mint ha legrejtettebb gondolatába akarna behatolni, s mivel megjegyzése találó volt, a fiatal tanár nehezen tudta elviselni merészen szuró tekintetét.

— Csalódott kegyed, felelt némi zavarban, vagy legalább is félremagyarázta szavaimat, melyek egészen rokonszenvemből eredtek . . . Akkori lépése meggondolatlan volt, s én reszkettem az esetleg kellemetlen következményekért. . . . De magamtartásában nem a bíró szigora, hanem a jó barát aggodalmi nyertek kifejezést.

Johanna mélázó arcza egyszerre földerült. Ajkai kinyiltak s a bájos mosolyban két gyönyörű fog-sor fehérlett. Mint fellegek közül egyszerre kitörő napsugár, mely az előbb komor tájat ragyogványával előnti.

— Igy hát jó barátunk vagyunk? kérdé.

Mihály csodálattal telt el e szellemes arczkifejezés rögtöni változásán, s a fiatal leány mosolyának üde bája, a szügiesen tiszta és mégis lelkesült tűz, mely szemében égett, rezgésbe hozták szívét. Most vette először észre, hogy Johanna ígéző szép, s tisztában volt vele, hogy beleszeretni e fiatal lányba, nem nagy erőlködésbe fog kerülni. Nem volt meg benne, igaz, az anya érzékekhez szóló, kihívó szépsége, de egész megjelenésén valami oly tiszta báj ömlött el, arczának szellemes kifejezése, párosulva a

gyermeteg pajkosság hevével, oly elragadó volt, hogy Mihály mintegy elkövéülve állt előtte. A dus hajzatából, ruháiból felszálló illat közvetlenül, jótékonyan hatott, mint a mezők vad virágaié, míg Coudray-né csábos szépsége részegített és megzavart, mint a jázmin nehéz illata. A fiatal tanár örömteli tekintete hosszasan mélyedt a fiatal lány szemeibe.

— Jó barátok, felelt, mindig azok voltunk s remélem, hogy barátságunk még szorosabbra fog fűződni.

Johanna arczára ismét az aggály és képzelődés kifejezése ült.

— Mi ez? kérde az ifju; bántották szavaim?

— Nem, felelt a lány, de akarja, hogy nyílt legyek — felemelte egyik ujját, s megfenyegette Mihályt. Vallja be, hogy mama van a játékban.

— Nem értem kegyedet, felelt a tanár, zavarba hozva a Johanna éles látása által.

— Jószántából jött hozzám, felajánlani barátságát?

— Egészen jó szántomból.

— Hm! . . . Mert lássa, én nagyon önző vagyok, s azt akarom, hogy a vonzalmat, mely felém fordul, egyedül magamnak köszönhessem.

— Igaza van . . . Tegye az enyémet próbára.

— Legyen! . . . ime kezem a felajánlott a szövetség jeléül.

Oda nyujtotta kezét. Mihály egy perczig a magáiban nyugtatta azt, egy nemével az önvádnak gondolva vissza arra, hogy pár nappal előbb ép ily melegen szoritotta meg Julia csalfa kezeit.

E naptól kezdve állandó udvarlójává lett Coudray Johannának. Ép oly gonddal, a milylyel az előtt kereste a Julia társaságát, őrizkedett most, hogy vele négy szem közt legyen. Csak lopva mert reá nézni, mindig félt, hogy gunyos kifejezéssel fog a szép özvegy ama gyors változásra czélozni, melyet oly szégyenletes engedelmességgel hajtott végre. Egyébiránt ép annyira félt egyedül is lenni, és rettegett, hogy saját lelkiismerete fogja szemére vetni ama becsvágyó indokokat, melyek Johanna felé vonzották. Igyekezett önmagával elhitetni, hogy menten minden önző céltól, csupán a fiatal leány ifju bája előtt hódolt meg. Lassankint annyira ment, hogy meggyőződésévé vált, hogy beleszeretett volna Coudray Johannába, ha nincs is vagyona s egyetlen gazdagsága szellemes szépségében áll. Mi különös van abban, ha egy szeretetreméltó, rokonszenves leányt nőül vesz, a ki hozzá még szereti is őt. Tehetett-e arról, ha jövendőbelije a veleszületett fényes tulajdonok mellett szép vagyonnal és hatalmas összeköttetésekkel is bir?

A mi Johannát illeti, ő sokkal büszkébb volt arra, hogy a fiatal tanár vonzalmát oly váratlanul megnyerte, semhogy saját érzelmeinek részletezésébe bocsátkozott volna. Abban a korban volt még, mikor a szerelem önmagában boldogítani tud s Verneuil szerelme sokkal hizelgőbb volt, mintsem lelkesedéssel ne fogadta volna. Lelki szemei most is ott látták Mihályt a felolvasó asztal mellett, amint az ő sajátosan csengő hangjával tapsokra ragadja a hallgatóságot. Szerette hinni, hogy szive választottja egykoron hirneves ember

lesz és hizelgett neki a gondolat, hogy ő bátorította, ő volt az első, ki megjósolta dicsőségét. Ábrándozásai közepett, vágyai netovábbja volt mindig egy költő, vagy művész, vagy híres szónok neje lenni. Mihály minden kétségen kívül hivatva volt a politikai pályán, vagy az irodalomban kiváló helyet foglalni el. Ragyogó szónoki tehetsége, eszméinek magas röpte s értelmi miveltségének sokoldalúsága elegendő biztosítékot nyujtának, hogy mihelyt a párisi körökben megjelenik, a közfigyelmet magára vonja. Igen, Párisba fognak menni s ő lesz muzsája, dicsőségének részese, mert egy perczig sem kételkedett többé az ifju tanár vonzalmában. Érezte azt titokzatosan fejlődni; kétértelmű szívta magába a fakadó szerelem első zsengeit, melyek édesebbek magánál a szerelemnél. Örömteli remegéssel várta a perczet, midőn Mihály meg fogja szólítani: »Szeret-e? Akar-e nőm lenni?« Valami rejtelmes édesség volt e várakozásban, mely könyeket csalt szemeibe, ha esténként, míg dus hajfonatait bontotta ki és a napi eseményeket szemei előtt elvonulni engedte; ha eszébe jutottak a fülébe sugott gyöngéd szavak, a minden szónál olykor ékebben szóló csöndes mélézés, a néma kézzorítások, végre a dallamos Adagio, mely mindig egy, és mégis mindig elragadó volt.

És így mindketten, kisebb-nagyobb mértékben öntudatosan, áltatták magokat. Mind ketten mélyen gyökerező vonzalomnak tartották azt, a mi sajátlag csak a felszínen uralkodott. A szerelem, melyről azt képzelték, hogy szívök mélyéből fakad, valójában nem

volt egyéb, mint két izgatott agy fölpezsdülése, előidézve egyiknél a képzelmi erő tulfeszültsége, másiknál a rideg becsvágy által; s a jövő boldogsága, mely kiszinezetlen jelent meg szomjas lelkük előtt, csak annyi tartósságra számíthatott, mint a puszták délibábja, mely megjelen a távoli láthatáron, hogy aztán, ismét örökre eltűnjék.

Azonban Mihály, bár mind sürűbben jelent meg Chambrerie-ben, nem nyilatkozott oly határozottsággal, mely czélzatai iránt minden kétséget kizárt volna. Mintha habozott volna, határozottan lekötni jövőjét. Du Coudray-né kezdett türelmetlenkedni. Csak Johannának nem volt hosszú az idő, csak ő érezte magát egészen boldognak az első szerelem bódító légkörében. Neki a nap mindig ragyogva kelt föl, mindig új és édes örömeket hozott. Ünnepek ünnepek követett a villában; kirándulások és estélyek váltakozva szórakoztatták a vendégeket. Sokan látogatták a környékbeli nevezetesebb kastélyokat s a szolgálatra kész vezető mindig Guériniére ur volt.

Egy izben az Indre-völgyön fel, Azay-től kezdve egész Montbazon-ig terjedt a kirándulás. Junius vége felé járt s a természet teljes pompájában ragyogott. A folyó mentén huzódó lankás oldalokon, szőlők és gesztenyések között ódon tornyokkal ékitett kastélyok, kuszó növényekkel fedett mosolygó villák, fügefáktól árnyalt virágházak váltakoztak az élénk zöld háttéren, míg a völgy mélyében a kanyargó Indre habjai locsolták az érett kalászokkal diszlő mezőket. Coudray-né eleséget is hozott magával a kocsiban s a

társaság egy árnyas berek szélén a fűbe letelepedve reggelizett, élvezve a gyönyörű kilátást a folyam által szelt távoli tájakra. Nem mesze egy magánosan álló malom kereke hányta magasra a tajtékozó vizet s a merre a szem látott, virágos mezők terültek el. A lábaik alatt elterülő rét annyira el volt lepve tarkálló virágokkal, hogy Johanna nem bírta tovább legyőzni vágyát és anyját Guériniére urral ott hagyva, könnyed léptekkel szaladt be a völgybe, kísérve Mihálytól.

Hajadon fejjel, elhagyva napernyőjét és ruháját felfogva, könyökig feltürt ujjakkal, kéjittasan gázolt a magas fűben, most ruháját szabadítva meg egy-egy tüskés növénytől, majd véresre szurt ujjait törölve meg, olykor csipőig elmerülve e virágtengerbe s örömeben fölkiáltva, mihelyt egy-egy ritkaszép virágra bukkant. Mihály, nyugodtabban és nehezen haladva utána, lépésről lépésre követte. Nehéz lépteivel nem egyszer bonyolódott bele a kuszó növények tömkelegébe, míg Johanna, könnyen mint a madár, siklott tova minden akadályon. Olykor majd egészen elmerült a fiatal lány a sűrűségbe s Mihály nem látott egyebet a bájos alakból mint a magasra emelt karokat s a napsugaraktól megaranyozott szőke fejet; aztán egészen eltűnt szemei elől. A legázolt virágok himpora mint könnyed illatos felhő emelkedett fel körülötte; az égő piros mák, az aranka és a zsályavirág élénken tarkázták a sötétzöld mezőt; a közeli csererdőben panaszosan bűgött a vadgalamb; a folyó habjai halk loccsanással siklottak tova, s a nap fénylő sugarai megtörődve szűrődtek a nedves part-

jok fűvéből felemelkedő párákon át. A kék ég mosolygása, a pázsitszőnyeg balzsamos illata, a folyam halk mormolása, minden, minden szerelemre intett.

Most újra előrohant Johanna, mindkét kezeti virággal, karjai, nedvesen a harmattól. A mint a szálás növények sűrűjéből kibontakozott, olyan volt, mint fiatal arató-leány kévéjével vállán; zöld levelek s harangvirág kék szirmai tapadtak homlokára vagy vegyültek hajfonatai közé, szemei égtek az örömtől, bájos mosoly ült ajkain.

— Oh! Johanna! kiáltott fel Mihály elbűvölve, mily szép, mily igézően szép kegyed!

Oly szívből jövő volt az őszinte csodálat e felkiáltása, hogy Johanna vonásai égtek a gyönyörtől.

— Valóban? valóban szépnek talál? kérde örömteljes izgalommal.

— Hisz maga is tudja... Hányszor mondhaták már ezt kegyednek!

— Igaz, de soha sem hallottam oly gyönyörrel, mint most.

Egy percnyi csönd állt be. Johanna szikrázó szemekkel, kigyult arczczal rendezte virágait. Mihály, most először mélyen megindulva, növekvő csodálattal nyugtatta rajta szemeit. Arczának komoly, olykor szigorú kifejezését szelid lágyság váltotta fel s szemeiben nedves sugár villant meg.

— Mikor mások mondák, hogy szép vagyok, kezdé megint Johanna halkan és lesütött szemmel, mindennapi értéktelen szóknak néztem és közönyös

maradtam . . . De ön nem igen bőkezű a bókokban, nem ám! ellenkezőleg, és ép azért . . .

— Ép azért? . . .

— Szivemhez szól, mert érzem, hogy szivből jó.

— És érzi-e azt is, hogy szeretem? kérdé sutogva s hévvel ragadva meg kezeit.

Johanna becsukta szemeit. A boldogság mámorában kezei kinyilottak s virágai ruhája redőin végig siklottak a földre.

— Hiszi-e, hogy szeretem? ismétlé az ifju elfojtott hangon.

— Hiszem, felelt remegő ajkkal a leány.

— És kegyed, drága gyermek, akar-e szeretni viszont?

— Igen! felelt az határozottan.

— Köszönet, köszönet!

— Köszönet, miért? kérdé Johanna nagyra nyitva szép szemeit.

— Hogy felesége akar lenni egy szegény, igénytelen tanárnak.

Johanna kecsesen vont vállat.

— Menjen, menjen, mondá mosolyogva, az álszerénység rosszul áll önnek . . . Ön nagyon jól ismeri saját becsét s én lehetek büszke, hogy ily férfi választása reám esett.

Látva, mily lelkesült hittel van eltelve érdemei iránt, némi aggályok környékezték Mihályt. Bár akaraterejének hatalmáról maga is mindég mélyen meg volt győződve, megrettent, midőn elgondolta, mily

rendkívül nagy fogalmakkal van eltelve Johanna az ő értékéről és jövőjéről.

— Ne kecsegtessük magunkat tulzó reményekkel, mondá; én nehéz pályámnak még csak kezdetén állok; sulyos küzdelmekre lehet kilátásom s bizonyára a csalódások sem maradnak ki . . . Talán eljön az idő, midőn megfogja bánni, hogy sorsát az enyémehez kötötte.

— Soha! felelt a lány szilárd határozottsággal emelve föl fejét; oldalán leszek, hogy bátorítsam a küzdelmek óráiban és részt kérek majd dicsőségéből is!

— És részt fog kérni a csalódásokból is?

— Miért ne? szólt kétkedő mosolylyal; nem fogunk-e egyesülni for better, for worse, mint az angol mondja: a jó és balszerencsére?

— Szeretlek! szeretlek! ismétlé az ifju, kezeit csókokkal halmozva el . . . Most, hogy kettőnk közt minden rendben van, egyedül a mama beleegyezése hiányzik . . .

— Óh! arról bizonyos vagyok . . . Menjünk kérjük ki azonnal.

— Hogyan? most rögtön? veté ellen Mihály némi zavarral.

— Miért ne? Mentől elébb, annál jobb.

— Legyen! menjünk hát! suttogá a másik s a lankás oldal felé fordult.

De Johanna mozdulatlan maradt; egy gondolat villant meg agyában. Elmélázott s arczán a töprengés kifejezése ült.

— Hallgasson reám, szólt mohó sietséggel ra-

gadva meg Mihály karjait, egy kérdést kell önhöz intéznem . . . Már többször akartam . . . Igérje meg, hogy nyiltan felel reá. . .

— Igérem!

— Sokáig azt hittem, hogy mamába szerelmes és csak reá gondol.

— Minő különös gondolat, mondá a férfi fejét elfordítva.

— Semmi különös sincs benne. Mama százszor szebb és igézőbb mint én s nagyon érthető lett volna, ha ön, neki adja az elsőbbséget.

— Az lehet, felelt a tanár kinos zavarban, de a szerelem nem okoskodik, hanem önkénytelenül jó.

— E szerint soha sem szerette őt, igazán nem?

Az ifju tanár egy perczig habozott; nehezére esett ily arczátlanul hazudni, de hamar meggondolta, hogy a körülmények által kényszerítve van reá.

— Soha! felelt határozottan, de kinos megérőltetéssel.

A leány megkönnyebbülve lélekezett föl.

— Bocsásson meg, de hetek óta annyira bántott e gondolat, hogy tisztába akartam jönni.

— Szeretlek, egyedül tégedet szeretlek, Johanna!

S mivel már harmadszor ismételte e hazugságot, összerezent, midőn egyszerre a Coudray-né éles hangja ütötte meg füleit, a mint lekiáltott a tetőről:

— Fel, fel gyermekek! Ideje haza menni! . .

Egy héttel azután, a saint-cyr-i templomban kihirdették a Coudray Johanna és a Verneuil Mihály házasságát.

IX.

Kerékszörgés, kocsisok éles hangja és lovak lábának csattogása töltötte be zajával a Barbet-utcát, melyben a Guériniére-ék által lakott ház állt 1874. február hava járta s a kemény fagy még öregbítette e kövezet tompa dübörgését. Egy hava már, hogy a szép Guériniére-né minden szerdai nap megnyitotta termeit. A széles kapubejáró mindkét szárnya tárva nyitva volt: a gázlámpa reszkető fényétől megvilágított öblös ivezet alá minden perczben uj meg uj kocsik robogtak be s tették le a prémes felöltőikbe burkolt párokat, míg a vendégek szerényebb része felhasználva a kemény fagy által előidézett száraz időt, állig behuzva magokat meleg téli kabátjaikba, félkeztyüvel kezükön, csak úgy gyalogszerrel suhantak a vendéglátó ház kapuja elé.

Az estélyre megnyitott termek a földszinten voltak. Legelőbb jött a barna tölgygyel burkolt belépő, ódonszerű butorzatával: azután az első szalon, jobbra bejáróval a pipázó szobába, balra a virág-terembe, melynek egyik, üveges oldala a kertre szolgált; végre a háttérben a tündéries világításban uszó nagy szalon. A szárnynélküli széles ajtóbejárók nehéz szövetü, keleti föggönyökkel voltak diszítve. A

pipázó szoba egészen japán izléssel volt kiállítva: a falak mellett alacsony divánok vonultak végig; a fresko-festményekkel borított falak, váltakozó mezőkben egymásba fonódó virágfüzéreket tüntettek fel, míg a kereken futó széles fénymázos falszalagokon japáni tánczosnők dombormivü alakjai diszelegtek rikitó színü ruháikban, sima arcukkal s hosszú tükre szedett fekete hajfonatokkal. A virágszalomban festői csoportozatu délszaki növények himbálták majd pálmászerű, majd dárdás leveleiket, melyek fényes zöldjén kellemesen szűrődött át a virágok sűrűjébe rejtett lámpák világa; a középben mohval és vízi növényekkel diszitett medenczéből szökőkut vetette fel krisztálytiszta vizét, melynek halk loccsanása összefolyt a teremben zajgó társaság morájával.

Éjfél felé járt az idő, de egyes késő vendégek még egyre szállingóztak. Az estély tetőpontján állt. A nagy szalomban a női társaság együtt ülve hallgatta egy szép fogairól s pezsgő nevetéséről híres színésznő szavalását; a női hallgatóság közé alig egy két férfi furakodott be s fekete ruhájok, mint megannyi légy a tejben, úgy ütött el a nők meztelen vállaitól és világos toillette-jétől. A férfisereg többi része szét volt oszolva a mellékhelyiségekben, hol csoportokban beszélgettek, s legyezgették magukat claque-jokkal vagy törülték zsebkendőikkel izzadt homlokukat. Mert a számtalan lámpa melege, a különben is zsufolásig telt termék levegőjét majdnem elviselhetetlenné tette, s a virágok bódító illata, a pipázó teremből lassankint átszivárgó finom szivarfüsttel vegyülve, nyomasztó rekkenőséget idézett elő.

A pipázó terembe csak elvétve verődött be a színésznő éles hangu szavalásából egy-egy szó s így a jelenlevők fölmentve gondolták magokat a kötelességtől, hogy hallgassák. A szivarozó társaság csaknem kizárólag művészekből vagy írókból állt; azonnal föl lehetett ezt ismerni arczvonásaik mozgékonyaságából, szemeiknek tüzes és egyszersmind bágyadt kifejezéséről, taglejtéseik élénkségéről s társalgási modorokról, mely jellemző voltával egészen elütött a közönséges halandók szokásaitól. A társalgás itt rendkívül élénken folyt; minden tárgy minden napi kérdést futólag érintettek s mind ezt oly gyorsan váltakozó egymásutánban, oly fesztelen könnyedséggel, oly szellemesen, hogy az embernek szükségtelenül is az ágról-ágra ugrándozó mókuska vidor szökdécselése juthatott volna eszébe.

— Mit ad az idén a szalonba?

— Semmit. . . a kormány rendelt meg nálam egy óriási jelképes valamit, a mit senki sem fog meg nézni: »A semmitőszék megváltoztat egy halálos ítéletet.« Akkora, hogy ide látszik.

— Ott volt a Gymnase előadásán?

— Ott, milyen hőség! mi? kiállhatatlan volt!

— Ni ni! nem a volt földmívelési miniszter felesége az ott? Ott, ott! a hajában cseresznye-füzér . . .

— Jelvénye letünt dicsőségének . . . Tiz esztendő t vénült a miniszterium bukása óta! . . .

— Nagyon követelő vagy . . . Gyönyörű szemei vannak s én tudok valakit, a ki nagyon rajong érettök . . .

— Az absyntért is rajongunk, pedig ugyancsak keserü... Savanyu arczkifejezése pompásan illik férje baklövéséhez.

— Jó estét, Gagnière! te is jársz ide?

— Ma először... Egy ismerősöm hozott ide. És te?

— Én már a mult év szerdáin is mindig itt voltam.

— Akkor hát ismerned kell a háziakat. Kicsodák, micsodák ezek a Guériniére-ék?

— Pajtás, a mi a nőket illeti, nagyszerü... A férfiak, azok halálra unalmasak. Amen.

— Csak 1871 óta laknak Párisban?

— Igen, a Thiers-kormányval tartották bevonulásukat. A háboru alatt Guériniére-né nyilt házat tartott Tours-ban, hol az oda szorult politikai nagyságok mindennaposak voltak... Akkor kezdett divatba jönni s mikor a kormány Párisban újra szervezkedett, ők is ide telepedtek, hogy a megkezdett életet folytassák.

— Gazdagok?

— Százötven ezer frank jövedelem, ugy mondják.

— Vesznek képeket?

— Hova gondolsz? Alapjában afféle bourgeois-népség biz az, a mit magok röstelnek leginkább s szeretik adni az előkelőt... Mindig a tulzásban és különcködésben tetszenek maguknak, nehogy valaki közönséges embereknek nézze. A festészetben impressionalisták, a zenében wagneristák, az irodalomban naturalisták, de mindezt csak ugy ni, hogy

épen látszassanak valaminek, de érteni, nem értenek egyikhez sem . . . Guériniére, a tökfilkó, véres verítéket izzad, ha vagy egy rossz képet kell az árverésen megvennie. Mint a bunda, úgy alszik, ha a *T r i s t á n* és *I s o l d e* kettősét kell végig hallgatnia s fogadom, most is horkol valamelyik szögletben . . . A két asszony ellenben uszik a nagy világi árban. Guériniére-né mester abban, hogy kell megtölteni a szalonját. Mindenütt látható: a színházakban az első előadásokon, a képviselőház karzatán, az akadémiái felolvasásokon. Szóval mindenütt, a hol a divat megkívánja. Mihelyt valaki a nap hőse, legyen az művész, politikai nagyság, vagy író, Guériniére-né azonnal sarkában van s addig ostromolja, a míg akarva, nem akarva bemutatja magát házánál. Ha ebédre meghívják s elfogadja, vége, meg van fogva. Így jutottam én is ide . . . Különben nem panaszkodom; kitűnő konyhája van, Guériniére-né is, leánya is nagyon kedvesek, azután meg az is ér valamit, hogy az ő szerdai estélyén nyílik alkalmam a napi renden levő színművészek és énekesek előadásáiban gyönyörködni. Ma este is halani fogjuk a híres spanyol énekes *Garido-t*, felséges népdalaival.

A beszélőt itt barátjának egy heves mozdulata szakította félbe, ki az egész idő alatt izgalmas élénkséggel jártatta körül szemeit az egybegyűlt társaságon, melynek legnagyobb része még ismeretlen volt előtte. Mazette! kiáltott fel meglepetve *Gagniére*, nézd csak azt a gyönyörű nőt!

Szemei tüzzel tapadtak egy a virágszalomból

belépő nőre, ki csak nehezen tudott magának utat csinálni, a fekete frakkos urak csoportjai között. A középtermetű, karcsu, feltűnően szabályos növésű alak, nehéz fehér selyemruhába volt öltözve, melynek a lehető legkezdetlegesebb szabásu, azaz teljesen ujj nélküli dereka elől és hátul a hihetetlenéig kivágva, merész nyíltsággal tárta fel a hófehér vállakat, a Dianához méltó keblet s a gömbölyded karokat. Gesztenyebarna haja magasán föl volt fésülve s a homlokába mélyen behulló apró fürtöcskék alól sötétkéék szempár villámlása csillogott elő. Bizonyos lenéző modorban, kitágult orrlyukakkal, ajkain mosoly, ott-honos nyugalommal haladt végig a férfisereg közt, csöppet sem látszva törődni a félmeztelensége által keltett sóvár pillantásokkal. Egyszerre megállott a szobában s könnyedén nyujtva oda ujjahegyecskéjét a Gagniére-rel társalgó művésznek:

— Jó estét! szölitá meg; nem látták Perusson urat?

— S a tagadó válaszra egyet biczczentett fejével s átment a nagy szalonba.

— S te ismered? kérdé barátjától Gagniére.

— Meghiszem! a háziasszony leánya, a szép Verneuilmé.

— Igézö teremtés! és férjnél van?

— Igen, még Tours-ban ment férjhez, valami vidéki nagysághoz, a ki a lyceumban tanár volt s a kisvárosi körökben nagy szerepet játszott. Azután meg az anyósának sikerült az egyetemre helyettes tanárnak kineveztetni.

— Verneuil! megállj csak, igen — hallottam róla beszélni . . . Nem azt a szegény X-et helyettesíti az ékesszólás tanszékén?

— Az, az! X . . . súlyos beteg, aligha fog kiábalni s ezek remélik, hogy Verneuil fogja helyét véglegesen is megkapni; de én nem igen hiszem, hogy sikerüljön neki . . . A helyettes teljességgel nem tudja feledtetni a mestert, ellenkezőleg . . . Székfoglalójával rettenetesen felsült . . . A szerencsétlen a megtestesült unalmasság.

— Jelen voltál te is?

— Fájdalom! Guériniére-né erővel odahurcolta valamennyi ismerősét. Az új embert nagy hir előzte meg. Azt mondták róla, hogy éles ész, költői ékesszólás . . . A nők, kiket az X . . . elragadó beszédei elkényeztettek, seregestül tódultak meghallgatni utódját. A terem zsufolásig megtelt. Most megjelenik, s szép barna arcza első pillantásra kedvező benyomást tesz. Azonban már kilépésekor rendkívül el van fogulva s csak nagy nehezen tud belekezdeni s hangja oly tompa, hogy a hallgatóság fele egy szót sem ért. Hozzá még azon az előre kikürtölt ékesszóláson nyomban megérezett az a bizonyos kisvárosi esetlenség, beszéde telve erőltetett hasonlatokkal, dagályos vonatkozásokkal . . . Nem mondhatom, hogy előadásában egészen hiányzott volna az eredetiség, de a mi párisi gyomrainknak bizony igen paprikás volt az egész. Aztán minden mozdulata, taglejtése ügyetlen, félszeg . . . A csalódás teljes volt, a közönség el kezdett ásitni, a jámbor persze észrevette s tö-

kéletesen elvesztette a fejét. Szóval: soha nem látott fiaskó! E percztől fogva az unalmas felolvasások közé lett sorozva. Előadásait egy árva lélek sem járja; hallgatói között egy torzkép jár kézről kézre, melyen a szószékben ül s egyetlen egy csöndes álomba merült hallgatónak ad elő; czime: »Verneuil tanár előadása oly napokon, mikor a rendesnél több hallgatója van.« Az effélet nem lehet megemészteni, s ezt ő sem fogja túlélni.

— És a felesége?

— Azt mondják nagyon szereti . . . Az ember egészen vagyontalan volt s szerelemből ment hozzá. Azt elhiszem, hanem én, a Verneuil helyébe még sem tudnék nyugton lenni . . .

— Ha nem ostoba, hát ugyan csak biznia kell magában, hogy megengedi a feleségének, hogy ily kezdetleges mezben mutogassa magát a világban.

E perczben heves mozdulat hallatszott a két feleség mögött s a mint ezek hátrafordultak, Verneuil Mihályt pillantották meg sötét arczczal távozni.

— Teringette! Kiáltott fel a ház barátja, a férj! . . Ugyan nézd, mily dühös szemeket mereszt . . . Olyan kétségbeejtő képet vág, mintha saját előadását hallgatná . . .

Verneuil Mihály csakugyan mintegy röptében meghallotta Gagnière utolsó megjegyzését s az első perczben kedve lett volna megragadni azt az embert, ki elég merész volt ily sértőleg nyilatkozni felelőle. De jobban meggondolva, nem akart feltűnést csinálni anyósa szalonjában, hol ugy is elég baklövést irtak

számlájára. Dühtől eltelve egy felől a miatt, a mit hallott, más felől szégyenlve, hogy rajtakapatott a hallgatózáson, szótlanul vegyült el a vendégek tömegébe.

Egy tükör előtt menve el, megrémülve pillantotta meg az izgatottságtól dult, sápadt arczát. Észrevétlenül osont be a virágszalomba, egy rhododendron-csoporttól félig elfedett divánra ült s keresztbe font karokkal, fejét hátravetve a zöld sűrűségbe, merev tekintettel nézve a semmibe, engedte át magát keserű gondolatainak.

Nem, daczára e nem remélt házasságnak, mely az öreg Verneuilnak ott a távoli kis faluban könyeket csalt szemeibe s szép összegecske segélypénzt biztosított; daczára felesége ragyogó szépségének; daczára a Guériniére-házban kifejtett pompa és vigaságnak, melyből, nejjével ugyanazt a házat lakván, neki is bőven kijutott: Mihály nem volt boldog. A sors drágán fizettette meg a kezdetben osztályrészébe juttatott kegyeit. Tours-ban első rangu szerepet játszott s büszkesége teljes kielégítést nyert. A háboru alatt mint önkéntes, megtette kötelességét. A békekötés után Párisban telepedve le, a legbiztatóbb kilátásokkal kezdett az új élethez, s minden fáradság nélkül elnyerte a helyettestanári állást az egyetemen. Alig volt harminczhárom éves még s már teljesülésnek indultak tanulókori legmerészebb álmái. Aztán egyszerre megfordult minden. A sors bőkezűleg adott meg neki minden eszközt a győzelem kivívásához, de ő nem birt elég ügyességgel előnyeit felhasználni.

Hiányzott benne a föllépés, az emberekkel való bánásmód nagy tudománya. A párisi élet sikamlós terén, hol annyi szellemes ember viv elkeseredett csatát a győzelmi bérért, a közepszerűn fölemelkedett becsvágyónak az a szerep jut, mint a kötél-tánczosnak: egyetlen félre lépés és veszve van. Mihályra igen rá volt tapadva a vidéki külmáz. Kisvárosi fényes sikerei által elkábitva, azt hitte, Párisban is könnyűszerrel sikerül minden s felületes szellemessége itt is csak oly diadalokra vezetendi, mint Toursban. A főváros sikos talaján fellépése igen nehézkes volt. Így történt, hogy e kitanult, kiélt, maró gunyra kész légkörben egyszerre sülyedni érezte lábai alatt a talajt. Társalgásában és föllépésében teljesen hiányzott az a bizonyos valami, a mit az élet modorának lehetne nevezni. Magatartása kellemetlenül szögletes volt s erőltetett élczei olykor legjobb barátait idegeníték el tőle. Nyers nyíltsággal mondott ítéletet emberek és tárgyak felett; vagy ha olykor gondolatait leplezni akarta, miután a bókolás művészetében teljesen járatlan volt, oly baklövéseket követett el, a melyek még rosszabb színben tüntették fel, mint vad kifakadásai. Nem is igen voltak barátai, de annál több ellensége. Ezt rögtön észre vehette az egyetemen tartott székfoglalója után. Elmondhatta magáról, hogy ez órától fogva a feledés tengerébe merült alá, a nélkül, hogy csak egy ember akadt volna, a ki kezét nyujtsa neki.

Nem csoda, ha titkos düh fogta el, midőn elgondolta, hogy a tétlenség homályába van vissza-

lökve, míg mások, a kik sokkal kevesebb képességgel, de annál nagyobb életbölcsessel birnak, hirnésre tesznek szert. Régi tanuló társai és tours-i collégái közül nem egy jutott irigylett helyzetbe, egyik magasrangu államhivatalnok, másik szerkesztője egy nagy befolyásu lapnak és így tovább. A virágcsoport mögül, hová elvonult, irigy szemmel nézte Perrusson Adorjánt nejével csevegni, leereszkedőleg mosolyogva az előtte elmenőkre, kik mindnyájan szerencséseknek érezték magokat, ha egy kegyes pillantást nyerhetek tőle. Mert Perrusson is diadalmasan futotta meg pályáját. Képviselővé választva, ritka ügyességgel kaczerkodott a jobb- és balpárttal; feje volt egy töredéknek, melynek szavazata az elhatározó perczben a többségre veszedelmes lehetett s a bizottságokban szava bizonyos súlylyal birt. Sikerült oly állást vivni ki magának a politikai életben, mely le- és felfelé számot tett s kedveltséggel dicsekedhetett még ellenfeleinél is. Behizelgő, szellemes modorával elérte, hogy a jobboldalon szabadelvű doctrinairnek, a baloldalon a körülményekkel megalkuvó köztársaságinak tartották. Kiváló szónoki tehetsége mindig bizonyos ünnepélyességgel lépett fel. A képviselőházat mindig »parlament«-nek nevezte, a választásokat »a nemzet ítéleté«-nek. Nőtlen maradt, mert az volt a nézete, hogy a politikus csak akkor házasodjék meg, ha miniszter, vagy legalább államtitkár; de a képviselőházi karzatokra járó nők előtt nagy becsületben állt s a folyosókön azt suttogták, hogy szerencsés udvarló.

Nehezen elfojtott boszusággal nézte Mihály

e perczen is, hogy cseveg feleségével. E részről is keserü csalódásokat kellett megélnie. Az egyetemi székfoglalásával szenvedett kudarcz, a varázst, melyet anyósára és nejére gyakorolt, legnagyobb részben eloszlatta. Ha egy fiatal leány azzal a hittel megy férjhez, hogy a jövendőbelije nagy ember, a kiábrándulást nehezen tudja megbocsátani. A nők csak a kézzel fogható, azonnali sikerben szeretnek hinni; nincs békétürésök várni, s ha vonzalmuk kizárólag a jövendő dicsőség reményére van alapítva, s ez a dicsőség nem akar gyorsan megvalósulni, a vonzalom is hamar elveszti bensőségét, Verneuillné mélyen és kinosan érezte a csapást, melyet férje első fellépésének bal-sikere az ő szívére is mért s mert a jövőt látta vele kockáztatva: férjébe vetett hite ingadozni kezdett. Mihály látta neje szemeiben, miként halványul napról-napra a régi lelkesedés tüze s büszkesége kimondhatatlanul szenvedett miatta. Egészen tisztában volt azzal, hogy becse fokról-fokra száll a Johanna szemeiben s munkakedve abban a mértékben fogyatkozott. Egyetlen mentsége, melyet a gazdag házassággal szemben fölhozhatott, az volt, hogy szellemi tehetségei s a kilátásba helyezett fényes jövő arányban áll a nyert vagyonnal.

A fényes kilátások azonban nagyban megcsappantak, az egyensúly meg volt zavarva. A lekötözött ő lett nejével szemben s e viszás helyzet, azonfelül, hogy sértette büszkeségét, még tekintélyét is aláásta, melyre pedig szüksége lett volna, ha uryanánt akar föllépni saját otthonában; mindent

összevéve, az emberek szemében nem volt egyéb, mint megtürt férje egy szép és gazdag asszonynak, a kinek előkelő modorát és szellemes eredetiségét lépten-nyomon dicsőítették. Johanna teljes fényében ragyogott, ő neki szabad volt az árnyékban meghuzódni. Ez erkölcsi megalázás megbénította tettejét, égő sebet ütött szívéen.

Föltett szándéka volt kiragadni magát szégyenletes tétlenségéből és befejezni nagy munkáját, melyen rég dolgozott: »A francia földmivelő nép történetét«; de ehhez komoly, kitartó munkásság kellett, tömérdek anyag összeszedése, erre pedig a reá kényszerített nagyvilági életmód nem hagyott időt. Mindennap színházba, bálba, estélyre kell kíséernie nejét; frakkban, fehér nyakkendősen kellett hosszú és unalmas diszebédéket végig ennie, éjjelenként két három estélyen megjelennie s legtöbbször éjfél után két-három óra felé vetődött haza, összetörve, kifáradva, megcsömörölve a párisi élet üres élveitől. A zajos és léha életmód közepett nem volt képes szellemének azt a nyugodtságot megszerezni, mely a kitartó munkához elkerülhetlen szükséges. Nap nap után mult s Mihály eltemetve maradt a homályban s titkos dühvel látta életét meddő tétlenségben telni el. Elkecseredésében annyira ment, hogy bánatos irigységgel gondolt vissza ifjusága amaz örömtelen éveire, midőn az apai ház nyomorult istállójában a hajnali harangszóra vidoran ugrott ki deszkaágyából s a fagygyugyertya füstölgő lángja mellett mélyedt be tankönyveibe, mialatt meztelen lábait a heverésző te-

henek vékonyaihoz támasztva, igyekezett melengetni megdermedt tagjait. . .

Most a nagy salonban megszólalt a zongora. A szétszórtan csevegő vendégek csoportokba kezdtek gyülekezni s az ajtóközök alá tódultak; a szivarzó szobában folyó hangos társalgás elnémult s a beállott általános csöndben egyszerre egy kissé fáradt, de kitünően iskolázott hang csendült fel. Garido, a spanyol énekes, a nap hőse, adott elő egy mélabus népdalt. Sok természetességgel és mély érzéssel bánt hangjával s dala a szivhez szólt, mintha a mezők illatos ölén csendült volna meg. Hangjának panaszos rezgése, önkénytelenül is azt az édes-bus érzést keltette föl, melyet a magános puszták beláthatatlansága idéz elő. A szabad levegő utáni vágy ébredt fel a szivekben s az elragadó dal, a salonok fülledt légkörében mintegy utat nyitott amaz ismeretlen távoli tájak felé, hol szabadon lélezkik fel a kedély. Minden nemzet népdala hasonlít egymáshoz. Ugyanaz a báj, az a mélabus panaszos érzés, az emberi szenvedélyek ugyanegy hamisítatlan kifejezése. Mihály néma meglepetéssel, összeszorult szivvel hallgatta ez ismeretes hangokat; mintha rég eltűnt gyermekévei idejéből, a mezők pásztorainak mélabus éneke csendült volna meg füleiben. A csalfa, festett világ, melynek közepette élt, megszűnt létezni; szemei lecsukódtak és ismét otthon találta magát, szép szülőföldre aranykalászsokkal koszoruzott földein, naplementekor, midőn a fák hosszura vetik árnyaikat s a gunyhókból felszálló füst könnyű felleggé huzódik össze a falvak felett. Ismét szivhatta

az őszi lombok hulló leveleinek sajátságos illatát, ismét érezte azt a bódító szagot, mely a legelésző nyáj körmei alatt szétzuzott nedves füből kél. Ifju éveinek életteljes ereje felébredt szívében s rég nem érzett önbizalom fogta el egész valóját. — Nem, nem! gondolta magában, nem halt még ki minden erő és akarat e szívből, ez agyból! ne csüggedj s még ura lehetsz sorsodnak! — A nép fia felemelte fejét, vére lázasan keringett ereiben, arczára visszatért a szilárd elhatározás kifejezése. Midőn az énekes bevégezte dalát, Mihály megifjodva, mintegy kicserélve állott fel. Önbizalma visszatért s szégyenletes szerepére gondolva, vér szökkent arczába; azonnal bele akart vegyülni a társaságba, mely anyósa termeit megtölté s csillogtatni fölényét ez emberek fölött, kiknek jó része messze alatta állt.

Egy érettkorú férfiakból álló csoporthoz közeledett, melynek körében Perusson is állt. A társalgás a politikai események körül forgott s épen a képviselőház legutóbbi szavazata volt szőnyegen.

— Az ország, szólt egy fontoskodó arczu, rendezes ur ember, különös sulyt fektetve minden egyes szavára, az ország még mindig nem lelte meg egészen erkölcsi sulypontját, de reméljük, hogy a hétéves kormányzat tömöríteni fogja a pártokat.

— A hét évi időszak, jegyzé meg Perusson, nem végleges kormányforma, csak akkor fog feladata tudatára jutni, ha az alkotmány-törvények megszabják teendőit. . . . A parlament kötelessége mindenekelőtt az alkotmányt megszavazni s ez alkotmánynak min-

den utógondolat nélkül szabadelvünek kell lennie. . .
Ah! ha az irányadó körök előrelátók és megfontolók tudnának lenni. . . .

— Az irányadó körök! szakítá félbe egy harmadik, ha ön még most is hisz azok befolyásában, akkor nem irigylem az éleslátását. Az irányadó körök, kedves barátom, nem fognak a tettek mezejére lépni, egyszerűen mert hiányzik bennök a hit a jövőben és az erély. Volna kedvök ellenállani, de félnek, hogy a törvényes alapról lelépnek s nyomról-nyomra engedik magukat visszaszorittatni a fejét egyre merészebben felütő democratia által. Ha elfogadják a hét-éves cyclust, holnap a mérsékelt köztársaság felé hajlanak; holnapután a Danton uralma lesz eszményképek, mely elteszi őket láb alól, azután a Blanqui köztársasága, mely a zsebeiket üríti ki s mikor eljutotunk erre a pontra, urak, akkor elmondhatjuk: *Finis Gallia e.* Franciaországnak vége van, jó éjszakát!

— Bocsánat, kiálta közbe Mihály, a haza nem veszhet el, mert ha arra kerül a sor, lesz valaki, a ki feláll és megmenti.

— És ki az? kérdé a rendjeles ur, gögös fontoskodással emelve föl száraz fejét.

— A nép.

— A nép! ismétlé a másik megvető mosolylyal.

— Igen a nép! erősíté ujból Mihály nagyobb tüzzel, a nép, mely ma is már tulajdonának mondhatja az ország nagyobb részét s mely rövid időn egészen birtokában lesz annak, mert önök sem nem akarják, sem nem tudják megmivelni; a nép, mely-

nék még mindig lesznek gyermekei, nem mint önöknek, a kiket iskolába küld, kik egykoron urai lesznek önöknek, mert erős egészséges testben, erős egészséges szellem is lakozik; a nép, mely mivel többségben van, hivatott öre lesz az ujkori democratiának. Meg fogja védeni tudni a földet, melyet szeret és melynek becsét ismeri, kül- és belelenség ellen. A jövő a földmivelő népé, mert soraiban van a hamisíthatlan ifjú erő, a takarékosság s az ellenállási képesség. A mi a jelen társadalmat illeti, melyet a fényűzés és tétlenség gyökerében támadott meg, mely engedelmeskedni nem tud, akarni nem mer és rémülettel látja kiesni a hatalmat gyöngye kezeiből, a jelen társadalmat menthetlenül el fogja borítani a földműves népek mindig emelkedő árja, elsöpörve azt mind örökre a föld színéről. . . .

E vad szenvedélytől sugallt jóslat, mely mint halálharang csöngött a jelenlevők füleibe, megfagyasztotta ereikben a vért. A hallgatók néma meglepetéssel néztek a Gueriniérené vejére. A kis csoport fejcsóválás és rosszaló sugdosás között lassankint szétment s Mihály, megittasulva saját lelkesedésétől, csakhamar megint egyedül találta magát.

A rendjeles ur is kalapját véve, komoly méltósággal sietett a kijárat felé, midőn a ház asszonyával találkozott.

— Hogyan? Ily korán? kérdé ez meglepetve.

— Mennem kell drága nagysád; holnap korán Versaille-ban kell lennem. . . . Apropos! nem tudtam, hogy kedves veje oly ragyogó ékesszólással

dicsekedhetik. . . Az imént a hátunk is borsódzott bele. Csakhogy elvei veszélyesek, mondhatni felforgatók. . . Nem tanácsolom, hogy ebben a szellemben adjon elő az egyetemen, mert különben kénytelen lennék ajánlatba hozni, hogy mással helyettesítsék. . . Kezeit csókolom nagysád. . . . Az estély kitünően sikerül. . .

Hideg fejbólintással köszönve, vett bucsut a szép Juliától, ki dühösen sietett Mihályhoz.

— Mondja csak barátom, szólt a lehető legélesebb hangon, miféle elveket hangoztatott az imént amaz ur előtt, ki éppen most távozott el tőlem?

— Miféle ur előtt?

— Az előtt, a ki amott a kijárásnál áll. . . .

— Miféle elveket? Egyszerűen azokat, melyeket vallok.

— Csakhogy, fájdalom, úgy látszik, az ön elvei felforgató természetűek. Tudja legalább, kivel beszélt?

— Nem. Kicsoda az az ur, a kinek oly csiklandós füle van?

— Az új közoktatásügyi államtitkár.

— Az ördögbe! mormogá Mihály kissé megütődve.

— Szegény barátom, mondá Guériniérené, hidegen — szűrő szemeket szőgezve Mihályra, önnek nincs szerencséje. Egyébiránt az ön dolga, számoljon jövőjével a hogy éppen tetszik, de mindaddig, míg az én házamban lesz, legyen olyan szives, mérsékelje egy kissé magát és igyekezzék, hogy ne riaszsza el innen az embereket. Ez a legkevesebb, a mit megvárhatok öntől s el fogja ismerni, hogy nem vagyok túlkövetelő.

X.

— Mi az megint? kiáltott fel türelmetlenül a fiatal Verneuilné, álló-tükrében nézegetve magát, mialatt szobalánya segített levetni az estélyi ruhát, mely oly nagy feltűnést okozott Guérinière-né salonjaiban.

— Ne hagyj magad zavartatni, én vagyok, felelt Mihály, még azon frakkosan lépve be, a mint az estélyről távozott.

— Kopogtatni is lehetett volna; tudja, hogy nem szeretem, ha csak úgy, mint egy forgószél, lépnek be szobámba... Szokja le már végre valahára ezeket az igen is gavalléros fogásokat.

Férjének hátat fordítva és bosszus hangon beszélt. Ruhája le volt esve lábaihoz, s kibontott haja göndör fürtökben borult vállaira. A magas álló-tükréből egy félig árnyalt sötétkék szempár, durczásan elvont rózsás ajkak, két hófehér gömbölyü kar s a csipkés füzővállba szoritott mellek kör-rajza verődött vissza. A kék selyem falszőnyegekkel és aranyléczekkel diszitett szoba azt a sajátosan elegáns rendetlenséget tüntette fel, mely a nagy világban élő szép asszonyok otthonát jellemzi; keztyűk és virágcsokrok, odadobva az asztalra; legyező és ékszerek a kandallón; csipke-kendő és báli belépő elszórtan a

karszékeken. A melléköltözőszobából kendőző szerek finom illata hatolt a nyitott ajtón be, s tette bódítóvá a kandalló tüze által ugy is fölmelegített léggömböt. A XIII. Lajos korabeli széles ágy egész a szoba közepéig kirugott s a már felbontott párna ágynemű hívólag fehérlett ki az aranyrojtokkal diszitett nehéz kék selyem függönyök mögül. A szobaleány látva, hogy az uraság lépett be, illőnek tartotta azonnal visszavonulni, négy szem közt hagyva a házasfeleket.

— Azért vettem magamnak szabadságot bejönni, kezdé szárazon Mihály, mert beszélnem kell veled.

— Csak minél hamarább végezzünk, mert tudja, hogy ki nem állhatom, ha a nyakamra jönnek, mikor vetkezem.

Igy szólva, egy csipkekendőt vetett meztelen vállaira, Mihály azonnal észrevette e feltűnő gondoskodást s mellőzve a meghitt tegezést, gunyosan folytatá:

— Kedvesem, kegyed sokkal szemérmesebb velem szemben, mint minden jött-ment idegen előtt; az imént is, az édes anyja estélyén a ruhája feltűnő mélyen ki volt vágva.

— S ez önnek szemet szurt? Pedig ugy hiszem, van mit mutogassak vállaimon...

— Magam vagyok legőszintébb bámulója kecséinek, de óhajtanám, hogy az érzelmekben ne osztozék az egész Páris... Nem szeretem a nyilvános kiállításokat.

— Mint minden megjegyzésének, ennek is olyan

kisvárosi szaga van... Higyje meg kedvesem, hogy kétségbe vagyok esve avult nézetei miatt.

— Meglehet, jegyzé meg Mihály, de e részben nagyon sok avult nézetű ember volt körülöttem az estélyen; ezt következtetem legalább csipős megjegyzéseikből.....

— Valóban?... Valami sovány asszonyok lehettek? Legyen egészen nyugodt, a lelkiismeretem tiszta s nem hiszem, hogy valami főben járó bünt követek el, ha egy kissé mutogatom a bőrömet... Különben is tudja, hogy az emberek véleményére soha sem adtam sokat.

— E részben nem értünk egyet; engemet kellemetlenül érint, ha csipős megjegyzéseket kell kegyedről hallanom s ha kedvemben akar járni, ruháit valamivel kevésbé fogja kivágnatni.

— Ez édes barátom, egészen a szabóm dolga s meg fogja engedni, hogy ezt a kérdést vele igazítsam el. Én sem elegendem bele, hogy végzi ön előadásait.

Mihály összevonta szemöldeit. A talán csak meggondolatlanul oda vetett megjegyzés, mintha célzás akart volna lenni a tanszéken elért csekély sikerére. Ha titkosan fájó sebünk van, tulságosan is érzékenyek leszünk s a legcsekélyebb érintés is égő fájdalmat okoz. Verneuil is izgatottan járt fel s le a szobában, aztán megállott neje előtt s keményen a szemébe nézve, szólt:

— Johanna, te nem szeretsz többé?

A nő egyet vont a vállán s kezével nyomta el ásitását.

— Késő van már, szólt nevetve, nem hagynók holnapra a dolgot?

— Üres kifogás! folytatá Mihály keserűen; kegyedben meg volt mindeddig egy tulajdonság, melyet mindenek fölött becsültem: az őszinteség!... feleljen most is őszintén Johanna; kegyed nem szeret többé és miért?

— Ön, ki annyira szeret bölcselkedni, tudhatná hogy az ilyen fajta kérdésekre nem lehet felelni....
....Az ember szeret vagy nem szeret, a hogy jön...
Hogy miért? arra, bár mily őszinték legyünk is, nehéz felelni... Hanem hát, ha ön őszinteségemre hivatkozik, legyen, elismerem, hogy közöttünk nem létezik többé az a gyöngéd érzelem, az a bizonyos valami, a mi hajdan az együttlétet oly édessé tette...
Hogy ki a hibás?... bizonyára én, kinek nincs meg az az adományom, hogy önt szeretre méltóvá tegyem.

— A mi köznapi nyelven anyit tesz, hogy nem vagyok többé szeretetre méltó. — — — — —

— Talán... legalább olyas valomit.

Mihály ismét némán kezdte méregetni a szobát, fejét leeresztette s vonásai elkomorultak.

— Megvallom, folytatá, hogy nem voltam elkészülve ily elszomorító felfedezésre.

— Ön követelte, hogy őszinte legyek, és én őszinte vagyok, felelt Johanna, a kandalló előtti karszékebe vetve magát s türelmetlenül élesztve a tüzet.

— Johanna! kiáltott fel Mihály, elfojtott bosszúsággal állva meg előtte, emlékszik még arra a pár-

beszédre, melyet az Indre völgyében, néhány héttel egybekelésünk előtt, ketten folytattunk? . . . Akkor még igen rózsás színben látta egyéniségemet s túlzó fogalmakkal volt szellemi fölényem felől . . . Jut-e még eszébe, mit jegyeztem meg a pályám elé gördülhető akadályokról, a csalódásokról, melyek reám várhatnak? . . . Rettegtem, hogy ütni fog kegyedre nézve a kiábrándulás órája, mert tudtam, hogy a nők az érdemet csak a sikerek után itélik meg . . . Az események igazat adtak nekem, s kegyed nem szeret, mert lépteimet nem kíséri siker . . .

Elevenre talált s egy titkos hang azt sugta Johannának, hogy érzelmeinek meghidegülése csak ugyan erre az okra vezethető vissza. Csakhogy, mint a nők nagy része, nem akarta elismerni hibáját, ellenkezőleg jónak látta az olyan nyersen oda vetett igazsággal szemben a sértettet adni.

— Mondhatom, szólt boszusan, ön gyönyörű véleménynyel van felőlem, s különös világításban akar feltüntetni! . . . Nem is értem, miért fektet oly nagy súlyt reá, hogy egy ilyen kicsinyeszű asszony által szerettesék . . .

— Én nem vádolom kegyedet, felelt Mihály, csak állítom, hogy tény, és pedig elszomorító tény, hogy kegyed meghidegült és épen akkor, midőn legnagyobb szükségem volna szerelmére, támaszára, bátorítására . . . Szivem vérzik, hogy a nehéz harcban, melyet végig kell küzdenem, nem találok fel kegyedben a gyöngéd és bátor szövetségést.

Ez utolsó szók megrendítették Johannát, szive

összeszorult s könyek szöktek szemeibe. Jobb érzése győzött s fölkelve kezét nyujtá férjének.

— Ön balul itél, szólt halk, reszkető hangon, és mindig számíthat odaadó érzelmeimre és önzetlen támogatásomra.

Ez inkább udvarias, mint szivből jövő nyilatkozat s az a résztvevő kifejezés, melyet Mihály, neje nedves szemeiben felismerni vélt, nem elégitette ki sértett büszkeségét.

— Köszönöm! felelt göggel, nem részvétért esedezem, de bánt az, hogy a hajdani benső és meleg viszony megszűnt köztünk. . . A száanalomra nincs szükségem. . . Nem vagyok még annyira elkopva, mint azt az anyja környezetében elhitetni szeretnék. . . Még érzem magamban szellemi fölényemet, él bennem az akarat: magasra törni és küzdelmemet elvégre is siker koronázandja!

— Senki sem fog annak annyira örülni mint én, jegyzé meg hidegen Johanna, hevesen rántva vissza kezét s szűkebbre vonva keblén csipkekendőjét.

— De nem tagadom, folytatá Mihály, észrevéve hogy igen ridegen lépett föl; nem tagadom, hogy szivemnek édes lett volna, dicsőségemet növelte volna, ha küzdelmeimben hü részesem lesz kegyed is. . . ha együtt osztjuk meg a dicsvágy nehéz küzdelmeit, a siker édes mámorát. Ah! Johanna, hova tűntek el a Chamberrie-ben átélt szép órák? A fényes fellegvárak, melyeket a lugos árnyában építünk, ah! emlékszik-e még reájok?

— Oh igen! felelt a nő félvállról.

— Emlékszik-e még ama februári estére, midőn a felolvasásom utáni napon oly szívélyesen jött engem üdvözölni.

— Mikor oly ékes megjegyzésekkel fogadott, a mint egyébiránt az imént is oda nyújtott kezemet fogadta.

— Tudja Johanna, felelt megszégyenülve s igyekezett ismét megfogni kezeit, tudja, hogy egy nemét a vadságnak soha sem tudtam levetközni; de alapjában mindig többet értem a látszatnál.

Az elmúlt idők édes emléke, a mátkaság boldog óráira való visszaemlékezés az érzéki vágyak hurját pendíték meg Mihály szívében. Ifju vérének hévteli árja lobogva kezdett ereiben keringeni. Lihegve a vágytól jártatta végig szemeit neje csábító alakján, a kövér meztelen karokon, a szellemes, most duzzogó arczon és az illatos fürtökön, a csipkefátyollal csak félig takart duzzadó melleken. A szoba illatos levegője, a kandalló tűzének vidor, pattogása, a felvetett ágy hivogató fehérsége fölkelte szunnyadó érzékiségét s a szerelmi vágyak édes borzongása futotta végig tagjait. Letérdelt a karszék elé, melyben Johanna néma duzzogással ült s igyekezett szétvonni a meztelen melleken keresztbe font karokat.

— Ha te is akarnád, suttogá lágyan, ismét visszatérnének az egykori édes órák, ismét egy lélek lehetnénk, mint tudod, akkor akkor. . . .

De minél hevesebb lett, annál fagyasztóbb hidegség fogta el Johannát; néma közönnyel, mozdulatlanul fogadta Mihály heves sürgetéseit, annál

szorosabban kulcsolta karjait mellére s megvetőleg csóválta fejét.

— Ugyan kérem, szólt unottan, hagyjon nyugodtan lefeküdni; késő van s én szörnyü álmos vagyok!

— Ha itt maradnék nálad? füzte tovább Mihály behizelgő hangon; ha mint egykor, én vetkőztetnék le!...

— Köszönöm szépen!... de inkább szeretem csak magam elvégezni. Jó éjt!

— S ha maradni akarnék? kiálta fel szenvedélyesen, mialatt erővel fogta körül derekát; ha élni kívánnék jogaimmal?

— Elég! ez már több a tréfánál! felelt a nő, felugorva s kibontakozva férje öleléséből... Nem szeretem az efféle paraszt fogásokat.

A kandallóhoz lépett, megnyomta a csengettyü gombját s csaknem közvetlen utána halk kopogás hallatszott az ajtón.

— Szabad! kiáltott csengő hangon.

Az ajtó függönyei között a szobalány álmos feje jelent meg.

— Rozina, folytatá Johanna, a nélkül, hogy visszafordult volna, világítson az urnak szobájába.

S mialatt hajtűit kezdte kiszedegetni, közönyös hangon tette hozzá: Jó éjt!... Mihály pedig sötét arcczal, összeszorított szemöldökkel kísérte a távozó szobalányt.

És így e percztől fogva, az a vékony üveg fal, mely a házas feleket máris elválasztá, egyszerre tömör és áthághatatlan kőfallá változott.

XI.

— Nem, uraim, önök nem komolyan conservatívek! Megmondom én, hogy mik önök: önök voltak és maradtak a felforgató politika emberei. De uraim, felforgató eszmékkal állandó intézményeket létrehozni nem lehet, felizgatni a kedélyeket, szabad utat nyitni a romboló szenvedélyek árjának, igen, de tartós alapra építeni nem, soha! soha!

Kezeit a szószerkhez támasztva, finom metszetű fejét daczosan hátra vetve, kigyult arczczal, melynek éle Saint-Justre emlékeztetett, szikrázó szemekkel, kihívó mozdulattal fordult Perrusson Adorján a miniszteri székek felé, midőn e heves kifakadásokat az ellenpárt szemei közé dobta. A baloldal riadó tapssal üdvözölte a szónokot s mint vihar zugása vonult végig az izgatottság a képviselőház padjain.

Aztán érczesen csengő hanggal és még kihívóbban folytatá:

— És ha egykor a történelem az önök működését méltatandja, előre megjósolhatom önöknek, — és ez lesz büntetésök, — hogy kormányzásukat e szókkal fogja jellemezni: Tehetetlenség, ellemondás és kétszinűség!

Nyugodt komolysággal lépett le a szószerkről,

mialatt a taps még riadóbb lett s helyeslő zugás halatszott le a karzatokról is. Elvtársai és barátai siettek vele kezét szoritani. A jobboldal lesujtva nézett a miniszterek habozó s egymás közt sugdosódó csoportjára. A Perrusson interpellációja komoly zavarba hozta a kormány tagjait s e zavar első pillantásra leolvasható volt sápadt arcaikról.

Az elnök csengetett s az általános mozgalom közepett a kormányelnöknek adta a szót.

— Uraim, kezdé az beszédét, látható zavarral és kedvetlenül, az idő előrehaladott s a kormány kéri a tisztelt házat, hogy a vita folytatása napoltassék el holnapra, mikor is abban a helyzetben lesz, hogy az imént hallott heves vádakra felelhet.

Zugás és rosszul leplezett csalódás a jobb-, gúnyos helyeslés a baloldalon. A kormány fejét veszve, nem tudott mit felelni... Az általános zaj közt az elnök újból csöngetett.

— Senkinek sincs kifogása? A vita folytatása holnapra halasztatik.

A képviselők élénk izgatottság közt kezdtek kifelé tódulni; a karzatok is lassankint kiürültek. Alig volt még fél öt óra. Az előcsarnokba kiérve, Perrusson Verneuil-nét pillantotta meg, ki prémes felöltőjébe burkolózva, valakit várni látszott. Feléje közeledett, hogy köszöntse. Alig pillantotta meg a fiatal nő a képviselőt, szokott élénkségével hozzá rohant s hévvel szoritotta meg a kezét.

— Fogadja szerencsekivánataimat, szólt lelke-

sülten; fellépését a legfényesebb siker koronázta! Még most is izgatott vagyok az elragadtatástól.

Perrusson mosolyogva hajtotta meg magát.

— A legszebb siker reám nézve, ha kegyednek tetszését nyerhettem meg, szólt behizelgő hangon. Visszatér kegyed Párisba?

— Nem azonnal. Azt hittem, az ülés később fog véget érni, a kocsimat csak hat órára rendeltem. Ne tennénk egy sétát a parkban? A teremben oly hőség uralkodott, hogy jól fog esni egy kis friss lég.

— Boldognak érzem magamat, ha néhány percet kegyeddel tölthetek. . . Ez többet ér, mint a legfényesebb diadal a politikában.

Karját nyújtá neki s szótlánul haladtak a park északi fasorai közt végig. Aztán megkerülték a kettős vitzartót. A márcziusi éles szél, mely egész napon át fujt, szünőfélben volt, miután felszárította a sétányok nedves porondjait. A kék tisztásokkal tarkázott szürke ég még egészen magán hordozta télies jellegét; de a levegő már enyhülésnek indult s a nedves talaj, az elmúlt ős sárga leveleinek rétege alatt már tavasziasan illatozott. A fák ágai között már füttyültek a rigók s itt-ott a fák mohos tövében szerény ibolyák emelgették fejüket. A szabályosan megnyirt bokrok s magas gesztenye- és szilfák csoportja sötét violaszinben derengő keret gyanánt vette körül a zöld pázsit puha szőnyegét s a tó sima tükkrét, csak egy oldalon engedve messze kilátást a távoli nyárfák hosszú sorára. Daczára a csaknem ünnepélyes csöndnek, mely a vén park ölén honolt, a lemenő nap su

garai az ifjuság báját lehelték az egész környezetre. A napnyugati láthatár égő pirja, a gesztenyefák duzzadó rügyei, a vadgalamb panaszos bugása, minden a közlégő kikelet előhírnökeként lépett föl s a levegő édesen bágyasztó illatokkal volt eltelve.

Verneuil Johanna sem maradt érintetlenül a megindult természet varázshatásától s maga Perusson is, mindamellet, hogy gondolatai nagyra törő terveivel foglalkoztak, mintegy elbűvölve élvezte az első szép tavaszi nap mosolygását. A fiatal asszony olvadékonnyan támaszkodott az ifju képviselő karjára s a sé tány porondja vigan ropogott siető lábaik alatt. A fris tavaszi lég élénk pirt lehelt a Johanna arczára, szemei ragyogtak s oly életkedvvel fecsegett, mintha a rigók fütyülése s az ibolyák illata még növelte volna a képviselőházi ülésből magával hozott izgalmat.

— A miniszterium nem éli tul e csapást, kezdé éles határozottsággal; holnap meg van bukva s az uj jelöltek közt bizonyára az ön neve is szerepelni fog. . . Gratulálok a sikerhez, mely hatalmát alapította meg!

Perusson tagadólag rázta fejét s kicsinylőleg biggyesztette le ajkait, mint valaki, a ki épen semmit sem ad a világi hiábavalóságokra s azokkal teljesen leszámolt.

— Az egekre, asszonyom! suttogá buskomoly hangokat vegyítve szavaiba, ne beszéljünk politikáról. . . Nem képzelheti, mily undorral tölt el, a nyilvános élet ez örökös izgalma! . . . E gyönyörű parkban, a fakadó természet ölén, beszéljünk költőibb, bájosabb dolgokról. . . Beszéljünk kegyedről.

Perusson Adorján vágyai közé régóta tartozott már a Johanna szívében helyettesíteni Mihály barátját. Midőn újra találkozott Párisban . . . »a szép és szellemdus Verneuillével« — a mint a divattudósítások rovatában állandólag neveztetett; midőn egész Páris a divatos szépségek közé sorozta, kinek színházi és báli öltözékei a jó izlés és elegántia követendő mintáiul állittattak oda a műértő közönségnek: önkénytelenül is elgondolta magában, hogy e ragyogó csillag meghódítása csak növelheti saját emelkedő hírnevének fényét. Igaz ugyan, hogy e hódításnak akadályok is állhattak utjában, mert hisz Johanna szerelemből ment férjhez és semmi sem bizonyította még eddigére, hogy megszűnt volna férjét szeretni. De, visszaemlékezve a Coudray-kisasszony habozást nem ismerő és heves természetére, mindent remélni lehetett. Eszébe jutott Perusson-nak a felolvasás utáni látogatás; egy ily izgékony s az első benyomás által befolyásolható vérmérsékletnél, a mit a percznyi lelkesültség megteremtett, a csalódás ép oly gyorsan és teljesen szét is rombolhat. Az pedig elvitázhatlan volt, hogy a Verneuil Mihály csillaga az idő szerint lehunyóban volt, míg a Perussoné kezdett a láthatáron felülemelkedni. Adorján áldotta sorsát, hogy épen első fényes sikere után közvetlenül hozta össze az esetleg Johannával és nem is soká habozott véglegesen befészkelni magát ebbe a szivbe, mely egy idő óta mintha maga is megnyílni kívánkozott volna.

— Beszéljünk kegyedről, ismétlé s ha már oly szerencsés vagyok ma, hogy karomon vezethetem, en-

gedje kimondanom, mily boldog vagyok, ha kegyedre csak gondolhatok is és mennyire szeretek minden sikert, minden reám nézve hizelgő eredményt, melyet felmutathatok, kegyedre vezetni vissza.

— Hogyan! felelt Johanna, gúnyos mosolya mögé igyekezve rejteni a felindulást, melyet a fiatal képviselő bókja idézett elő; hogyan! merésznél állítani, hogy gondolatai velem foglalkoztak, mikor az imént oly hévvel tárgyalta a belügyminiszter körrendeletét?

— Mindenesetre, kiálta fel, elgondoltam, hogy kegyed is jelen van, asszonyom, és jelenléte bátorságot öntött szívembe, rendületlenül szállani szembe a heves közbeszólásokkal... Azt mondtam magamban Corneille-jel:

Térj vissza győztesen: Ximéne a dijj!*)

Élénk pir borította el Johanna arcját s szemeiben félig neheztelő, félig örömteli sugár villant meg.

— Tudja-e, képviselő ur, felelé élénken, hogy szavait sértésnek vehetem?

— Sértés lenne akkor, ha egyszerűen köznapi bók gyanánt mondtam volna, de szavaim szívemből jöttek s hosszú időn át visszafojtott mély érzelemnek adtak csak hangot... Vegye szavaimat úgy amint értve vannak: én szenvedélyesen szeretem kegyedet!

A sétáló pár egy elhagyatott fasor száraz levelekkel borított útján haladt. Előttök, a távolban, kéklő körönd középpontján fehér márványszobor

---

*) Cid. V. felv. 1. jel.

emelkedett, melynek homályos körrajza a szálas fák egymásba fonódó ágai által árnyalt hosszú uton az egyetlen nyugvópontot nyújtotta a szemnek.

E szivből jövő és egyszersmind határozott hangon kiejtett vallomás hallatára Johanna összerezett. Jól tudta ő, hogy előbb-utóbb ide fejlődnek a dolgok. A hét kezdetétől fogva, Perusson szünet nélkül udvarolt neki, remélte mégis, hogy hosszabb ideig fog megmaradni az inkább szellemes, mint veszélyes csatározásnál. Hitte, hogy az idő, midőn komolyan kellend majd magát kérdenie, még kétes távolban van, mint az a fehér szobor, melynek homályos körvonalai amott a messze futó fasor távoli ködében folynak össze. . . . S ime, most egyszerre, váratlanul abba a helyzetbe jutott, hogy felelnie kell. . . . De a kényes helyzet még sem rettentette vissza; egészen megegyezett nyílt, merész, a kétértelműségeket gyűlölő természetével. Egy perczre megállott, mély lélekzetet vett, azután a képviselő karjára téve kissé remegő kezét:

— A mit most hallék, susogá, alig hallhatóan, már rég sejtettem. . . . Itt félbeszakította. A dolog nehezebben ment, mint gondolá s bosszus volt magára, hogy nem talál keményebb szavakat.

— Ah! asszonyom! kiáltá fel Perusson ragyogó arczczal.

— Egy perczre! szakítá hévvel félbe Johanna, mielőtt diadalmaskodni vélne, engedje hogy kibeszéljem magamat. . . . Érzelmek mélyen meghatnak, de ennyi az egész. . . .

— Ah! mily kegyetlenség! sóhajtott Adorján.

— S minő meggondolatlanság... feledi, hogy férjem van...

— Szereti Verneuil-t? kérde a fiatal képviselő, merően nézve szemébe.

— Az az én dolgom... Elég, hogy neje vagyok és sokkal inkább gyűlölöm a hazugságot, sem hogy megcsalni tudnám. Kivált —

— Kivált?

— Kivált ha visszagondolok arra, hogy mennyire szeretett, mikor elvett.

— Oh! szólt Perusson kétkedő mosolylyal.

— Bizonyosan! erősíté a nő hévvel; mi oka lehetne kételkedni benne?

— Nekem? épen semmi! felelt a férfi, ezuttal is gúnyos kifejezést adva hangjának.

— Igen, szenvedélyesen szeretett és szeret most is, meg vagyok győződve... Tartozom a multnak, tartozom saját magamnak azzal, hogy szószegő ne legyek... Mint láthatja, egészen nyiltan beszélek.

— Nyiltan és könyörtelenül. De az nem fog gátolni abban, hogy tovább is szeressem.

— Legyünk hát jó barátok és mindenenk fölött önzetlen barátok, felelt édes megindulással a nő, ez fölér mindennel.

Oda nyujtá kezét s Adorján csöndes megadást szinlelve, ragadta azt meg.

Végre is minden szavából kitünt, hogy nem szereti többé a férjet, kiben csalódott s kit ma már üres mogyorónak tekint. Más felől nem mondta ki

határozottan, hogy Perussont nem szereti. Tiszteletteljesen hajolt az odanyujtott kézre s érzelmes csókot nyomott arra a helyre, hol a keztyü és a felöltő illatos prémje közt a fehér bőr kikandikált.

— Engedje hát, susogá olvadékonyan, mialatt Johanna elvonta kezét, engedje remélnem, hogy egykor..... midőn már meg lesz győződve, hogy szeretem.....

— Soha! szakítá félbe Johanna, lesütött szemmel lépegetve mellette.

Adorján, az ő szokott kétkedő mosolyával, lopva tekintett a fiatal nő bájos arczába. A gesztenyék sötét ágai között vidor rigók füttyülték esti dalukat. S mig e gúnyos füttyek füleibe csengtek, az ifju képviselő elgondolta magában, hogy az emberi elhatározások törékeny játékszerei az eseményeknek s hogy ép oly kevésé létezik visszavonhatatlan s o h a mint megmásíthatatlan meggyőződés.

XII.

— Guériniére-né ő nagysága kéreti egy perczre nagyságodat magához.

Rozina, a szobalány, a dolgozó szoba küszöbén állva, rosszkedvüleg várta, mikor lesz Verneuil ur oly kegyes, hogy feleletet adjon.

— Jól van, felelt ez végre, félre téve tollát; mondja ő nagyságának, hogy rögtön nála leszek.

Házi kabátját levetve, másikat öltött fel, futólag megkefélte kalapját s ez egyszerű készülődés után lement az első emeletre.

Az előszobában bérruhás inas nagyokat ásitva olvasta a reggeli lapot. Mihályt megpillantva, kelletlenül állt föl s előre ment asszonya hálószobája ajtajáig.

A XVI. Lajos korabeli izlés szerint gazdagon diszitett szobában, aranylemezekkel kivert ébenfa-íróasztal mellett ült Guériniére-né. Az ajtónyitásra visszafordult s megvető pillantást vetett a belépő tanárra, kinek visszásan gombolt kabátja, kuszált haja első perczre elárulta az íróasztala mellől elszólitott tudós közönyös gondtalanságát. A futó pillantást mintegy röptében elkapta Mihály s azonnal kiolvasta belőle a készülő vihart.

Guériniére-né nem tudta megbocsátani vejének hogy csalódott benne, keserűségében annyira ment, hogy önhibáiért is őt tette felelőssé: ama könnyelműségeért, melylyel a fiatal tanár iránta való szenvedélyét élesztette, csakhogy Guériniére urat gyorsabb fellépésre bírja; az önző sietségért, melylyel — menekülendő tőle — nyakába varrta a leányát; mind e súlyos és menthetetlen hibának gyötrő tudata csak öregbitette a szerencsétlen vő iránti gyűlöletét, kinek annyi esze sem volt, hogy botlását jóvá teendő, legalább nagy emberré váljék. Gyűlölködésének még más oka is volt: rég észre vette, hogy veje most már egészen tisztában van vele s kitanult kaczérnőnek tartja és megveti. Ez általa egykor tévutra vezetett ember je-

lenléte most fölöttébb alkalmatlan volt neki. Alkalmatlan saját multjánál fogva, még alkalmatlanabb, mert függetlensége és tékozlási hajlamai kifejtésében feszélyezte. Igy anyós és vő közt ideig-óráig elnyomott gyűlölség uralkodott, mely azonban csak alkalomra várt, hogy teljes mértékben kitörjön.

— Ah! ön az? üdvözlé gögösen Julia, mialatt székét félkörben fordítva, feléje fordult; nos, tudja már, mi történik?

— Nem tudok semmit; mi történik hát? kérdé a legnagyobb közönnyel Mihály.

— X. . . napról napra betegebb s nyugalmaztatását kérte. Tegnap tudtam meg a miniszteriumban. Találja ki, ki lesz az utódja?

— Hát, szólt Mihály erőltetett nyugalommal, azt gondolom hogy . . .

— Azt gondolja, talán ön? Csalódik, kedvesem, egy rangban önnél fiatalabb segédtanár: Thevenot, a a tanárképezde igazgatója van ajánlatba hozva s ő is fog kineveztetni.

— Bizonyos benne?

— Egészen bizonyos. . . Magától az államtitkártól tudom s a kinevezés ma alá is lesz írva. . . Ime a következő szenedélyes modorának nézetei nyilvánításában.

— Szenedélyes modorom, a mint nevezni tesz, rendithetetlen elveimnek őszinte kifejezése és nem is bánkódom ez állás elvesztése fölött, mihelyt azt méltóságom árán kellett volna megvásárolnom.

— Ez az ön nézete, az enyém más s a feleségeé

szintén. De én úgy hiszem, talán megvárhattuk volna öntől, hogy némileg a mi kedvünkben is igyekezzék járni. . . . Ez, annyira a mennyire, kiegyenlítette volna a dolgot. . . .

— Miféle dolgot, ha szabad kérdeznem, kérde Mihály hevesen felszökve.

— Hagyjuk ezt; kölcsönös szemrehányásokkal nem haladunk előbbre. . . . Annyi áll, hogy erre a tánszékre többé nem számíthat, mert Thevenot rendkívül igyekvő ember. . . . Mit szándékozik most már tenni? . . .

— A mit tettem, mielőtt a helyettesítést megnyerém, folytatni fogom nagy munkámat: »A földmivelő nép történetét.«

— Mindig csak ezt! kiáltá fel Guériniére-né megvető hangon; ön nagyon egyhangu, kedvesem; mindig csak egy hurt penget; ez lehet eredeti, de a végén megunja az ember; nem ártana egyszer már mást is hallatni. A nép s megint csak a nép! Hová fogja önt ez végre is vezetni? . . . Az akadémiába bizonyos hogy nem.

Semmi sem tudta Verneuil-t oly izgatottságba hozni, mintha anyósa megvetőleg beszélt kedvencz-munkájáról. Julia jól tudta azt s nagy öröme telt benne, ha a legérzékenyebb oldalán bánthatja. Mihály dühbe jött, mint megsarkantyuzott mén.

— Hanem hát, folytató Julia, mások többet törődnek érdekeivel, mint önmaga. . . . Szóba hoztam önt a miniszternél s kértem, hogy gondoskodják valami kárpótlásról.

— Ah! szakitá félbe Mihály, hidegen metsző gunynyal, nagysád kegyeskedett velem foglalkozni?

— Igen, és fáradozásaimat siker koronázta. A látszat meg lesz mentve... Irodalmi kiküldetéssel fog megbiztatni a külföldön.

— Kiküldetéssel?...

— Igen, és pedig nagyon kitüntető s jól fizetett küldetéssel... Szerbiában és Bulgáriában fogja a nemzeti népdalokat tanulmányozni és összegyűjteni. Nem haboztam kijelenteni a miniszternek, hogy ön köszönettel fogadja el a kitüntetést s a hivatalos megbizás holnap már kezei közt lesz.

— Kár volt megkérdezésem nélkül nyilatkozni, jegyzé meg Mihály elbámulva a hallottakon; nem érzek magamban képességet ily megbizásnak eleget tenni: mindenek előtt nem tudok szlávul, aztán meg nem értek a zenéhez.

— Gyerekség! magával visz egy napi-dijast, a ki lejegyzí a dallamokat s a szókat is lefordítja.... Az egész beletelik egy évbe s visszatértével kitüntetésre számíthat.

— Köszönöm szépen!... Egy évi számkivetés, mely alatt nőm Párisban marad, gondolom?

— Természetesen! Csak nem fogja Jankát magával vinni ezekbe a vad országokba?

— Bátor leszek magam is szépen itthon maradni s felettébb sajnálom, hogy beleelegyedett ebbe a dologba.

— Ez tehát a köszönet! szólt Guériniére-né keserűen. Tudhattam volna előre! Mivel fogja, ha

szabad kérdeni, a miniszterrel szemben vonakodását indokolni?

— Egyszerűen ki fogom jelenteni, hogy oly megbízatást, melynek eleget tenni nem tudok, nem fogadok el.

— S ha a felelet erre, önnek rendelkezési állapotba helyezése fogna lenni? Gondolja, hogy ez reánk nézve kellemes lesz? kérdé fennhangon és mély megve-téssel Guériniére-né.

A szűrő tekintetben, melyet Mihályra vetett, benne feküdt mind az a sértő vád, melyet szóval ki-mondani még nem mert; a lealázó bánkódás az általa előkészített egyenetlen házasság felett, melyben leánya hozta a vagyont, ő pedig a bajnál és kellemet-lenségnél egyebet nem; ösztönszerűleg kiérezte, hogy anyósa azon a ponton van, hogy egy még meggyalá-zóbb sértést vágjon a szemei közé. A düh lángja bori-totta el arczát s nyersen felelt:

— Legyen nyugodt asszonyom, ugy fogom intézni dolgaimat, hogy ne legyenek terhére senkinek... A lapok számára fogok dolgozni.

Julia vállat vonított.

— Azaz még inkább compromittálni fogja magát... Ah! uram, mily rettenetes csalódásokat szerzett ön nekem!

— E szerint, felelt Mihály, kalapját véve, kölcsönösen csalódtunk.

— És így, kérdé Julia izgatottan, az utolsó szava? Nem megy?

— Nem megyek.

— Akkor nagyot hibázik, kiáltott Guériniére-né a távozó Mihály után s keservesen meg fogja bánni.

— Az lehet... Jó napot asszonyom.

Hideg düh fogta el Guériniére-nét veje távo-zása után. Abban a reményben ringatta volt magát, hogy becsvágyból, vagy elkeseredésében a küldetést el fogja fogadni s előre örült, hogy egy időre leg-alább megmenekszik gyűlöletes jelenlététől. Később aztán, ha egyszer az első elválást megemésztette, csak fognak módot találni, hogy az szép szerével meghosz-szabbittassék s később véglegessé váljék. S most ez az alkalmatlan vő, ez a nevetlen ember, erőnek erejé-vel a háznál akar maradni, sőt jogait emlegeti mint férj s szembe száll vele. Ez már csakugyan szentelen-ség. A paraszt, ma is simplex kisvárosi professor lenne, ha ő nincs. De rajta ki nem fog, arra esküszik s megmutatja neki, hogy nem tanácsos vele szembe-szállani. . . .

Görcsösen összeszorított ajkakkal, szemeiben fenyegető tűz, szép kezeit hevesen hullámzó mellére téve, járt fel s le a szobában, tünődve, miként fenytse meg a vakmerőt, midőn egyszerre Johanna rohant be, ragyogó jó kedvben, kiöltözve a legutolsó tavaszi di-vat szerint; türkiz-kék kalap, sárga virággal, sujtásos tavaszi felső, ugyanazon színben s a kalapdiszítéséhez hasonló színű virágcsokor a mellén, fekete bársony alj, a szélen kék fodorral, mely alól kaczerán kandi-káltak ki a barnavörös czipőkbe szorított lábacskák.

— Kedves mama! kiáltott rá hevesen, megyünk a képkiállításba Perussonnal és Zimmerrel, ki maga

fogja bemutatni »Pihenő nimfá«-ját... Velünk tartasz? Nagyon kedves lesz.

— Köszönöm, semmi kedvem mulatni, felelt Guériniére-né savanyu arczczal.

Johanna fürkésző szemmel nézett anyjára s meglepte a majdnem fenyegető kifejezés, mely vonásain ült.

— Mi történt? kérdé; egész dühösnek látszol.

— Nemcsak látszom — de valóban is magamon kívül vagyok... Igy van ez különben, valahányszor a férjeddél van dolgom.

— Megint összetűztetek? s miért?

— Azért, mert férjed-urad hiu is, eszelős is... Szörnyen el van telve saját magával, de egyebet sem csinál, mint bakokat lő... A székfoglalójával szenvedett kudarcz óta egyik ügyetlenséget a másik után követi el, mi természetesebb, mint hogy tanszékére mást neveztek ki. Hogy legalább a külszint mentsem meg, nagy bajjal kinyerem a minisztertől, hogy bizonyos küldetéssel bizatik meg Szerbiában. A legjobb alkalom lett volna, hogy csorbáit klköszörülje s megmutassa, hogy tud valamit. Azt hiszed elfogadja? A tanár ur nem tud szlávul! — A tanár ur nem akar számkivetésbe menni!

— De hát, kedves mama, van is valami ebben.

— S te igazat adsz neki? gyönyörű! szólt Guériniére-né, meglepetve; a mint tetszik, lássad!! Pedig ugyan nem sok hasznod van belőle, te szegény aszszony!... A mi engem illet, én teljesen kifogytam a türelemből, s miután ez az uri ember nem tud a

sorok közt olvasni, hát föltettem magamban, hogy megmondom neki nyiltan, a szemébe, hogy oly embernek, a ki a házasságba sem vagyont, sem állást nem hozott, pirulnia kellene, hogy tétlenül s a felesége pénzéből él.

— Mama! csak azt ne! kiáltott fel Johanna megrémülve. Az égre kérlek, légy elnéző iránta! — elég boldogtalan ő már a nélkül is...

— Ki az oka?... Annyit legalább is meg lehetett volna várni tőle, hogy a kettőtök közt létező egyenlőtlenséget simulékonysággal igyekezzék ellensúlyozni... Azt hiszem, elég jó fogást tett, mikor elvett....

— Igazságtalan vagy, kedves mama, mindig úgy beszélsz, mintha azt hinnéd, hogy Mihály csak a pénzért vett el.

— Ahogy vesszük! mormogá fogai közt Guériniére-né.

— Pedig tudod, hogy nem áll, tudod, hogy tisztán szerelemből vett el!

— Neked legalább azt mondta, folytatá Julia, gunyos szájalommal nézve végig leányát.

E kétértelmű pillantás megzavarta Johannát. Eszébe jntott, hogy Perrusson is fejcsóválva s kételkedő mosolylyal fogadta, mikor a versailles-i parkban azt állította, hogy Mihály őt minden utógondolat nélkül szerette. Osszerezzen s szokott hevességével kiáltott reá anyjára:

— Mit akarsz hát végre is, ezekkel a gúnyos czélzásokkal?... Nem először, s nemcsak tőled hal-

lom, hogy önző érdekek is játszottak volna bele házasságunkba... Nem akartam hinni, de mivel most te is ismétled, a mit mások is mondtak, követelem, hogy határozottan nyilatkozzál!

Guériniére-né vállat vont.

— Ugyancsak naiv vagy, kedves leányom, ha azt hiszed, hogy a szép szemeidért vett el.

— Igen, azt hiszem, mert Mihály szeretett és szeret ma is... Nem látok semmi okot, a miért kételkedném benne.

S fejét a szép asszony öntelt büszkeségével vetette föl, mint a ki teljes tudatában van fiatalságának és igéző bájainak. Valami oly diadalmasan kihívó volt e mozdulatban, hogy Julia abból a saját, már érett bájainak kicsinylő lenézését vélte kiolvashatni s szivében a féltékenység fulánkjának szurását érezte sajogni. Az anya eltűnt s Johanna előtt a becsérzetében sértett nő állt, égve a vágytól, hogy megalázza a huszonnégy éves szépséget.

— Kedvesem, mondá Julia, te egyszerűen felültél egy nyomorult becsvágyónak... S nem is gondolva meg, mennyi gyalázat rejlik e kiméretlen fölfedezésben, folytatja: — Három héttel az előtt, hogy elvett volna, egy ismerősömnek szépelgett, és pedig derekasan, azt mondhatom.

— Az lehetetlen! mormogá fogai közt Johanna elsápadva.

— Mondd ki hát egyenesen, hogy hazudok! veté oda csipősen Julia.

— Azt nem mondom, de csalódhattál, tévutra

lehetően vezetve . . . Nem akarom hinni, hogy egy becsületes ember ily gyalázatosan tudott volna eljárni. . . Az egész valamely féltékeny nőtől eredhet . . . de nekem bizonyítékok kellene.

— Ah! tehát bizonyítékok kellene neked?! kiálta fel Guériniére-né, magánkívül leánya kételkedésén és égve a vágytól, hogy megboszulja magát. Várj hát, te hitetlen Tamás!

Odarohant íróasztalához, láztól reszkető kezekkel kivett annak egyik rejtékéből valamit s diadalmas arcczal tért vissza leányához:

— Ismered a férjed irását? Igen? Olvasd hát és higgy saját szemeidnek.

S oda nyújtotta neki a levelet, melyet Mihály írt hozzá, amaz emlékezetes esteli találkozás után való nap, melyen végelhatározását tudatta vele.

Johanna megragadta a papírt s gyorsan végigfutotta e szerencsétlen levelet, melynek a Mihály erőteljes vonásaival írt három sora, semmi kétséget sem hagyott fenn többé bűnössége felől: »legyen hát, meg fogom kísérteni, hogy mást szeressek s bár mily áldozatomba kerüljön is, visszatérek Chambrierie-be, azon feltételek mellett, melyeket maga szabott elém.«

Halálsápadtan, jéghideg ajkakkal, reszketve a dühtől, gyürte össze a fiatal nő a levelet.

— S ez neked szólott? rebegette megtörve.

— Ez nekem szólott!

— S a feltétel, folytatá Johanna görcsös nevetéssel, az volt, hogy Verneuil ur kegyeskedni fog szeméit reám vetni, nemde?

— Természetesen.

— És te, anyám, tört ki a boldogtalan nő, mérőn nézve a Julia szeméibe, te, te segédkeztél ez aljas játékban? Ah! ezt soha nem fogom megbocsátani.

Halványan a dühtől rohant ki a szobából, szenvedélyesen csapva be maga után az ajtót.

A mint egyszer künn volt, egy perczre megállott, hogy fellélekzeljen, s összeszedje magát, mert Perrusson és Zimmer az előcsarnokban vártak reá és felesleges volt, hogy ezek is észrevegyék, minő romboló viharok dulnak lelkében. Egy tükör előtt elmenve, alig volt képes magára ismerni abban a tragicus alakban, mely szikrázó szemekkel, szintelen ajkakkal állt előtte. Átsietett az ebédlőbe, egy pohár vizet adatott magának, mohón felhajtotta, aztán emberfölötti erővel összeszedve magát, mosolyogva lépett a reá várakozók elé.

Az ideges és közlékeny természeteknél különös jelenséget lehet tapasztalni. Mérsékletet nem ismerve még a csekélyebb izgalmaknál sem, a rendkívül nagy bánat vagy öröm oly megrendítő hatással van reájok, hogy annak nyomása alatt mintegy megbénultan zárják magokba hosszas ideig a belsejökben viharzó szenvedélyeket. Johanna is ezek közé tartozott; míg a legkisebb bosszuság vagy öröm a legönzőbb kitörésekre volt képes ragadni, addig a mély felindulással szemben márvány maradt. Csak órákon át tartott látszólagos érzéketlenség után vesztette el belső felindulása görcsös magába zárkózottságát s törtek ki az idegek rögtönös lepattanása folytán, a visszafoj-

tott érzelmek, gátját szakított romboló ár gyanánt. Mialatt a kocsiban a kiállításig az utat megtették, csak kevés részt vett a társalgásban. Hagyta, hogy festő és képviselő beszélgessenek művészetről és kiállításokról s saját bánatába temetve magát, hallgatta fellázadt érzelmeinek tombolását. E szerint Verneuil Mihályra nézve ő nem volt egyéb, szükségben segítőnél; mikor hozzá közeledett, ajkai még reszkettek a Juliának tett szerelmi vallomásoktól; hitvány számítás és érdek vezérelték lépteit, s míg ő önzetlen nyíltsággal ajánlotta fel szerelemtől és lelkesültségtől ittas szívét, nem pirult végig játszani vele a lealázó játékot. Az édes szerelmi susogások a Chamberrie-villa kertjében hazugságok voltak. Hazugság az Indre völgyében tett vallomás; hazugság, hogy egyedül és kizárólag őt szereti; az ünnepélyes tiltakozás, hogy mást is szeretett volna. Gyalázatosan ki volt játszva s aljas módon kiszolgáltatva egy önző becsvágyónak, ki csak pénzért vette el. S ennek az ál-nagyembernek kedvéért nem akarta meghallgatni Perrusson Adorjánt, ez esküszegőnek kelt a védelmére, ennek tartozzék hűséggel?... Félre a hitványnyal! Elég volt a nevetséges szerelemből!... Végletekig tünni a rászedetést ostobaság volna!

— Asszonyom, asszonyom! kiáltá fel egyszerre Zimmer, az ő elsassi lány kiejtésével, vigyázzon, mert összetöri a napernyőjét!

Johanna, görcsösen összeszorított ujjai közt öntudatlanul szétzúzta a törékeny elefántcsontnyelet.

— Csakugyan! nevetett fel élesen s kidobta a kocsiaablakon az öszetört darabokat, míg a két férfi nagy szemeket meresztve bámult reá.

E percztől fogva lázas izgatottsággal kezdett fecsegni és nevetgélni.

— Nagyon kedves, sugá a festő a műcsarnok bejárója alatt Perussonnak, hanem egy kicsit különcz.

A kiállítási termekben nagy volt a tolongás. A világfiak, a járdataposók s a napi nevezetességeknek egész raja lepte el a tágas helyiségeket s a tömeg alig birt keringeni a falakra aggatott festmények előtt. A nők lábbujhegyre ágaskodva törték magokat, hogy jobban lássanak s volt tolongás, hogy egy-egy kedvezőbb helyre jussanak, a legjelentéktelenebb képecske láttára is lelkesedésbe jöttek s a szép ajkokról mind-egyre ily felkiáltásokat lehetett hallani: »felséges! páratlan! nagyszerű!« s végre annyira beletüzelték magokat a dicséretbe, hogy tisztába sem tudtak többé az egyes képek valódi becse iránt jönni. Legnagyobb tolongás volt a Zimmer képe előtt. A sokat emlegetett festmény egy nimphát ábrázolt, elterülve a fűben, meztelenül, kékellő forrás mellett, fáktól árnyalt magános hely sűrűjében, melynek rejtekébe mosolyogva kandikált be a lombok nyílásain át a derült ég azurja. Felizgatva az emésztő haragtól, a tömeg folytonos hullámozása, az ingerlő kép látása által idegessé téve; Johanna lázas sebességgel beszélt s a legtulzóbb magasztalásokkal halmozta el Zimmert. A festő, szerényen mosolyogva fogadta a bókokat és sajátos egyszerű modorában csak annyit felelt:

— Igyekszem a dolgok költészetébe behatolni s színekbe öntöm azt, a mit érzek. Ennyi az egész.

A jelenlevők kíváncsian kísérték szemükkel s egymásnak mutogatták őket. — Johanna mintegy röptiben hallotta a hátamögötti suttogásból: »Az ott Zimmer.« — Hát a másik? — »Az Perusson; tudod, a ki oly derekasan megbuktatta a miniszteriumot.«

Johanna büszke volt, hogy a baloldal vezére karján láttathatta magát; mindig oda vonta a hol a tömeg legsűrűbb volt; feltűnő hangosan beszélt és nevetett, csakhogy észrevegyék.

Mikor megunták végre az örökös taszigálódást és állongálást, megint beültek a landauba s Verneuil-né parancsot adott a kocsisnak, hogy a boulogne-i erdőbe hajtson.

A párisi élet legmozgalmasabb ideje: öt óra volt. A kocsik két-három sorban robogtak le és fel a rügysző fasorok között, megaranyozva a rézsut eső nap-sugarak által. A kerekek zörgése, a finom kavics recsegése, a lovak prüszkölése elnyomta a beszélgetés élénk zaját. A fenyőcsoportok sötétlő árnya ráborult a helyenkint ezüstös foltokkal tarkázott kékes vizü tó, sima tükrére, melynek mozdulatlan síkságát csak olykor zavarta meg a félkörben kanyargó hattyuk könnyű lebegése vagy egy zajtalanul tova-sikló csónak, melynek nedves evezői meg-megcsillantak a homályos lombokon átszűrődő nap fényes sugaraiban.

Mióta a mücsarnokot elhagyták, a Johanna izgatottsága nőttön-nőtt. A robogó kocsik lármája, a szabad lég, a nyiladozó természet látása idegeit az

elpattanásig feszítették. Ragyogó szemei mintha kitágultak volna, arcza lángolt, s bár erőltetett, de szünni nem akaró nevetése még hangosabb lett. A tavat körítő ut s a Neuilly felé vezető fasor találkozásánál levő rom előtt megállította kocsiját s az alatt a szín alatt, hogy egy kissé mozogni akar, a gyalogosak számára fentartott mellékutra vont a társait; mintha gyönyörúsége telt volna benne, hogy minél többen lássák a Perusson és a Zimmer társaságában. . . Sokáig időztek ott élénk beszélgetésbe vegyülve, mialatt a kocsik mind csak robogtak előttök a fasorok hosszában s a lenyugvó nap sugarai mind sötétebb-sötétebb színre festették a tó sima vizét. Hét óra felé, Zimmer, kinek egy művészi estélyre kellett mennie, bucsut vett tőlük s a fiatal nő és a képviselő, egy magok ültek vissza a kocsiba.

Alig kezdett a l a n d a u az estszürkület által már homályba boruló fasorok közt tovább haladni, Johanna egyszerre megint néma lett. Lármás és szikrázó jó kedve, mely addig izgatottságban tartotta, mintha a nap utolsó sugaraival együtt kihunyt volna benne. Az idegrendszer beteges tulfeszültsége után, teljes mértékben jelentkezett a visszahatás. Kocsija szögletébe meghuzódva, karjait mellén keresztbevetve, merev szemekkel nézett a lebocsátott koci ablakokra s Adorján kérdéseire csak szórakozott rövid feleleteket adott. A képviselő kíváncsi érdekeltséggel vizsgálta az ifju nő e különös magábamerülését. Valami azt sugta neki, hogy ütött az óra, midőn hosszas és kitartó fáradozásainak gyümölcsét szedheti: kéjes ér-

zettel látta az est árnyát mind sötétebben borulni az utcákra s a gázlámpákat kigyulni a járdák hosszában. Johanna teljes némaságba volt merülve. Egy kissé fölemelkedett, hogy még mélyebben fészkelődjék a kocsi sötét szögletébe s egy lámpa sugarainál Perusson látta, hogy szemei abban a bizonyos nedves fényben usznak, mely a kitörő könnyek előhírnöke.

— Kegyed sir, szólítá meg gyöngéd aggodalommal feléje hajolva s kezeit a magáéba véve; mi baja?

— Semmi, felelt, idegeim bántanak. Azután egyszerre, a sokáig fojtott izgatottság kitört s fuldokolva folytatá: Ah! mily nyomorult valami ez az élet!

A lélektani percz elérkezett. Adorján csendesen fölhuzta a Johanna felőli kocsi-ablakot, aztán növekvő gyöngédséggel szólt:

— Kegyed szenved Johanna!... Az egekre, közölje velem bánatát... mint meghitt barátjával, a ki szereti és szeretni fogja, bármi történjék!...

Johanna lázas izgatottsággal fordult feléje s metsző hangon kérdé:

— Miért biznám önben?... ki biztosít, hogy ön is nem fog hazudni, engem megcsalni, mint a többiek? Ah! mily boldogtalan vagyok!... mily boldogtalan vagyok!

Fuldokolva, görcsös zokogással vetette magát hátra a kocsiban.

— Johanna, ismétlé Perusson, drága angyal! mi bántja?

A kocsi egy erős zökkenése a fiatal nőt egészen

közelébe dobta annak, a ki édesen vigasztaló szavakat susogott fülébe, oly közel, hogy a képviselőnek csak karját kellett kitárnia s keblére ölelhette a remegőt. Johanna nem ellenkezett s könybe borult szemekkel, néma megadással engedte magát szorosán átkaroltatni.

— Bizzék bennem, susogá Perusson oly édes olvadékonyan, hogy Johanna szive is kényeztetten telt el, tegyen próbára és esküszöm, hogy egész életemet kegyednek szentelem, imádattal szolgálom utolsó lehelletemig. Létem össze van forrva a kegyedével. . . . Egy szava, egy pillantása parancs nekem. . . . Fogadjon a sűrű hű rabszolgájának, engedje, hogy lábainál leheljem ki utolsó lehelletemet. . . . Akarja, akarja?

Az ifjú hölgy néma maradt, de a sötét és kihalt utcák során végig robogó kocsifélhomályában Perusson látta, a mint Johanna nedvesen ragyogó szemeit fölemeli hozzá s e szemekben nem ül többé az elutasító harag kifejezése, és midőn az éji homály mind sűrűbb és sűrűbb lett, a képviselő merész hévvel nyomta ajkait, hosszú csókban a szép szemekre, melyeknek selyempillái kéjesen reszkettek ajkainak érintése alatt.

XIII.

Vidor hangulatban, kettesével, hármásával balagott föl egy Poissonière külvárosi étterem lépcsőin, egy kis csapat: a »sovány vacsora« tagjai.

A sovány vacsora igénytelen elnevezése

alatt, mint számos más hasonfajtájú párisi szövetkezet, egy társaság állott össze, melynek célja volt havonként egyszer, társas vacsoránál gyűjteni egybe egy csomó művészt, írói és politikai téren szereplő egyént, kik mindnyájan együtt végezték tanulmányaikat, egy társas körbe jártak egyetemi éveik alatt s aztán, mint az aranygyapjút kereső argonauták, egyszerre szálltak ki az élet tengerére.

A folyó idényben az utolsó összejövetelük volt ez. Junius hava beköszöntött, a s a l o n termei bezárltak, a képviselőház elnapolta üléseit; a küszöbön levő szünet általános széteszést idézett kilátásba; sietett is valamennyi tag megjelenni a titkár meghívására. Fél nyolcz óra felé már ötven körül lehetett az összegyűlt tagok száma az elsőemeleti étteremben, köztük Verneuil Mihály is. Egy idő óta a tanár feltűnőleg került otthonát. Bár neje semmit sem szólt a la Guériniére-né leleplezéseiről, mindig növekedő hidegsége és Julia szándékosan kimutatott ellenséges indulata kiállhatatlanná tette családi életét. Mind idegenebben érezte magát e házban, hol még a cselédség is kancsal szemmel nézett reá. A szolgáliszemélyzet, sajátos finom szaglásával, csakhamar felismerte a visszás helyzetet, melyet a kocsis igen találóan úgy jellemezett, hogy az asszony c s á r a, az ur meg h a j s z r a tart. Ösztönszerűleg úgy okoskodtak, hogy a fiatal pár háztartása nagyon ingadozó lábbon áll s mindenek előtt drága énjöket helyezve előtérbe, határozottan annak a pártjára álltak, a ki enni ad és fizet, míg Verneuil csak olyan élösdi-számba

ment nekik, a kivel nem szükség nagyon törődni. Verneuil meggyülölte otthonát s nyugalmat és kárpótlást összetört életéért, becsvágyó reményei meghiusultáért, az utczai zajos életben, a színházakban, fiatalkori pajtásai körében keresett.

Egyike a legelsőeknek érkezett a vacsorára, s mialatt egy régi tanulótársával fecsegett, szórakozottan nézte az érkezőket a hosszú terített asztal körül tolongani, melynél egyik-másik előre megjelölte a helyét.

Csaknem valamennyi jelenlevő a hirnevességnek már bizonyos fokán állt a közéletben, köztük nem egy kitüntetett szobrász vagy festő, első rangu napilapok és folyóiratok mellett működő író, kiváló költő, befolyásos képviselő. A szerény állásban megmaradt tagok kisebbségben voltak; azonnal rájuk lehetett ismerni, mélabus hallgatagságukról vagy arról a szolgálatra kész sürgölődésről, melylyel hiresebb társaikat elhalmozták. A hangulat a lehető legvidámabb volt, csattanó kézszorítások, hangos üdvözetek, tréfa és csengő hahota váltották fel egymást. Lármás beszéd, éles közbekiáltások zaja töltötte be a szobát. Egyes szaggatott mondatok, hangoskaczagással vegyítve, ütötték meg a Mihály füleit, mialatt régi pajtásával a szoba egy szögletében, elmerülve beszélgetett.

— Hallod-e fiu! kiáltott egy hosszú szakállu író a mellette álló izgékony kis emberre, gratulálok! Láttam a képedet a S a l o n-ban, mondhatom felleges! Csak meg vagy elégedve?

— Ugy, ugy, meglehetősen; csakhogy rossz helyre volt téve.

— Hisz a legszembeötlőbb helyen volt, mit akarsz?

— Igen sok tájképet tettek az enyém körül; a környezet ártott a központnak. A jury nem elég szigorú. Ezt meg is mondhatnád a lapodban.

— Tudod, hogy én a mellett vagyok, hogy a kormány teljességgel ne elegendjék bele a Salon ügyeibe.

— Helyes! korlátlan szabadság a művészetnek! Rég, hogy már ezt kérjük mi is.

— Ugy van! szabad rendelkezési jog mindenben. Pokolba az arany-érmekkel, a kitüntetésekkel, le a kormány-segélylyel!

— Ho hó! nem úgy! . . . Ellenkezőleg! minél zsirosabb subventió, de úgy hogy azzal egészen a művészek rendelkezzenek tetszés szerint!

— Nem rossz! Szabad rendelkezési jog, busás fizetés mellett. Pompás dolog, az igaz!

— Arra is megvan a magam eszméje — s ha Perusson miniszter lesz . . . . Hol van Perusson?

— Halljuk Perussont!

— Perusson? Azt nem látjátok többet.

— Perussonnak, uraim, nagyra vitte isten a dolgát . . . lenéz bennünket.

— A keleti kérdés foglalja el minden idejét.

— S ezt te keleti kérdésnek nevezed? Gyönyörű kérdés az igaz, jól ismerem, kék szemei vannak, világos gesztenye szín haja s a legutolsó divat szerint öltözködik, Perusson fülig szerelmes.

— Ne beszélj!

— De ugy van, a bolondulásig! Honnan jösz te, hogy azt se tudod, a mit az egész világ beszél? Nem láttad hát a K a l ó z ma reggeli számát?

— Nem én, nálad van?

— Nálam, halljátok hát, mondhatom csinos dolog:

»Kivonat az »Athenei éjek«-ből. — A fiatal szónok Hadrianos a Pnyx-en diadalmas beszédében győzte le a kevély tanácsurat, Eucratist, az alantas közegekhez kibocsátott rendeletek tárgyában. E fényes győzelem, egy más, még ragyogóbb és édesebb diadalra segíti az ifju szónokot; meghódította a bájos Simoetha addig megközelíthetetlen szívét, kinek férje, Eudamippos, a rhetor, minden siker nélkül tanította az ékesenszólás művészetét, a Nagy Perikles-kollegiumtól nem messze ἐν τῇ Σοφονίᾳ. A csoda akkor történt meg, midőn egy alkalommal Simoetha és Hadrianos találkoztak a festő Kimmerios legujabb képe előtt. Eros e perczet felhasználva, leghegyesebb nyilat pattantotta el az érzéketlen ellen. Egy surranás, a lövés talál s a kegyetlen Simoetha oda van. Olvadékonyan menekül el szekeren, a boldog Hadrianos kíséretében a szent berek felé s még azon este . . .

Szomszédjának egy hatalmas lökése a könyökével s egy sokatmondó intés figyelmeztették az olvasót, hogy valami ostobaságot követett el.

— Fogd be a szádat, barom! sugta neki a szomszéd; Verneuil itt van!

Az olvasó nagy sietséggel gyürte össze a K a

lóz-t zsebébe s a megzavarodott csoportban az iménti zajos jókedvet egyszerre a legmélyebb csend váltotta fel. Késő volt: szögletében, hol félig árnyban ült, Mihály mindent hallott. A zajos társalgás, a fesztelen nevetés zavaros összefolyásában a Perusson név s a csipős vonatkozás Eudamippos rhetorra megütötték füleit. Egészen tisztában volt a Kalóz-ból felolvasott kis történet értelmével. Különben, ha legkisebb kételye is maradt volna fönn, a rögtön beállott csend, a vig hahotázás erőszakos elnyomása, mihelyt észrevétetett, megértették volna vele, hogy csakugyan az ő felesége forog szóban.

Ugy tetszett neki, mintha mély dőfést kapott volna szive kellő közepébe. Egy perczig lélekezete elállt, de ő meg se moczczant. A levest felhozták s leült ő is ama régi pajtása mellé, a kivel előbb beszélgetett s eleinte nagy megerőltetéssel folytatni is igyekezett a társalgást. Lassankint azonban mind szórakozottabb lett s társa látván, hogy nem megy vele semmire, a másik szomszédja felé fordult, úgy hogy Mihály zavartalanul engedhette át magát gyötrő gondolatainak.

Gépiesen vive szájába a falatokat, száraz torkát sűrűen öntözve borral, mereven, fülei mintha gyapottal lettek volna bedugva, nézte az élénk társalgást az asztal körül, csak úgy nem értve, nem hallva egy szót sem, mintha mély kut fenekéről szemlélte volna őket. Az az egyetlen gondolat, mely bántotta, kinos súlyával sokkal jobban nehezedett agyára, sem hogy a körulte zummogó hangokat megkülönböztetni tudta volna.

— Tehát megtörtént, gondolá magában gunyos önszemrehányással, tehát vége, vége!... Nem csak hogy nem szeret többé, de legjobb barátoddal meg is csal... Így volt ez megirva! »Te akartad, Dandin György!« Te akartál gazdag lenni, fényezés közepett, hirnévre tenni szert; kicsinyelted, hogy mint társaid, lépésről-lépésre, egyenkint hágj fel az élet lépcsőjén, egyszerre, négy-öt lépcsőt átugorva kívántál a tetőre jutni. Kitörted a nyakadat s hozzá még nevetség tárgya is lettél... Állj már most lábba ha tudsz!

— Bornyuszelet!... Piros bor! jelentette a pinczér, vállain áthajolva.

Összerezcent az érintésre, mintha mély álomból zavarták volna fel s félig nyitott szájjal, megzavarodott tekintettel hallgatta az utcán robogó kocsik zaját, melyek gyorsan tünedező lámpáinak fénye bebesurrant a nyitott ablakon át.

— Oh, én buta tehetetlen! füzte tovább gondolatait, ki tudja, tán hónapok óta tart a dolog, az egész világ beszéli s gunyolja a bárgyu férjet!... csak te, csak te nem tudod, mi várt rád, mint rendesen... Talán most is, ez órában, míg te itt vesztegelsz ez asztal mellett, feleséged, — tudva, hogy későn térsz haza, — felhasználja az alkalmat s fogadja kedvesét... Világos, hogy nála van, különben elmaradhatlanul itt lenne, gögös önteltséggel mutogatva magát s fitogtatva ékesszólását... Oh! ideje már, hogy menjek s összezúzzam őket!

Már hátra tolt a széket hogy távozzék, de

mialatt téveteg pillantása végig futotta a hoszukás asztalt, meghökkenve maradt helyén. Azt képzelte, hogy minden szem reája van szegezve. Kétségtelen, hogy a társalgás az ő esete körül foly, a gunyos sugdosások, melyeket szomszéd szomszédnak tovább ad, az elnyomott mosolygások, mind neki szólnak. Legkisebb mozdulatát, egész magatartását szemmel kísérik. Ha távozik, a csipős megjegyzések és magyarázatok omlani fognak nyomában, mintha most is már egy-egy gunyos szó ütné meg füleit. . .

Ismét visszaült. Mialatt hideg nyugalomra erőltette magát, mindig csak a K a l ó z cikkére gondolt. Képzeletében maga előtt látta a kis salont, hol e perczben Johanna és Perusson bizonyára együtt ülnek. Gyötrő világossággal vonult el szemei előtt az egész berendezés, a virággal telt állványok, a süppedő alacsony diván, az ajtókat fedő nehéz függönyök, melyek elnyomtak minden zajt, minden hangot. . . . . Kimondhatatlan kinokat állott ki, míg körülötte vígan folyt a lakoma, ragyogtak a szemek, lángoltak az arczok s vidám kaczagás reszketteté meg a léget. A csemegés tányérok keringtek, pezsgős üvegek dugói hangos durranással szöktek fel a mennyezetig. Egyik vendég felállt s kezében tele pohárral felköszöntötte egyik legutóbb rendjellel feldiszített társát. Zajos taps zúdult fel s a megtisztelt meghatottan köszönte meg a megemlékezést, ékes szavakban emelve ki, mily rendkívüli becset tulajdonit a S o v á n y v a c s o r a tagjairészéről nyilvánult barátságos érzelmeknek. Hangos éljenzés, meleg kézszorítások, pohárcsengés jutal-

mazta ismételten a szőlőt. Mihálylyal keringeni kezdett a világ s felhasználva az alkalmat, mikor a fekete kávét hordozták körül, észrevétlenül kisuhant.

Lerohant a lépcsőn, kocsi után kiáltott, egy ugrással benne termett s lakásának számát odakiáltva, elrobogott.

A Guérinière-ház második emeletén, Verneuil Johanna és Perusson Adorján csakugyan együtt ültek. Az asztal közepére virágok csoportja közé helyezett egyetlen lámpa, halvány fényével csak félig világította be a kis salont, melyben együtt voltak. A nyitott ablakon át egy darabocská csillagos kék ég kandikált be s a kert fáinak sötét lombjai közt halkán susogott az éjjeli szellő. Johanna elegáns kasmir-pongyolában, egy tágas karszék puha ölébe mélyedt be, míg Perusson lábainál térdelt s kezeit tartotta a magáéban. Néma csend ült a szobában, a beszélgetés is mint halk suttogás verődött vissza a nehéz függönyökről és tömött falszőnyegekről.

— Ma este egészen magunk leszünk itt hon, szólalt meg az ifju nő nevetve; anyám és férje társaságban vannak s szobalányomnak szabadságot adtam.

— És... ő?

— Valami társas vacsorán van s nem jön egyhamar haza. Különben is egy idő óta nem törődik velem.... Én ugyanazt cselekszem s így nagyon jól kijövünk együtt.

— De mégis, képzelje, ha a K a l ó z mai száma a kezébe akadt volna....

— Nem olvassa soha... elvből... De milyen

ostoba egy czikk is az! Mit vétettünk ezeknek az újságíróknak, hogy ily dühvel rohannak reánk?

— Nekem van az egész szánva... Minapi szerény sikereim a képviselőházban egy csomó ellenséget szereztek az ellenpártból... Szerencsétlenségemre a nekem szánt dőfés kegyedet sebezte meg, drága Johannám, a miért bocsánatát is kell kikérnem...

— Föl se vegye! legjobb az efféle támadásokról mit sem tudni, akkor magukban elenyésznek néhány nap alatt... Különben is, tevé hozzá szelesen, a mi lelkiismeretünk egészen tiszta...

— Ugy van, sóhajtott fel Perusson, csak az Isten a megmondhatója, milyen ártatlanok vagyunk!

— S ezt ön sajnálja? kérdé Johanna, összevonva szemöldeit.

— Sajnálom, hogy nincs jogom nyiltan, az egész világ előtt kelni föl a kegyed védelmére, mit csak akkor tehetnék, ha valóban az enyém lenne, teljesen és egészen az enyém, mint én a kegyedé...

— Nem vagyok-e az öné, szivem legmélyebb érzelméből?

Perusson nem felelt, csak égő ajkait nyomta a Johanna meztelen karjára; de ha Johanna láthatta volna a képviselőnek térdeire hajló arcját, az általa oly nagyon szeretettnek szemeiből a megelégedésnek csak igen csekély mértékét olvashatta volna ki. Adorján nem volt az az ember, a ki e tisztán eszményi birtoklással megelégedett volna. Mindeddig a két szerelmes viszonya nem igen lépte át az édesen gyöngéd közlekedés korlátait s legfőlebb azon egészen ár-

tatlan és aprólékos élvezetek kicserélésére ment, a mit őseink szerelmi nyalakodásnak neveztek; de az idő telt s minél bensőbb lett a viszony, annál fenyegetőbbé vált a helyzet. A fiatal, szép, szellemes asszonynyal való gyakori együttlét, a ki még hozzá elég meggondolatlan volt szerelmét bevallani, nem kis mértékben izgatta föl Perusson Adorján érzéki vágyait. Aztán ugy is okoskodott, hogy már elég nagy ideje játszsza a plátói imádó szerepét s hiusága is lévén, elhatározta véget vetni egy oly helyzetnek, melyben tulhajtott lovagias tartózkodása könnyen válhatt neveltségessé, magának a nőnek szemében is. Eszébe jutott az Ovid párverse:

Oscula qui sumpsit, si non et caetera sumpsit,
Haec quoque. quae data sunt, perdere dignus erit.

»Ha már egyszer valaki a csókig jutott s nem képes hatalmába keríteni a többit is; megérdemli, hogy elveszítse azt is, a mit kapott.«

Fölemelte fejét s féltérden, előre hajolva, szenvedélyes mohósággal karolta át Johanna hajlékony derekát s vont a keblére a remegő asszonyt.

— Igen, szólt ittas szemekkel nézve Johannára, tudom, hogy szeretsz, de nem vagy egészen az enyém, mint állítják s remegek, hogy örökre elveszítelek.

Egészen fölállt s szorosabban füzte karjait Johanna körül. A fiatal nőnek ereiben is mind lázasabban kezdett keringeni a vér e szenvedélyes ölelésekre. Most mindkettő, mell mellen, egymást szorosan átölelve, talpon állották. Az izmos karok szorítása, az ifju képviselő testének delejes melege ellenállhatlan

varázserővel hatott Johannára s kéjes borzongás futott végig tagjain. Ez alatt eszébe jutott a Kalóz szemtelen czikke, melyben oly dolgokkal vádoltatik, melyeket el sem követett. Boszuság fogta el egész valóját s kihívó dacz villant meg szemeiben. Ha már a világ ugyis azt hiszi, hogy oda adta magát Perussonnak, miért ne lenne hát igazán egészen az övé, midőn szenvedélylyel szereti is?

— Ki tudja, susogá a kéjtől nedves szemeit a Perussonéiba mélyesztve, nem kevésbbé fogsz-e az enyém lenni, ha igaz lesz, a mit mondanak?

— Én! kiáltá föl csókjaival boritva haját, tied vagyok, tied leszek örökre! történjék bármi, életemet szentelem neked!

Johanna mindkét kezét vállaira téve, merően nézett szemeibe.

— Igazat szólsz? kérdé; szeretni fogsz mindörökre?

— Mindörökre!

— Egyedül engem és szenvedélylyel?

— Egyedül téged és szenvedélylyel!

A nő szemei égető szikrákat szórtak. Azután megint lecsukódtak; gyors elhatározással vetette karjait Perusson nyaka körül:

— Legyen hát! suttogá; itt vagyok! a tied vagyok!

Adorján kezeibe ragadta a szép nő fejét s lángoló csókokkal borította szemeit, ajkát, homlokát, oly féktelen hévvel, hogy a fésű kihullott a nő dus hajzatából s a hosszú szőke fürtök hullámozva borultak

vállaira. Johanna hátra vetett fejjel, megittasulva engedte ^{át} magát a forró öleléseknek, szemei már kezdtek lecsukódni, mid^őn egyszerre éles sikolylyal ragadta ki magát Perusson karjaiból. Szemben vele az ajtó függönye szétnyílt s a küszöbön Verneuil Mihály fenyegető alakja jelent meg.

— Nyomorultak! . . .

A düh elfojtotta a hangot a tanár torkában. Összeszorított ököllel rohant a képviselőre.

De Johanna, gyorsan mint a villám, a kettő közé vetette magát. Orrlyukai lázasan reszkettek, szemében gyilkoló tűz, görcsösen rángó ajkakkal, nemzisként állott Verneuil Mihálylyal szemben.

— Megtiltom, hogy érintse! hörgé tompa, fenyegető hangon. Igen, én szeretem őt, értse meg, szeretem őt! . . . Magamra veszek minden felelősséget, s majd tisztázzuk az ügyet ketten! . . .

Mihály nem várva ily merész föllépést, meg-hökkenve állt ott. Ez alatt Perusson, ki hamar visszanyerte hideg vérét, meggondolta, hogy mindenek előtt férfi-méltóságát kell fentartania s színét is elhárítania annak, hogy egy gyöngé nő oltalma alatt áll.

— Uram, szólt nyugodtan, férfi férfival áll szemben s ne feledje egy perczig sem, hogy velem van dolga . . . Távozzunk, uram; fölteszem, hogy nem szándéka, a történetekkel fellármázni az egész házat . . . Rendelkezésére állok, azonnal vagy holnap, a mint tetszik . . .

— Nem engedem! kiáltott fel szenvedélyesen Johanna, szuró szemeivel folyvást kellő távolságban

tartva Mihályt s míg Perussonnak az ajtót mutatta, parancsolólag tette hozzá: távozzék egyedül! . . Beszédem van Verneuil ural; ha elmondtam mondanómat, tetszése szerint fog cselekedhetni velem is, önnel is.

— De asszonyom!

— Távozzék! ismétlé a nő hevesen dobbantva lábával, én akarom!

— Engedelmeskedem, mormogá fogai közt Perusson, meghajtva magát; aztán Verneuil-hez fordulva, hozzá tette: — Ne feledje, hogy rendelkezésére állok.

— Menekülj hát gyáva! kiáltott magán kívül Mihály. S ezzel újból Perusson felé rohant, de megint csak Johannát találta ellenfele és maga között. Dühétől elragadva, már kezét emelte az ifju hölgyre, de aztán egyszerre megállt s karját leeresztette.

Az alatt az ajtó becsukódott a távozó képviselő mögött; s Johanna keményen a szemébe nézve férjének, merész daczczal kérdé:

— Mit vethet a szememre?

— Ördög és pokol! ordított Mihály, öklét fenyegetőleg emelve föl, ön szembe mer velem állani? reszkessen!

Felelet helyett, Johanna, teljesen visszanyerve nyugalmát, hidegen az ablakhoz lépett és becsukta. Visszatértében, lába a földre esett fésübe botlott, föl-emelte s a legnagyobb nyugalommal tüzte föl vele megint haját.

— Ön merészel engem kérdeni, kezdé újból

Verneuil, reszketve a dühtől; a kedvese karjai közt lepem meg s még azt kérdi, mit vethetek a szemére? Azt, hogy gyalázatosan megcsalt . . . azt, hogy aljas rima-módra viseli magát! . .

— Hagyjuk a gorombaságokat! szakitá félbe Johanna, megvetőleg, az nem használ semmit . . . Beszéljünk nyugodtan . . . Igaz, kedvesem van, s szándékom volt azt még holnap tudatni önnel, mert nem tudok hazudni . . . Igaz, megcsaltam önt, de ön, ön már sokkal régebben megcsalt engem s én csak példáját követtem.

— Én? hebegte Mihály meghökkenve.

— Ön! erősítette a nő szenvedélylyel. Emlékszik még arra a délutánra, az Indre völgyében, midőn összetett kezekkel kértem, mondja meg, szerette-e anyámat és ön háromszor egymásután esküdött meg, hogy csak engem szeretett. . . Én hittem, az öné lettem, pedig ön hazudott! . .

— Honnan tudja azt?

— Tudom! . . kiálta a gyűlölet kifejezésével vetve föl fejét. Olvastam a levelet, a melyben beleegyezik az aljas cserébe, a melyben eladtak engemet, szerelmemmel és vak hitemmel, a saját anyám kedvének. . . Ön becsvágyból vett el engem, pénzemért, s most felelősségre mer vonni, mert nem tartottam meg eskümet? . . De hát hogy tartotta meg ön a magáét? Ön megcsalt engem, mielőtt összekeltünk volna, én megcsalom önt összekelésünk után; nem tartozunk egymásnak semmivel s önnek még — vigasztalásul — megmarad a vásár bére.

— E bért drágán fizetem meg, hebegte kikelve képéből Mihály. Majd sáppadt, majd vérvörös lett s dühvel gondolta el, hogy vádlóból vádlottá vált. Leirhatatlan kétségbeesés vett erőt rajta s szégyenének egész sulya nehezedett szívére... Ah! mennyire gyűlölte minden eddigi tetteinek rugóját: a becsvágyat. A becsvágy vitte reá, hogy a nevetséges, kigunyolt férj szerepét adja, mikor véresen kellett volna meggyalázott becsületéért boszut állania. Órültként járt fel és alá a szobában, idegei lázas tulfeszültsége ellen erőt meritendő önmagában, míg Johanna összefont karokkal, érzéketlenül, hidegen várt a történetekre.

— Igaza van, kezdé most Mihály, visszafojtva izgatottságát, egyikünk sem tartozik a másiknak semmivel... Elég fájdalmat okoztunk egymásnak kölcsönösen, semhogy még továbbra is gyötörni kívánhatók egymást... E percztől fogva áthidalhatlan mélység tátong közöttünk... A mi pénzét, a vásár bérét, mint mondani tetszik, illeti, az legyen egészen az öné, inkább veszszek el nyomorultul az utszélen, hogy sem egy fillére égesse kezemet!.. Nyomban elhagyom e házat, s kegyed nem fog többé látni. Egyet követelek csak, de azt feltétlenül követelem: e percztől fogva nevem nem viseli, valamint én is megszünöm vagyonának lealacsonyító békóit tovább hordozni... Egyetértünk?

— Egyetértünk! felelt a nő elhaló hangon, türelmetlenül.

— Ne feledje fogadását, s ne kényszerítsen, hogy

én emlékeztessenem reá!.. Meg vagyunk halva egymásra nézve. . . S most végeztem. .

Beszéde szaggatott, ajaka halvány, torka száraz volt. Mikor kezét a kilincsre tette, visszafordult:

— Holnap, veté oda, elvitetem innen, a mi az enyém.

Ezzel távozott, a nélkül, hogy egy pillantást vetett volna nejeére. Kimért, lassu léptekkel ment le a lépcsőn, kinyitatta magának a kaput, s mikor ez becsapódott utána, gyors léptekkel hagyta el a házat s a kihalt utczák magányában eltűnt. . . .

XIV.

Van Lenau-nak két költeménye, melyek megkapó közvetlenséggel festik azt a nyomott kedélyhangulatot, melybe a szerencsétlen embereket a magánosság ejti, »midőn az utolsó remény is kivesz a lélekből, mint elhal a hegyekből alászálló vadászra nézve elveszett ebének utolsó csaholása.« Akkor ellenséges és rideg arcot ölt minden, élő lények, élettelen tárgyak; a kikelet nem hoz vigasztalást; a nyiló rózsák nem illatoznak s elhagyatottságunkat nem enyhítik... »A kétségbeesettek szemében az egész világ engesztelhetetlenül rideg.« Két éve mult már, mióta Verneuil Mihály a visszatérés gondolata nélkül elhagyta a Guérinière-házat s ez időköz mint sötéten borongó, elhagyott, kietlen sivatag terült el mögötte;

melyet zord éjszaki szél söpör végig. E sötét pusztaság egyhanguságát csak két esemény szakította meg; párbaja Perussonnal s az öreg Verneuil halála.

Harmadnapra a Johanna salonjában volt találkozás után, Adorján és Verneuil, a ville-d'avray-i erdő egy tisztásán pisztolylyal állottak egymással szemben. A férj golyója könnyedén horzsolta a szerető bal karját; ez utóbbi a levegőbe lőtt. Ez első eredménytelen golyóváltás után Mihály újra akarta kezdeni, a segédek ellenezték s a két ellenfelet távozásra erőltették. Este, testben és lélekben kifáradva, Mihály új lakására, egy nyomorult bérszobába, vonta meg magát, melynek szegényes berendezése keserőséggel töltötte el lelkét.

Arra volt kárhoztatva, hogy éljen s a létérti küzdelem nehéz megpróbáltatásokat helyezett kilátásba, mert a Guériniére háztól távozása órájában szegényebb volt, mint mikor abba először belépett. Párbaja s feleségétől való rögtönös megválása sokkal nagyobb feltűnést keltett, semhogy arra gondolhatott volna, hogy ismét mint nyilvános tanár működjék, habár valahol vidéken is. Azonban mint okleveles tanár s a tanári képezde egykori tagja, könnyü szerrel nyerhetett állást, magántanintézetekben, annyival is inkább, mert ilyes intézetek csak örültek, ha nevét felhívásaik és tanrendjeik élére oda nyomhatták. Sikerült is csakugyan, mint magántanárnak két intézetben nyerni foglalkozást, melyeknek bevallott feladatok volt a nyilvános intézetekből kibukott tanulókat érettségi vizsgálatra előkészíteni. Azonfelül egy le-

ánynöveldében irodalmat adott elő s mellékesen néhány, szintén jól fizetett magánórája is volt. Ezek összevissza, körülbelől öt-hatszáz frankot hoztak havonként, a mi neki, most, midőn mély undorral volt eltelve az egész élet iránt, több mint elég volt.

Megutálva Párist s azon felül még örökösen rettegetve is, hogy olyan emberekkel találkozik, a kiket anyósa házából ismer, sietett a városon kívül meghuzni magát. Sévres és Bellevue között feleuton, nem messze a régi gyártól, egy magányosan álló házban két szobát vett ki. Ide menekült esténkint, ha kimerülve a napi teendők lélekölő munkájában, üzetve a mult gyűlöletes emlékei által, nyugalomra vágyott. A ház tulajdonosa maga gondoskodott részére az étkezésről s ha elköltötte sovány ebédjét, lefeküdt s mély álomba merült. Ilyen életmód mellett alig kétszáz frankot költött havonként, a többit, minden eshetőségre készen, félre tette. Oly napokon, midőn nem volt kénytelen bemenni Párisba, otthon maradt egész nap s mint borz a lyukában, meghúzódott a régi gyárépület árnyékában. Semmi ismeretséget a szomszédsággal nem kötött s házi gazdája alig halotta egyszer-kétszer a szavát. Minden alkalmatlan kérdezősködésnek elejét veendő, özvegy embernek adta ki magát. Környezete semmi egyebet nem tudott multjáról.

Pedig az a mult, melyet erőszakkal ki akart törölni emlékéből, olykor rettenetes módon felütötte fejét sirjából. A tavaszi szép napokon, ha a Concorde-téren áthaladt, hogy a Versaille-ba menő lóvonatura

felüljön, nem egyszer keresztezte utját egy tüzes lovak által gyors ügetésben vont nyitott kocsi, melynek duzzadó párnáin hanyagul hátradőlve, egy fiatal nő ült, s Mihály szemei előtt látomány vonult el s megjelent a Johanna — most már ismét du Coudray Johanna — alakja, szebben, mint valaha, ragyogó tavaszi toilette-jében. Gyorsan fordította el sápadt arczát, szája görcsösen rángatódzott s még mélyebb gyűlölettel telve el a világ iránt, vonult vissza eltemetni fájdalmát sévresi magányába. E reá nézve meghalt ifju nő látása mindannyiszor fölidézte lelkében fiatal kora jóvá tehetetlen botlásainak fájó emlékét. Johanna szépségének kápráztató ragyogása élesen világított be lelke sötét éjjelébe, s midőn a kínos perczekben önszemlélődésbe merülten vetett számot magával, eszméinek bonyodalmas zavartsága lepte meg. Coudray Johannát nem szerette többé, vajjon egyáltalában szerette-e valaha? Elégedetlenség, becsvágy, később egyszerű érzéki vágy: ennyiből állott az egész, a mit ő igazi szerelemnek gondolt. Neki a szerelem, mindent összevéve, nem volt egyéb, mint öntudatlan képmutatás; a barátság csalódás; a dicsőség hazug tükör, mely alig jelent meg, már el is homályosodott. A becsvágy keserü utóize még most is szájában volt. Ifjukori vágyainak tüzéből nem maradt egyéb fenn, mint fojtogató, émelygő füst. Mindent összevéve, alapjában beteges izgatottság, végeredményében a semmi. . . .

És mégis, különös ellenmondás! Mihály nem tudott belenyugodni abba, hogy mindenről lemondjon. A szellemi bukfencz után, melynél még az a vigasztal-

lása sem volt, hogy legalább a létra tetejéig jutott volna, összetörve ébredett föl; a dicstelen bukás megsemmisítőleg hatott reá. Minden szét volt zuzva benne; még annyi erőt sem talált magában, hogy kiegyenesedjék s a munkában keressen, ha nem is sikert, de legalább vigasztalást. Minek is? Még kedvencz írónak olvasása sem nyújtott semmi élvezetet.

Ugy érezte magát, mint azok a betegek, a kiknek a legfinomabb eledel is földizü. Szelleme semmi nemü eledellel nem tudott megbarátkozni. Gépies egykedvüséggel, mint a malomban taposó ló, végezte napi előadásait. Nem egyszer a Szajna partján végig haladva éjjelenként, kérdezte önmagát: »Ne végeznénk egyszerre?«... De az élet ösztöne tiltakozólag ütötte fel fejét; paraszt természete irtózott az öngyilkosságtól. Szervezete sokkal keményebb, sokkal rendezettebb volt, hogysen az idegesség oly beteges kitörésének adhatott volna helyet, mely önkéntes halálba kergeti az embereket. Összeborzadva fordított hátat a sötéten hullámzó csábos folyamnak.

A harmadik év vége felé atyjának halálhíre hazaszólitotta. Az öreget váratlan egyszerre érte utól a halál; teljes eszméleténél volt utolsó perczig s nem bocsátotta ki utolsó perczig körmei közül sem a kis házikót, sem azt a néhány darab földet, melyre oly nehezen lestek évek óta idősebb gyermekei. Az egész atyai örökség, melynek negyedrészen Mihály is tulajdonosa lón, össze-vissza öt vagy hat láncz földből s abból a szerény lakból állt, melyben felnövekedett. A testvérek nem tudván kiegyezni az osztálynál, az egész

sovány örökség árverés alá került. Mihály félretett pénzecekből magához váltotta a házat, meggondolva, hogy egykor talán boldog lesz, ha meghuzhatja magát benne, mint a nyul, mely mindig visszatér vaczkához. Mielőtt visszatért volna falujából, még egyszer bejárta a halmokat és völgyeket, melyeken oly gyakran bolyongott gyermekkorában. Antaeus vissza nyerte erejét, valahányszor lábai a földet — szülő anyját — érinték. Mihály is egyszerre a régi erélyt érezte magában duzzadni, midőn lábai alatt a szántó földek barázdái ropogtak. Abban a perczen, hogy egy darab földön ment át, melyen két földmivelő ember dolgozott, egy pacsirta repült fel a tavaszi légbe s kezdett csicse-regni.

»Szegény kis pacsirta, hogy énekel!« kiáltott fel az egyik szántóvető, fölemelve fejét s szemeivel kísérve a mind magasabbra-magasabbra szálló pacsirtát. E váratlan megjegyzés rendkívül meghatotta Mihályt; úgy tetszett, mintha saját gondolatainak viszhangja lett volna. E pacsirta-dal, mely annyiszor csengett hajdan füleibe s melyet most évek óta először hallott megint, édes meglepetést okozott neki. Sötét lelkületének, reménytelen kétségbeesésének, virradása közepett, mintegy elcsodálkozott azon, hogy lelkesítő, vig dal is van még a világon. A babonás hit némi homályos derengése még megmaradt szívében, emlékeztetve paraszt származására s most úgy érezte, mintha ebben az éneklő pacsirtában az ő ifjusága volna megtestesülve. Mint szerencsés előjelt, úgy zárta szívébe a légi dal benyomását.

Visszatérte után, egy egész napot töltve el Párisban dolgai rendezésével, a balparti vasutra ült, hogy haza menjen Sevres-be s mivel szép idő volt, a kocsi tetején foglalt helyet. Clamart és Meudon között, két, a háta mögött ülő utazó beszélgetése ébresztette föl figyelmét, kik oly hangosan cserélték ki eszméiket, hogy még a vonat zakatolását is tulkiáltották.

— Kedves Lechantre ur, mondá az egyik oktató hangon, szükséges, hogy Horác szavai szerint, »mindenki beérje egy tál zöldséggel« s ha, mint Montaigne igen helyesen jegyzi meg, »az étkezés az élet egyik fontos cselekménye«. . .

— Montaigne! . . szakitá félbe a másik, kicsinylőleg vonva vállat, könyve az önzők és aggok számára van írva. Már én, a mig csak jó fogaim meg vannak, többre becsülök egy rostélyost egy tál zöld babnál.

— A hussal való táplálkozás az agyvelő elzsirosodását vonja maga után s vérdugulást idéz elő.

— Az nekem mindegy, még beteg is inkább vagyok, csak ehessen, a mit tetszik.

— Ez gyermekes okoskodás s azt mindjárt be is bizonyítom: a légenytartalmu anyagok tulösszehalmozódása az emberi szervezetben. . . .

— Lárifári! ne vesztegesse az idejét; mihelyt nekem valamit bizonyitgatni akarnak, oda sem hallgatok.

— Kedves Lechantre ur, ön maga a megtestesült érzékiség!

— Meghiszem, és büszke is vagyok reá!... Ugyan mit is érne az élet a látás, a szaglás és az érzés élvezetei nélkül? Ezt nevezem én a létezés ünnepek; miért rontanók meg azt orvosi rendelvényekkel és rideg okoskodásokkal?

— Bocsánat, kedves barátom, de lehet-e szebb, lélekemelőbb föladat, mint öntudatára vezetni az embereket annak, hogy az emberiség jobb jövőjének szép reménye egyedül a növényi táplálkozás nagy eszméjén nyugszik?

— Pihá! kérdje csak meg a hugaitól, hogy minő véleménynyel vannak az ön rendszeréről?

— A hugaim? ... felelt a másik nem tudom, hogy panaszkodnának.

— Nem ám, mert tartozkodó, engedelmes gyerekek ... De én megjósolhatok előre is annyit, hogy ha még sokáig folytattatja velök ezt az életet, olyan vérszegénységet kapnak, hogy ... az pedig szülőanyja minden ideg-betegségnek...

A hogy a beszélgetés élénkült, Mihály mind jobban figyelt oda. Ugy rémlett neki, mintha az egyik hangot már hallotta volna életében valahol. Vissza fordult, hogy közelebbről vizsgálja meg a növényi táplálkozás bajnokát. De nem látott egyebet, mint egy széles, kissé kidomborodott hátat, nagy karimájú posztókalappal borított fejet, melyről hosszú, csaknem fehér hajförtök meglehetősen kuszáltan fityegtek le a kabát gallérára. A másik utitársat ellenkezőleg szemben láthatta: sovány, eleven alak, madár arczéllel, vigan sugárzó szemekkel s az inyenczre valló szájjal

a rövidre nyirt bajusz alatt; rendkívül izgékony arcz-kifejezését, taglejtéseiben az a bizonyos kifejezésteljes elevenség egészítette ki, mely a művészeket egyáltalában s a festőket különösen is jellemzi.

A vonat megállt Bellevue-ben, s mivel a két utas egyidejüleg szállt ki Mihálylyal, ez utóbbi, mindinkább meglevén győződve, hogy valami régi ismerősével van dolga, siettette lépteit, hogy azokat kövesse. A két utas a Nagy-utca felé tartott; a fiatalabbik elől ment s a tájképfestők sajátos modorában jártatta körül szemeit s mozgatta fejét; a még jó erőben levő öregebbik, valamivel lassabban követte. Mihálynak úgy tetszett, mintha tours-vidéki emlékek ujulnának meg lelkében. Semmi kétség többé: az öregebbik utas nem volt senki más, mint a Grandiére-utczai szomszéd s gyorsan, mint a fölpattant rugó, elhatározva magát, megszólította az öreget:

— Ha nem csalódom, kérdé, Jouzeau urhoz van szerencsém?

A jó öreg, zavarba jöve egy kissé a váratlan megszólításra, megállott s fürkésző szemeket vetve az idegenre:

— Igen, uram, felelt, de nekem nincs szerencsém . . . De mégis . . . Lássam csak! Meg van! Az ám! Ön Verneuil Mihály?

— Eltalálta, uram, szólt Mihály. Hát annyira megváltoztam volna?

— Nem mondhatnám, kedves barátom, nem mondhatom, de nagyon gyöngék a szemeim . . . Mióta nem láttuk egymást, nyolcz egész év telt el, s ez ilyen.

öreg embernél sokat tesz. . . Különben az igazat megvallva, önön is meglátszik az idők nyoma . . . Soványabb mint előbb volt s szakállában már jelentkezik imitt-amott egy-egy ezüst szál . . . Csak nem volt beteg?

— Nem, felelt röviden Mihály; nem édes Jouzeau bácsi . . . S ön még mindig tanárkodik?

— Nyugalmaztattam magamat, vagy igazabban szólva, nyugalmaztak . . . Az 1871-ki események nekem is megadták a kegyelemdőfést.

A Jouzeau ur utitársa, miután egyszer visszafordult s látta, hogy a jó öreg beszélgetésbe van elegyedve az idegennel, nem akarta őket zavarni s tovább állt. A két régi szomszéd egymaga maradt a Nagy-utcza közepén.

— Elképzelheti, folytatá a számtan nyugalmazott tanára, hogy szerény nyugdíjamból bajosan tudtam volna megélni . . . Ha az embernek három fiatal leányt kell fölnevelni, egy nagy irodalmi munkát bevégezni, akkor bizony bővebb jövedelem-forrásokkal kell rendelkeznie . . . Ezért költöztem Párisba s alkalmazást nyertem mint könyvvezető, egy könyvkereskedésben, hol azon felül még a correctura is reám van bízva. . . Igy valahogy csak kijövök s szállást magamnak itt künn vettem, egészségi szempontból s mert kevesebbe is kerül.

— Hugai már nagyra nőttek az óta?

— Bizony megnőttek azok . . . A legidősebb, Zsuzsika, vagy a mint most hívják, Susanne, ma-holnap huszonnégy éves s Gabriella, a legkisebb is már

tizennyolcz. Ha szerencsétetni fog házamnál, Verneuil ur, meglátja őket s egyuttal meggyőződést is szerezhet magának nevelési rendszerem sikeres eredményéről, melynek a leányok ritka érdekes példányai . . . Különösen a két fiatalabbat értem, mert Susanne egy kissé igen későn lett befogva s makacskodott . . . A jelenségek külszinének felületes ingere egészen kizökkentette a rendes kerékvágásból; a festészetre adta magát s némi sikert mutat is fel . . . De nem ezt vártam volna én tőle. . . . Hagyjuk ezt, beszéljünk önről; mennyire örvendek, hogy ujból találkoztunk. . . Tours-ban tartózkodása utolsó idejében egészen szétváltak volt utaink . . . Ha nem csalódom, azóta fényes pályát futott meg . . . Bocsánat, hogy nem vagyok eléggé tájékozva működése felől, de tanulmányaim teljesen elfoglalnak s lapokat nem olvasok.

Mihály arcza elkomorult.

— Én is, mint ön, felelt röviden, odahagytam tanári székeimet, s most magán-növeldéknél vagyok elfoglalva.

— Mit hallok? S itt lakik talán Bellevue-ben?

— Nem épen . . . De közel ide, Sévres-ben, a régi porcellán-gyár mellett.

— Bravo! hisz akkor csaknem szomszédok vagyunk . . . De most jut eszembe, ön házas, családos . . .

— Csak egyedül vagyok, felelt Mihály mind sötétebb arcczal.

Jouzeau bácsi észrevette, mily sötét kifejezést öltöttek régi collegája arczvonásai s félénken tette

hozzá: — Egyedül! csak nem vesztette el kedves nejét? . . .

— De bizony! felelt szárazon Mihály, hogy véget vessen a kérdezősködésnek.

— Ah! mormogta fogai közt a derék ember, aztán elhallgatott . . . Mihály komor arcza, száraz felelete kíváncsi kérdezősködéseinek bő forrását egyszerre bedugta. Őszintén megbánta, hogy kiméretlen ujjal nyult a még vérző sebbe s szivből jövő részvétellel tekintett Mihályra.

— Bocsánat, hebegte, bocsánat! legyen meggyőződve őszinte részvétem felől . . . A folytatás torkán akadt.

Néhány perczig szó nélkül haladtak egymás mellett. Mikor aztán elértek a Binette-utczába, Jouzeau ur megállott egy kis ház előtt, melyet az utczától udvar és vadszőlővel befuttatott kerítés választott el.

— Itt van a lakásom, mondá; nem sokkal nagyobb, mint az, a melyet Tours-ban laktam, épen olyan, a melyet Horatius kíván:

Hortus ubi, et tecto vicinus jugis aquae fons.

nem jöne be egy perczre hozzánk?

De Mihályt már ismét utólérte embergyülölő ösztöne s szárazon felelt:

— Köszönöm! Aztán hátat fordított Jouzeau urnak s Sevres irányában eltűnt.

XV.

Reggeli hét óra. A Binette-utczai kis ház kertre néző földszinti két ablakára rézsutosan süt a nap, bevilágítva a Jouzeau ur hugainak tanuló szobájába. A falakat térképek, könyves állványok, közbe-közbe egy-egy gipsz-öntvény fedi, a háttérben egy rozszant zongora; e mellett emelvény, melyen e perczen Jouzeau ur áll, kezében krétával, egy számtani föladatokkal és mértani alakzatokkal tele irt fekete tábla előtt; a szoba közepén négyszögü asztal, azon földgömb, jobbról-balról a két fiatalabb leány, Zsofka és Briella, borzasan, tintás ujjal, ásitva jegyezgetnek az előttük fekvő papírra. Az ablak mellett Susanne, vászna előtt, ecsettel kezében, fest egy piros és fehér virágokból kötött csokrot.

Susanne huszonnegyedik évébe lép. Alakját sarkig érő szürke vászonfelöltő fedi s bajos volna azt hinni róla, hogy szép. Ellenkezőleg, a kik a szabályos vonásokat, a fehér és rózsás arcokat szeretik, aligha rutnak nem tartják. Középtermetü, szikár alakja teljesen hijjával van az üdeségnek; kiálló állkapcsai és arczsontjai, rövid és kissé felhajlott orra, arcának inkább erélyes, mint bájos kifejezést adnak. Világos barna szeméből bensőség sugárzik ki; rövidre vágott

kondor hajjal körített szögletes homloka akaraterőt és értelmet árul el. Ajkain gyermekded mosoly, félig nyitott szájából apró sűrű fogsor fehérlik ki s ha beszél, ezüstösen csengő hangja mint fülbemászó zene üti meg a fület. Főleg e mosoly s ez a hang képezik e különös egyéniség feltűnő érdekességét. Egészen véve büverővel hat, de a varázs egészen független a formák tisztaságától; valami olyas vonzerőt gyakorol, mint Holbein arczképei, melyeknél a gondolat mélysege feledteti a minta rutságát.

A két fiatalabb nővér, Gabriella és Zsófia, csinosabb vonásokkal dicsekedhetnek, de ezeken is meglátszik a beteges sápadtság és romboló nyomai a túlságba vitt otthonülő életnek s annak a táplálkozási rendszernek, a mely oly nagyon elütő egy tizennyolczhusz éves leány igényeitől. Briella az ő borzas fejével és csontos tagjával épen olyan, mint egy pajkos siheder; Zsofka jobb növésű, ábrándos, majdnem buskomor alak. Mindkettőn meglátszik, hogy nagy terhökre van a Jouzeau bácsi által gyöngé vállalkokra rakott rengeteg tudomány-podgyász.

— Elég is lesz mára, szólalt meg a jó öreg, mi alatt a kezében levő szivacscalet törülte a tábláról a mértani rajzokat; holnap az éjnap egyenlőség elméletét fogjuk tanulmányozni. Mielőtt azonban egészen végeznénk, óhajtának tudományos előadásomhoz némely erkölcs-megjegyzéseket csatolni. És e részben nemcsak Briellához és Zsofkához, de te hozzá is kívánok fordulni, kedves Susanne-om, tevé hozzá Jouzeau ur emeltebb hangon. — Tudjátok, gyermekeim,

hogy rendszeremben minden egyensúlyban, összhangban van; a tudomány támogattatik az erkölcsiség által, az anyag nem egyéb, mint a szellem kisugárzása. És így, valamint az anyagi világ és erkölcsi világ között folytonos és meg nem szünő közlekedés áll fenn: szeretném, ha köztünk is mindennapi együttbuvárkodásunk közössége a tudomány mezején, a kölcsönös bizalmat és a gondolatok közösségét idézné elő. Akaratom előtt mindig engedelmesen meghajoltatok, de én többet szeretnék: leplezetlenül őszinte nézeteteket óhajtanám ismerni nevelési rendszerem felől, melynek jótéteményéből ti részesültetek legelőbb. Közöljétek tehát ez iránt legbensőbb gondolataitokat s ha alapos észrevételeitek vannak, szívesen meghallgatom.

A három fiatal leány felemeli fejét s meglepetve néz a derék emberre, de nem mondhatni, hogy okos szemeikben valami nagy bizalom mutatkoznék. Briella tenyere mögött gunyosan huzza el száját s Susanne-ra kacsint, ki maga részéről teljesen közönyös marad, míg Zsofka ég a vágtyól: kibeszélni magát, de másfelől félve, hogy lehurrogatják, gondolkozik s a bölcs mondása szerint kétszer forgatja meg nyelvét a szájában, mielőtt hozzá kezdene.

— Miért nem feleltek? kérdé Jouzeau ur. Érttem . . . . a nemetekkel járó természetes tartózkodás és félénkség nem engedi, hogy gondolataitokat élő szóval adjátok elő. Ez azonban ne legyen akadály, tegyétek hát mindhárman papírra véleményeteket. Figyelemmel fogom bizalmas közléseiteket olvasni s netaláni tévedéseitek iránt felvilágosítást fogtok

nyerni. Ezen az uton fogjuk elérni azt az erkölcsi összhangot, melynek a családban, úgy mint a társadalomban egyaránt létezni kell. Most mennem kell irodámba. Ma este tehát gyermekeim! ma este!

Erre az öreg homlokon csókolta mind a három leányt, kezébe vette botját és kalapját. Pár percz mulva az udvari kavics már recseg apró lépései alatt és a rácsos kapu nyikorgása hallatszik. Jouzeau ur megy, már elment.

— Valahára! kiált föl Briella. A mennyezet-hez vágva Világrajz-át, végre szabadok vagyunk!

— Igen, sóhajt fel Zsofka, kétségbeesetten mélyesztve kezét borzas hajába, igen szabadságunkban áll, legjobb belátásunk és tetszésünk szerint unni magunkat.

Briella megint felveszi könyvét s táblájára nagyot ütve az öklével:

— Szeretném, mond, ha az, a ki feltalálta a világrajzot, ennek a rongy firkanak a helyén volna, hogy beüssöm a koponyáját.

— Minő élet, nagy isten! kezdi megint a másik ásitva; még csak árnya sincs valami szórakoztónak!... Nem ülhetek az ablaknál, egész délutánokat annyit sem látok, mint az ujjam!

— De ugyan mit is akarsz látni? kérdi Susanne, kissé hátradőlve, hogy festése hatását jobban lássa.

— Mit tudom én? Mindig abban reménykedem, hogy valami szép ismeretlen megy el ablakom előtt, s megpillantva engemet, fogoly herczegnőnek tart s belém szeret.

— S kötélhágcsón fölmászva ablakodig, megszabadít fogságodból, egészsíti ki Briella. A mi engem illet, magam sem idegenkedném egy kis szöktetéstől.

— Briella! szakítja félbe feddőleg Susanne, mily meggondolatlanok vagytok mindketten!

— Oh persze, te bölcsesség kisasszony, felel vissza durczásan Zsofka, könnyü neked bölcselkedni. Hiszem, hogy nem sokat törődöl a dolgokkal, kivált mióta ezerkétszáz frankot keresel a rajztanítással. Te ki és bejársz, mikor éppen kedved tartja s téged nem ölnek ezekkel az átkozott egészszeti és különzeti számolásokkal. Persze, hogy így könnyü elviselni a mások baját.

— Susanna egészen levette a kezét rólunk! kiált fel Briella.

— Susanne az önzés maga!

— Ti meg mindaketten hálátlanok vagytok, felel a legidősb, félretéve ecsetét és festéktartóját; nem is érdemlitek meg, hogy az ember veletek foglalkozzék. Éppen akkor halmoztok el sértésekkel, mikor egy meglepetést készítettem számotokra.

— Meglepetést? Lássuk a meglepetést! Kiált mindkét leány, két oldalról fogva idősebb nővérüket.

— Ide nézzetek!: egy hete már, hogy félreteszem azt a pénzt, amit az omnibusra kapok a bácsikától s tegnap meggondolva, hogy mára ismét csak zöld saláta meg főtt burgonya jut részetekbe, vettem egy szép darab vesepecsenyét s hazahoztam nektek titokban festékszelenczémben.

— Susanne! te csókolni való vagy. Kiáltottak

egyszerre, Zsofka és Briella s a nyakába ugrának Susanne-nak.

— No csak ne fojtsatok meg, szólt fuldokolva Susanne; beszéljünk komolyan. Hogy gondolkoztok a ma reggeli beszélgetésről és föladatról? Mit akarhat Jouzeau bácsi azzal, hogy véleményünket kéri nevelési rendszere felől?

— Mit? megint csak egy új mód, hogy még jobban unjuk magunkat.

— Azt akarja, hogy mi legyünk a hiányzó közönség is s dicséretekkel halmozzuk el rendszerét. Én rögtön kitaláltam, teszi hozzám diadalmasan Zsofka; de tudom istenem, nem teszi az ablakba, a mit én felelek neki!

— S te irni fogsz?

— Persze hogy irok!

— Én is, nyilatkozik Briella, fenyegetőleg emelve öklét a táblára, felhasználom az alkalmat, mindent kitálalok neki, a mi szivemen fekszik!

Este aztán, mikor a burgonyából és rizsből álló soványos vacsora véget ért s a három testvér gyertyával kezében, egymásután odalépett Jouzeau bácsihoz, hogy megkapja a hagyományos csókot, legelőbb Briella vett ki zsebéből egy már összegyűrt levelet s azt a bácsika kezébe csusztatva:

— Ime, kedves bácsikám, szerény nézeteim! susogja halkán s eltűnik. Zsofka ábrándos magatartással lép elő; finom, hajtott zöld levélkét von elő kebeléből, szinpadias taglejtéssel nyújtja át bátyjának és ünnepélyes hangon kezdi: — Parancsoltál velem bá-

tyám; itt van véleményem letéve a levélkébe. Kérlek olvasd figyelemmel.

— Jól van, gyermekeim, jól van, mormogja megelégedetten fogai közt a derék öreg, mialatt zsebébe dugja a két levelet.

Hátra van Susanne, félre vonja az öreget s édesen csengő hangjával szelidítve arcza komoly kifejezését:

— Kedves bátyám, szól, az a két mihaszna gyerek elég pajkos arra, hogy — okom van tartani tőle — mi minden szörnyüséget összefirkálhattak. Miután elolvastad leveleiket, légy olyan jó és vedd figyelmedbe az enyémet is, melyben megkísérlettem azzal a tisztelettel adni elő nézeteimet, melylyel irányodban mindnyájan tartozunk.

Jouzeau ur kissé meghökkenve néz reá s a más kettőhöz gyurja a harmadik levelet is. Mikor aztán egyedül van hálósobájában, orrára teszi szemüvegét s kibontja legelőbb is a Briella levelét, mely következőkép hangzik:

»— Kedves bácsikám! Ha már őszintén szabad beszélnem, be kell vallanom, hogy nevelési rendszere halálosan unalmas; a társadalmi pyramis lidércznyomásként nehezedik reám, a növényi táplálkozás hascsikarást okoz nekem, s az algebra és a csillagászat iránt teljesen közönbös vagyok és hogy egy akkora cska kis férjet, mint az ujjam, szivesebben vennék mindennél . . . Bácsikám, engem talán ostobának fog tartani, de annyit el kell ismernie, hogy egész nyiltan

adtam elő nézetemet s így meg is fog bocsátani tiszteelő hugának,
Gabrielle nek.«

— Arczátlan kölyök! dünnyög magában Jouzeau ur, mialatt összegyüri a tiszteletlen levelet; ez előtt semmi sem szent! . . . Szerencsére a más kettőnek több az esze. Lássuk, mit ír Zsofka.

A Zsofka levele finom, tengerzöld papirra, szépen megdőlt betűvel írva, már hosszabb és főleg érzelgősebb.

»Nem tudom, kedves bácsikám, mit irtak neked nővéreim; én számot vettem magammal és ime az eredmény. Minél többet gondolkozom a tárgyról, annál erősebben meg vagyok győződve, hogy életmódunk teljességgel és tökéletesen ellenkezik vágyaimmal és hajlamaimmal. A tudományok művelése sem szívem érzelmességét, sem képzelmi erőmet nem elégíti ki. Hajlamaim nem a tanítói pályára, hanem a házi életre ösztönöznek. Ugy hiszem, bőségesen eleget tudok már arra, hogy boldoggá tudjak tenni valakit, a ki kész volna feleségül venni. És így, kedves bátyám, ha nem akarja, hogy az unalomnak essem szánandó áldozatául, nagyon kell kérnem, minél előbb gondoskodják férjhezadásomról. Szegény vagyok, igaz, de nem leszek válogatós. Mindenre kész vagyok, csak ne kelljen tovább is e prózai légkörben szenvednem, melyben érzem, mint hervadnak napról-napra ifjui bájaim! Kétségbeesett és türelmetlen huga — Zsófia.«

— Ez is! kiált föl a jó ember, dühösen tépve darabokra a levelet; de miféle gyalázatos vágy is érte utól mindkettőjüket!

Most a Susanne levelét bontja ki s a kezdettel meg van elégedve:

»Kedves bátyám! Hugaim és én is a világ legháladatlanabb teremtményei lennénk, ha hálás szívvvel nem ismernők el mind azt a jóságot és áldozatkészséget, melyet neveltetésünk körül tapasztaltunk. Ne vegye hát rossz néven, ha őszintén kívánom tolmácsolni nézeteimet s ve vádolja szívemet, mely örökre hálásan fog dobogni bácsikámért. Távol legyen tőlem nevelési rendszerét bírálni akarni, csak annyit kívánok reá megjegyezni, hogy az jó lehet a fiuk számára, de leányoknak nem való, és tartok tőle, hogy ez esetben nem is fogja ama fényes eredményeket felmutatni, melyeket bácsikám talán vár. Nem magamról szólok; nekem megengedett, hogy hajlamaimat kövessem, de figyelemmel kísérem hugaimat, s úgy tapasztalom, hogy a reájok erőszakolt életmód sem egészségüknek, sem kedélyviláguknak javára nem válik. Még nagyon gyermekesek, nagyon meggondolatlanok és rettegnem kell, nehogy a helyzet kényszerüése valamely jóvátehetetlen lépésre vezesse őket. Kérem azért kedves bátyám, engedje, hogy egy kissé szabadabban lélekezzenek. Azt hiszem, hogy itt az ideje, hogy ne tekintessenek többé gyermekleányoknak, hanem vágyaik és természetes hajlamaik is némileg számbavétessenek. — Bocsásson meg, kedves bátyám, hogy ily leplezetlenül adtam elé nézetemet s fogadja hálás tiszteletem és változatlan szeretetem őszinte kifejezését, melylyel vagyok stb.

S u s a n n e . «

— Még ez is! mormogja fogai közt Jouzeau ur, miközben arcza, amint a levél olvasásában haladt, mind sötétebb lett; — még ez is! Nem tudom, hová legyek bámulatomban! . . . Látott az ember valaha ehhez fogható esztelenséget? . . . Igazán szép köszönet, hogy bölcsőjük óta, mint az anya tejét, úgy csepegtettem beléjük tudományom gyöngyszemeit. . .

Reményvesztetten fekszik le ágyába s a hosszas hánykolódás után nagysokára alszik el,

Másnap kora reggel már a tanuló-szobában van a három nővér, szorongó szívvvel várva a bácsi válaszára. Hanem azért látszólag erősen tartják magukat. Susanne festékeit keveri, Briella és Zsofka a tanulóasztalnál ülnek s nagy figyelemmel lapoznak jegyzeteikben. Most apró kopogó léptek zaja hallatszik a folyosón, aztán egy adag száraz köhögés, végre felnyílik az ajtó, az egykori tanár belép és nem is viszonzva hugai jó reggel-kívánásait, fölmegy a tábla előtti emelvényre. Mind a három leány lopva néz reá, fehér haja, mint szomorufüz lombjai borul kabátja gallérára; arczán a félreismert lángész fájdalomteljes kifejezése ül, de szemeiből a meggyőződés makacsságának lángja sugárzik ki.

— Kisasszonyaim, kezdi, olvastam leveleiket. . . . Bárha panaszaik előadásában a modor nem egy helytt sértő volt, mindamelletl őszinteségüket jónéven vettem. . . . »Ne áltasd soha önmagad hazugsággal,« ez doctrinánknak első szabálya. . . És őszintén el kell ismernem, hogy nézeteik leplezetlen előadásával félreismerhetlenül föltárták előttem kedélyvilágukat. Az

eredmény nem nagyon hizelgő reám nézve, mélyen megszorított, de legkevésbé sem rendítette meg hitemet. . . Közös sorsa az a nagy ujitóknak, hogy félreismertetnek még tanítványaik által is. Jézust háromszor tagadta meg Péter apostol. . . Az elém terjesztett óhajok pusztán csak az érzéki vágyak mulékony fellobbanásából származhattak; mindamellett is a lehetőség határai között figyelemre fognak méltatgatni, de meggyőződésem, hogy a tapasztalás önként visszavezetne a mindenek fölött diadalmaskodó igazság rendes útjára. . . És most, midőn e tárgyat teljesen kimerítettük, foglal kozzuk komolyabb dolgokkal és térjünk vissza kedvelt tanulmányainkhoz. . . Mint tegnap is láttuk, midőn a nappálya egy vonalba esik az egyenlítővel: ama csodálatos természeti tünemény áll elő, a melyet éj-napegyenlőségnek nevezünk.

S a számok, a fehér vonalak, a képletek mint a záporosó úgy ellepék ismét a fekete táblát, mialatt Zsofka csak nagy megerőltetéssel bírja visszafojtani bosszusága kitörését, Briella pedig olyasvalamit morzsol a fogai közt, a mi nagyon hasonlít a »vén ka-
zuár« nem nagyon megtisztelő czimhez.

. . . . .

Néhány nappal ez esemény után Jouzeau ur ebédutáni sétáját egész a saint-cloud-i kertig terjesztve ki, egy idegen férfival tért vissza, a kit keresett udvariassággal vezetett be abba a szűk szentélybe, a mit ő könyvtárának nevezett. Zsófia, mint rendesen, az ablakon nézegetett ki, azonnal leszaladt a

tanuló szobába, a hol Susanne az esti szürkület elhaló világánál olvasott, míg Briella könyv nélkül játszott a zongorán Métra egy keringőjét.

— Gyermek! kiáltott, gondosan betéve maga után az ajtót; nagy ujság! A bácsika egy látogatóval jött haza.

— Fiatal? kérdé Briella, hátra fordulva székén.

— Meglehetősen . . .

— Szép?

— Nem láthattam jól, de kinézése előkelő.

— Bizonyosan, gunyolódék Susanne, ez lesz a mesebeli herceg, a ki beléd szeretett s most kezedet kéri meg . . .

— A könyvtárban vannak, folytatá Zsofka, hallgatódzva; hallszik, hogy beszélgetnek . . . Csitt! mintha távoznának . . . Ily hamar?

— Ha kinyitnók egy kissé az ajtót, hogy lássuk azt az érdekes emberkerülőt, szólta hevesen Briella, míg az ajtóhoz rohant.

Már a kilincsen volt a keze, midőn végre Susanne is fölkelte és megfogta a karját.

— Briella! szólta szigorú hangon, viseld magad illendően!

Ott álltak mind a hárman egy csoportban az ajtó mellett, kíváncsian nyujtva előre fejüket, hogy jobban hallják a beszélgetők hangját, midőn egyszerre magától felnyílt az ajtó s a hallgatódzáson kapott leányok meghökkenve hátráltak s látták belépni Jouzeau urat a titokzatos idegennel, a ki nem volt más, mint Verneuil Mihály.

— Kedveseim, kezdé, miután szigorúan feddő tekintetet vetett hugaira, itt bemutatom nektek Verneuil urat, régi ösmerősünket, ki itt is, mint Toursban, szomszédunkban lakik, Verneuil ur oly szives és ide ígérkezett egy csésze theára . . . Zsofka gyujtsd meg a lámpát, mig Gabriella a theát fogja elkészíteni, — foglaljon helyet kedves barátom s tekintse magát egészen otthon.

Miután a lámpát meggyújtották, Mihály gyorsan körüljártatta szemeit a szobában. A tanterem most is csaknem úgy nézett ki, mint hajdan a Grandiére-utczában. Ugyanaz a fekete tábla, azok a szalmaszékek, a falakon a földabroszok és képek épen úgy elhelyezve; egyetlen bútordarab sem volt, a mire rá ne ismert volna. Az ablakba helyezett virágok is, a mint lombos ágaikkal benyultak a szobába, a tours-i lakásra emlékeztettek, melynek ablakai szintén a kertre néztek volt. Egy kis képzelődéssel, Mihály azt hitette volna, hogy ismét a szép Tours vidéken van. Csak a lányok változtak. Verneuil szeme azonnal Susanne-on akadt meg, kinek, mialatt előre hajolt, hogy a lámpa csavarját megigazítsa, arcza teljes megvilágításban fordult feléje. Meglepetve szemlélte a szabálytalanságában oly érdekes arcot s a szemeket, melyekből oly mély gondolatok sugárzottak ki. E perczen Susanne fölemelte fejét; tekintete találkozott Mihálynak fürkésző szemeivel s halvány arczát könnyű pir futotta el.

— Ez itt a legidősebb, Suzanne, kezdé újra Jouzeau ur, hogy megtörje a kellemetlen csendet;

mint már említettem, festészettel foglalkozik s egy műve ki is volt állítva a »Salon«-ban.

Mihály valami bókformát morzsolt le fogai közt s a kép tárgya után tudakozódott.

— Egyszerűen a nővéreim s magam arczképe, felel a fiatal lány. Nem lévén pénzem, hogy idegen mintákat fizessek, hugaimat vettem le; lekönyökölve olvasnak e mellett az asztal mellett s háttérül a kívülről megvilágított ablak szolgál; én magam álló helyzetben vagyok levéve, ecsettel kezemben, a mint épen festem a képet s arczom félig feljök van fordulva... Mint látszik, a tárgy nagyon igénytelen.

— A művészetben, jegyzé meg Mihály, az egyszerű tárgyak jellemzése jár a legnagyobb nehézséggel, de aztán ha kivitelük sikerül, oly belbecscsel bírnak, mely külső támogatásra nem szorul.

Susanne helyeslő fejmozdulattal kísérté e szavakat; e nyílt, mélyre ható, fürkésző tekintet zavarba hozta Mihályt. Ugy rémlett előtte, hogy a fiatal leány szuró szemei legrejtettebb bensejébe hatolnak be s életének odatemetett keserves tapasztalatait fedezik fel. Gyors mozdulattal fordult a nyitott ablakhoz, melyen át, a csillagos háttértől élesen kiválva, a kert fáinak sötét lombjai bólingattak.

— Mily szép kertjök van, szólt Jouzeau urhoz.

— Kicsiny, de kellemes . . . különösen szép kilátás nyílik a kert végén levő terasse-ról a Szajna völgyére . . . Susanne vezesd oda Verneuil urat, mig én asztalt és székeket vitetek ki a lépcső elé . . . Az idő szép s kint a szabadban theázhatunk.

Mihály követte Susanne-t, ki hallgatagon kalauzolta a tekervényes kerti utakon egy csigadombig, melynek tetején egyszerű fapad állt. E pontról, a körs-körül elterjedő kerti lakokon túl, a sötét távolban, a köddel borított Szajna partjain, felséges kilátás nyílt az esti világítás ezerszeres fényében uszó Párisra. A párisi élet e tündéries ragyogványa fájdalmas emlékeket idézett föl Mihály szívében s elfordította fejét a vakító látványtól s érdeklő vizsgálta ismét a fiatal lány feltűnő vonásait, s az éj sötétében fénylő szemeit.

— A kilátás itt sokkal messzebbre terjed, mint toursi kertünkéből, nemde? kérde ez, hogy megsza-kítsa a nyomasztó csöndet.

— Hogyan, kisasszony, kegyed még emlékszik arra? Pedig ugyancsak kicsiny volt még akkor.

— Nem oly nagyon, felelt a lány, mosolyogva, már tizennegyedik évemben jártam. Tisztán emlékszem, hogy láttam önt házunknál s hogy felolvasásán jelen voltam.

— Ah! mormogá fogai közt Mihály, mig gyorsan visszafelé indult . . . Nem szívesen emlékezett e felolvasásra: életének legfájóbb emlékei e napra voltak visszavezethetők. Szótlan haladtak egy darabig egymás mellett, a jázmin-illattal terhelt kerti bokrok között.

— Nem is sejti ön, kezdé újra Susanne, mig mellette haladt a kerti uton s ruhája suhogva huzódott végig a bokrok ágain; nem is sejti ön, hogy felolvasása tett legelőször figyelmessé a tours-vidéki

tájak szépségeire s így önnek köszönhetem azt is, hogy a festészetre adtam magamat . . . Önnek szava ébresztette fel bennem a művészet utáni rajongás legelső szikráját.

Mihály meglepetve hallgatta a fiatal leányt; hangjának tiszta, ezüstös csengése oly bűbájosan rezgett füleibe, oly rokonszenves, oly andalító hatással volt kedélyére, mint női hang még soha . . . Jouzeau ur rögtönös megjelenése félbeszakította a csendet.

— Nos, hogy tetszik a kilátás? kérdé-jókedvűleg — ott a terrasse-on, szemben a nagy Babylon örökös nyüzsgésével, ott elmélkedem magamban, nagy munkám felől, mely világgá bocsátandja nevelési rendszerem alaptételeit. . . De most jерünk, a thea vár s mialatt azt csöndesen szürcsölgetjük, Briella és Zsofka egy kis zenével fognak szórakoztatni. Bár a zene maga a megtestesült érzéki élvezet, mégis megengedhetőnek tartottam e különben ártatlan mulatságot.

A thea már ki volt töltve a tanuló szoba ablakai alá helyezett asztalon s Mihály helyet foglalt a jó öreg és hugai között, arczczal a csöndbe merült kert felé fordulva; de alig hajtotta fel az öreg csészéjének tartalmát, már ismét egyedül hagyta őket. Ez a kis emberke egy perczig sem tudott helytt ülni; örökös izgatottságban levő idegei, eszméinek soha nem szünő hullámozása, nem hagytak nyugtot neki s szünetlen mozognia kellett.

— Vajas kenyeret készítettem a theához, kezdé

Susanne, teli tányérral kínálva vendégét, ugy hiszem, még most is nagy kedvelője.

— Hogyan! kegyed emlékszik, mennyire szerettem egykor a vajas kenyeret?

— Egészen tisztán emlékszem . . . A gyermek elméjét sokszor a legjelentéktelenebb dolgok ragadják meg s eszembe jutott, mily mohón evett meg ön Toursban minden vajfélét, ha nálunk volt theázni. Briella és Zsofka el is nevezték a vaj-faló bácsinak.

Mindketten jóízűen nevettek. Évek teltek el azóta, hogy Mihály ily tele szivből, első ifjusága gondtalanságával nevetett.

Egészen megifjodva érezte magát. A virágillattól terhes kerti lég, a csillagos ég ragyogása, Susanne hangjának zeneszerű csengése, az éj sötétében égő szemek, mindez szívében ama boldog órák édes emlékét keltette föl, midőn az élet még telve volt reményekkel, varázs-illattal, mint a regebeli kert, melynek ajtai zárva vannak a földi halandók ittas szemei előtt.

Benn a szobában, Briella a zongorán kísérte Zsofka frissen csengő, bár kissé még éles hangját, melylyel egy XVI. századbeli népdalt énekelt:

Szeress, pásztor leányka,
S viszont szeretlek én ;
Legyen hű szived lángja
És hived leszek én.

Szeretni édes ám,
Óh! édes ám,
A szép május haván!

— Ah! a bájos Tours-vidék, sóhajtott fel Mi-

hály, mily messze van innen!... Miért nem lehet visszatérni a multra? Ah! mennyire kívánkozom vissza azokra a szép időkre, midőn még bátyjánál theáztam a Grandiére-utcza kis kertjében!

— E vágya teljesülhet itt is, felelt mosolyogva Susanne, miután, mint akkor, megint szomszédok vagyunk.

Mihály fölemelte fejét s tekintete ismét találkozott a fiatal leány mélykifejezésű szemeivel.

— Köszönöm, mondá, különös elfogódást érezve keblében.

A saint-cloud-i torony óra tizet ütött, Mihály felállott s bucsut vett Jouzeau urtól, a ki a tanuló szobába vonta meg magát s tökéletesen megfeledkezve vendégéről és hugairól, egy tudományos értekezés olvasásába merült el.

— Kedves barátom, mondá a jó öreg, mialatt vendégét a kapuig kísérte, ne feledje, hogy házam rendelkezésére áll s mindnyájan örvendeni fogunk, ha minél gyakrabban láthatjuk.

Évek óta ma történt először, hogy Mihály örömteli és megkönnyebbült szívvvel tért vissza otthonába. Ma tekintett ismét először elragadtatással a csillogos égre föl. A kertek balzsamos illattal voltak eltelve s nem érezte magában azt az unott ürességet, mely a földi dolgok élvezésétől eddig visszariasztotta. S mialatt rideg szobája sötét lépcsőjén fölhaladott, azon vette észre magát, hogy a Briella és Zsofka dala jön ajkára :

Szeress pásztorleányka,

S viszont szeretlek én . . . .

XVI.

— Susanne, kérdé másnap reggel Zsofka a nénjétől, házas ember ez a Verneuil?

Jouzeau ur már eltávozott s a három testvér a tanuló szoba nyitott ablakai mellett ülve, osztotta meg reggelijét a kerti verebekkel.

— Az volt, felelé Susanne, de neje meghalt... Nem szereti, ha emlegetik s a bácsika kér is benneteket, hogy minden erre vonatkozó kérdésektől és vonatkozásoktól gondosan tartózkodjatok.

— De hiszen akkor, jegyzé meg Zsofka, ha özvegy ember, hát újra megházasodhatik... Az öreg bácsi, mikor bevezette a házhoz, tán azzal a gondolat is volt, hogy valamelyikünket hozzá ad... Még fiatal s nem is fest rosszul...

— Köszönöm! kiálta fel Briella; nekem nem kell. Olyan sötét az ábrázata mint valami szinpadi összeesküvőnek; nem ilyen férjet álmodtam én magamnak.

— Nagyon kényes vagy! Én meg úgy nézem, hogy a legérdekesebb regény-hősnek beillik. És te Susanne?

— Mind a ketten eszelősök vagytok örökös házassági gondolataitokkal!... Férfi be nem teheti ide a

lábát, hogy kérőnek ne nézzétek... Valóságos betegség, jó lesz ha kigyógyultok belőle.

— Susanne, jegyzé meg Briella, téged a siker elkapatott... Mióta képedet a »Salon«-ba fölveték, csak ugy lóhátról beszélsz velünk... Igazán bosszantó!

— Susanne, tette hozzá Zsofka, ravaszul mosolyogva, hamis kártyákkal játszik s ugy intézi a dolgát, hogy Verneuil urat egyedül a maga számára kaparintsa... Vettem már tegnap észre... Ni, ni, hogy elpirult!

— Annyi áll, sietett megjegyezni Briella, hogy olyan vörös, mint egy rák.

— Kiállhatatlanok vagytok! kiáltott föl Susanne, kinek arczát csakugyan rózsapír futotta el.

Bosszankodott a hugai megjegyzésein és még inkább azon, hogy elpirult. Odahagyta a tanulószobát s a kert magányába vitte zavarát, de nem volt képes oly gyorsan eltűnni, hogy ne hallotta volna, mint kiáltja utána hangosan nevetve Zsofka:

— Jól van jól, az igazért haragszik meg az ember!

Boszusan vont a magát a lilabokor mögött. — Igazán nevetségesek ezek a leányok!... De akkor hát miért is pirult el?

Mikor aztán betekintett a szívébe, be kellett önmagának vallania, hogy a Verneuil Mihály egyénisége csakugyan kelletén tul foglalkoztatja. Az este is, mielőtt elaludt, hosszasan gondolt reá. Az a buskomorság, az a benső fájdalom, melynek félreismerhet-

len kifejezése ült arczán s hangot nyert minden szavában, élénk benyomást tett lelkületére. Érezte, hogy e férfi szívében titkos fájdalom rejtőzik, mely enyhülést nem nyer sehonnan. Természettől résztvevő és érzelmes szive, élénken érdeklődött a visszatért ismerős sorsa iránt, kire mint mesebeli hősre, csodállattal tekintett föl már gyermekkorában s ki most ismét előtte állt, leveretve, koronájától megfosztva, mint villámsujtott fa. Ha boldogan, mosolylyal ajkán látta volna viszont, talán kevésbbé vette volna figyelembe; de a bánatos felhő homlokán, a remény-vesztettség, mely minden szavában nyilvánult, rezgésbe hozta a leány szívét s úgy tetszett neki, mintha Mihály már nem volna többé idegen.

Másfelől Mihálynak is, az első, Susanne-nál töltött est után, mintegy életszükségletévé vált: a Jouzeau ur házánál tölteni el szabad óráit. Már csak a gondolat az esteli együttlétekre, könnyebben elviselhetővé tette napi teendőinek egyhangu terheit. Mialatt tanítványainak feladatait javitgatta, már előre örömmel gondolt az órára, midőn Sévres felé indul, midőn majd befordul a Susanne-ékhoz vezető utra s e gondolat maga, mint meleg napsugár világított be mindennapi élete unalmába. Alig végezte ebédjét, nyomban a binelle-utczai házba sietett, hol bizonyos lehetett, hogy a három leányt a tanuló-szobában együtt találja. Jouzeau bácsi nem vette nagyon szigoruan házigazdai szerepét, nevelési rendszere előnyeinek festésével sem igen untatta többé Mihályt; legtöbbsnyire egyedül hagyta őt hugaival s visszavonult könyvtá-

rába tanulmányaihoz. Briella és Zsofka szintén nem alkalmatlankodtak sokat. Susanne és Verneuil háborítlanul sétálhattak hát együtt az árnyas kertben, melynek mély csöndét csak olykor zavarta meg a Versailles-ba menő gyorsvonat éles füttye. Beszélgetésük leginkább könyvek és festészet körül forgott; ritkán ment át személyi kérdésekre. Mintha mindketten gyöngéd számitással kerültek volna minden olyast, a mi a szorosabb meghittség színét viseli. És mégis, a mint többet és többet ültek együtt, kölcsönösen mind mélyebben bepillantottak egymás kedélyvilágába. Mind rokonszenvesebb vonzalom kezdett köztök közt füződni. Már csak a modor, a hogy Susanne kérdezte Mihálytól: »Mivel töltötte el a mai napot?« — elárulta, hogy a fiatal leány gondolatai egésznap kísérték Mihályt, Páris utczáin való jártában.

E gyöngéd és meleg meghittség, a boldogság és nyugalom oly jótékony légkörét vonták Mihály körül melynek élvezetétől rég elszokott már szive. Kéjittasan szívta be e boldogságot és reszketve gondolt reá, hogy mint ködfátyol-kép oszolhat el ismét. Olykor, ha esténként visszavonult egyedülisége örömtelen lakába, s gondolatait az elmúlt időkbe mélyesztette el, egy visszatekintőleg újból alkotott életnek fellegvárait építette fel. Mikor Toursban lakott, a véletlen közelébe hozta Susanne-t; ha akkor a helyett, hogy a napi események árjába veti magát, megmarad a Grandiére-utca szük körében, bizonyosan megragadta volna figyelmét e fiatal leány kiváló egyénisége és fejlődését azzal a szeretetteljes gonddal kísérte volna, mint a

kertész kedvencz virágai feshetését. Susanne ugyanazt a ragaszkodást tanusította volna iránta, mint ma s elvégre kettőjükből egy pár lett volna. Oldalán, meleg vonzalmából merítve ihletet, mily termékeny, mily hatalmas munkásságot fejthetett volna ki! mily boldogan, mily megelégedetten éltek volna együtt!.. S mind e szép álmok helyett mi jutott részébe?.. Késő bánkódás, meddő vágyak!

Igyekezett kitörülni emlékéből a multak keserveit, egyedül a jelennek élni, hogy annak édességeit élvezhesse teljes mértékben. — Hallani minden nap a Susanne ezüst csengésű hangját, együtt bolyongani a meudon-i ligetben, érezni, hogy fűződnek naponkint szorosabbra a gyöngéd bizalom kötelékei, — nem boldogság lett volna-e?.. Ah! de ezt az örömet is keserű gondolatok zavarták meg. — Minden perczen rettegnie kellett, hogy a család megtudja, hogy nő s hogy szomoruan kényes helyzetét előttök eltitkolá. — S mi lenne akkor e boldog együttléteből, melynek varázsát oly ittasan élvezi most? S ha ellenben Susanne továbbra is megmarad a valóság iránti tájékozatlanságában, a helyzet semmit sem vesz kinos és veszélyes jellegéből. Hogy lelkiismeretét megnyugtassa, föltette magában, hogy gondosan elrejtí a fiatal leány előtt, már-már kitörő szenvedélyes szerelmét. Meglevén győződve, hogy e szenvedély csak egyoldalú, s hogy Susanne részéről, a vele való mindennapi érintkezésben kitüntetett érzélem nem egyéb, mint baráti vonzalom, hitte, hogy képes lesz szerelmét visszafojtani szívébe.

— Nem fogja megtudni soha, mennyire szeretem, gondolta magában, s ha észrevenne valamit, egy perczig sem fogok habozni s inkább elhagyom e helyet, semhogy nyugalmát megzavarjam.

Elhatározásában őszinte volt, de számításából kihagyott egy tényezőt, mely romboló természeténél fogva minden bölcs szándékot megsemmisített: — a féltékenységet.

Nem sokkal azután, hogy Mihály a Jouzeau-család meghitt körébe lépett, Lechantre Ferencz, az a művész, a ki szintén a szomszédságban lakott s olykor Jouzeau bácsival együtt jött haza Párisból, gyakrabban kezdett ellátogatni a binelle-utczai kis lakba. Lechantre tul volt már a negyvenen, de testileg és szellemileg fiatal ember maradt. A madár könnyedségével siklott át az élet utain, alig szárnya hegyével érintve annak porát s csak akkor szállott le, ha egy kedve szerinti virágot, napsütötte helyecskét talált. Egy dolgot vett komolyan csak: művészetét. Politika, tudományos, pénzügyi kérdések, mindez szemeiben mellékes és unalmas fogalmak voltak. Ha jól eltalálta a keresett színeket, ha a vegyítés sikerült, ha árny és világosság szépen olvadtak össze képein, boldog volt s nem gondolt egyébbel. Munkájának nem volt sok láttatja, elvonultan, nagy gonddal dolgozott, mint madár a fészken. Egyszer-egyszer aztán előállott egy-egy kis tájképpel, finoman, gondosan kidolgozva, teli bájjal és természet-hűséggel. Képeit nagy áron adta el s aztán hónapokig élt belőle, átadva magát a költői lelkek felü-

letes érzékiségének, melyet a szavak csengése inkább elbódít, mint a dolgok valódisága. A borban, melyet elejébe tettek, nem annak igazi jósága, hanem czimének csengő hangzata, az üveg különös alakja, az ajkaihoz vitt pohár finom metszése ragadta el. Szemeivel és fülével élt. Lelkesedése, mint a pezsgőbor gyöngyözése, a legmagasabb fokra hágott egy illatos virág vagy csinos női láb látásán, egy szivhez szóló dal hallásán, de épp oly gyorsan le is hült, ha egy kellemetlen szó, alkalmatlan idő, vagy hamis hang zavarta meg nyugalmát.

A váratlan és kitünő fogadtatás, melybe a Susanne képe a »Salon«-ban részesült, egyszerre a fiatal leányra fordította a Lechantre figyelmét. Egész addig úgy szólva, észre sem vette s e magába zárkózott ifjú leányi kedély nem gyakorolt reá semmi vonzerőt. De most, hogy a siker mintegy kiemelte a mindennapiság sorából, kezdett nagyobb figyelemmel nézni reá és észrevette, hogy sem érdekesség, sem fenkölt szellem nem hiányzik nála. Aztán minden hosszas habozás nélkül belelovalta magát abba a gondolatba, hogy szerelmes Susanne-ba s mily szépen fogja majd tehetségeiket egy házasság egyesíteni. Attól a percztől fogva, hogy megbarátkozott e gondolattal, mind gyakoribb vendég lett a Jouzeau-ék házában s a művészi pajtás-ság érzete, mely kettőjük közt a meghittség mezében lépett föl, kínos órákat okozott Mihálynak. A gyöngéd és kitartó figyelem, melylyel a festő Susanne-t körülvette, annál élesebben sebzé szivét, minél inkább érezte, hogy nem szabad fellépnie vetélytársa

ellen. Vetélytárs! Szorosan véve erről szó sem lehetett, mert Lechantre, ha már egyszer meg tudta nyerni Susanne hajlamát, azonnal felléphetett mint kérő, míg Mihály végre sem nyujthatott neki egyebet compromittáló barátságnál. Nőül vennie nem lehetett s így a tisztesség legelemibb fogalmai is azt kívánták, hogy ne csak félre álljon az utból, de semmiben ne gátolja a Lechantre terveinek megvalósítását. Imádta Susanne-t s e szenvedélyét mélyen el kellett szívébe zárnia. Ez eddig ismeretlen érzés fájó szurása alatt, most először ismerte meg az igazi szerelmet, most tudta meg csak, hogy ez önzetlen, gyöngédségében megkapó, lemondásra kész érzelem, mennyire különbözik attól a becsvágygyal telített szenvedélytől, mely egykor eltöltötte volt szívét.

Bármennyire nehezére esett is a festővel egyszerre időzni a Jouzeau-ék házában és tanuja lenni a művész olykor túlaradozó érzelmi kifakadásának, nem birt ellenni Susanne látása nélkül. Egy szombat este a rendszeresnél korábban rázva le nyakáról a a napi teendőket, a bellevue-i állomásról egyenesen a Binelle-utcza házhoz sietett. Belépve a tanuló-szobába, csak a fiatalabb két nővért találta otthon. Briella zongoránál ült, örökös keringőjét játszva, Zsofka pedig felhasználva bátyja távollétét, egy kölcsön-könyvtárbeli regény olvasásába volt mélyedve. A két fiatal leány hamar fölemelte fejét, mint egy röptiben fölfogták Mihály csalódott pillantását, melyet ez Susanne üres helyére vetett.

— Nincs itt, szolt Zsofka, hamiskás mosolylyal

és be sem várva Mihály kérdését. Kénytelen lesz, Verneuil ur, e miatt a mi igénytelen társaságunkkal érni be.

— Ha ugyan, — tevén hozzá Briella, nem tudva ellenállni a vágynak, hogy ő is adjon egy vágást, — ha ugyan nem akarna egész a fonceauxi szigetig fáradni. Ugy hiszem, Sussanne ott dolgozik Lechantre urral együtt.

Mihály homloka elsötétült és oly kedvetlenül ült le az ablak mellé, hogy az alapjában jószívü Briella megsajnálta.

— Mint az árnyék, ugy a nyomában van mindig, tette hozzá; szegény fiu, pedig hiába fárasztja magát!

— Briella! sugta oda szigoru hangon Zsofka, ugy vélekedve, hogy nénje távollétében őt illeti meg a Mentor szerepe, Briella! ugyan miféle beszéd, nem szégyened magad?

— Oh, ha két akkora szemeket meresztesz is, még sem ijedünk meg tőled!... Lechantre ur hiában vesztegeti az idejét és Susanne-nak máson jár az esze. Ennyi az egész, tessék! jegyzé meg Briella comicusan titkolódzó arczczal.

— Hallgass már! vetette oda sugva Zsofka feddő hangon.

Mihály figyelemmel leste a szóváltást s nem lelte többé helyét.

— Most mennem kell, kisasszonyaim, szólt, kalapját véve; visszajövök, ha Jouzeau ur is itt-hon lesz.

— Főleg pedig, kiáltott utána Zsofka, nehogy elbeszélje Susanne-nak, hogy mi mindent fecsegett össze, ez a higeszü leány.

De Mihály már kint volt és egyenesen az erdő felé vezető utnak tartott. A mint elérte a fonceaux-i ligetet, meglassította lépteit. A nap rekkenő volt, de a közelő esti szellő már némileg lehütötte a léget. A nap rézsutos sugarai megaranyozták a fák lombjait s az apró legyecskék milliárdja vigan zümmögött és tánczolt a napsütötte oldalakon. Nem messze a fonceaux-i tót körítő kőfaltól, ott hol a Villebonba menő országut derékszőgben vágja a fasorral szegélyezett sétautat, a fák sűrűsége egy tisztás helyet vesz körül, melynek egyik oldalát, kuszó növényekkel borított omladozó kőfal zárja el. Egyetlen keskeny ösvény vezet ez elrejtett magános helyre, melynek létezését a legtöbb sétáló nem is tudja s melynek ritkán zavart csöndje madárcsapatok gyűlhelyéül szolgál. A hely nyugalmas, árnyas és üde, még a nap forró óráiban is, s Mihály tudta, hogy itt szokott Susanne dolgozni, ha nem akarta magát zavartatni. Egyenesen ide irányozta tehát lépteit, de alig haladott pár lépést a szűk ösvényen, a Lechantre-hangja ütötte meg füleit, melynek éles csengése, mint kalapácsütések zaja vált ki a körülötte uralkodó csendből. Megállt s nem tudott ellenállani a kísértésnek, hogy látatlan tanuja legyen a beszélgetésnek; a helyett, hogy tovább haladott volna a kanyargó ösvényen, egy a sűrűségben végig huzódó árokba vetette magát, melynek nedves talaján észrevétlenül közeledhetett a

lombfödte helyhez, hol Susanne és Lechantre együtt ültek.

A festő bevégezte munkáját és épen vásznát s festékeit csomagolta egybe, mialatt szokott élénkséggével folytatta csevegését. Susanne, tábori széken ülve vászna előtt, hideg közönnnyel hallgatta s zavartalanul folytatta a festést.

— Kisasszony, mondá a festő, nem szeretem a kerülő utakat s nyiltan kimondom, a mi szivemen fekszik. Kegyed már kiismert engem... Alig hiszem, hogy ma napság festő legyen, a ki tultegyen rajtam a részletezés és élethűség tekintetében.... Növényzetet, madarakat, bogarakat, mind ugy ismerem mint a tenyeremet.... nem tartozom azok közé a szobában guggoló tájképfestők közzé, a kik nem képesek a cserfát a bukktól, a nyirfát a nyárfától megkülönböztetni.... Ha élőfát festek, ismerem annak minden titkát; könyv nélkül tudom, mikor hajt leveleket, milyen alakuak ezek nyáron, milyen színűek ősszel... Ezért aztán képeim tartósak is ám, nem mennek ki a divatból, ellenkezőleg, minél régiebbek, annál becsesebbek, épen mint a jó bor.... Száz esztendő múlva is meglesz az értékök... Nem sokat termelek az igaz, de minden képemért annyit fizetnek, a mennyit kérek... Negyven éves vagyok, jól érzem magamat, a gyomrom rendben van, fogaim jók, szivem nyilt, eszem helyén van. — Akar-e feleségem lenni?.. Mondjon igent s ugy kiragadom a Jouzeau bácsi nevelési rendszeréből, hogy csupa gyönyörűség lesz s olyan otthont készítek számára, puhát és meleget, mint akáregyfülemülefészek.

— Kedves Lechantre ur, felelt komolyan Susanne, fogadja köszönetemet s higgye meg, hogy felettébb hizelgőnek tartom ajánlatát, de ismétlem még egyszer, hogy nem fogadhatom el... Nem óhajtok férjhez menni.

— S miért nem? Mi a manó viheti rá, hogy ennél a hóbortos öregnél akarjon tovább is maradni, a ki csupa zöldsalátával és savanyu rizskásával tartja?... Hisz ilyen életmód mellett, végre egyik színt sem tudja megkülönböztetni a másiktól...

— Mindenek előtt egyik legfőbb indokom erre az, mert nem akarom elhagyni két hugomat, a kiknek még nehezebbjökre esik az említett rendszer....

— Ah! mormogta fogai közt a festő, gondolkozóba esve ez ellenvetésen; magasra emelte a fejét, mintha azt nézte volna, nem jön-e vagy egy madár, hogy jó tanácsot adjon neki. Aztán, egy percnyi hallgatás után, újra kezdte:

— Isten neki! ezen fön ne akadjon a dolog; magával hozza a két hugát s együtt fogunk élni.

A ki ismerte Lechantre-t, tudhatta, hogy ez nagy áldozat tőle; Susanne mélyen meg is volt hatva. A megindulás hangján felelt:

— Ön derék egy ember, Lechantre ur, s ajánlata őszinte hálára kötelez.... De lássa, így se, még így se fogadhatom el...

Lechantre kétségbeesetten turkált a zubbonya zsebeiben.

— Akkor bizonyára olyan bibije van a dolognak, a mit előttem elhallgat.

Semmi felelet. — Susanne szótlánul hajolt a vászonra s kezében lázasan mozgott az ecset.

— Gondolja meg, hogy nincs keservesebb dolog, mint vén leánynak maradni, kezdé újra a fiatal festő. A férfi nem arra van teremtve, hogy elzárkózva a világtól, megkocsonyásodjék a szive... Ugyanez áll a nőkről is.... A nőtlen állapot nem mindig kellemes, annyit mondhatok....

— Ha úgy van, jegyzé meg hamisan Susanne, ha annyira megunta a nőtlen életet, miért ne venné feleségül Briellát vagy Zsofkát?... Nekik nagyobb hajlamuk van a házasságra, mint nekem.

— Oh a kisasszony nagyon kegyes, felelt némi bosszus gunynyal a festő, de Briella, meg Zsofka nem érdekelnek, mig kegyedben Susanne, minden megvan, a mi egy művész kedélyéhez szól. De mindegy! tette hozzá, festékes szelenczéjét hóna alá, vászoncsomagját hátára dobva; azért én még mindig abban a reményben ringatom magamat, hogy ez nem volt utolsó szava s időt engedek, hogy gondolkozzék...

— Meggondoltam jól, édes jó Lechantre ur, nem egyezhetem bele... Ne ragaszkodjék eszméjéhez, mert megharagszom...

— Hallgatok hát, hallgatok, mert a világért sem akarnám, hogy megharagudjék... De annyit mondhatok, hogy az eszem sincs már helyén s fogadok, hogy még egy hét múlva sem tudom, mi a kék, mi a zöld... Hanem azért szent a barátság! Ha egy kissé összeszedtem magamat, ismét eljövök...

— Magától értetik, hogy szent a barátság....

s kérem is, hogy mindig jó barátok maradjunk, szólt Susanne kezét nyujtva neki. A viszontlátásra, s ha elmegyén a házuk előtt, legyen szives beszólni s megmondani hugaimnak, hogy mihelyt végeztem tanulmányomat, én is megyek haza.

A festő hátára csatolta táskáját s távozott, bölcs megnyugvással véve az egész dolgot, a hogy egyébiránt minden egyebet is venni szokott. Mikor már eltűnt a bokrok mögött s távozó lépteinek zaja is elnémult, Mihály egyszerre előlépett rejtekéből. A zajra Susanne fölemelte fejét s összerezzen, megpillantva a tanárt.

— Hogyan, ön itt? kiáltott fel megrémülve s sötét pirral arczán.

— Igen, felelt a másik s hangja örömtelten rezgett, igen, itt voltam... és be kell vallanom, hogy hallgatództam és mindent hallottam...

— Oh, ezt helytelenül cselekedte, felelt Susanne, letéve ecsetét. Aztán fölemelve hozzá mély érzésű szemeit, folytatá: jobb lett volna, ha mutatja magát s félbeszakítja együttlétünket, nagy szolgálatot tett volna nekem... Nem kellemes dolog, egy alkalmatlan ajánlatot visszautasítani, mikor az ember nem akarja megsérteni az illetőt.

— S a házas élet eszméje annyira kellemetlen kegyednek? Csakugyan erős elhatározása hajadonnak maradni?

Mialatt e kérdést tette, izgatottan járt fel s le, fejét elfordítva Susanne-től. Élénk pir borította el a fiatal lány kifejezésteljes arczát, mig keblének sze-

rény körvonalai, a benső felindulástól hullámzottak. Egy perczig néma maradt, szemeiben szelid tűz égett, ajkai félig kinyiltak, mintha kéjérzettel élvezné előre is egy rég várt vallomás boldogító mámorát. Igen, Mihály most nyilatkozni fog; hallani fog tőle oly dolgokat, melyeknek gondolatára is feldobogott a sziv, füleibe fog csengeni a vallomás, melyet, ugy hitte, rég kiolvasott szemeiből, hangjának elfogultságából, még hallgatásából is. . . . . Miután remegő hangon suttofta:

— A házias élet magában véve nem rettent vissza, sőt ellenkezőleg. . . .

Mihály folyvást le- s feljárt a bokrok mellett, keresztbevetett karokkal, lecsüggesztett fejjel; nehéz küzdelmek között, aztán hosszas habozás után, miután erőt vett volna magán, heves, szaggatott hangon kezdé újra:

— Akkor hát miért utasította vissza Lechantret? . . . Derék, tehetséges ember, tisztességes állása van. . . szóval képes lenne egy nőt boldogítani. . .

Mialatt önmagával vivódva, mintegy akarata ellenére ejtette ki e szavakat, Susanne arcza és egész lénye rögtönös változáson ment át; szemei elhomályosodtak, halálsápadtság borította vonásait, ajkai görcsösen rángatództak.

— E szerint, rebegete alig hallhatóan, az ön nézete szerint el kellett volna fogadnom?

— Én. . . Susanne. . . az istenért, mi lelte? . . mi történik? . . Végre reá merte szemeit emelni s megrezzenve látta, hogy sápadt arczán könnyek peregnek

alá. A szenvedély lázas hevével vetette magát térdre előtte s kezeibe vette a fiatal leány jéghideg kezeit.

— Susanne, Susanne, fáj ugy-e, a mit mondtam?.. feledje el... meggondolatlan valék, egy szó sem igaz, hazudtam!.. Kétségbe esném, ha más karjaiban lát-nám, mert szeretem, imádom kegyedet!

A fiatal leány néma és mégis oly sokat mondó fájdalma előtt összeomlott Mihály minden becsületes elhatározása. Most már biztos volt benne, hogy szeretetik, s e váratlanul nyilatkozó szerelem, mint forgó szél söpörte el eddigi tétovázását és aggályait. Lehajtott a homlokát a leány gyöngye kis kezeire, aztán egyszerre szenvedélyes csókokkal boritá el azokat. A váratlan forró csókokra Susanne kéjesen rezzent össze s egy még könnytől nedves sugár villant meg szemében, míg remegő ajkain a boldogság mosolya vonult végig.

— Oh istenem! rebegette elfogódva s alig bírva szólni a fölindulástól.

— Bocsásson meg, szólt Mihály, örült voltam... Oh, ha tudná... ha megmondhatnék mindent...

A leány szüzsies hévvel, a szerelem kimondhatatlanul gyöngéd kifejezésével szakította félbe:

— Ne mondjon semmit, susogta, szeliden téve egyik kezét a vállára, elég tudnom, hogy szeret... oly boldog, oly büszke vagyok!... Elég, elég, mára....

Mihály engedelmeskedett is, elég gyáva volt, hogy ne mondjon többet. Nem volt bátorsága a való-nak kiméletlen bevallásával megzavarni ez édes per-czeket, melyek soha nem érzett kéjjel töltötték el szí-

vét. Mint hajótörött az utolsó szál deszkába, úgy kapaszkodott a percznyujtotta boldogsághoz. Mozdulatlan maradt, mintegy elmerülve a gyönyör kimondhatatlan édességében, melyet szeretett volna örökkévalósággá átváltoztatni. Olyan jó volt a liget ez elfeledt szögletében, a fák hosszúra nyult árnyában, a lehajló nap sugaraitól megaranyozott lombok alatt! A virágokkal illatozó szederbokrok közül kihallatszott az apró legyek zummogása s ez elandalító zene még mélyebbé tette a körülöttök uralgó csöndet, még jobban elszigetelte őket a külső világtól. Mikor aztán a nap utolsó sugara is elmerült az ég sötét kékjébe, a saint-cloud-i torony harangjának távoli zugása, mint édes dal ringatta a szerelmes párt boldogsága özönében s az enyhe esti légben reszkető hangok szerelmi susogásuk viszhangjaként szólottak kiejtás sziveikhez.

— Haza kell mennünk, sohajtott Susanne, fölemelve szemeit a homályba boruló égre.

Mihály segített neki holmija összecsomagolásánál, aztán vontatva, mintegy akarattuk ellenére, haza felé indultak.

A fiatal leány büszke odaadással csüngött a tanár karján s szerelemben és gyönyörben égő szemeit fölemelte reá. A ligetből kiérve, Susanne kéjesen legeltette szemeit a már félhomályban derengő halmokon, a Szajna partjain végig huzódó zöld sűrűségeken s a mély kék egen, melynek végtelen boltozatát már beragyogta az első esti csillag, s tuláradó boldogságában úgy tetszett neki, mintha most először látná életében minde szép dolgokat.

— Oh mily felséges látvány! susogta, közelebb simulva Mihályhoz; oh mily boldog vagyok!

S ő látva e határtalan boldogságot, elszorult szívvvel gondolt a jövőre. Kinos remegéssel vetette fel önmagának a kérdést, ha lesz-e bátorsága bevallani a rettenetes valót s azzal örökre romba dönteni a tiszta boldogság e ragyogó épületét?

XVII.

— Ugy van kisasszonyaim! ugy nézzenek reám, hogy az egész éjszakát a boulogne-i ligetben, szabad ég alatt, korhely compániában töltöttem el. Minő éj, nagy éj! költői éj! shakspeari éj, istenemre!.... Még most is lázas izgatottságban tart s ez magyarázza ki, hogy ilyen kora reggel itt vagyok... A ház előtt menve meghallottam a Gabriella kiasszony zongorajátékát, s nem levén kedvem aludni, dolgozni még kevesebb, bejöttem, hogy elbeszéljem az éjjeli kalandomat.

Lechantre ur csakugyan feltünő jó kedvvel beszélt, szemei lázasan égtek s minden mozdulata a legmagasabb fokra emelkedett izgatottságot árulta el. Két nap mult el a fonceaux-i együttlét óta s most először találkozott ismét Susanne-al. Ugy látszik stoicus megadással vette a dolgot s a megjelenésére előbb zavarba jött fiatal leány, később nagy örömmel tapasztalta, hogy a festő egészen ki van békülve sorsával. Oly boldog volt, hogy Lechantre rossz kedve,

mint hamis hang nem zavarta meg örömteli nyugalmát; nem tudott elég hálás lenni iránta, hogy oly hamar visszanyerte régi jó kedvét s oly könnyen veszi elutasítását.

— Menjen! mondá a fiatal leány nevetve, csak azért jött, hogy megmutassa mily könnyen tud egy egész éjet átkorhelykedni s hogy az igazi művész mindig fiatal.... Ez aztán szép!.... Most hát beszélje el az éjjeli vigasság történetét... persze elhallgatva azokat a részleteket, melyek talán egy kissé igen is fiatalosak...

Jouzeau ur már eltávozott volt irodájába; Briella és Zsofka előre is örvendve a váratlan szórakozáson, közelebb huzódtak a festőhöz, s az asztalra könyökölve, fordították feléje kíváncsi fejüket, míg Susanne az ablak párkányán ült s nyugodtan mosta ki festő ecseteit.

— Mindenek előtt meg kell jegyeznem, kezdé Lechantre, hogy nem voltam dolgozó kedvemben...

Megállott s bámulatos pillantást vetve Susanne felé, folytatá:

— Nagy bánatom volt a mult héten s a természetet fekete színben láttam... Szórakozás kedvéért elmentem meglátogatni Zimmert, régi tanuló-pajtásomat, kit már hónapok óta nem láttam; ezzel aztán vacsorára mentünk a »Zuhatag«-hoz, egy csomó más művészszel együtt. Tíz óraker indultunk el kocsikon. Tudják, mily gyönyörű est volt tegnap... A »Zuhatag« helyiségei tündéri világításban usztak!... Nem igen vagyok járatos a világban s ily helyeken épen

nem, de be kell vallanom, oda voltam!... Az az ezer meg ezer gyertyafény a kerti fák sötét lombjai közt; a kanyargó utakon közlekedő kocsik lámpáinak örökké mozgó ragyogása, a selyembe és bársonyba öltözött nők uszályos ruháinak suhogása s mind ennek mintegy kíséreteül a zene, és pedig milyen zene!... Arany, a magyar festő egy cigánybandát hozott magával*)s ezek aztán vacsora alatt huzzták a csárdást, de úgy, de úgy hogy a szobrok is összeütötték bokáikat. Tokaji bortittunk s hallgattuk a czimbalmot, akár Magyarországon!.. Már hajnalodott s ezek a barna ficzkók még mindig huzzták részegítő nótáikat. Az embert az örület környékezte e zene hallattára s mikor a többiek haza mentek, én egy magam még a ligetben maradtam, gondolva, hogy nagyobb élvezet lesz gyalog tenni meg az utat... Óh! a természet oly fenséges napfölkeltkor!... Minő gyönyörű színvegyülékek a pirkadó égen, a harmatos fűvön, a párolgó Szajrán!... Paradicsomi élvezet volt s én mint egy herczeg bolyongtam mindebben és dudoltam magamban a Rákóczi-indulót. Nem tudják elképzelni, mily varázserővel hatott reám e tündéri éj! S hogy bámulatom a tetőpontra érjen, képzeljék, csak milyen érdekes valamit hallottam vacsora alatt,

---

*) Megvallom, nem értem az eredeti e helyét. Honnan veszi a szerző »Aranyt, a magyar festőt, a ki cigány bandával jár a párisi köz-mulató helyeken« ? fogalmam sincs róla! De csak hadd álljon itt e hely is, úgy a mint az eredetiben van, érdekes adalékul arra: hogyan ismerik a mi dolgainkat, még a rokonszenves külföldön is!

a mi kegyeteket is meg fogja lepni... Százat, nem, ezeret tesztek egyre, hogy nem találják ki!

— Csak süsse ki mindjárt, ugy is egyre megy kiáltá fel Zsofka.

— Verneuil Mihályról van szó, a Jouzeau bácsi barátjáról.

Susanne összerezzen.

— Nos? kérdé türelmetlenül.

— No hát! ez az ur házas ember.

— Oh persze! szakítá félbe Briella; házas volt, de a felesége meghalt.

— Meghalt? Szeretem az ilyen halottakat!... Ott sétált tegnap este közöttünk a »Zuhatag-«nál... Zimmer személyesen ismeri, ő mutatta nekem.... Gyönyörű alak, ekkora mély kék szemekkel ni, igéző mosolylyal s aztán minő toilette, teringette!... Ha csak a csipke, a mi a ruháját ékiti, az enyém volna, pompás nyári lakot tudnék az árával építtetni.

Susanne mozdulatlan, egy szó nélkül ült az ablak fáján; kövé váltan fordította halálsápadt arcát ki a kert felé s kitágult szemei mereven nézték egy datura tölcséres virágait, melyek kimért himbáló mozgását gépiesen követte fejével.

— Csalódik Lechantre ur, erősíté újra Briella; Verneuil ur határozottan állította a bácsikának, hogy elvesztette nejét.

— Hogy elvesztette, jegyzé meg tréfásan a festő, abban senki sem kételkedik, mert már három éve lesz ma-holnap, hogy a faképnél hagyta.... Zimmer-től tudom részletesen az egész dolgot.... Külön-

ben minden nagyobb zaj nélkül mentek széjjel... az asszony nem viseli többé az ő nevét s jelenben a... de csitt! a többi nem kisasszonyoknak való.

Susanne gépies merevséggel fordult vissza.

— Elég volt, Lechantre ur! rebegete izgatottan. A Verneuil ur dolgai nem tartoznak mi ránk s a folytatástól megkimélhet bennünket.

A festő meghökkenve nézett a fiatal leány megváltozott arczába s egy perczig nem tudott szóhoz jutni.

— Ah! pardon, de nem tudtam! hebegé, vegyék ugy, hogy nem mondtam semmit.

Briella és Zsofka felé fordult s boszankodva vette észre, hogy ezek is oly képet öltöttek, mint mikor valaki nem tudja, melyik lábára álljon. Briella zavardottan rágta az ajakát, Zsofka pedig nagy figyelemmel lapozgatott egy könyvben. Semmi kétség, itt nagy bakot lőtt s nem is késett sietősen kivonni óráját s reá nézni.

— Teringette! kiáltott fel, én itt fecsegek s nem veszem észre, hogy kegyeteknek dolguk is lehet... Nem akarok tovább is terhökre lenni, kisasszonyaim, magamat ajánlom.

S kalapját véve, az ajtó felé indult. Mikor látta, hogy egyik sem marasztalja, megfordította a kilincset s eltűnt.

Alig zárult be nyomában az ajtó. Briella hevesen felszökött s a szoborként mozdulatlanul álló Susannehoz fordulva, fölkiáltott:

— Házas! minő gyalázat?... De mondtam is

én mindig, hogy van ennek az embernek a magaviseletében valami különös kétértelműség; igazam volt, hogy nem bíztam sötét arczában.

— Nem kell mindent mindjárt az első szóra elhinni, a mit az emberek beszélnek, jegyzé meg Zsofka fontoskodó arczczal. Tudjuk, milyen szeleburdi ez a Lechantre; félfüllel hall valamit, nem érti s aztán úgy adja tovább... Na, hanem annyi bizonyos, szegény Susanneom, tévé hozzá száanalommal, hogy a te helyedben tisztába jönék a dolog iránt. Rá kell bizni a bácsikára, hogy vonja feleletre ezt az urat s ha nem tudja magát igazolni, vége, ajtót kell neki mutatni!

— Megtiltom, hogy csak egy szót is szóljatok a dologról bátyámnak, mielőtt én beszéltem volna Verneuil urral, felelt Susanne szaggatott, sivitó hangon. Ma délután úgy is ide fog jönni... Ha eljön, hagyjatok vele egyedül... Egyelőre ennyit, ne beszéljünk többet a dologról.

— Hány órakor akarsz ebédelni? kérdé habozva Briella, csakhogy megváltoztassa a beszélgetéstárgyát.

— Nem vagyok éhes, ne várjatok reám.

Kinyitotta az ajtót s kimért lépésekkel, mint alvajáró, ment le a lépcsőkön a kertbe. A nap égetően süttött s az alacsony bokrok nem vetettek még árnyat az utakra. A levegő izzó meleg kezdett lenni s Susanne mégis jéghidegséget érzett minden tagjában. Lázás borzongás fogta el s halantékain fájó nyomást érzett; a kert szögletében, az egyetlen árnyas helyen, leült s míg a levegő reszketett a nap izzó hevében, megkísérelte rendbe szedni eszméit s gondolkozni.

— Házás!... Mihály házás!.. Ki hitte volna!

Pedig Lechantre egész határozottan beszélt; látta e nőt s Zimmertől hallotta az egész történetet. Most eszébe jutottak bizonyos habozások, bizonyos kitérő szók a Mihály részéről, melyekre akkor nem fektetett súlyt, de melyek most rettenetes világot vetettek a multra. Nem kívánta vádolni a bűnöst, átkozni a miért megcsalta. Nem gondolt egyébire, mint a zord valóság által fenyegetett szerelmére, e szerelemre, mely még vérezve is élt, élni akart, irtózva gondolta el, hogy soha sem lesz elég ereje kitépni szívéből e szenvedélyt... Pedig meg kellett lenni, most, mikor minden remény eltűnt; most, mikor ismerte a rettenetes valót... — Házás! s ez a másik nő él és Susanne boldogsága egy-két napig tartott!

Órákig ült ott, nem törődve a nap égető hevével, mely perzselőleg sütött az akácz gyér lombjain át a fejére; aztán egyszerre összerezzen. A kapucsengettyü megszólalt; férfi léptek hallatszottak a folyosón... Ő volt!... Szive összeszorult, lélekzete elállt. Gépiesen fölkel s kimért, lassu léptekkel indult a tanuló szobába, hol Mihály már várt reá.

A festő állvány felé hajolva, egy Susanne által megkezdett vízfestmény szemléletébe volt elmélyedve. A betevődő ajtó zajára fejét fölemelte, megrémülve pillantotta meg Susanne halálsápadt arczát s előre nyújtott karokkal rohant feléje:

— Angyalom, mi történt? kérdé.

De a leány parancsolólag emelte fel kezét.

— Ne szóljon! Mindenekelőtt feleljen erre: azt mondják ön házas... Igaz ez?

Mintha a villám sujtotta volna, Mihály is halál-sápadt lett, szemeit kinosan sütötte le s alig hallhatóan hebegte:

— Igaz!

Néhány perczig tartó kinos csönd állott be a kis tanuló szobában, melynek ablakredőnyei a nap heve ellen le voltak eresztve; siri csend, melyet csak egy, az ablak körül röpkedő darázs egyhangu dongása zavart meg.

— Gyalázat! Gyalázat! szólt ismét hörgő, tompa hangon Susanne, kezeit tördelve.

— Susanne!

A szegény leány lázasan intett kezeivel, mintha azt akarta volna mondani, hogy nem kíván hallani semmit.

— Kiméljen meg!... Mit vétettem én önnek, hogy ily gyalázatosan bánt velem... Kijátszotta hitemet, bizalmamat s mi czélből? elgondolni sem merem! Minő véleménynyel lehetett ön felőlem? Minek tartott engemet? Ah! fájdalom megmérhetetlen, de kinomat ezerszeresen tetézi a gondolat, hogy meg kell önt vetnem!...

— Ne sujtson a porig, hebegte Mihály, mély fájdalommal arczán, elég boldogtalan vagyok én a nélkül is. Megcsaltam önt s hibám menthetetlen, de a rettegés, hogy elvesztem kegyedet, tett ily gyávává. Kezdetben szerettem, nem is remélve viszonyszerelmet, és elgondoltam: minek szóljak? miért feltárni életem

nyomorúságos boldogtalanságát?... Oldala mellett feledtem mindent: a mult gyalázatát, megtört életem keservét... És, most két napja, mikor megtudtam, hogy szeret...

— Akkor kellett volna szólania, szakitá félbe kiméletlen hangon Susanne; miért hallgatta el a valót?

— Oh! akkor a boldogságtól eszemet vesztettem... Oly boldogok voltunk, ott az árnyas berek rejtekében, hogy nem volt erőm kimondani a szót, mely legszebb reményeimet semmisítette volna meg... Másnapra halasztottam s másnap ismét lezárta ajkamat a boldogság érzete... Nem mertem kötelességemet teljesíteni, mint becsületes ember, ellenkezőleg remegtem, hogy egy meggondolatlanul elejtett szó felfedezi a rémitő valót és örökre kizár szivéből... Pedig oh! ez elkerülhetetlenek meg kellett történni s most a megsemmisülés iszonya áll előttem...

Reszketve, a kétségbeesés szilaj kifejezésével arczán állt meg a szoba közepén, üvegesült szemei, mintha már bemélyedtek volna abba a sötét semmiségbe, melybe mint szárnyszegett madár újra alá fog zuhanni.

Susanne az asztal mellett ült. Kinos merevséggel szegezte rá szemeit s görcsös fuldoklás nyomta el szavait.

— Igen, szólt tompán, boldogtalanok vagyunk mindketten.

Az erős férfi összerezzen, aztán hozzá lépve, szeliden tette kezeit vállára:

— Szegény gyermek! Minő irtózáttal tekint-
het rám.

Susanne fejét rázta.

— Nem, felelt a leány, visszanyerve rokonszen-
ves, csengő hangját, szánom önt és magamat... Ön
mindenem volt s most vége, vége...

— Vége? Az lehetetlen! Nincs emberi tör-
vény, mely megtilthatná, hogy egész életemet kegyed-
nek szenteljem... Susanne, feleljen nyiltan, daczára
szomoru multamnak, daczára, hogy elhallgattam a
valót, szeret-e még mindig?

— Minek e kérdés? felelt a leány, azokat a szép
nagy szemeket kérdőleg emelve rá, ha nem szeretném,
nem volnék oly boldogtalan e perczen.

— Akkor, mondta a másik, határozott hangon,
akkor semmi sincs elveszve, akkor nincs mindennek
vége s ha bizalma van bennem...

A lány fölemelte fejét s a rémület kifejezésével
arczán nézett rá.

— Nem értem...

— Hallgasson meg, folytatta növekvő hévvel
Mihály, a nő, a ki megcsalt s a kit elhagytam, nekem
meg van halva, ugy mint én neki. Maga tépte szét a
köteléket, melyek hozzá fűztek volt s nem igazság,
hogy az ő büneiért mi is szenvedjünk... Ha még csak
én volnék... De kegyed, Susanne, kegyed, a szügies
tisztaság, az ártatlanság eszményképe, — az nem le-
het, nem lehet!

— És mégis meg lesz, miután nem lehetek neje.

— Susanne, kölcsönös vonzalmunk oly komoly,

oly szilárd, mintha az egyház adta volna áldását reá... Én szeretem, kegyed szeret; ne habozzunk hát, menjünk, vigyük boldogságunkat a világ egy elhagyott zugába, hol semmi sem gátol, hogy egymáséi legyünk.

A lány lázas izgatottsággal szökött fel.

— Mit mond? ön merészel erre gondolni?

— Igen, folytatta Mihály szenvedélylyel; igen, Susanne, kegyed nem köznapi lény s szelleme fenköltebb, semhogy tul ne tudná magát tenni a higeszűség üres kötelékein.... Nem eshetünk örök áldozatul egy házassági köteléknek, mely tényleg ma már szét van tépve s mely ha hazánkban a válás lehetséges volna, törvényesen is felbontanék.

— Elég!..... A miről ön álmodozik, az lehetetlen.

— Ne mondja hát, hogy szeret, mikor a társadalmi szabályok tisztelete erősebb szívében, mint szerelme.

— Két különböző szempontból tekintjük a szerelmet, susogta a lány fuldokolva.

— Az ön felfogása Susanne, az örökre elválás, a kínzó gyötrellem, remény és cél nélkül... Engedi hát, hogy egyedül távozzam innen s visszaessem sötét kétségbeesésembe, mely aztán kezdete lesz a végnek?

A leány nem felelt. Megint az asztal mellé ült. Arczát kezeibe temette s emberfölötti erővel fojtotta vissza zokogását. Mihály a szoba egy sötét zugában vette magát egy székre. Ismét néma csönd uralgott a tanuló-szobában. Kint a ház körül is, a nyári délután

rekkenő hevében, mozdulatlan volt minden. A perzselő nap egy eltévedt sugara a félig lezárt redőnyök hézagain át behatolt a szobába s aranyos fénye békésen rezgett a mennyezet homályba borult fehérén. Mihály mozdulatlanul ült, mintha el akarta volna rejteni magát a nagy fekete tábla árnyában, hogy észrevétlenül, feledve legyen. Susanne nem merte szemeit reá emelni, ajkait nem merte felnyitni, remegve, hogy az elfojtott zokogás kitör kebléből. Mindketten, kínos gyötrelmek martalékául esve, reszketve, lázas izgatottságban számlálták a perczeket, melyek az örök megváltás gyorsan közeledő órájától még elválasztották. »Mikor az a játszi napsugár a mennyezetről eltűnik«, gondolta a leány, vége lesz mindennek: az ajtó bezárul utána és én nem látandom többé soha!.

Vádolta magát, hogy az utolsó perczeket elmulni hagyja a nélkül, hogy nézésével beteljék annak, a kitől örökre el kell válnia és mégis remegett reá nézni, mert érezte, hogy akkor még nehezebb lesz az elutasítás. — És mégis meg kell lenni! meg kell lenni! ismétlé magában, s minél később, annál nagyobb kín lesz mindkettőnkre. . . Oh, istenem, mily boldogtalan vagyok!

Mihály, lelkében összetörve, mozdulatlan ült székén s várt. Nem tudott megbarátkozni a gondolat-
tal, hogy mindennek vége. Még remélt, hogy Susanne megszólal, hogy a szerelemnek, a szánalomnak egy szava visszahívja, hogy valami — maga sem tudja mi — meg fogja gátolni e rettenetes elválást. De könyörtelen némaság uralkodott tovább is a kis szobában; az

egész ház, rideg érzéketlenségben azt látszott Mihály füleibe kiáltani:

— Elvégeztetett! Nincs mit várnod tőlünk!

Most a nyomasztó csöndet egyszerre távoli moraj szakította meg; előbb tompa dübörgés, aztán mind tisztábban kivehető zugás reszkettette meg alapjában a kis házat, melynek ablakai csörömpölve rázkódtak meg; éles füttyökkel megszakított menydörgés töltötte el a léget; a Bretagne-i gyorsvonat mint zugó vihar robogott át Bellevue-n; aztán a siketítő zaj ismét eltömpült, míg lassankint, mint zajgó tenger mormolása, elveszett a távolban.

Susanne mozdulatlan maradt, Verneuil egyszerre fölugrott s az ajtó felé rohant.

— Isten velünk!

Ekkor a leány is fölvetette szemét és reá nézett. A szoba derengő homályában megpillantva Mihály dult arcát, melyen egy kétségbeesett elhatározás ült, egyszerre elhagyta minden bátorsága. Elejébe rohant, görcsösen megragadta kezeit s könyörgő hangon szólt:

— Kérem Mihály, legyen bátorsága!.. Értse meg, hogy ha egyedül állanék a világban, semmi sem tartana vissza.... Követném mindentüvé és boldog lennék, ha éltemet önnek adhatnám... De testvéreim vannak, ezeket nem hagyhatom el, nem hagyhatom bátyámra, a ki, a nélkül, hogy tudná, türhetlenné teszi helyzetöket. Ezek nem lehetnek el nálam nélkül, értse ezt meg és ne nehezteljen reám!

A remény egy halvány sugára villant meg a

Mihály szemeiben s mint két nappal az előtt Lechantre a festő, ő is így szólt:

— Vegye magához testvéreit is, hozza őket is és én dolgozni fogok hármuk számára.

A leány szomoruan rázta fejét.

— Az nem lehet, felelt. . . . Vannak dolgok, melyekre vállalkozhatom magam, de nem erőltethetem nővéreimet. . . Nem akarom, hogy valaha szememre vethessék, hogy megrontottam az ő életöket is azzal, hogy a magaméhoz kapcsoltam. . . . Oh Mihály! nem akarom fájdalmát tetézni, de azt meg kell értenie, meg kell értenie. . .

A tanár lehajtotta fejét és átlátta, hogy csakhogyan nincs joga Gabriellát és Zsófiát is részesévé tenni annak a kényes helyzetnek, melyet az által teremt, hogy nem veheti nőül a legidősebb testvért. . . Nem vétek-e már Susannet is saját eltévesztett életéhez lánczolni? . . S valamint a villámlás éles világánál egy egész táj kiterjedését be lehet látni, úgy tűntek föl lelki szemei előtt mind azok a nyomorult viszonyok, melyeknek részesévé tenné azt a nőt, a ki elég merész lenne, vele lépni az élet utaira: — az együttlét lealázó volta, oly körülmények között, melyeket a társadalom kárörömmel siet elítélni, a dicstelen helyzet, mely a kétértelmű viszonynak kimaradhatatlan folyománya; az önérzetet sujtó csapások, melyek annál fájóbbak, minél inkább igyekszünk azokat elrejteni; s egykor talán a kölcsönös elhidegülés is, elhidegülése annak a szerelemnek, melynek mindent föláldoztunk. . . — mind e kinzó látványok éles világításban vonultak el szemei előtt.

— Igaza van, szóló tompán; jobban szeretem, semhogy ily áldozatot követelhetnék... Isten veled és bocsásd meg, hogy oly önző valék... Isten veled, egyetlen szerelmem, az életben többé nem látjuk egymást!

De nem volt ereje elereszteni kezeit; még szorosabban tartotta a magáéban s csókokkal borította. Ez utolsó és emésztő csókok heve alatt Susanne érezte, hogy bátorsága fogy, hogy ereje elhagyja:

— Távozzék, rebegete, erőt véve magán, nem tehetem, nem tehetem!

Kiragadta kezét öleléséből s Mihály elfordított arczczal, nem tudva, nem látva semmit, örültként rohant ki a szobából.

Mikor künn volt, mikor a kiskapu ajtaja szívéig benyilalló éles zajjal csapódott be utána, Susanne az ajtóhoz rohant. Most vissza szeretne volna hívni, most bánta, hogy oly könyörtelen volt hozzá. Oh! hogy kiáltotta volna utána:

— Jőjj vissza! nem igaz! Szeretlek. Vigy magaddal!

Térdeire rogyott az asztal mellett, s görcsösen fogózva annak tömör párkányzatába, tompa zokogásba tört ki.

Mikor Briella és Zsofka ép oly félénken, mint kíváncsian be mertek nyitni a tanuló-szobába, így találtak nénjöket, önmagában összeesve, keservesen sirva s nem akarva bevenni a vigasztalást....

B E F E J E Z É S.

XVIII.

Két kinyuló sziklacsucs között, a tengerpartig lankásan leereszkedő fővényes lapály háttérében, fekszik a bretagnei partok egyik fürdőhelyében a Dinard-szálló. Ha az ember a balfelöli sziklára felhág, meglepő kilátás nyílik, a szeszélyesen szaggatott tengerpartra. Élesen felnyuló csucok; óriási kőtömbök, melyek mint megannyi a napban sütkérező tengeriszörnyek hevernek szanaszét a sekély vízben; a partba merészen bevágó apró öblök, sima és kék színűek, mint csöndes tó; a tengerbe benyuló meredek sziklapartokhoz csapkodó habtarajos hullámok: mind e festői részletek rendkívül érdekes jelleget kölcsönöznek e félreeső helynek. Ha a Malouine-csucstól lefelé kigyózó keskeny ösvényre lépünk, egy negyed óra alatt Saint-Enogat-t érjük el. Ez előtt hat évvel ez a hely még teljesen puszta volt. Egy jól számító vállalkozó, elragadtatva a hely vadregényessége által, arra a jó gondolatra jött, hogy mindenekelőtt a maga számára építtetett egy házat, aztán egy nagyobb szabásu szállót s végre e körül öt vagy hat villát: s a Saint-Enogatról nevezett tengeri fürdő kész volt.

Messziről nézve, a szálló úgy veszi ki magát, mintha a tengerből emelkednék ki, félköralakban

környezve fehér és rózsaszínü villáktól. Alig száz méternyi szélességü viritó kertek választják el egymástól e bájos kis lakokat. A kilátás a tenger felé elragadó. Szemben a végetlen tenger, majd tükör-tiszta, majd sötét síkjával, telve apró sziklaszigetekkel, melyek fantasticus alakja Leonardo da Vinci némely festményeire emlékeztet. Jobbról a meredek sziklapart mögül a saint-malói karcsu torony födele integet; balról, nyolcz tengeri mértföldnyire a Fréhel-fok fürösztí kékellő lábait a zöld hullámokban. A boldog hely légköre kivételesen enyhe. A nyugati szelek ellen a Fréhel-fok, — az északkeleti viharok ellen a Cancale-csucs által fedve, melegítve a golf-áram kigőzölgése által: csaknem délszaki éghajlattal bír. A fügefa akkorára nő mint a platán; fuchsia, borostyán, kamélia, a szabadban tenyész. A tenger színe elragadó szép. Ég és föld mindig fönséges és mindig váltakozó szépségeit nyugodtan engedi élvezni a telepen uralkodó csönd. Itt hire sincs a dinard-i fürdőt jellemző lármás multságoknak; zene és fényes toillettek ismeretlenek. A lankás oldalon elszórt s legnagyobbbrészt angolok-lakta villák mosolygók és csöndesek, mint a virágok, melyek buján tenyésznek kertekben és terasse-okon.

Az 1879. év juniusa vége felé Coudray Johanna anyja látogatásán lévén Dinardban, egy izben reggeli sétáját egész a saint-enogat-i virágos völgyig terjeszté ki. A kies fekvés megtetszett neki s miután épen egy ily helyre vágyott, hol csöndben s mégis a világhoz közel legyen, kibérelt egy lakást s augusztus elején

belé is költözött. A fönsik szélén fekvő kis villához a közeli hegységéből keskeny ösvény vezetett, mely a hegyoldalon lankás kanyarulatokban kigyózva, egész a tengerpartig szállott alá.

Johanna a legteljesebb visszavonultságban élt a kies villában. Az egy anyján kívül, ki maga részéről meglehetősen zajos életet folytatott Dinard-ban, épen semmi érintkezése nem volt senkivel. Ezzel is azonban jóformán hideg lábon állt. Amaz események óta, melyek a Verneuil-pár szétválását előidézték, anya és leánya feszült viszonyban éltek. Johanna nem tudta megbocsátani Guériniérenének, hogy Mihály karjaiba játszotta őt, csak hogy meneküljön alkalmatlan széptevőjétől; ez pedig éles kifejezésekben róvta meg leányát, hogy mintegy tüntetőleg viszi Perusson Adorjással való viszonyát. Lassankint a két nő között az a bizonyos alattomos ellenségeskedés fejlődött ki, mely többé kevésbé nyílt sértegetődzésekben, csipős vonatkozásokban lelt kifejezést s hovatovább kiállhatatlanabbá vált. Johanna szenvedélyes természete minden legkisebb alkalommal oly kiméletlen éllel nyilatkozott, mely a legviharosabb jeleneteket idézte föl. Guériniére-né látszólag több mérsékletet tanusított s ellenszenve kifejezésében nagyobb elővigyázattal élt; de épen mert visszahatást erőszakolt magára, leánya iránti izgatottsága majdnem a gyűlölségig fajult. A családi étellel járó mindennapi együttlét és folytonos érintkezés, ha nem eredményezi a kölcsönös szeretetnek bensőbb kifejezését, csakhamar oly ellenszenves áramlatot terem meg, mely-

nek hevessége a közlekedés gyakoriságának arányában növekszik. A surlódások, melyek idegenek között a percznyi fellobbanás jellegét viselik magukon, a családtagoknál mélyreható ellenségeskedéssé nővik ki magukat. Guérinière-né is, bár nyíltan nem szakított leányával, a legjobb uton volt ahhoz, hogy halálos ellenségévé váljék s Johanna a legmagasabb fokú izgatottságba hozva a mindennapi tűszurások által, csupa daczból és ellenkezési viszketegből odáig jutott, hogy egész lényét kizárólag a Perusson Adorján iránti szenvedélye foglalta el.

Egészen és mindenestül e szerelmének élt, melynek mindent feláldozott volt. Érezte, hogy a férjével való szakítás okozta feltűnés után, egyetlen mentsége a világ szemei és saját lelkiismerete előtt is: félszeg viszonyának tartósságában és bensőségében lesz megtalálható. Amolyan, a szerelem által megszentelt, ugyszólva törvényesített összeköttetésről ábrándozott, mint a Saint-Lamberté és d'Houdetot-née volt a XVIII. században. Lelke egész erejéből csüngött e viszonyon, mely egyébkint vágyait teljesen kielégítette.

A mint Johanna éles ösztönével előre látta, Perusson Adorján kiváló szerepet játszott a közéletben. Ékes szólása csakhamar az ellenzék vezérévé tette s kiváló jártassága az ellenzéki csellegásokban, azok közé sorozta, a kikre a bekövetkező kormányváltozásoknál, pártja nagy reményekkel tekintett. A becsvágya elé tüzött célokat nem érte még ugyan mind el, de csillaga még mind emelkedőben volt s nyugodt bizalommal várhatta a perczet, mely pályája magas-

latára emelendi. Addig is egy közbeeső állomáson pihent meg. A miniszterium utóbbi kiegészítése alkalmával, államtitkárrá neveztetett ki az igazságügyi miniszteriumban s miután főnöke nem tartozott a jó szónokok közé, rendesen Perusson képviselte tárczájának ügyeit a házban, védte a kényesebb törvényjavaslatokat s felelte meg a leghevesebb interpellációkat. Reákönyökölve a női karzat bársonyos karfájára, Johanna a büszkeség érzetétől kipirult arczczal hallgatta a riadó tapsokat, melyek a fiatal szónok ragyogó előadását mindannyiszor kísérték, s kiben a közönség nagyobb része már előre is az egykori minisztert üdvözölte. A fiatal nő titokban magának is részt tulajdonított e sikerből. Nem nála meritette-e Perusson az ihletet nyilvános szerepléséhez? Nem az ő szalonja volt-e gyűlőhelye Adorján politikai barátainak? Nála lettek mindig előzetesen megállapítva a követendő eljárások, a képviselőházi harczok tervei, a jelszó, mely a pártárnyalatokat a fontosabb kérdésekben egyesíteni volt hivatva. Büszkén gondolt a szerepre, melyet e nevezetes tanácskozások közepett játszott s hogy azoknak központja, éltető szelleme, királynéja lehetett. Lángoló lelkesedésével bátorította a habozókat, szellemességével mérsékelte a tulzókat; mester volt mind e göggel eltelt emberek gyöngéinek legyezgetésében, a keletkező kölcsönös féltékenységek kiegyenlítésében: mig imádatának tárgya, friss rózsabimbóval gomblyukában, ajkain mosolylyal, csoportról csoportra menve, itt egy kézszorítást, ott egy ígéretet osztogatott, nem köte-

lezve magát semmire, ígérve mindent, mindenkinek.

E heti összejövelektől eltekintve, Johanna majd minden estét meghitt együttlétben töltött Perussonnal. Olykor fiatal szerelmesek módjára, nyilvános étkezőhelyek külön szobájában vacsoráltak, vagy elkocsikáltak kettecskén a színházba s valamely páholy háttérének félhomályából nézték a napirenden levő darabot. Meghitt szoros viszonyuk, melynek külszínét a legszigorubb tisztesség korlátai közé szorították, senki előtt sem volt titok, mindamellett nem csak elnézést talált, de bizonyos nemében a tiszteletnek is részesült. Így e viszony, egyfelől az ugynevezett balkézre való házasságok függetlenségével birt, melyet a mai társadalom mindinkább elfogad, míg másfelől meg volt benne az a bizonyos varázs, mely a tiltott gyümölcs élvezetével jár. A nyár közeledtével a szerelmes pár rendesen kiröppent a nagyváros fojtó légköréből s valamely félreeső tengeri fürdőhely magányában vonta meg magát. Johanna kivett magának egy a központtól távolabb eső lakást, Adorján a vendéglőben szállt meg, s a látszat így meg levén mentve, az édes együttlét gyönyörei annál szabadabb folytatást nyertek a viruló természet csöndes ölében.

Azonban az 1879. év kezdetén, azaz mióta Perusson tagja lett a miniszteriumnak, e benső viszony némi lazulásnak indult. Bár nem szűnt meg a szombati összejövetelnél a Johanna salonjaiban a vezérszerepet játszani, Perusson esteli látogatásaiban mind nagyobb időközök állottak be. A fiatal nő ez

iránti panaszaira, hivatalos elfoglaltságával mentette magát. Nem volt többé ura idejének, minden percze közügyek által vétetik igénybe, — s Johanna nem mert ellenszólani. Az országgyűlés bezárta után, remélte, hogy az előbbi szép élet ujra kezdetét veendi, s némileg épen hogy minél többet mondhassa egészen a magáénak, választotta a saint-enogat-i fürdőt kirándulási helyéül. — Ennek daczára Adorján augusztus elseje óta egyetlen egyszer jelent meg rövid időre Saint-Enogat-ban, egy szobát a vendéglőben csakugyan állandólag kibérelve magának. Minden szombaton reggel, Johanna dobogó szivvel kelt föl, vágyva-várva a második látogatást, de az omnibuszok egymásután érkező menetei csak nem hozták a várt vendéget. Olykor égető türelmetlenségétől üzetve, gyalog ment át Dinard-ba s lázas sietséggel szállt le egész a kikötő helyig. Ott szemeit majd Saint-Maló, majd Saint-Servan felé fordítva, leste az apró gőzösök megérkezését, melyek a közlekedést fölváltva közvetitik e két város és Dinard között. Minden közelgő hajó láttára elgondolta magában: »Talán ezen jön.« — Mikor aztán a kiszálló utasok lassankint mind elszéledtek a parton és megbizonyosult, hogy Perusson nincs köztük, nedves szemei remegve fordultak arra a pontra, a honnan a legközelebbi gőzös volt jövendő. És ez így tartott késő estig. Ha kifáradva az eredménytelen várakozásban, megtörve a fölindulástól, este aztán megtért lakába, az asztalán találta a táviratot, mely kegyetlen rövidséggel vetett véget minden bizonytalanságnak s egy egész hétre el-

napolta reményeit, rendesen a következő tartalommal: »Sürgős hivatali ügyek nem engednek. Levélben többet.«

Másnap meg is jött a levél, tele mentségekkel, tele hizelgő, szép ígéretekkel, melyek szellemes vidorsága nem kis szeget ütött a Johanna fejébe, ki úgy találta, hogy Adorján felettébb könnyű szívvvel nyugszik bele sorsába. Ha ismét és ismét végig olvasta a búbájos stylben irt leveleket, összeszorult szívvvel gondolta el, hogy ő hasonló helyzetben, nem volna képes ily gondtalan könnyedséggel írni s rémitő kételemek kezdetek lelkében támadni. Csak a gondolata is annak, hogy Perusson szerelme elhidegülhet, megfagyasztotta minden csöpp vérére ereiben s oly buskomor hangulatba sodorta kedélyvilágát, mely még a szemei előtt elterülő ragyogó tájat is elsötétítette.

Egy augusztusi reggelen, mialatt bágyadt bosszúsággal öltözködött fel, újra keserű elmélkedésekbe merült a földi dolgok hiábavalósága fölött. A hánykódó tenger tompa moraja mint távoli zene, hallszott be a nyitott ablakon; a fellegekkel borított ég sötét árnya ült a vizeken, mely csak lassanként derült föl, a mint a felhők sűrűjéből egy-egy kék folt bontakozott ki. Lapdázó gyerekek pajkos sivitása ^{veszített} ~~reszkettette~~ meg a ház előtt járó-keelő falusiak beszélgetését ^{de} s az északi szél kikapva egy-egy mondatot, bevitte a Johanna szobája csendjébe.

— Szép időnk van ma reggel, Máriskó néni!

— Nem sokáig tart, meglásdd fiam, a holnap nagy dagály miatt.

— S azt hiszi kend, hogy nagy lesz a dagály?

— Meghiszem! Ez szokott a legnagyobb lenni az egész évben s ha tart az északi szél, tarts számot, hogy egész a fürdőházakig kiloccsan a víz.

A beszélgetés többi része elveszett a faczipők éles kopogásának zajában s Johanna azonnal arra gondolt, hogy talán az esteli vonattal Adorján is megérkezik, a nagy dagály megbámulására összeseregleni szokott idegenek közt. Épen kész lett a fésülődéssel, midőn újra zajt hallott kívül s rögtön megismerte anyja éles hangját a ház előtt. Pár percz mulva Guériniére-né, kirándulási tolettben: széles karimájú lombos kalap, lebegő fátyol, rövid ruha, piros harisnya, szarvasbőr magas czipők, — belépett a hálószobába, pálczául használt magas nyelű vörös napernyőjére támaszkodva.

— Jó reggelt! Most jövök a fürdőből s látni akartalak... Ma kirándulást teszünk a Tremereuemelletti tavakhoz... Velünk tartasz?

— Köszönöm! felelt Johanna, gyanus pillantásokat vetve anyjára. S egyszersmind elgondolta magában: Ha hozzám jött, bizonyosan valami kellemetlen közleni valója van. Nyugtalan kíváncsisággal vizsgálta anyjának félig lezárt szemeit s a csalárd mosolyt, mely ajkai körül játszott. Köszönöm! ismétlé. De ma itthon akarok maradni.

— Vársz hát valakit? kérdé czélzatos gunynyal Guériniére-né.

— Nem, de nincs kedvem kimenni.

— Annál rosszabb. Sajnálom a társaságért...

Pedig hát a te lakásodról se lehet elmondani, hogy valami mulatságos lenne . . . No de vannak emberek, a kiknek a magány a boldogság netovábbja!

Valami gunyos megjegyzést mormogott a fogai között, azokról a regényes hajlamu emberekről, a kiket egy gunyhó és egy szív kielégít, aztán tüntető közönnyel kezdett egyéb közönbös tárgyokról beszélni, fürdői pletykákról, toalettekről. A tegnapi estély a kaszinóban szerfölött érdekes volt. A kicsi Izé, a Varietés színháztól, gyönyörűen énekelt a T ü c s k ö t, a hosszú Desormeaux fölülmulhatlanul adott elő egy magánbeszédet a V a r á z s v e s z s z ö b ő l. — De mindegy. Most isten veled. Haragszom, hogy így elfalazod magadat a világtól . . .

Már néhány lépést tett az ajtó felé, Johanna megkönnyebbülve lélekzett fel, mikor tettetett közönnyel visszafordult ismét s végig nézve leányán:

— Apropos! szólt gunyosan, rég nem kaptál már tudósítást Párisból?

Johanna ösztönszerűleg érezve, hogy valami csapásra készül ellene, önkénytelenül összerezett.

— Nem rég! felelt szárazon. Négy vagy öt napja.

— Akkor hát, szegény fejed, nem tudsz semmit? gyöttrötte tovább is Guériniére-né, részvétet szinlelve.

— Semmit . . . Miről? kérdé Johanna izgatottan és türelmét veszve.

— Arról, a mit egy ma kapott levélben irnak nekem. Vedd és olvasd magad, jobb ha tőlem tudod

meg, tette hozzá, oda nyujtva egy női kézzel tele fir-
kált levelet s rámtatva az illető helyre . . . Itt ni, a
lap közepén.

És Johanna, előbb közönyös megvetéssel, az-
után rémitő figyelemmel olvasta a következő sorokat:

»Különös feltűnést okoz még egy más házasság, az igazságügyi államtitkáré. A jövő héten veszi nőül Perusson Adorján Philipson kisasszonyt, a duggazdag zsidó bankár leányát . . . Philipsonék tegnapelőtt fényes estély adtak s ez alkalommal iratott alá a házassági szerződés . . .«

Johanna úgy érezte, mintha jéghideg fogóval szoritották volna össze szivét, de erőt véve fájdalmán, merően nézett anyja gyűlölettől szikrázó szemeibe s volt bátorsága e hősiez hazugsággal felelni vissza:

— Oh! e házasságról van szó? Tudtam már azelőtt.

De nem volt ereje tovább uralkodni magán, halálsápadt lett, egy karszék felé tántorgott s gépies mozdulattal ereszkedett belé.

— Johanna! Mi ez? Mi lelt? kérdé megrémülve Guériniére-né.

Az öltöző asztalhoz szaladt, egy szagos üveget ragadott fel s leánya mozdulatlan és fehér alakja felé hajolva, arcához tartotta.

Az illatszer ereje magához hozta az elalélt Johannát; felnyitotta szemeit s megpillantva anyját, elutasítólag emelte fel kezeit.

— Nem, semmi! suttogá, hagyj magamra.

— Kedvesem, jegyzé meg Guériniére-né, nincs

okod annyira szivedre venni a dolgot . . . Végre is pénzházasságról van szó és semmi sem bizonyítja, hogy szereti is ezt a leányt.

Johanna összerezzen.

— Ej, mit bánom én? Hagyj magamra!

— Akarod, hogy szólítsam Rozinát? kérde Julia visszavonulva.

— Azt akarom, hogy magamra hagyj! kiáltott fel nyersen Johanna, felszökve helyéből. — Értetted? Távozz innen!

Guériniére-né jónak látta ezuttal elpárologni. Leánya fenyegető magatartásától megijedt s szivtelen fellépése következményeitől is tartott.

Nyomban, hogy anyja eltávozott, Johanna dühösen dobta le magáról reggeli öltönyét, sebtében egy kijárót öltött magára, kalapot vett s egyenesen a táviróhivatalba rohant. Ott a jövő-menő fürdővendégek között, egy asztal szögletén, lázas sietséggel vetette papírra a következő táviratot: »Azt mondják, ön nősül. Igaz-e ez? Igen vagy nem, azonnal távirati választ.«

Egy perczig azon gondolkodott, hogy maga megy Párisba, de az esteli vonat, amelyikkel mehetett volna, csak hajnalban érkezik Párisba; csak tíz óra felé juthatott volna Adorján elé s kiszámította, hogy egy távirat, sőt még egy levél is, hamarább megteszi az utat. Csak távirata elindítása után távozott a hivatalból s kerülő utakon tért vissza saint-enogat-i magányába.

Nem tudott, nem látott semmit a külvilágból. Minden gondolata, minden érzéke, önmagába mélyedt

el s e házassági hir villámcsapása, mint delejes áramlat járta be egész testét. Időnkint erővel el akarta magával hitetni, hogy az egész dolog lehetetlen. Hányszor nem olvasott már az ujságokban híreket olyan állítólagos házasságokról, melyek nem léteztek s csak egyes ujdonsághajhászó reporterek agyában születtek! Itt sincs tán egyébről szó, mint egy a Guériniére-né szájába — kinek iránta való ellenséges indulatát jól ismerte, — valamely szintoly rosszakaró barátné által adott közönséges üres pletykáról. Alig ért lakába vissza, bezárkózott szobájába, s egy az Adorján leveleivel telt szekrénykét felnyitva, sorra olvasta a legutolsó keletüeket. S mialatt a szétszórt lapokat forgatta., mint midőn az elmúlt ősz száraz leveleit morzsolja ujjai között, e halompapirból az unottság és erőltetés halálszaga csapta meg. Most először olvasott rettenetes világossággal a sorok között. A virágos irály dagályos fordulatai mögött, ott lappangott nem egy feltételes biztatás és kétértelmű fogadalom . . . A kiábrándulás keserűbb volt, hogy sem az olvasást folytatni tudta volna, félre tette a leveleket, kikönyökölt az ablakba s szemeit a semmiségbe mélyesztve, számítani kezdte, mennyi idő alatt érkezhetik meg a várt válasz. Ha a hir hazug lett volna, ezóta már itt lenne a tiltakozó távirat. Talán maga fog jönni? Igen, ha szeretett valaha, jönni fog személyesen. S mialatt így áltatta magát, mélyen benn lelkiismeretében azt suttogta valami: »Nem, nem fog eljönni . . . Mint rendesen, egy levéllel vágja ki magát.«

A délután e kinos tépelődés közt telt el. Aztán

jött az éj és minő éj! Álomtalan, telve a kétségbeesés kitöréseivel, gyászos rémlátással s ezek kíséretében az északi szél üvöltése, a felkorbácsolt tenger zugó moraja. Hajnal felé, megtörve testben és lélekben, elszunynyadt. Mikor ismét kinyitotta szemeit, a fal óra tizet mutatott. A levélhordó minden perczen érkezhetett. Kinos szivdobogással kezdett öltözködni, feldiszitette magát, legszebb ruháját vette fel, épen mint azon napokon, mikor Perrussont várta. Aztán lement a villa előtti kertbe s lázas várakozásban járt fel s alá. Végre mintha a postás nehéz lépteit hallotta volna közeledni. Most felvillant a vasrácsok között a vöröshajtókás kék zubbony s Johanna a kapuhoz rohant. Csakugyan levele volt, levele tőle! . . .

Összeszorult szivvel, kinos rettegés közt szoritva kebléhez a levelet, rohant fel szobájába s reszkető ujjai dühvel tépték le a boritékot. Aztán olvasta a mint következik:

»Minek tagadni, drága Johannám, fájdalom igaz! . . . Balvégzetem akarja, hogy én is keresztül essem azon az átalakuláson, a melyet Darwin hivei »a politika emberei színváltozásá-nak« neveznek. Igen, politikai érdekek követelik, hogy megnősüljek. Ohajtottam volna ezt személyesen adni tudtára, mert az efféle dolgokat könnyebb élőszóval, mint levélben megértetni, de hivatalos teendőim gátolnak ebben. Fenntartom azonban magamnak, lépésem indokának közelebbi magyarázatát is adni s midőn ezt teendem, bocsánatáról biztos vagyok előre is, mert kegyedben a szépség elragadó bája, sokkal nagyobb mértékben pá-

rosul a mély belátással és fenkölt szellemességgel, hogy sem meg ne értené...«

Nem folytatta tovább. Igen megértette! Megértette, hogy mindennek vége, hogy el van hagyatva, gyalázatosan visszataszítva azon ember által, kiért nyugalját, jó hírnevét, mindenét feláldozta. Miután ünnepélyes fogadalmat tett, hogy örökre fogja szeretni, most álszenteskedő hazugsággal szegi meg esküjét, aljas érdekből, alávaló számítással és még azt sem hozhatva fel mentségeül, hogy tettében uj, legyőzhetlen szenvedély vezérli. Egy ideig mintha vilám sujtotta volna le, mintegy élettelenül állt ott. Aztán egyszerre összeszedte magát, a levélszekrényéhez szaladt, dühösen üritette annak egész tartalmát a kandallóba, gyertyát gyujtott, s a hütelen utolsó levelével, mint lobogó fáklyával vetett tüzet az egész hazugságokkal teljes papirhalomba. Bárgyu, élettelen arczczal bámult a lobogó tűzbe, midőn ajtaján kopogtattak. Kinosan összerezcent... De jaj! csak a szobalány volt, a ki azt jött jelenteni, hogy a reggeli kész. Johanna nem akart lemenni, felhozatta magának a theát s egy karos széket hurczolva az ablakhoz, görcsös fájdalomtól gyötrött fejét annak támlájára hajtotta.

A tenger messze visszahuzódott partjától, szárazon hagyta a zöldes mohval fedett apró sziklaszigeteket, beljebb pedig a hosszura nyult zátonyt, melynek felszínét helyenkint zöldellő vizínövények fődtek. Ezen tul a tajtékHzó hullámok hallatták elhaló mc-rajukat.

— Nem látom többé soha? gondolta a szerencsétlen magában. Elhagyatva, egyedül vagyok! Egyedül!

Lázban égő szemeit végig jártatta a végetlen tenger ingó felületén s a Dinard felé huzódó sziklapartokon. Egyes sétálók alakjai, mint fekete pontok váltak ki a távoli zöldből. A sirálymadár éles rikoltása hallatszott a tenger felől.

— Életemnek semmi célja többé! ismételte magában Johanna. Ki vagyok fáradva, szeretnék meghalni!

Aztán feltűntek előtte a régi szép idők édes emlékei: újra látta Verneuil Mihályt, házasságuk mézes heteiben, a Chambrierie-villa árnyas lugasai alatt; elgondolta, hogy boldog lehetett volna vele, ha egykori ábrándjai nem oszlnak oly hamar szét és keserűen fakadt ki anyja ellen, ki oly kiméretlen kézzel rántotta le a leplet Mihály célzatairól. Lassan, színtelen egyhanguságban, ólomsúlylyal teltek a délutáni órák. Az ég beborult és terhes fellegek usztak közel a tengersizine fölött. A dagály órája közeledett. A víz zöldes színe sötét szürkésbe ment át, itt ott megtarkítva a tajtékozó hullámok fehér taraja által. A sziklacsucok feketéllő körvonalai élesen váltak ki a mindinkább fehérre változó víztömegeből. A világító torony talapzatát már nyaldosta az emelkedő ár s a karcu oszlop merészen emelkedett ki a tajtékozó hullámokból. A ködbe borult távolban már alig volt kivehető a Fréhel-fok éles csucsa. Most egyszerre az alantjáró felhők homályából a vészmadarak hosszura

nyult csapatja bontakozott ki, s mint kanyargó fekete szalag, éles sivitással, huzódott a nyugati tájak felé. E madarak gyors röptében, melynek a gyászba borult ég s az éjre való idő szolgált rémes hátterül, volt valami kísértetiesen rémes.

— Én is így szeretnék tovaszállani, gondolta kétségbeeséssel Johanna, messze, messze, hogy soha vissza ne térjek!

A közelgő ár mindig élesebbé váló zugása ébresztette fel tompa merengéséből. Az éj közelgett. Az öböl két szélső csucsán álló világító tornyok fénye már derengeni kezdett a távol ködében. A partról gyermeksikoltás s a tomboló vizár megbámulására özszesereglett idegenek felkiáltásai hangzottak. Johanna szótlanul felállt, vállára vetett egy barna köpenyt s lement a kertbe, honnan az ut egyenesen a port-riou-i szirtekhez vezet.

Mig a fürdőház előtti téren vigan zajongó vendégek csoportja mozgott, a hely, hová Johanna irányozta lépteit, néma és elhagyatott volt. A sötét sziklatömb különben is a fürdőház előtti tértől teljesen elszigetelve nyult be a sik tengerbe. Mig Johanna tapogatódzva ereszkedett a sziklába vájt lépcsőkön lefelé, a mindig növekvő ár egészen megszakított minden közlekedést a lapos fensikkal. Az északnyugati szél által korbácsolt hosszú, mély hullámok szédítő sebességgel verődtek a kiálló szirtekhez, tajtékozva csapkodtak át rajtok s borították el habzó árjukkal a part fővényét. Az előbb beborult ég most helyenkint kitisztult s a tomboló vihar által elsöpört felhők mö-

gúl a ragyogó holdvilág fénye egész nagyszerűségében világította meg e gigászi harcztot, melyben a fel-lázadt tenger látszott megostorozni a földet.

Az ár mind magasabbra hágott s már a Gë-zembre és Harbour szigetekeskék szirtes falait is nyal-dosta. Mennydörgésszerű zajjal tódult be a sziklaüre-gekbe s szökkent föl függőlegesen a fensik gerinczéig. Mint özönviz tódultak mindenfelől a tajtékszó hullá-mok s szilaj zugással ostromolták a kiálló szirteket. A hold eltűnt időnkint a sötét fellegek mögött s az addig ragyogvánnyal bevont habok sötéten gyászos szint öltöttek. Az ár mind magasabban tódult s hul-lám hullámot üzve, közeledett a port-riou-i partokhoz, aztán szabályos időközökben — mintha új támadásra készülnének — ismét vissza-visszavonultak a habok s a part fővényén maradt tajték mint friss hóhullás fehérítette meg a lapályt. De a dagály újból és új-ból visszatért, mindig magasabban csapkodva, mindig dühösebben seperve végig a partszéleket s a kőbevá-gott lépcsőzet közepén álló Johanna érezte ruháján s arczán a felszökkenő sósviz langyosmeleg csöppjeit. Minden a boldogtalan ifju nő körül, a sziklaüregek zugása, a porondon végig futó ár, a partokhoz csap-kodó hullámok, minden, panaszos jajjal volt tele s e meg nem szünő, e siketítő zajban, Johanna a maga gyötrő gondolatainak visszhangját vélte hallani: — Elhagyatva! elhagyatva! zugta füleibe a tenger. — Elhagyatva! — üvölté a vihar, tajték foszlányokat szórva szét a légben.

Keresztbe font karokkal, merev tekintetét a

forrongó örvényre mélyesztve, állt a boldogtalan nő a csapkodó hullámok fölött és érezte, hogy a kétségbeesés vasmarokkal szoritja össze szívét s füleiben a szédület zugása kezd csengeni. Egy felszökkenő hullám szemébe vágta nedves tajtékát. — Mintha ígézet fogta volna el a visszavonuló ár láttára, ledobta válláról köpenyét s önkivületes őrjöngéssel indult a tajtékozó hullám után. Az átázott homok besüppedt lábai alatt, a háborgó vizek nedves porzása megvakította. — Isten veled világ! gondolta magában, aztán inogni kezdett... Egy rémes zugással visszatérő hullám tajtékozva borította reá hideg szemfedőjét — és ezzel vége volt mindennek.

XIX.

A Nantes felől jövő gyorsvonat szédítő sebességgel haladt Tours felé s Verneuil Mihály kihajolva egyik kocsii ablakán, mélabusan jártatta végig tekintetét a szép vidéken, melyet évek óta nem látott. Langeais-t már elhagyták; a vonat rézsutos irányban szelte ketté a Loire termékeny völgyét, áthaladt a Cher hidján, aztán a mozdony éles füttye reszketteté meg a léget: s a vonat berobogott a pályaudvarba. Mihály keserű érzelmekkel gondolt vissza a távoli időkre, mikor először jött a városba, büszkén, teli hévvel és lelkesedéssel, szívében a fiatalkor merész vágyaival, merve mindent, nem rettenve vissza semmitől.

A bánat nem öl oly gyorsan és oly gyakran, mint gondolnók. Ha terhe alatt össze is roskadnak a gyöngé, női természetek, nehezebben tud elbánni a szivós, edzett emberekkel. A Mihály vállalai a hatalmas és erőteljes fajra ütve, melyből eredtek, sokkal izmosabbak voltak, hogy sem el ne tudták volna birni a sors által reájok rakott terhet. Maga is el volt bámulva, hogy oly gyorsan talpra tudott megint állani Susanne iránti szerelmének hajótörése után. A végzet sulyos csapásai keményen megingatták testileg és szellemileg, de végre is mindent összevéve, fentartotta magát, számolva a világgal tovább is, mozogva, működve, mintha a lét által nyujtható öröök forrása nem apadt volna ki rá nézve egészen. A catastropha után elköltözött Sèvres-ből s Batignolles egy félre eső zugában huzta meg magát; aztán hogy szórakozzék, ismét munkához látott. Ujra hozzá fogott régi kedvencz művéhez: »A franczia földmives nép történeté«-hez. E nagy munkájából közzétett néhány töredék közlésével ismét magára vonta az irányadó körök figyelmét s e késő siker bizonyos mértékben kedvező hangulatot ébresztett iránta. Régi pajtásai előkelő állásokat foglaltak el a miniszteriumokban; voltak, kikben önvádat ébresztettek a Mihály irodalmi sikerei s közbenjárásukra a kormány egy közelebbről megürült tanszéket ajánlott föl neki egyik vidéki városban, mit némi habozás után el is fogadott. Kinevezése november elején volt megtörténendő s addig is szabad idejét föl akarván használni, nyugati Franciaországba rándult ki, hogy

az ottani könyvtárakban és muzeumokban adatokat gyűjtsön a Bretagne-i parasztság 1789. előtti helyzetéről. Utközben támadt az a gondolata, hogy pár órára betekint Toursba.

Podgyászát a pályaudvarban hagyva, gyalog indult be a városba. A királyutcza csak keveset változott azóta, hogy nem látta. Ugyanazok a boltok fényes kirakataikkal, közbe-közbe számos cukrászat. A F á c z á n szálló is a régi volt, csak tulajdonosa változott. Mihály föltette magában, hogy minden ismerős helyet megtekint: a nagy kőhidat gyönyörű kilátásával a fejedelmi folyamra, a távolban zöldelő halmokra, az örökké mosolygó égre; a saint-cyri halmokat, meg magát a Chambrierie-villát is. Egy perczre megállt ennek rácsos kapuja előtt. A lak egészen elhanyagoltnak látszott: az ablakok lefüggönyözve; a kerti utakon fü, a vadszőlő levelei vérvörös színt öltve fonták körül a lépcsőzet oszlopait.

— Végzetem bus jelvényeit látom mindenben, suttogá Mihály; keblem is kihalt, pusztá lak s megtört reményeim, mint elszáradt levelek hullottak a porba.

S kinos érzelmekkel gondolt vissza a boldog időkre, midőn édes szerelemről, fényes jövőről álmodozva, bolyongott az akkor zöldellő, virágillattól terhes bokrok között.

Butól, keservtől fájó szívvél tért vissza a városba. Mikor megint befordult a királyutczába, a »Fácán« csengetyüje épen a hat órai ebédre hívogatótt. Mihály helyet foglalt a tours-vidéki tájak szé-

peivel diszitett teremben a közös asztal mellett. A társaság küljellege ugyanaz volt, mint régen; csak úgy, mint akkor, a többséget angol és amerikai utasok tették ki. De az ő idejebeli törzsvendégekből egyetlen egy sem volt meg s az ebéd véget ért, a nélkül, hogy valaki ügyet vetett volna reá. Mikor a teremből távozott, az idő már esteledett s a gázlámpák kezdtek kigyulni. Szivarozva kóborolta be az ó-város ama jól ismert utcáit, hol munkás-, tanulóéveinek egykor legszebbjei folytak le. Különös kedve telt benne a bizarr elnevezéseikről ismerni föl e régi utcákat, melyeken annyiszor bolyongott keresztül-kasul, hol annyi szép álmokat szőtt a fényes jövőről: a szépülő kigyó-utczát, a vászon-utczát, a tengelicze-utczát . . . Egyszerre egy fordulónál, az előtt a ház előtt állott, a melyben egykor lakott. Szive sebesen kezdett verni; egy perczig úgy rémlett neki, hogy az idő nem haladott, hogy még mindig tanár a lyceumban s csak át kell lépnie az elkopott kőküszöböt, hogy ismét otthon találja magát kis szobájában . . . . .

Az éj egyre sötétebb lett, az ó-város utcái mind kihaltabbakká váltak. Visszatért a király-utczába, melynek fényesen világított során a járókelők tömege hullámozott. A muzeum-téren a katonai takarodót verték, mint egykor. A dobosok Mihály előtt haladtak el s ütemszerű lépéseik dobogása élesen hangzott a kövezeten; aztán lassankint mind meszszebb és meszszebb távoztak, míg végre dobpörgés és trombitaszó egészen elhaltak a távolban. Mintha le-tünt ifjuságának jelképét látta volna Mihály a távozó

zenében, melynek utolsó harsonái a sötét mellékut-
czákban vesztek el.

Kifáradva a sok járkálásban, egy kávéházba
lépett, grogot kért s találomra egy reggeli lapot vett
a kezébe. Szórakozottan futotta végig a napihireket,
midőn szeme egy jól ismert néven akadt meg. Feje
zugni kezdett, halantékai égtek, toroka összeszorult.
És mohón, eleinte alig értve miről van szó, olvasta a
»Párisi viszhang«-ban a következő sorokat:

»A csütörtöki rendkívüli nagy dagálynak egyik
legszereretreméltóbb delnőnk esett áldozatul, Du
Coudray Johanna, a »köztársasági Olymp Hébéje,«
kinek salonja a szélső és középbal kitünőségeinek
gyűlhelye volt. A szerencsétlen nő, nem messze Di-
nardtól egy magános villában lakott. Az emelkedő
ár nagyszerű látványát közelről akarván élvezni,
a Port-Riou szirtfokra ment ki, hol is egy óriási
hullámcsapás magával ragadván, örökre eltemette. A
boldogtalan ifju nő isszonyatosan összeroncsolt testét
csak másnap találták meg, tengeri sás zöld szemfedő-
jébe burkolva. — A gyászos esemény megrendítő ha-
tással volt a dinard-i fürdő előkelő vendégeire.«

Mihály háromszor egymás után olvasta el e so-
rokat, s kétkedőleg vetette fel magában a kérdést,
ha nem a testi kimerültség vagy szellemének a mul-
takba való visszatekintés által megerőltetése káp-
ráztatja-e szemeit? Aztán letette a lapot s zavart te-
kintetét körül jártatta a teremben. Nem, nem téve-
dett, ébren volt, egy vidéki kis kávéház füstös falai
közt ült: szemben vele a kasszirő enyelgett egy fiatal

tiszttel; a szomszédos asztalon két nyárspolgár dominózott, közbe-közbe egyet kortyintva fekete kávéjukból s a nyitott ajtón át a künn járókelők hosszú sorát lehetett látni. Még egyszer fölvette a lapot, végig olvasta a végzetes sorokat, fizetett és távozott. Esméit teljesen összekuszálta a váratlan hír; érezte, hogy csak a szabad levegőn és teljes elvonultságban szedheti össze magát.

Kitért a Loire-parti sorra s némán méregette hosszában a kihalt járdákat. Tehát Johanna meghalt; e gyöngye női tagok, ez oly bájos alak, mely egykor kéjtől rezegve feküdt karjaiban, ma már szétmállott hulla; e fényes csillagként sugárzó szemek, kihunyva alusznak az örökre lezárt pillák alatt; e száj, az igézetes mosolylyal ajkán, megdermedve porladozik. Feledve a multnak keserűségeit, az ifjú nőnek emléke száanalommal tölté el Mihály szivét s méla búval gondolta el, hogy épen azon a vidéken tudta meg szörnyü halálát, a hol megismerte és nőül vette volt. Mintha most is előtta állana, a mint merészen belép a Grandiére-utczai lakására; eszébe jutottak a szerelemben és kéjben töltött ragyogó délutánok a Chambrerie-villa árnyas helyein s az a juniusi reg, az Indre zöldellő völgyén, mely tanuja volt eljegyzésöknek.

Lázás szomjusággal szivta magába az éji friss léget. Visszatért a király-utczába, ujra betért egy kávéházba s ismét elővette a reggeli lapokat, hogy nem csalódott-e? Mikor kíváncsiságát, mely lázként gyötré, kielégíté, elővette óráját. Tizenegy óra. A Pá-

risba menő utolsó vonat már elindult s már másnap reggel hat óráig nem is volt más indulandó. Visszavért szállójába, meghagyta, hogy jókor költsék fel, azon felöltözve az ágyra vetette magát s másnap reggel a robogó vonat a Loire-ből felszálló ködöt átszelve, szédítő sebességgel vitte Páris felé.

Még egészen a gyászos esemény izgalmas hatása alatt érkezett lakására. Az oly sajtószerű körülmények között megtudott rémes hír egész valójában megrendítette s ha időnkint feleszmélt tompa aléltóságából, azt kérdezte magától, ha nem lázas rémlátománnyok üznek-e vele játékot? Szerette volna a Guériniére-ék lakásán után tudakozódni, hogy igaz-e, a mit olvasott? de az álszemérem bizonyos neménél fogva nem tudta magát rávenni. Végre sem bírt magával, elküldött a házhoz felvilágosításért, hogy összevethesse a lapok hireivel. Minden igaz volt: a saint-enogat-i ár elsodorta Johannát, testét ezelőtt három nappal szállították haza Párisba s a gyászszerartás a szent Ferencziek zárdatemplomában, nagy pompával tartatott meg.

Mihály még néhány napot az önkivület azon sajátos állapotában töltött el, melyet az opium tulságos élvezete szokott előidézni s mely az idegek működését bénítja meg. Aztán lassankint eszméi megint tisztulni kezdtek s mintha szemei előtt egyszerre sűrű köd oszlott volna szét, eszébe jutott, hogy szabad! Az egyetlen gát, mely Susanne-től elválasztá, nem létezett többé, ura lett megint sorsának s nőül vehette az egyetlen nőt, kit valaha életében igazán szeretett.

Bizonyára Susanne is megtudta az ujságokból Coudray Johanna tragikus végét s talán máris bámul, hogy nem jelentkezik az, kinek ő hive maradt? Elhatározta, hogy már másnap átlátogat Bellevuebe. Épen vasárnap volt s a ragyogó szép idő egészen megtöltötte a kirándulók seregével a Montparnasse-indóházat. Bérkocsik és omnibuszok minden perczen új csapatokat szállítottak ki. Az utasok vidoran haladtak fel a váróterembe vezető lépcsőkön s zajos riadással tódultak a kocsik nyitott ajtóira felé. Hahota és vig dalolás csendült meg az induló vonaton s a mozdony éles füttye ríktólragyogóan vegyült be az általános zajba.

Mihály is elhelyezkedett egy kocsiba s a nyitott ablakba könyökölve, nézett ki a szabadba. A ragyogó napfény s a vasárnapi vígság lassankint eloszlatták az elmúlt napok kínos benyomásait. Minden gondolata a Susanneé volt, kitől husz percznyi távolság választotta el. Hogy fogja találni?... Bizonyosan várja, mert kétségtelen, hogy mindent tud. Már elképzelte, hogy ül festővászna előtt. Közel a virágokkal megrakott ablakhoz a zongora, melyen Briella játsza örökös Rózsa-keringőjét és a kerek asztal közt, mely mellett Zsofka van elmélyedve regényolvasásba. — Most egyszerre belép, karjait nyujtja feléje, a zajra felszökik az ifju leány s ő elragadtatással kiált föl:

— Most a tied vagyok, egészen a tied!

S a sötét barna szemektől megvilágított halvány arcz felragyog; igéző mosoly vonul végig a félig nyitott ajkokon. Mihálynak már mintha füleibe csengett volna az az ezüsthang és szive hevesen dobogott.

A vonat e közben átsiklott a Meudon melletti alaguton s a nap rézsutos sugárai arany tengerben fürösztötték a Fleuri bájos völgyét. A természet igéző mosolygása látszott végig vonulni az egész viritó tájon. Verneuil úgy érezte, hogy elvégre eljutott élete forduló pontjához s hogy a jövő neki is nyujt még verőfényes napokat és mosolyt, hogy csöndesen pihentetheti majd kifáradt tagjait s nem lesz többé nyomában mindig balvégzete, mely multját szünetlen keserőséggel tölté el...

A mozdony füttyölt, a vonat meglassította menetét. — Bellevue! — Mihály kiszállt s lassu léptekkel indult a Binelle-utcza felé minden husz lépésnyire megállva, annyira el volt fogódva. Végre feltűnt jobb kézről a Jouzeau-ék háza, zöld repkényével a rácsos kerítésen, leeresztett ablakredőnyeivel s akáczfáival. Ujra megállt s letörölte homlokáról az izzadtságot.

Abban a perczen, a hogy azt mondta magában: »Bátorság! Lépünk be!« a kis kapu megfordult sarkaiban s Jouzeau Narcisz ur mély gondolatokba merülve lépett ki. A jó emberen nyoma sem volt többé annak az élénk fürgeségnek mely egykoron jellemezte. Vállai mintha megroskadtak volna, valami terhes gondolatok sulya alatt; hosszú szürke fürtei kóczyosan fityegtek kabátja gallérára; simára borotvált ajkai körül a csalódás keserű mosolya játszott, szóval az egész megjelenés olyan volt, mint egy kivert kutyáé, mely lehorgasztott fülekkel, behuzott farkkal sunnyog a kertek alatt.

Mikor betette maga után az ajtót, fejét föl-

emelte s megpillantotta Mihályt. Meglepetve kiáltott fel s lázas izgékonyssággal lépett hozzá.

— Kedves drága barátom! minő providentialis esetleg! Nincs husz percze, hogy önre gondoltam... Ah! édes Verneuilöm, mi történt önnel? egy éve, hogy nem láttuk! az óta hogy... Egy perczig megállt, aztán újra kezdte: — Ertem, hogy helyzete kényes volt... de végre is, mit akar, legfőlebb meggon-
dolatlanságot lehetne szemére vetni... Csaknem gondolta, hogy neheztelek?... Sokat adtam volna érte, ha ön lehetett volna a Zsuzsikám férje...

Mihály, mig hévvel szoritotta meg kezét, már mondani akarta:

— No hát, ne busuljon, itt vagyok, a mi lehetetlen volt akkor, lehetséges most; eljöttem, kezét kérem...

De Jouzeau mindjárt folytatta:

— Ön legalább nem vitte volna magával a más kettőt is.

— Mi ez? hebegte megütődve Mihály, mig jég-
hideg borzongás futotta végig tagjait; mit akar mon-
dani, mi történt?

— Susanne, kedves barátom, férjhez megy, fe-
lelte az öreg; egy hét múlva lesz az esküvője ezzel az
eszélős Lechantre-rel.

E lesujtó hir, mint agyára mért nehéz kala-
pácsütés renditette meg Mihály egész valóját. Tér-
dei inogtak s ösztönszerűleg kapaszkodott a Jouzeau
karjaiba.

— Ugy van, folytatá ez utóbbi, magával vonva

a félig eszméletlen Mihályt s örülve, hogy szabad folyást engedhet keserüségének, nincs maradásom többé saját házamban!... A könnyelműség, a pazarlás ütötte fel benne tanyáját, melynek láttára undor fog el. Briella és Zsofka rut hálátlansággal fizetnek; arczátlan gunyt üznek nevelési rendszeremből; cserben hagyva öreg napjaimra, nénjökhöz költöznek...

A jó öreg megállt, fölemelte karjait s szétterpesztett ujaival hadonázott a levegőben.

— S épen most, mikor oly közel voltunk a célhoz!... Meglepő eredményeket értem el velök: sikerült végre teljesen kiküszöbölöm életrendszerükből a husnemüekkel való táplálkozást... Nyoma sincs a zsiros ételeknek, semmi, semmi egyéb, mint zöldség és olaj! Az algebrának nem voltak többé titkai előttök s már azon voltam, hogy érettségi vizsgát téssek velök... Gondolja el csak Verneuil, mily diadala lett volna ez tanrendszeremnek, mily öröm, ha midőn középiskolákat állítanak a lányok számára is, Briellát és Zsofkát, rendszerem életrealóságának fényes bizonyosságaiul mutathattam volna föl!... A miniszternek nem maradt volna egyéb hátra, mint-hogy engemet nevezzen ki a nőnevelés főfelügyelőjévé... A helyett, hogy a nőnevelés fölkent apostolai legyenek, inkább a mulékony örömök s az állatias szükségletek nyomorult kielégítésére gondolnak... Óh! a szánalmas korcs nemzedék!

Annyira magánkívül volt, hogy észre sem vette a Mihály levertségét és sápadt vonásait.

— Hanem hát, folytatá mélyen felsóhajtva, ne

beszéljünk többet erről... Beszéljünk önről barátom. Honnan kerül ide? Miféle szerencsés véletlen hozta megint körünkbe?

— Épen önökhöz akartam menni, felelt Verneuil tompán... De miután már itt találkoztunk, felesleges, hogy a kisasszonyoknál alkalmatlan-kodjam...

— Csak az kellene! kiáltott fel az öreg sarkán megfordulva. Ellenkezőleg! akarom, hogy meglátogassa őket!.. Susanne nem neheztel, higgyen nekem... Nagy tiszteletben tartja önt s boldog lesz, ha ismét láthatja... Ez még a legtöbbet ér a három közt... Maga is művésznő s férjhez megy egy festőhöz, ebben legalább van logika; de a más kettő!..

A közben már visszafelé fordult s Mihály gépiesen engedte magát vezettetni a ház felé. — Tudja, hogy szabad vagyok, gondolta magában — lehetetlen, hogy ne tudná, és másnak nyújtja a kezét!... Minek mennék hát be! — És még sem volt ereje távozni, anélkül, hogy még egyszer ne lássa azt a nőt, kit újra visszahódíthatni vélt s ki az utolsó perczben siklik ki kezeiből, mint Euridike az Orfeuséból.

— Nem megyek be önnel, folytatá Jouzeau ur, bocsásson meg, de szörnyü izgatottságban vagyok s a friss levegőn kell magamat kissé lehütenem... Tessék csak bemenni... Beszéljen, ha csak lehet, négy szemközt Susanne-val s vegye reá, hogy ne vigye magával a két hugát... Önre talán hallgatni fog, mindig sokat adott a véleményére... Egyébiránt, tette hozzá, történjék bármi, a veszett fejszének a nyelét legalább

meg fogom menteni, — s ihlettől sugárzó szemeit büszkén jártatta körül — új földbe fogom a jó magot vetni. Ha ez a két eszelős ide hagy, ám legyen! Két árva gyereket fogadok örökbe!

Izgatottan gombolta be kabátját, megszorította a Mihály kezeit s megindult a liget felé.

Ez alatt Mihály a reményvesztettség gyötrő érzetével huzta meg a csengettyüt s Susanne kisasszony után tudakozódott az elősiető cselédttől.

— A kisasszony a kertben van, mindjárt szólítom, felelt ez; tessék addig ide belépni. — S bevezette a tanuló szobába.

A szoba békés arczulata mit sem változott; hanem az egyik nyitott ablakon át női hangok lármás csengése hallatszott be, közbe-közbe férfihanggal vegyülve. Időről-időre egy kötél-hinta gyors ingása tünt fel a bokrok mögött s a legmagasabb ágakig emelkedő női szoknyák repülését lehetett kivenni a fák sűrű lombjai között, mialatt sikoltás és vig hahotától csengett a kert. — Ez volt az a szörnyüseség léhamulatság, mely oly nagyon ellentétben állván a jó Jouzeau bácsi nevelési rendszerével, elüzte az öreget házából.

Most egyszerre felnyilt az ajtó s Susanne megjelent a küszöbön. Még sápadtabb volt mint régen; mintha még meg is soványodott volna, s szép nagy szemei be voltak esve. Mikor megismerte Mihályt, mintegy leszögezve állt meg: élénk pir futotta el arcját s csaknem rémülve sikoltott fel.

— Ön az!... Ön? rebegette zavartan.

— Igen, én vagyok, felelt a másik keserüen; bocsásson meg, hogy zavarom!... Nem akartam itt átutazni, a nélkül, hogy szerencsét ne kívánjak...

E gunyos hang hallattára ismét halálsápadt lett a leány, mégis merészen kiállta a Mihály sötét tekintetét s szilárdul nézve szemébe a történendőknek kérdé:

— Tehát tudja?... Mondták, hogy férjhez megyek?

— Mondták, de saját szájából akartam hallani; még mindig reméltem...

Susanne esdő tekintettel szakította félbe: — Kérem, könyörgök, ne térjünk vissza a történtekre.

A Mihály váratlan megjelenése azt a gondolatot ébresztette föl benne, hogy talán elhatározását akarja megingatni. Szilárd elhatározással azonnal eltökélte magát, hogy minden áron meggyőzi Mihályt szándéka hiában valóságáról; de remegett, hogy nem lesz ereje megküzdeni vele.

— Ne sürgessen! ismétlé szárazan; szavamat adtam.

— Kegyed téved! kiáltott fel keserüséggel Mihály; nem szándékom nevetségessé tenni magamat azzal, hogy oly lépésről akarjam lebeszélni, a mely bizonyára egészen szive szerint való... S mikor lesz az esküvő?

— Holnaphoz egy hétre.

— Akkor nem leszek többé itt.... Hála az égnek örökre elhagyom Páris!

— És messze megy? susogta a leány remegve.

— Nagyon messze... Arra le, Véel-be, szülőfalumba, melyet soha sem kellett volna elhagynom!... De előbb jó kívánatimat akartam kegyednek meghezni... boldogságához... És most, isten velünk!

Bár mennyire erőt akart venni magán Susanne, szemei megteltek könnyekkel. Az ajtó és Verneuil közét állt s nem merve reá emelni nedves szemeit, akadózva szólt:

— Szavai mélyen bántanak... Hallgasson legalább ki, mielőtt elítélne.

Mihály a fejét rázta és távozni akart, de Susanne megállította s kezét a karjára tette.

— Ne beszéljen így! szólt hozzá megindulva. Meg kell tudnia, mi vitt ez elhatározásra. Ha egyedül lettem volna, soha sem megyek férjhez... de itt vannak nővéreim! Szegény bátyám rögeszméi örjögésbe kezdenek átmenni és elviselhetlenné teszik nekik az életet... Annyit még nem tudtam szerezni, hogy elhagyjam a házat s magammal vigyem őket is; másfelől minden percben remegnem kellett, hogy Briella és Zsofka megelégtelve az örökös hajsztát, valami jóvátetetlen lépésre engedik magokat ragadtatni... Kétségbe voltam esve, fejemet vesztettem... Ekkor ujitotta meg Lechantre annyiszor visszautasított ajánlatát... Előbb tagadó választ adtam... nom tágitott és ígérte, hogy hugaimat is magához veszi... Briella és Zsofka térden állva kértek... Szabad volt-e tovább ellenkezniem és visszautasitanom?... Gondolja meg,

hogy egyedül állok a világban és jövőm ennél szebb reményvel már nem kecsegtetett...

Fölindulása nőttön nőtt; egyszerre megállt, félve, hogy máris igen messze ment s elég meggondolatlan volt szive rejtelseit tárni fel Mihály előtt.

Ez pedig egészen meg volt zavarodva az ifju nő oly gyöngéden könyörgő szavain, de egyszersmind minden csepp vére is föllázadt, látva, mily természetesnek akarja feltüntetni szöszegését. Sötétben kétkedő pillantást vete reá:

— Tehát pusztán csak hugai iránt való könyörületességből megy férjhez? Azt hiszem, találhattott volna más módot is segítségökre lenni, a nélkül, hogy odadobja magát egy oly embernek, a kit nem szeret!

Susanne kérdőleg tekintett reá, és érezve, hogy kötelessége erőt venni magán, elnyomta a kínos fölindulást, mely már már kitörőben volt.

— Nem dobom magam senkinek oda, felelt izgatottan; jó szántomból nyujtom kezemet egy becsületes embernek, a kit tiszttelek.

— Szereti? pattant föl Mihály.

— Megigértem hogy szeretni fogom, és megtartom szavamot.

Mihály eleresztette kezét. Ugy tetszett neki, mintha sorsának súlyos vasajtói könyörtelenül csapódnának össze, elzárva előtte örökre minden reményt. Fékezhetlen düh fogta el egész valóját s szenvedélyvel lökve félre Susanne-t, szilajon kiáltott föl:

— Ugyancsak sietett szavát leköttni! Egy per-

czig se gondolt hát arra, hogy én megint szabad és ura lehetek sorsomnak s hogy egykor jogom lehet a nekem lekötött szó beváltását követelni!

Susanne összerezzen. Téveteg, zavart szemekkel nézett Mihályra, nem tudva szavainak jelentőségét egészen felfogni.

— Szabad? ismétlé akadozva.

— Szabad, de most már késő.... Isten velünk!

S feledve mindent, eszeveszetten rohant el.

Susanne mozdulatlan állt az asztalhoz támaszkodva. — Szabad! . . . Fülei zúgtak, feje görcsösen vonaglott; el akarta hitetni magával, hogy rosszul hallott, aztán eszébe jutva, hogy Mihály kétségbeesve futott el, utána akart rohanni, de lábai a földhöz voltak szegezve. Nem birt mozdulni, egy szó nem jött ajkaira. Mozdulatlan, megsemmisülve állt a homályos tanulószobában, míg kint a kertben a nevetgélés mind zajosabb lett. A nyitott ablakon át behallatszott a Zsófia hangja, a mint a hintát taszító Lechantre-t »Jobban! jobban!« kiáltásokkal buzdította, időről-időre a festő szavát lehetett hallani, ki félbeszakítva a játékot, aggodva kérde:

— Hol maradhat oly soká Susanne?

Mire aztán a Briella éles hangja felelt:

— Nézzünk hát utána.

A házhoz közeledő lépések recsegése hallatszott a porondon, aztán az ajtó nagy zajjal nyílt fel a festő s a két lány előtt.

— Már azt hittük, hogy elrabolták a mi Su-

sanne-unkat, kezdé udvariasan a festő, belépve a homályos szobába, de egyszerre meghökkenve állt meg, jegyese dult arczára tekintve.

— Nagy Isten! Mi baj!

— Ki volt nálad? tette hozzá Zsofka, egészen magadon kívül vagy.

Susanne halálra válva mozdulatlan állt, mintha nem is látta volna a belépőket. Üregeikből kimeredt szemei szörnyü kifejezést adtak arczának. Aztán elutasítólag nézett hármukra.

— Hagyjatok, hebegte rideg, száraz hangon; nem akarom, hogy hozzám szóljanak!

S mialatt a három kérdőleg nézett egymásra, Jouzeau ur lépett a szobába az ő szokott fürgeségével.

— Mondd csak! szólitotta meg Susanne-t. Találkoztatok? Én küldtem hozzád.

— Kit? kérdé Zsofka, mialatt Susanne az ablakig hátrált.

— A régi szomszédunkat, Verneuil Mihályt, felelt a jó öreg; azt hittem, még itt találok.

— Verneuil? kiáltott fel Lechantre a féltékenység hangján. Ah! tehát előbujt megint, hogy meghalt a felesége?

— Micsoda? kérdé meglepetve Jouzeau; a felesége meghalt?

— Meg hát! Tegnap hallottam Zimmertől... A dinard-i fürdőben, a nagy ár elsodorta s belefult a tengerbe... Ma egy hete temették el.

Mialatt beszélt, a Zsofka kíváncsi szemei a Su-

sanne mozdulatait kísérték s egyszerre élesen sikoltott föl:

— Szent isten! Susanne rosszul van!

E perczben a szegény leány az ablak párkányára rogyott s feje súlyosan csapódott a párkányhoz . . .

XX.

A Véel melletti hosszú fensikon reggel óta éles szél füttyül. A hegy gerinczétől egész a sárguló erdő széléig, minden a kiháló természet szomorú ridegségét mutatja s az egyhangu pusztaságot csak közbe-közbe zavarja meg egy letarolt zab-föld hosszúra nyuló szalagja. A nyugati szél keresztbe söpri az egész tájat. Az alatt járó sötét fellegek gyors egymásutánban usznak a szürke föld fölött. A múlt éjjel esett; az utszéli árkokban, a kerékvágásokban összegyült víz ragyogva veti vissza a komor árnyakat s a végig sivitó szél megfodrozza a különben sima tükröt. Itt-ott a földek szélein, megáll egy parasztkocsi s a földmivesek érezve, hogy estére megint megered az eső, sietve rakják fel a sovány takarmányt. A parasztkocsi, a mozdulatlan lovak s a földmivesek hosszúra nyult körvonalai élesen feketéllenek a szürke láthatáron. Tul a reszkető levelű nyárfák mögül Véel házikóinak barna-piros födelei s a karcsu torony csucsá látszanak.

Mintha a nyugati szélvész suhogó szárnyain érkezett volna, az est-szürkület a szokottnál gyorsab-

ban szállt alá. A folyvást kóválygó és borongós felbőzeten csak nehezen tud némi világosság átszűrődni. A sáros tehenek panaszosan bögve térnek haza a legelőkről. A megrakott szekerek nyikorogva huzódnak be a faluba, melynek házaiból már imitt-amott világosság kezd derengeni. Az utcák egy perczre megélnékülnek; az asszonyok megállnak egy kissé, pár szót váltani a ház előtt; a csűrkapuk recsegve nyílnak ki, hogy a szekereket be lehessen taszítani az istállókba döföldözve vonulnak be a marhák. Aztán lassankint csöndes lesz minden, az utcák megint kihálnak s az ablaktáblák bezárulnak. A toronyban megcsendül az esteli harangszó s kimért ütéseinek hangját messze elviszi a sivitó szél. Aztán mind sötétebb lesz s a koromfekete éjben nem hallatszik egyéb, mint a fergeteg panaszos zugása s olykor-olykor egy kutyaugatás.

A falu szélén, a kertek felől, a nehéz cserépfedél által mintegy összenyomott alacsony ház udvarfelőli egyik oldalából lámpa-világ sugárzik ki az éjsötétébe. Az istálló puszta és csöndes, nem hallatszik a marhák kérődzésének zaja, az elhagyott konyhában mécses nem pislog. A gyümölcsös felé nyíló egyik szobában van csak valaki, a kit alig-alig ismernek meg a rozant butorok, bárha egykor gyermekéveinek tanúi is voltak. Ez a valaki Verneuil Mihály, a ki tegnap érkezett haza szülői lakába.

Szerelmi reményeinek hajótörése s a lázasan keresett boldogság biztató csillagzatának oly váratlan feltünése és ép oly gyors lehunyása után, mely ösz-

szetörve vetette ismét vissza a semmibe: Páris gyűlöletessé vált Mihály előtt; úgy hitte különben, hogy az egész élet immár csak rögös utakat adhat neki. Egy pont volt csak a világon, mely kihalt szívének, lelke kétségbeesésének nyugalmat ígért. Elbujdosott Véel-be, valamint a nyul visszatér páráját kiadni, vaczkába.

Durva tölgyfaasztal előtt ült, mely valaha ebédlőasztala volt az öreg Verneuil-nek s melyen most könyvek és iratok heverték szanaszét. Lábára meleg takaró volt borítva, mert a rég lakatlan ház padlójából fagyasztó hideg szállt fel. A szoba nem változott. A pislogó lámpa csak alig világítja meg a füstös mennyezetet, a szétmállott kőpadlót s a megszelt falakat. A vörös gyapjuszövettel függönyözött ágyban most is nagy halommal állanak a magasra vetett vánkosok. Az öreg Verneuil idejéből származó magas lábas óra most is ott áll a sötét szögletben, de az inga mozdulatlanul függ és nem hallatja egyhangu ketyegését. A vasas szekrények, a zabos ládák, a fehér fenyőfaszékek, az utrechti bársonnyal bevont kopott karszék, csak úgy vannak a magok régi nyugalmas valóságukban. Minden, minden az egyszerű szobában a régi időket juttatja Mihály eszébe, mikor még ifju, erős, piros-pozsgás, merész tekintetű, reménynyel teljes volt; azokat a szép ifjui időket, mikor magasröptü eszméi a világot járták be s becsavagyó szemei kicsinylőleg néztek az egyszerű butorzatra le.

A vihar panaszosan üvölt künn és megrázkód-

tatja az ablakokat s Mihály tompa egykedvűséggel hallgatja a lassankint elhaló utcza zajt, a parasztnak egymásközt futólag odavetett jóéj-kivánatait s az ablaktáblák egymásutáni becsapódását. Irigyliz ez egyszerű emberek igénytelen életét. Átkozódva gondol a paraszt fiuk közt lábra kapott dühre, melylyel odahagyják faluikat s nagyvárosok örvényébe vetve magokat, hajhászszák a szerencsét. Az istenadta földet művelve, urai lehetnének a világnak; a városi élet magasra fokozza vágyaikat, megbénítja tetterejöket s nyomorultul elvesznek. . . .

Mindez kétségbeejtő világossággal áll most előtte. Még szájában van a nagyvilági élet ize s a keresett dicsőség annyi neki most, mint az a szappanbuborék, mely csak annak ragyogtatja színeit, a ki felfujta s szálló utjának legelső akadályán semmivé pattan szét. Mind ez üres és hamis örömök nem érnek föl a földműves szerény sorsával, ki gondtalanul szántja-veti földét, nyugodtan hajtja fejét kemény vánkósára, lázas álmokat nem ismer s hajnalban újra kezdi mindig egyhangu, de legalább sikerkoronázta munkálkodását. Mig ő, ki göggel mondta magát sorsa urának, nyomorultan megrontotta életét s most, midőn az utolsó csapás megsemmisítőleg teperte le a földre, megszegyenítő tudatában volt akarat-ereje teljes bénultságának s hogy hasztalan minden erőlködés visszanyerni a vesztetteket.

Minden szétmállik, minden föloszlik körülötte, mint az őszi nedves felhőkből alázuhanó viz, mely ablakait verdesi. Az emberi csalódások gyászát az ele-

mek látszanak képviselni: a szél panaszosan üvölt; a vizek zugva rohannak; a csatornákból tajtékozva ömlik az eső s mint forgó özönviz árasztja el a kerteket.

— Ah! gondolta magában Mihály, meg akartad hódítani a világot? No hát! meg lehetsz elégedve a sikerrel, belebuktál a magadásta verembe, melyből ki nem mászol ebben az életben! — A mélységből, melybe alázuhantál, föltekintve, az élet reménytelen kilátásnál egyebet nem nyujt: csalódás mindenütt, a véletlen játéka, a multak kinzó emlékei, a mindennapi szenvedések hosszú sora, aztán a végén, ha mindenen túl léssz, előbb-utóbb a halál, rideg és érzéketlen, mint egy gránitszobor.

Mialatt szél és omló eső csapkodják ablakait, a vihar bömbölését éles fütty kiáltja tul. A gyorsvontat füttyülése, mely zakatolva szeli át a völgyet. Mihály rettenetesen sajtó szívvel gondolt vissza egy hasonló éles füttyre, mely a belle-vue-i liget mellett reszkettette meg a léget s hideg közönnyel jelzette Susannétól elszakadásának perczét. Miért ne lenne e metszően éles fütty egy ujabbi, még teljesebb és végső elszakadásnak jelzője? Miért ne menne, ha már ez a cél-vesztett élet úgy se nyujt neki többé semmi vigaszt, semmi örömet, merészen a halál elébe, mely maga jönni késik? A haldoklás utolsó perczeinek gyötrelmei nem rémitik s ott van előtte asztalán az eszköz, melylyel siettetheti a véget. S a könyv és papirhalom alól elővon egy forgópisztolyt s hidegen néz utána, hogy meg van-e töltve s könnyen jár-e a ravasza.

Ez iránt megnyugtatta, föláll s kétszer háromszor végig méri az üres szobát, fölcsavarja az alvó félben levő lámpát s megint vissza ül az asztal mellé, hogy rendbeszedjen mindent, mielőtt a nagy utra indul.

Rendszeres lassúsággal szedi ki sorjában a magával hozott irományokat a tartóból s egymásután dobja a kandallóba azokat, a melyeket meg akar semmisíteni. Évek óta most gyul ki először lobogó lánggal a sötét üreg s kormos falán végig siklik a fiatalkori levelek, a fényes remények és magasröptű lelkesedés óráiban született iratok lángjának világa. Most a »Földmivelő nép története« akad kezébe; mikor tiz évi munkásságnak és kutatásoknak e beszélő jeleit akarja a tűzbe dobni, haboz, gépiesen kezdi forgatni a sárguló lapokat s belemélyed olvasásukba. Pedig e lapok nemcsak hiu reményekkel voltak tele írva; hatalmas munka volt, telve költészettel és őseredeti erővel, mint a nép maga, melyről szólt. Az élet legszélsőbb határán állva, készen a merész ugrásra a semmiségbe: Mihály hidegen bírálja munkáját, elfogultság nélkül és be kell vallania, hogy a munka jó és a mesterre vall. Mind tovább olvas és kinzó büszkeséggel jártatja végig szemeit a tele irt lapokon. Minden sor, szép ifjusága, meglett kora egyegy boldog óráját juttatja eszébe. Megjelenik emlékében az a ragyogványos reggel, mikor, Toursban, első sikere után való nap, hozzákezdett nagy munkájához, azzal a tüzzel, melylyel az utas indul ismeretlen festői tájak felé vezető útjára; újra látja a Belle-vue-ben töltött csöndes estéket, mikor néma önfeledtségben ül-

tek egymás mellett Susanne-al az ablaknál, s a csillagos ég ábrándos sötét kékje kandikált be a kis szobába. Mint a vizbefuló ember az utolsó kínos percz alatt, végig tekint a mult képein: Mihály emlékében is megdöbbenő elevenséggel ujultak meg a tanuló-szobában lefolyt régi jelenetek, az édes órák, a vig hahota, bevonva minden a boldogság ragyogványával; a Chambrerie-villa virágos gesztenyefái; a fejedelmi Loire sima tükre; Jouzeau Susanne sápadt, komoly vonásai, mélabus nedves szemei...

Kop, kop!... mintha türelmetlen kezek vernék az ablakot. A vihar hajtogatja a gyümölcsös fáit s azoknak ágai verdesik a táblákat. E zajra elüzi magától Mihály a multak emlékeit, föláll s az ablak felé indul. Az idő telt, az eső megszűnt, de a vihar még tombol. Arra lefelé, a völgy nyílásánál a hajnal első derengése mutatkozik, a simára söpört égen... Legyen! ütött az óra!... Nem kell bevárni a reggelt s a falu ébredését. Az asztalhoz lép, felhuzza a pisztoly ravaszát s a hideg aczélcsővet halántékára nyomja.

És most, szegény kifáradt utas, eredj, pihentesd kimerült tagjaidat szülőfölded csendes sirkertjében; összhangzat nélkül, összehalmozott nyomorult atomok tömege, menj, hogy husod és fájó idegeid a nedves földben málljanak szét!

De, ime, abban a perczben, hogy a végzetes nyomást akarja adni, mely véget vet mindennek, megáll, vissza teszi a pisztolyt a nyitott fiókba és hallga-

tózik. Ébren van vagy álmodik? . . . A tomboló viharban mintha kopogtatást hallana a házajtón, mintha kérő hang szólítaná nevén. . . A gondolat, hogy ott kint az utcán, egy nálánál még nyomorultabb élőlény van, a ki tán segélyére van szorulva, gyászos szándéka kivitelét egyszerre felfüggeszti, kirohan a szobából s tapogatva jut el a sötét konyhába. Nem csalódott: az utcaajtót keményen verik.

— Ki az?

— Én vagyok, kedves barátom, nyissa ki gyorsan!

A hang nem ismeretlen előtte, félrehuzza a reteszt s a hajnali fény derengő világánál, két alak homályos körvonalait veszi ki. Aztán az árnyak közül egyik hozzá rohan s a jó öreg Jouzeau éles hangja hallszik:

— Drága barátom! Csakhogy végre itt vagyunk! . . . Nagy Isten! de nehéz önre ráakadni!

Mihály mozdulatlan áll az ajtóban, velőkgig ható megindulás reszketteti meg minden tagját, csak szemének égő tüze tükrözi vissza benső érzelmeit; tekintete merően tapad a másik árnyra, ott Jouzeau Narczisz mellett, s a földig érő sötét köpenybe burkolt alakban Susanne gyöngéd vonásait ismeri föl. Mihály gyorsan becsapja a kapuajtót a bámulásra gyült szomszédok orra előtt s megragadva a jó öreg s a fiatal lány kezeit, hevesen maga után vonja őket a szobába. A meglepetéstől szóhoz sem bir jutni s csak töredevezve hebegi:

— Önök! Önök? Minő csoda?

— Valóságos Odyssea! kiált fel Jouzeau, helyet foglalva. De jőjön magához, kedves barátom; ön rosszabbul van, mint mi, a kik pedig ébren töltöttük az egész éjet . . . Talán le se feküdt volt?

A hajnali pir első sugarai hatolnak be a szobába. Susanne ledobta köpenyét s kérdő szemeit a Mihály feldult vonásain, a félig égett papirhalmaztól füstölő kandallón s a kialvó lámpán jártatja végig. Minden arra mutat, hogy e barátságtalanszobában virrasztva, előkészületek voltak téve egy végzetes hosszú utra. Rémes sejtelem fogja el a fiatal lányt; agyában megvillan a Mihály gyászos elhatározásának gondolata s kitörő szenvedélylyel vetve magát karjaiba kiált föl:

— Ah! Mihály, bocsánat! bocsánat!

S zokogni kezdett.

— De mi a manóért is — kiált föl bosszusan Jouzeau bácsi — nem beszélte ki magát velem nyíltan és egyenesen . . . A dolog majd csak eligazodott volna magától is, ne vegye szemrehányásnak barátom, mi is meg lettünk volna mentve ettől az uttól, a mi hogy ilyen időben nem kellemes, azt elhiheti nekem.

Mihály könnyen lélezett föl.

— És Lechantre? kérdé habozva.

Susanne tagadólag int fejével, Jouzeau pedig folytatja:

— A házasságból természetesen nem lesz semmi . . . Különben is, a mint látta, mily felindulást okoz Susanne-nak az ön özvegységének hire, azonnal megértette, hogy nincs többé mit keresnie s szavunkat önként visszaadta.

— S kegyed akar nőm lenni, Susanne ?

Felelet helyett még szorosabban simult hozzá.

— Ölelje hát meg, mi a manó ! kiáltott Jouzeau bácsi, én megengedem ! De megis érdemi, azok után, a mi mindent kiállott ezen a gyalázatos uton, esőben, viharban.

Mihály élt is az engedélylyel sőt még vissza is él vele, úgy, hogy a vén Jouzeau végre megsokalta a dolgot s türelmetlenül kiált fel :

— Ha elvégezte, kedves barátom, lesz szives nekem egy pohár meleg tejet adni s azután egy kis tűz sem ártana, mert az igazat megvallva, minden spártai életmódom mellett is az éjszakázás végkép kiéheztetett.

Mihály kirohan, a közeli csapszékbe fut s tejes kávé s friss tojást rendel ; azután beszél a szögletboltba s egy nyaláb fával tér vissza. Egy percz alatt vigan pattog a tűz a kandallóban. Jouzeau bácsi lefoglalja az egyetlen karszéket s szétfeszítve lábait, a tűz elé tartott kezekkel, melengeti dermedt tagjait, mialatt kedélyesen beszéli el, hogy jutottak a Mihály nyomába.

— Mikor a minap odahagyott bennünket, azt mondta Susannenak, hogy visszatér falujába. Én egyszerűen irni akartam önnök, de ő nem lelte többé helyét s addig unszolt, addig kért, a mig végre tegnap este felültünk a gyorsvonatra, mely éj felé Barig elhozott. Itt más okos ember megpihent volna s megvárja, mig megvirrad . . . Hogy is ne, szekeret kell fogadnom s azon zuhogó esőben, szélben, borzasztó uton idáig jönni . . . Igen, mert ennek a leánynak vasfeje van ám, annyit mondhatok s ha egész erejét arra

fordítja, hogy rendszeremet elsajátítsa, csodákat művelhetett volna!

De mindig beszélhet az öreg, nem hallgatja senki. A boldog szerelmesek, kéz kézben, szem szemben, önfelédten merültek el abban a tudatban, hogy újra feltalálták s ismét szerethetik egymást örökre, háborítlanul.

És Mihály, ki csak az imént is tört reményeinek gyászát az egész mindenségben visszatükröződni látta, most úgy találja, hogy a hajnal pirkadása soha sem volt ily bájos; hálatelt szívvvel jártatja szemeit a nap első sugaraitól megaranyozott völgyeken; üdvtelt mosolylyal köszönti a felkelő napot, mely Susanne visszatértét ünnepli. A nyitott ablakhoz vonja a fiatal leányt s hévvel szorítja keblére.

— Ah! drága megtalált! susogá édesen, meny-nyire szeretlek s az élet mily szép és mily jó lesz veled!

Annyi áll, hogy hajlandók vagyunk a külső dolgokat saját kedélyvilágunk sötét vagy rózsás szemüvegén át nézni! A szerint, a mint boldogok vagy nyomorultak vagyunk; a természet is bájos vagy rideg előttünk; áldjuk vagyátkozzuk, a mint érzelmeink hangolva vannak s az alatt a természet a maga magasztos közönyében mosolyog, ragyog, gyümölcsözik és megújul, mintha mi halandó emberek épenséggel nem is léteznénk a világon!

Uusi vuosi 1920, 2. päivä.

Hyvää! Hyvää!

Simonsin
Köyhätörmä

Herrega Ervika

Arvosta:
Tsemppi

obvassimoin
1920 VII 16.

195
800 x

10800

- Könyv.*
- Farina.** A brugó zenéje. — **Felbermann.** A pusztá démona. (Angol.) — **Foggazario.** Malgari — **Forrester.** Virginia. (Angol.) — **Frontaura.** Őszi napsugár. — **Fucini.** Egy emlékezetes nap.
- Geijerstom.** Hóživatar. (Svéd.) — **Gomuloki.** Esernyő alatt. (Lengyel.) — **Greville.** A kis szeleburdi. — **Grubestic.** A lelencz. (Horvát.) — **Guerrero.** A halott szerelme. — **Gyp.** Oremus.
- Hajota.** Emlékszél-e? (Lengyel.) — **Hauptmann.** Gerhart. A vasuti ör. — **Heuschner.** Egy kis félreértés. — **Holger** Drachmann. Regény a tengerparton.
- Jakobsen P.** Mogens. (Dán.) — **Jorics-Vinko.** Musztafa szőnyege. (Bosnyák.) — **Junker.** Oubliée.
- Kapf-Essenther.** Viola. (Német.) — **Kielland.** Barátok. (Norvég.) — **Rudyard Kipling.** A fekete bárány. — **Korolenko.** Husvét éjjelén. (Sziberiai.)
- Lars-Dilling.** Az egyszerü virágbokréta. (Holland.) — **Leffler.** Bunge Aurora. (Svéd.) — **Jones Lic.** Nagy Alfons király lelke. — **Loti Pierre.** Toto-San és Kaka-San. — **Lunde Hans.** Béres-ambíció. (Dán.)
- Macdonald.** Archer István. — **Magnard Francis.** Végzet. — **Mautica.** A gipsz szoborárus (Olasz.) — **Maupassant.** Az ékszerek. — **Maurik J. van.** Orgona virág. (Hollandi.) — **Mrazovits Milena.** Kismet. — **Murger.** Szerencsés megoldás.
- Neera.** Lakodalom után. (Olasz.) — **Neve.** Az ősi sisak. (Holland.) — **Nouhuys W.** Asszony fufang. (Holland.)
- Ouida.** Rinaldo. (Angol.)
- Gestur Palson.** Pünkösdi álom. (Izlandi.) — **Philipps C. P.** Falusi Idyll. — **Poe Edgar.** Az áruló sziv. — **Prevost Marcel.** Huszonnyolcz nap. (Francia.)
- Renzis F. de.** A márványhölgy. (Olasz.) — **Ivar Ring.** Foszhőj ellen. (Dán.) — **F. de Roberto.** Bianca. (Olasz.) — **Rosegger. P. K.** Delejes álom.
- Sacher-Masoch.** A róka csapda. — **Schönthan.** A piócza. (Humoreszk.) — **Schubin Ossip.** Tavasz álom. — **Serao Matild.** Lakodalom előtt. — **Soudan Jehan.** Modern. (Francia.) — **Sudermann Hermann.** A libapásztor. — **Suhani.** Aho. Egyedül. (Finn.)
- Theuriet.** A kis Gabi utazása. — **Tolstoj.** Halál meséi. — **Tompkins. E. K.** A vég. (Amerikai.) — **Tschow.** Balsors. (Orosz.) — **Tsong.** (Siami.) — **Turgenyeff.** A légyott. (Orosz.) — **Twain Mark.** Apai örömök.
- Juan Valera.** Margarete. (Spanyol.) — **Vojnovic Ivo.** A sziren. (Horvát.) — **Jaroslav Vrchlicky.** Fegyverszünet. (Cseh.)
- Wildenbruch.** A két rózsa regéje. — **Winterhjelm.** Az okos eb. (Norvég.)
- Zangwill J.** A szentségtörő. (Angol.) — **Zografo.** Te! (Uj-görög.) — **Zola.** A csőd. A Bűvölet. (Ruthén.)

A Külföldi Dekameron négy kötetének ára 8 forint.

1083K

GOTTMAYER N. KÖNYVKÖTŐ BUDAPESTEN